ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий журнал

2026

№ 2 (141)

*Рекомендовано до друку та до поширення
через мережу Інтернет Вченою радою
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 14 від 25 червня 2026 р.)*

**Видавничий дім
«Гельветика»
2026**

УДК 34+35
Н 34

Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал. 2026. № 2 (141). 236 с.

Наукове видання • Засновник та видавець – Дніпровський державний університет внутрішніх справ • Ідентифікатор медіа – R30-02605 (рішення Національної ради від 08.08.2024 № 2574) • Виходить 5–7 разів на рік • Тираж – 50 прим. • Адреса редакції: 49005, м. Дніпро, проспект Науки, 26 • Сайт видання: visnik.dduvs.edu.ua

Журнал включено до категорії «Б» переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (юридичні науки)
(додаток 1 до наказу МОН України від 11.06.2026 № 928)

Журнал індексується в національних та міжнародних базах
(https://visnik.dduvs.edu.ua/?page_id=405):
Електронний архів (репозитарій) Дніпровського державного університету внутрішніх справ; Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського; Національний репозитарій академічних текстів (УкрНТІ). Реєстр наукових видань України; Open Ukrainian Citation Index (OUCI); Google Scholar; CrossRef; Index Copernicus International; BASE; ERIHplus.

***DOI**: 10.32782/2078-3566*

Містить наукові статті науково-педагогічних та наукових працівників, здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС і системи інших центральних органів виконавчої влади України, працівників правоохоронних органів України та іноземних дослідників. Розглянуто питання правоохоронної діяльності, зокрема її науково-методичного, законодавчого та кадрового забезпечення, висвітлюється закордонний досвід у цій сфері.

Для науковців, здобувачів вищої освіти, працівників правоохоронної галузі та всіх, хто виявляє інтерес до наукових проблем правозастосування.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

д.ю.н., проф. **Олександр ЮНІН,** *голова* (Дніпровський державний університет внутрішніх справ);
к.ю.н., доц. **Сергій ШЕВЧЕНКО,** *заступник голови* (Дніпровський державний університет внутрішніх справ);
к.ю.н., доц. **Вікторія РОГАЛЬСЬКА** (Дніпровський державний університет внутрішніх справ);
к.ю.н., доц. **Дмитро САНАКОЄВ** (Дніпровський державний університет внутрішніх справ);
д.ю.н., доц. **Олександр БАБІКОВ** (Національний університет «Київський авіаційний університет»);
д.ю.н., проф. **Олег КИРИЧЕНКО** (ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»);
д-р філос-ї **Максим РОМАНОВ** (Головне слідче управління Національної поліції України);
д.ю.н., проф. **Олександр ТОРБАС** (Національний університет «Одеська юридична академія»);
д.ю.н., проф. **Олександр ЮХНО** (Харківський національний університет внутрішніх справ);

іноземні члени:

Ph.D. **Міндаугас БІЛІУС** (Університет Вітовта Великого, Литва);
Ph.D. **Гедимінас БУЧУНАС** (Університет Міколаса Ромеріса, Литва).

ISSN 2078-3566 (print)
3083-7863 (online)

© ДДУВС, 2026
© Автори, 2026

З М І С Т

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Максим АХРАМЄЄВ
Класифікація нормативно-правових актів у сфері забезпечення безпеки громади адміністративною діяльністю Національної поліції України 6

Валерій ПЄТКОВ, Олександр ЮНІН
Реформування кримінально-правових засобів протидії сексуальній експлуатації дітей: новели законопроєкту № 15294 14

Валентин М'ЯЧИН, Олег ЛЕВІН
Правова невизначеність у Законі України «Про Національну поліцію»: нечітко-логічний підхід до аналізу оціночних понять 25

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Євген КУРІННИЙ
Перспективи подальшого реформування МВС України як багатофункціональної інституції урядування 33

Ірина ЦАРЬОВА
Юридико-технічні аспекти проєкту стандарту «Термінологія пенітенціарної діяльності» як важливого складника в правоохороній діяльності 43

Олександр КРИВЕНКО, Ігор ПІТКОВ
Нормативно-правове регулювання представництва військових частин Державної прикордонної служби України у судових процесах в умовах правового режиму воєнного стану 49

Ігор ХОХИЧ
Інституційна спроможність національного агентства з питань запобігання корупції як фундамент превентивного антикорупційного контролю в умовах сучасних безпекових викликів 57

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Михайло ЛОШИЦЬКИЙ
Публічні послуги для жертв збройного конфлікту: цифровізація та адміністративно-правове регулювання 68

Ігор ПИРІГ, Віталій РАДЧЕНКО
Напрями підвищення ефективності системи державного регулювання та нагляду за якістю медичних виробів на прикладі кровоспинних джгутів в Україні 78

Ірина ДРОК
Судова практика застосування статті 190 КУпАП в умовах воєнного стану: адміністративно-правовий аналіз 84

Ігор КОВАЛЬОВ
Адміністративно-правове забезпечення реінтеграції ветеранів до мирного життя: проблеми міжвідомчої взаємодії 93

Андрій СОБАКАРЬ, Володимир ШАТОХІН
Норми права як джерела організації публічного контролю за додержанням законодавства на транспорті 103

КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Павло ОСАДЧИЙ
Поняття «об'єктивна неможливість» в умовах воєнного стану в розрізі положень статті 615 Кримінального процесуального кодексу України та розумні межі її застосування 110

Вікторія РОГАЛЬСЬКА, Ілона БУЯКОВА
Особливості затримання особи без ухвали слідчого судді в умовах воєнного стану 119

Дмитро САНАКОЄВ
Взаємодія слідчих із міжнародними гуманітарними організаціями під час розслідування фактів незаконного використання гуманітарної допомоги 128

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ, ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анатолій ВОЛОБУЄВ
Класифікація слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні 136

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ
Предмет протиправного посягання за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності, учиненими шляхом зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги 145

Владислав ЖЕРДЄВ, Максим РОМАНОВ
Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, учинених у сфері господарської діяльності з використанням підроблених документів 152

Володимир ПРИЛОВСЬКИЙ, Юлія ТОЛМАЧОВА
Особливості ідентифікації дітей, безвісно зниклих на окупованих територіях 160

Едуард РИЖКОВ
Прикладні аспекти впровадження у правоохоронну діяльність методики біометричної ідентифікації за клавіатурним почерком (за матеріалами патенту № 130372) 167

Євген ХАЙНАЦЬКИЙ
Оперативно-розшукові та процесуальні засади спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань 173

Вадим ЧЕПУРКО, Софія АНТОНОВА
Окремі питання фіксації слідів, предметів та обстановки у протоколах огляду відповідно до КПК України 181

Денис ЮР'ЄВ, Юлія ШЕНДРИК
Особливості залучення спеціаліста під час досудового розслідування правопорушень, пов'язаних із розкраданням майна на підприємствах металургійної промисловості, учинених службовими особами 189

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Наукові заходи 198
Конкурси 214
Персоналії 218
Нові видання 222
Пам'яті вчених 229

Довідка про авторів 230

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 342.95; 351.74
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-01

Максим АХРАМЄЄВ
начальник Департаменту превентивної діяльності
Національної поліції України
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0003-7267-2519
dpd@police.gov.ua

КЛАСИФІКАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ГРОМАДИ АДМІНІСТРАТИВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

У статті розглянуто погляди дослідників на класифікацію нормативно-правових актів, що регулюють питання адміністративної діяльності Національної поліції України, та на цій основні пропонуються підходи до класифікації нормативно-правових актів у сфері забезпечення безпеки громади адміністративною діяльністю Національної поліції України. Зазначається, що вся діяльність поліції, повноваження поліцейських та процедурні аспекти реалізації їхніх повноважень та виконання завдань, покладених на поліцію, відбувається виключно відповідно до положень нормативно-правових актів, таким чином, багато в чому ефективність діяльності Національної поліції України залежить не лише від високоякісних кадрів, а й від удалого нормативно-правового забезпечення. Згідно з підходом до групування нормативно-правових актів за напрямами адміністративної діяльності поліції щодо забезпечення безпеки громади відповідно до завдань, що стоять перед поліцією, до класифікації належать такі основні групи нормативно-правових актів: нормативно-правові акти, які визначають повноваження поліції, процедурні аспекти здійснення повноважень, а також правила поведінки у сферах забезпечення публічної безпеки та порядку в громаді, здійснення дозвільно-ліцензійної і контрольно-наглядової діяльності та забезпечення безпеки дорожнього руху. Також запропоновано поділяти нормативно-правові акти на такі, норми яких стосуються адміністративної діяльності поліції із забезпечення безпеки громади; що визначають повноваження органів поліції у сфері ліцензійно-дозвільної діяльності, надання адміністративних послуг, а також контрольно-наглядові повноваження із забезпечення дотримання законодавства щодо правил дозвільної системи, безпеки дорожнього руху в громаді; що визначають адміністративно-юрисдикційні повноваження поліцейських у сфері забезпечення безпеки громади; що визначають організаційно-управлінські аспекти діяльності підрозділів поліції, що забезпечують безпеку громади.

Ключові слова: *безпека дорожнього руху, дозвільно-ліцензійна діяльність, контрольно-наглядова діяльність, публічна безпека та порядок у громаді, нормативно-правові акти.*

Постановка проблеми. В Україні, яка стримує тривалий час повномасштабну збройну агресію, питання забезпечення безпеки громадян, безпеки громади постає важким, але пріоритетним завданням для Національної поліції України. Ефективність забез-

© М. Ахрамєєв, 2026

печення безпеки громади поліцейськими залежить значною мірою від удалого нормативно-правового регулювання діяльності поліцейських, визначення завдань, пріоритетних цілей та шляхів забезпечення досягнення цілей, оскільки Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, який діє виключно відповідно до встановлених законодавством повноважень та визначених процедур. На нашу думку, класифікація нормативно-правових актів за певною сферою та проблематикою дає змогу в подальшому краще опрацювати такі акти у питанні поліпшення нормативно-правового регулювання адміністративної діяльності поліції.

Стан дослідження. Питаннями адміністративної діяльності Національної поліції України, нормативного регулювання зазначеної діяльності у сфері забезпечення безпеки громади у наукових працях займаються дослідники: Д. Афонін, К. Бахчев, О. Бандурка, О. Безпалова, С. Вітвіцький, І. Волокітенко, Н. Дараганова, Д. Денисюк, Д. Дронік, О. Джафарова, В. Крижна, А. Манжула, О. Мердова,С. Миронюк, С. Пєтков, В. Сокуренко, С. Шевченко, О. Юнін та ін.

Мета статті – визначити підходи або критерії класифікації нормативно-правових актів у сфері забезпечення безпеки громади адміністративною діяльністю Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу. Згідно із Законом України «Про Національну поліцію», Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку, який діє на основі принципу законності, тобто діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України [10]. Таким чином, уся діяльність поліції, повноваження поліцейських та процедурні аспекти реалізації таких повноважень та виконання завдань, покладених на поліцію, мають відбуватися виключно відповідно до положень нормативно-правових актів. Отже, багато в чому ефективність діяльності Національної поліції України залежить не лише від високоякісних кадрів, а й від удалого нормативно-правового забезпечення.

Наголосимо також, що в демократичній правовій державі діяльність поліції не може здійснюватися поза правовими рамками, нормативно-правовий елемент виконує функцію окреслення меж діяльності поліції [9, с. 279, 283; 15, с. 84]. Підкреслюючи важливість нормативно-правового забезпечення регулювання суспільних відносин у сфері повноважень поліції, зазначимо, що нормативно закріплюються: 1) система повноважень поліцейських; 2) форми, види і напрями та допустимі межі поліцейської діяльності; 3) системи об'єктів та предметів правоохоронної діяльності; 4) розподіл функцій між підрозділами поліції та їхніми працівниками; 5) основні положення взаємодії суб'єктів правоохоронної діяльності; 6) юридичний захист інтересів громадян; 7) система заходів юридичного примусу задля забезпечення інтересів суспільства щодо захисту прав і свобод громадян [4, с. 19–20]. Разом із тим виокремимо документи стратегічного або плануючого характеру, які затверджуються нормативно-правовими актами та містять норми про пріоритетні цілі, орієнтири, моделі діяльності поліції на найближчу перспективу.

Доцільно також у питанні розуміння нормативного забезпечення адміністративної діяльності поліції із забезпечення безпеки громади вказати на визначення М. Щирука щодо нормативного закріплення адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки як сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, що регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення національної безпеки і спрямовані на ефективну, своєчасну реалізацію та застосування правоохоронними органами адміністративно-правових інструментів, які спрямовані на запобігання та протидію реальним і потенційним загрозам національній безпеці, на відновлення безпекового середовища, збереження національних цінностей координації з метою реалізації своїх повноважень у сфері забезпечення національної безпеки [17, с. 3–4; 15, с. 87]. Нормативним забезпеченням адмі-

ністративної діяльності поліції із забезпечення безпеки громади виступає сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, що регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення безпеки громади і визначають адміністративно-правовий статус підрозділів поліції (до меж компетенції яких входить забезпечення безпеки громади), види та напрями адміністративної діяльності, повноваження та процесуальні аспекти реалізації повноважень із забезпечення безпеки громади, пріоритетні цілі та завдання, досягнення яких спрямоване на протидію та запобігання загрозам безпеці громади, підвалини взаємодії поліції та громади, інститутів громадянського суспільства щодо забезпечення безпеки громади.

Для висвітлення питання нормативного забезпечення адміністративної діяльності поліції із забезпечення безпеки громади варто спочатку звернути увагу на підходи до класифікації нормативно-правових актів, які регулюють певні суспільні відносини, пов'язані із виконанням Національною поліцією України своїх повноважень. С. Шевченко у своєму дисертаційному дослідженні про адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку класифікує нормативно-правові акти за такими підставами: за юридичними властивостями; за органами, що їх видають; за характером компетенції органів, які видають правові акти; за територією дій. У сфері забезпечення публічного порядку С. Шевченко пропонує таку класифікацію: нормативні акти, що визначають правила публічного порядку та/або встановлюють відповідальність за їх порушення; визначають або забороняють певну поведінку осіб у зв'язку з необхідністю забезпечення прав і свобод людини та громадянина, передбачених Конституцією України; нормативні акти, що визначають правовий статус спеціальних суб'єктів, які здійснюють забезпечення публічного порядку, встановлюють гарантії їхньої діяльності у цій сфері; регламентують організацію забезпечення публічного порядку, умови вирішення суперечностей і конфліктів, які виникають у зазначеній галузі; нормативні акти, що визначають засади участі місцевого самоврядування, громадськості та недержавних організацій правоохоронного спрямування у забезпеченні публічного порядку; регулюють питання участі інших суб'єктів у забезпеченні публічного порядку [16, с. 7].

У контексті адміністративної діяльності патрульної поліції О. Мердова та Д. Дронік із масиву нормативно-правових актів розподіляють їх на дві групи: загальні нормативно-правові акти, дія яких поширюється на всі підрозділи Національної поліції України або регулюють суспільні відносини, дотичні до діяльності патрульної поліції; спеціальні нормативно-правові акти, що конкретизують повноваження діяльності підрозділів патрульної поліції. Такі спеціальні акти, своєю чергою, поділяються за такими критеріями: нормативно-правові акти, що визначають контрольні повноваження патрульної поліції; нормативно-правові акти, що визначають дозвільні повноваження патрульної поліції; нормативно-правові акти, що визначають адміністративно-юрисдикційні повноваження зазначених підрозділів; нормативно-правові акти, що визначають повноваження з реалізації заходів адміністративного примусу (на нашу думку, таку групу можна віднести до адміністративно-юрисдикційних); нормативно-правові акти, що визначають організаційно-управлінські аспекти їхньої діяльності [6, с. 58]. За такою логікою можна нормативно-правові акти, норми яких стосуються адміністративної діяльності поліції із забезпечення безпеки громади, поділяти на нормативно-правові акти, що визначають повноваження органів поліції у сфері ліцензійно-дозвільної діяльності, надання адміністративних послуг, а також контрольно-наглядові повноваження із забезпечення дотримання законодавства щодо правил дозвільної системи, безпеки дорожнього руху в громаді; що визначають адміністративно-юрисдикційні повноваження поліцейських у сфері забезпечення безпеки громади; що визначають організаційно-управлінські аспекти діяльності підрозділів поліції, що забезпечують безпеку громади.

І. Бойко серед основних нормативно-правових актів, які регулюють діяльність Національної поліції України, виділяє сім взаємопов'язаних груп: 1) основні конституційні (Конституція України, Декларація про державний суверенітет України); 2) міжнародно-правові

акти (на думку С. Чирика, міжнародно-правові акти можна поділити на всесвітні та регіональні акти, що стосуються прав людини; міжнародні документи, присвячені діяльності поліції та забезпеченню такої діяльності; акти, прийняті міжнародними організаціями, які покликані розробляти стандарти у певній конкретній сфері діяльності поліції, підрозділів поліції [13, с. 9; 14]); 3) кодифіковані закони України та закони України; 4) укази та постанови Верховної Ради України; 5) укази Президента України; 6) постанови, розпорядження Кабінету Міністрів України; 7) накази МВС України [4, с. 20]. Тобто розподіл іде за критеріями юридичної сили, приналежності до національного законодавства чи міжнародних документів та суб'єктів, які приймають акти, та зовнішньою формою.

Колектив авторів на чолі з В. Глуховерею наводять у порядку 15 позицій щодо основних нормативно-правових актів, що визначають адміністративну діяльність Національної поліції України: першим актом зазначає Конституцію України; другу позицію займають міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (загалом вісім міжнародних документів, серед яких – Європейський кодекс поліцейської етики; Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку; Міжнародний пакту про громадянські і політичні права та ін.); третім іде Закон України «Про Національну поліцію»; четвертим – Кодекс України про адміністративні правопорушення; п'ятим – Кримінальний процесуальний кодекс України; шостим – Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»; сьомим – Закон України «Про попередження насильства в сім'ї»; восьмим – Положення про Міністерство внутрішніх справ України; дев'ятим – Положення про Національну поліцію; десятим – Положення про патрульну службу; одинадцятим – Положення про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України.; дванадцятим – Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції»; тринадцятим – Наказ МВС «Про затвердження Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції»; чотирнадцятим – Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі»; п'ятнадцятим – Наказ МВС України «Про реалізацію повноважень Національної поліції з видачі та анулювання дозволів» (утратив чинність [1, с. 39]).

Закон України «Про правотворчу діяльність» законодавчо у ст. 19 визначив за юридичною силою ієрархію нормативно-правових актів: 1) Конституція України; 2) чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 3) закони України; 4) постанови Верховної Ради України, укази Президента України; 5) постанови Кабінету Міністрів України; 6) накази міністерств; 7) нормативно-правові акти інших державних органів; 8) постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим; 9) акти обласних державних адміністрацій; 10) накази міністерств Автономної Республіки Крим; 11) акти Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій; 12) акти районних державних адміністрацій; 13) акти органів місцевого самоврядування [11].

Д. Беззубов до критеріїв класифікації нормативно-правових актів відносить юридичні властивості адміністративно-правових актів, функціональну роль, область та сферу застосування, дію в просторі, дію в часі, форму вираження, характер компетенції органів, які приймають акт, їх найменування [3, с. 290]. Т. Гуржій поділяє за юридичним змістом та силою, способом прийняття, дією в часі, сферою дії, за способом набуття та припинення дії [5, с. 34]. Р. Розумяк пропонує основною підставою для класифікації нормативно-правових актів відносити юридичну силу документу, суб'єктний склад учасників правотворчості, сферу застосування нормативно-правового акта. Основним критерієм дослідник називає

саме юридичну силу нормативно-правового акта та здійснює основний поділ на законодавчі та підзаконні акти, тому критерій юридичної сили, характеризуючи внутрішні властивості юридичних документів, визначає їхнє місце в загальній системі нормативно-правового забезпечення. Тому дослідник пропонує здійснювати характеристику системи нормативно-правових актів у певній сфері регулювання суспільних відносин залежно від юридичної сили нормативно-правових актів із застосуванням принципу їх поділу на законодавчі та підзаконні [12, с. 100].

М. Цвік та О. Петришин поділяють нормативно-правові акти за п'ятьма основними критеріями, а саме за: юридичною силою (тобто закони та підзаконні акти); суб'єктами правотворчості; обсягом і характером дії (загальної дії та ін.); галузевою належністю (акти адміністративного права тощо); зовнішньою формою вираження (закони, укази, постанови, рішення, положення, накази тощо) [7, с. 281].

Л. Андрусів наводить таку систему нормативно-правових актів саме за ієрархією: «Закони України: 1) Конституція України як Основний закон України та закони про внесення змін до Конституції України; 2) закони України. Підзаконні нормативно-правові акти України: 1) постанови Верховної Ради України нормативно-правового змісту; 2) укази Президента України; 3) постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; 4) накази міністерств; 5) накази центральних органів виконавчої влади й інші нормативно-правові акти, що ними приймаються, які торкаються прав та обов'язків людини і громадянина; 6) розпорядження голів місцевих державних адміністрацій нормативно-правового змісту; 7) рішеннях місцевих референдумів нормативно-правового змісту; 8) рішення місцевих рад та їхніх виконавчих органів нормативно-правового змісту; 9) розпорядження сільських, селищних, міських голів, голів районних у містах, обласних рад нормативно-правового змісту; 10) локальні нормативно-правові акти» [2, с. 131].

На нашу думку, варто класифікувати нормативно-правові акти, які регулюють питання забезпечення адміністративної діяльності поліції із забезпечення безпеки громади, не механічно відповідно до юридичної сили документів, а за напрямами адміністративної діяльності поліції або завданнями, які стоять перед такою діяльністю, виконання яких досягає основної мети із забезпечення безпеки громади.

Ми розглядаємо нормативно-правові акти, що стосуються забезпечення адміністративної діяльності поліції із забезпечення безпеки громади відповідно до їх поділу за юридичною силою та відповідно до того, норми яких актів регулюють відносини відповідно до виконання завдань із забезпечення безпеки громади.

Окремо варто виділити Конституцію України, яка є Законом України найвищої юридичної сили. Зауважимо, що наша Конституція є великим цивілізаційним надбанням, її дух та норми про права і свободи людини відповідають найкращим надбанням західної цивілізації у питанні побудови правової демократичної держави. Але необхідно здійснити значний обсяг роботи для Української держави та суспільства, щоб побудувати справедливу правову демократичну державу. Норми, які містяться в Конституції, прямо впливають й на філософію взаємодії поліції та громадян в громаді, саме тому ми їм приділяємо значну увагу. У ст. 3 Конституції України вказано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [8]. Безпека людини виступає однією із найвищих соціальних цінностей у нашій державі, саме тому забезпечення безпеки громади – це в першу чергу про діяльність поліції зі створення безпечного середовища для громадян у сенсі представників громади, а не для забезпечення пріоритету безпеки органів державної влади і представників титульної партії, як це було у Радянському Союзі, де громадяни були скоріше для партії ресурсом для досягнення цілей, аніж найвищою соціальною цінністю.

Висновки. На основі проведеного дослідження ми можемо навести такі тези щодо класифікації нормативно-правових актів у сфері забезпечення безпеки громади адміністративною діяльністю Національної поліції України:

1. Згідно з підходом до групування нормативно-правових актів за напрямами адміністративної діяльності поліції щодо забезпечення безпеки громади відповідно до завдань, що стоять перед поліцією у цьому контексті, можна виділити такі основні групи нормативно-правових актів:

– нормативно-правові акти, які визначають повноваження поліції із забезпечення та підтримання публічної безпеки та порядку в громаді, регламентують організацію забезпечення публічної безпеки та порядку в громаді, процедурні аспекти здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності та визначають правила публічної безпеки і порядку й установлюють відповідальність за порушення таких правил;

– нормативно-правові акти, які визначають повноваження поліції щодо здійснення нею дозвільно-ліцензійної та контрольно-наглядової діяльності, а саме надання адміністративних послуг та нагляд за дотриманням законодавства щодо дотримання правил дозвільної системи, регламентують процесуальні аспекти здійснення дозвільно-ліцензійної та контрольно-наглядової діяльності (через відповідні провадження), а також визначають правила, яких мають дотримуватися суб'єкти набуття специфічних прав, пов'язаних із дозвільно-ліцензійною системою, та встановлюють відповідальність за порушення норм і правил, пов'язаних із дозвільно-ліцензійною системою;

– нормативно-правові акти, які визначають повноваження поліції щодо забезпечення безпеки дорожнього руху, визначають правила, яких мають дотримуватися учасники дорожнього руху, та встановлюють відповідальність за порушення правил дорожнього руху.

2. Також можна поділяти нормативно-правові акти на акти, норми яких стосуються адміністративної діяльності поліції із забезпечення безпеки громади; що визначають повноваження органів поліції у сфері ліцензійно-дозвільної діяльності, надання адміністративних послуг, а також контрольно-наглядові повноваження із забезпечення дотримання законодавства щодо правил дозвільної системи, безпеки дорожнього руху в громаді; що визначають адміністративно-юрисдикційні повноваження поліцейських у сфері забезпечення безпеки громади; що визначають організаційно-управлінські аспекти діяльності підрозділів поліції, що забезпечують безпеку громади.

Список використаних джерел

1. Адміністративна діяльність Національної поліції : навчальний посібник / кер. авт. кол. В. А. Глуховеря. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 248 с.

2. Андрусів Л. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 128–131.

3. Беззубов Д. О. Суспільна безпека (організаційно-правові засади забезпечення) : монографія. Київ : Леся, 2013. 452 с.

4. Бойко І. Правове регулювання поліцейської діяльності в Україні. *Наука і правоохорона.* 2017. № 2. С. 17–24.

5. Гуржій Т. О. Адміністративне право України : навчальний посібник. Київ : КНТ ; Харків : Бурун і К., 2011. 689 с.

6. Дронік Д. С., Мердова О. М. Адміністративно-правові засади діяльності патрульної поліції в Україні : монографія. Київ : Дакор, 2023. 252 с.

7. Загальна теорія держави й права : підручник / М. В. Цвік та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

8. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

9. Отчак Н. Правове регулювання адміністративної діяльності поліції щодо забезпечення прав і свобод громадян в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 6. С. 279–282.

10. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.

11. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text.

12. Розумяк Р. В. Адміністративно-правове забезпечення права поліцейських на відпочинок : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Кропивницький, 2023. 235 с.

13. Чирик С. В. Принципи адміністративної діяльності патрульної поліції : автореф. дис… канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 22 с.

14. Чирик С. В. Принципи адміністративної діяльності патрульної поліції : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2018. 267 с.

15. Шевченко В. М. Адміністративно-правові інструменти здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України : дис. … д-ра філософії : 081. Харків, 2024. 251 с.

16. Шевченко С. І. Адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2018. 22 с.

17. Щирук М. О. Адміністративно-правові інструменти забезпечення національної безпеки правоохоронними органами : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2022. 276 с.

References

1. Administratyvna diyalnist Natsionalnoyi politsiyi [Administrative activity of the National Police] : navch. posib. / Kol. avt. ; ker. avt. kol. k.yu.n., zasl. yuryst Ukrayiny V. A. Hlukhoverya. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 2017. 248 p. [in Ukr.].

2. Andrusiv, L. (2017) Teoretyko-pravovi zasady systemy normatyvno-pravovykh aktiv [Theoretical and legal principles of the system of regulatory legal acts]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 4, pp. 128–131. [in Ukr.].

3. Bezzubov, D. O. (2013) Suspilna bezpeka (orhanizatsiyno-pravovi zasady zabezpechennya) [Public security (organizational and legal principles of provision)] : monohraf. Kyiv : MP «Lesya», 452 p. [in Ukr.].

4. Boyko, I. (2017) Pravove rehulyuvannya politseyskoyi diyalnosti v Ukrayini [Legal regulation of police activity in Ukraine]. *Nauka i pravookhorona*. № 2, pp. 17–24. [in Ukr.].

5. Hurzhiy, T. O. (2011) Administratyvne pravo Ukrayiny [Administrative law of Ukraine] : navch. posib. Kyiv : KNT; Kharkiv : Burun i K., 689 p. [in Ukr.].

6. Dronik, D. S., Merdova, O. M. (2023) Administratyvno-pravovi zasady diyal′nosti patrul′noyi politsiyi v Ukrayini [Administrative and legal principles of patrol police activity in Ukraine] : monohraf. Kyiv : VD «Dakor», 252 p. [in Ukr.].

7. Zahalna teoriya derzhavy y prava [General theory of state and law] : pidruch. / M. V. Tsvik, O. V. Petryshyn, L. V. Avramenko ta in. ; za red. d-ra yuryd. nauk, prof., akad. APrN Ukrayiny M. V. Tsvika; d-ra yuryd. nauk, prof., akad. APrN Ukrayiny O. V. Petryshyna. Kharkiv : Pravo, 2009. 584 p. [in Ukr.].

8. Konstytutsiya Ukrayiny [Constitution of Ukraine] : Zakon Ukrayiny vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text. [in Ukr.].

9. Otchak, N. (2018) Pravove rehulyuvannya administratyvnoyi diyal′nosti politsiyi shchodo zabezpechennya prav i svobod hromadyan v Ukrayini [Legal regulation of administrative activities of the police in ensuring the rights and freedoms of citizens in Ukraine]. *Porivnyalno-analitychne pravo*. № 6, pp. 279–282. [in Ukr.].

10. Pro Natsionalnu politsiyu [On the National Police] : Zakon Ukrayiny vid 02.07.2015roku № 580-VIII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text. [in Ukr.].

11. Pro pravotvorchu diyalnist [On law-making activities] : Zakon Ukrayiny vid 24.08.2023 № 3354-IX. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text. [in Ukr.].

12. Rozumyak, R. V. (2023) Administratyvno-pravove zabezpechennya prava politseyskykh na vidpochynok [Administrative and legal support of the right of police officers to rest] : dys. … kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Donetskyy derzh. un-t vnutr. sprav. Kropyvnytskyy, 235 p. [in Ukr.].

13. Chyryk, S. V. (2018) Pryntsypy administratyvnoyi diyalnosti patrulnoyi politsiyi [Principles of administrative activity of patrol police] : avtoref. dys… kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Zaporiz′kyy natsional′nyy universytet. Zaporizhzhya, 22 p. [in Ukr.].

14. Chyryk, S. V. (2018) Pryntsypy administratyvnoyi diyalnosti patrulnoyi politsiyi [Principles of administrative activity of patrol police] : dys. … kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Zaporizkyy natsionalnyy universytet. Zaporizhzhya, 267 p. [in Ukr.].

15. Shevchenko, V. M. (2024) Administratyvno-pravovi instrumenty zdiysnennya preventyvnoyi diyalnosti Natsionalnoyu politsiyeyu Ukrayiny [Administrative and legal instruments for the implementation of preventive activities by the National Police of Ukraine] : dys. … d-ra filosofiyi: 081 Pravo / Khark. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv, 251 p. [in Ukr.].

16. Shevchenko, S. I. (2018) Administratyvno-pravove rehulyuvannya politseyskoyi diyalnosti shchodo zabezpechennya publichnoho poryadku [Administrative and legal regulation of police activities in relation to ensuring public order] : avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. Dnipro, 22 p. [in Ukr.].

17. Shchyruk, M. O. (2022) Administratyvno-pravovi instrumenty zabezpechennya natsionalnoyi bezpeky pravookhoronnymy orhanamy [Administrative and Legal Instruments for Ensuring National Security by Law Enforcement Agencies] : dys. … kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Pryvatna ustanova «Naukovo-doslidnyy instytut publichnoho prava». Kyiv, 276 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Maksym Akhrameyev. Classification of regulatory in providing public safety by administrative activities of the National Police of Ukraine

The article examines the views of researchers on the classification of regulatory legal acts regulating the issues of administrative activity of the National Police of Ukraine and on this basis proposes approaches to the classification of regulatory legal acts in the field of ensuring community security by the administrative activity of the National Police of Ukraine. It is noted that all police activities, the powers of police officers and the procedural aspects of the implementation of their powers and the performance of tasks assigned to the police, occur exclusively in accordance with the provisions of regulatory legal acts, thus the effectiveness of the activities of the National Police of Ukraine largely depends not only on high-quality personnel, but also on successful regulatory legal support. In accordance with the approach to grouping regulatory legal acts by areas of administrative police activity in ensuring community safety in accordance with the tasks facing the police, the following main groups of regulatory legal acts were allocated for classification: regulatory legal acts that determine the powers of the police, procedural aspects of the exercise of powers, as well as rules of conduct in the areas of ensuring public safety and order in the community, carrying out licensing and control and supervision activities, and ensuring road safety. It is also proposed to divide regulatory legal acts into those whose norms relate to the administrative activities of the police in ensuring community safety; that determine the powers of police bodies in the field of licensing and permitting activities, the provision of administrative services, as well as control and supervision powers to ensure compliance with legislation on the rules of the permit system, road safety in the community; that determine the administrative and jurisdictional powers of police officers in the field of ensuring community safety; that determine the organizational and managerial aspects of the activities of police units that ensure community safety.

Key words: *road safety, permitting and licensing activities, control and supervision activities, public safety and order in the community, regulatory.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.05.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 343.541
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-02

Валерій ПЄТКОВ
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України
(Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4310-5876
ndl_pzkp@dnuvs.ukr.education

Олександр ЮНІН
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4846-2573
oleksandr.yunin@dduvs.edu.ua

РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНІЙ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ: НОВЕЛИ ЗАКОНОПРОЄКТУ № 15294

У статті проаналізовано положення законопроєкту № 15294 щодо реформування кримінально-правових засобів протидії сексуальній експлуатації дітей та окреслено його значення для подальшого розвитку кримінального законодавства України. Обґрунтовано актуальність дослідження з огляду на поширення сучасних форм сексуальної експлуатації дітей у цифровому середовищі, необхідність загалом удосконалення та осучаснення кримінально-правових механізмів захисту дітей та триваючу дискусію щодо меж криміналізації діянь, пов'язаних з обігом порнографічних матеріалів.

Проаналізовано міжнародно-правові засади кримінально-правової охорони дітей від сексуальної експлуатації, зокрема положення Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства та Факультативного протоколу до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії. Установлено, що відповідність національного законодавства положенням зазначених міжнародних актів є важливим критерієм оцінки сучасних законодавчих ініціатив у сфері захисту дітей.

Досліджено запропоновані законопроєктом зміни до статей 301–303 Кримінального кодексу України. Особливу увагу приділено питанням розмежування кримінально-правової оцінки обігу порнографічних матеріалів між повнолітніми особами та діянь, пов'язаних із сексуальною експлуатацією дітей, удосконаленню конструкцій окремих складів кримінальних правопорушень, розширенню кола кваліфікуючих ознак, посиленню відповідальності за найбільш небезпечні форми сексуальної експлуатації дітей. Окремо проаналізовано новели щодо криміналізації поширення

© В. Пєтков, 2026
© О. Юнін, 2026

порнографічних матеріалів без згоди особи, яка на них зображена, як одного із проявів адаптації кримінального законодавства до сучасних викликів цифрового середовища.

У результаті дослідження встановлено, що законопроєкт № 15294 загалом спрямований на посилення кримінально-правового захисту дітей від сексуальної експлуатації, подальшу імплементацію міжнародних стандартів та вдосконалення механізмів кримінально-правової охорони прав і законних інтересів дитини. Позитивно оцінено запропоноване посилення відповідальності за злочини, пов'язані з дитячою порнографією, комерційною сексуальною експлуатацією дітей та використанням залежного становища потерпілих, а також урахування положень Ланцаротської конвенції під час формування кваліфікуючих ознак окремих складів кримінальних правопорушень. Водночас обґрунтовано, що найбільш дискусійним аспектом законопроєкту залишається перегляд підходів до криміналізації обігу порнографічних матеріалів між повнолітніми особами, який актуалізує питання щодо меж кримінально-правового втручання, ролі суспільної моралі як об'єкта кримінально-правової охорони та подальших напрямів удосконалення правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Ключові слова: *сексуальна експлуатація дітей, дитяча порнографія, кримінально-правова охорона дітей, Ланцаротська конвенція, криміналізація, декриміналізація, порнографічні матеріали, кримінальне законодавство України, законопроєкт № 15294, кримінальна відповідальність.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Правова охорона дітей від сексуальної експлуатації традиційно належить до напрямів кримінально-правової політики, ефективність яких безпосередньо залежить від здатності законодавства реагувати на зміни способів учинення відповідних кримінальних правопорушень. У Кримінальному кодексі України 2001 р. [1] (далі – КК України) відповідальність за дії, пов'язані з порнографічними матеріалами, була зосереджена у ст. 301 КК, а її частина четверта передбачала відповідальність за поводження з матеріалами дитячої порнографії. Проте розвиток цифрових технологій та поширення мережевих засобів комунікації істотно змінили форми сексуальної експлуатації дітей, що поставило питання про необхідність спеціалізації кримінально-правових заборон.

Важливим етапом розвитку відповідного законодавства стало прийняття Закону України № 1256-IX [2], яким КК України було доповнено, зокрема, статтями 156-1, 301-1 та 301-2. Як результат, криміналізовано домагання дитини для сексуальних цілей, виокремлено самостійний склад кримінального правопорушення щодо поводження з дитячою порнографією, а також установлено відповідальність за проведення видовищних заходів сексуального характеру за участю неповнолітніх осіб. Зазначені зміни свого часу дали змогу диференціювати кримінально-правову відповідальність залежно від форми сексуальної експлуатації дитини та частково усунути прогалини попереднього регулювання.

Проте маємо зазначити, що ці зміни не завершили процес формування цілісної системи кримінально-правової протидії сексуальній експлуатації дітей. Попри виокремлення ст. 301-1 КК України, положення статей 301 та 301-1 КК України продовжували регулювати суміжні суспільно небезпечні діяння у сфері обігу порнографічних матеріалів, що ускладнювало побудову внутрішньо узгодженої системи відповідних кримінально-правових заборон. Окрім того, законодавець фактично зберіг єдиний структурний підхід до регулювання обігу порнографії незалежно від того, чи йдеться про матеріали за участю дітей, чи про порнографічну продукцію за участю повнолітніх осіб.

У березні 2026 р. до Верховної Ради України було внесено законопроєкт № 15294 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за виготовлення і розповсюдження дитячої порнографії» [3]. Його положення спрямовані, з одного боку, на перегляд механізмів кримінально-правової протидії сексуальній експлуатації дітей, а з іншого – на зміну підходів до кримінально-правової оцінки добровільного обігу порнографічних матеріалів між повнолітніми особами. Сам факт повторного внесення відповідних уже більш конкретизованих законодавчих ініціатив свідчить про відсут-

ність усталеного підходу до визначення меж криміналізації у цій сфері та потребує окремого наукового аналізу.

Актуальність дослідження підтверджується також статистичними показниками правозастосовної практики. За даними Офісу Генпрокурора України, у 2022 р. за ст. 301 КК України обліковано 785 кримінальних правопорушень, із яких 667 проваджень направлено до суду з обвинувальним актом, тоді як за ст. 303 КК України відповідні показники становили 195 та 80 [4]. Таке співвідношення може свідчити не лише про різну поширеність окремих форм сексуальної експлуатації, а й про відмінності у механізмах їх виявлення та доказування.

До того ж результати окремих вітчизняних досліджень указують на те, що нині спостерігається чітка тенденція підвищення рівня залученості дітей до Інтернет-середовища. Зростання онлайн-складника в механізмі кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей критично проявилося під час пандемії COVID-19. У низці досліджень і звітів за цей період фіксується суттєве збільшення динаміки фактів онлайн-сексуального насильства щодо дітей, яке в окремих випадках оцінюється на рівні до 50% [5, с. 34].

Так, убачається доречним аналіз запропонованих законопроєктом № 15294 змін до КК України, їх змісту та потенційного впливу на систему кримінально-правової охорони дітей.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Наукові розвідки проблем протидії сексуальній експлуатації дітей охоплюють переважно кримінально-правові, кримінологічні та міжнародно-правові боки відповідної проблематики.

В. В. Василевич, Ю. О. Левченко загалом досліджують проблему латентності сексуального насильства щодо дітей та аналізують сукупність правових, психологічних і соціальних чинників, які впливають на рівень виявлення відповідних кримінальних правопорушень, а також обґрунтовують необхідність комплексного підходу до їх попередження і окремо наголошують на необхідності удосконалення законодавства в питаннях виявлення та розслідування злочинів сексуального характеру відносно дітей [6].

В. О. Дядічко аналізує деякі проблеми відмежування окремих складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей від розбещення неповнолітніх. Дослідник звертає увагу на окремі труднощі кваліфікації, а також на значення належного встановлення ознак відповідних складів кримінальних правопорушень для забезпечення правильної правової оцінки вчиненого [7].

В. К. Коломієць здійснює комплексний аналіз кримінально-правових механізмів протидії сексуальній експлуатації та насильству щодо дітей в Україні. Дослідник оцінює ефективність Закону № 1256-IX щодо імплементації Ланцаротської конвенції та виявляє прогалини у КК України, обґрунтувавши доцільність низки змін до КК України у цьому контексті [8]

К. О. Бутиліна розглядає особливості протидії злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей у цифровому середовищі. Особливу увагу авторка приділяє імплементації положень ст. 23 Ланцаротської конвенції щодо криміналізації домагання дитини для сексуальних цілей із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Дослідниця пов'язує появу ст. 156-1 КК України з виконанням міжнародних зобов'язань України та відзначає рівень значення цієї норми для протидії сучасним формам сексуальної експлуатації дітей [5].

Також дослідженню цієї проблематики присвятили свої роботи І. О. Бандурка, О. М. Бандурка, Т. С. Барило, О. І. Груздь, А. О. Джужа, О. Г. Остроглядова, Н. О. Симоненко, М. С. Цуцкірідзе, К. О. Швидка та ін.

Водночас законопроєкт № 15294 як комплексна законодавча ініціатива, що передбачає зміни до низки взаємопов'язаних положень КК України, поки що не був предметом самостійного комплексного наукового аналізу.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз положень законопроєкту № 15294 щодо реформування кримінально-правових засобів протидії сексуальній експлуатації дітей та визначення їх значення для подальшого розвитку кримінального законодавства України. Для досягнення поставленої мети доречно дослідити деякі міжнародні та національні засади кримінально-правової охорони дітей від сексуальної експлуатації, проаналізувати запропоновані зміни до статей 301–303 КК України, а також розглянути окремі проблемні аспекти їх можливого застосування.

Виклад основного матеріалу. Сексуальна експлуатація дітей належить до найбільш суспільно небезпечних форм посягань на права та законні інтереси неповнолітніх. Такі діяння посягають на статеву свободу та статеву недоторканість дитини, а також створюють загрозу її нормальному фізичному, психічному та соціальному розвитку. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» [9], дитиною визнається особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше. Водночас у кримінальному законодавстві використовується додатковий віковий критерій: малолітньою визнається особа, яка не досягла чотирнадцяти років. Ця обставина має значення для диференціації кримінальної відповідальності та побудови кваліфікуючих ознак окремих складів кримінальних правопорушень.

На відміну від кримінальних правопорушень, передбачених статтями 152 та 153 КК України, діяння, пов'язані з виготовленням, розповсюдженням чи іншим обігом матеріалів сексуального характеру за участю дітей, не завжди передбачають безпосередній фізичний контакт між винною особою та потерпілим. Однак це не змінює характеру заподіюваної шкоди, оскільки використання дитини для створення таких матеріалів посягає на її статеву недоторканність, а подальше поширення відповідного контенту сприяє збереженню та відтворенню практик сексуальної експлуатації дітей. Тому поряд із громадською моральністю та громадським порядком додатковим об'єктом кримінально-правової охорони у межах статей 301–303 КК України виступають статева недоторканість, а також нормальний фізичний і психічний розвиток неповнолітніх.

Велике значення для формування національної системи кримінально-правової протидії сексуальній експлуатації дітей мають міжнародні нормативно-правові акти, учасницею яких є Україна. Одним із ключових документів у цій сфері виступає Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, підписана у м. Лансароте 25 жовтня 2007 р. [10] та ратифікована в Україні Законом № 4988-VI від 20 червня 2012 р. (так звана Ланцаротська конвенція).

У преамбулі згаданої Конвенції сексуальна експлуатація дітей, зокрема у формах дитячої порнографії та проституції, визначається як явище, що завдає шкоди здоров'ю та психосоціальному розвитку дитини. Положення статей 18–23 Конвенції передбачають криміналізацію сексуального насильства щодо дітей, дитячої проституції, дитячої порнографії, участі дітей у порнографічних виставах, розбещення дітей та домагання дитини для сексуальних цілей із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Окремо ст. 28 Конвенції передбачає урахування підвищеної суспільної небезпечності діянь, учинених особами, на яких покладено обов'язки щодо виховання, навчання або нагляду за дитиною.

Джерелом міжнародно-правових зобов'язань України у цій сфері також є Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії [11], ратифікований Законом України від 03 квітня 2003 р. Документ зобов'язує держави-учасниці забезпечити криміналізацію діянь, пов'язаних із виробництвом, поширенням, імпортом, експортом та збутом матеріалів дитячої порнографії. Відповідність національного законодавства зазначеним стандартам є одним із критеріїв оцінки сучасних законодавчих ініціатив у сфері протидії сексуальній експлуатації дітей.

Станом на момент внесення законопроєкту № 15294 кримінально-правове регулювання відповідних діянь здійснювалося насамперед через положення статей 301–303 КК України. Ст. 301 КК України встановлювала відповідальність за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів, а також містила положення щодо захисту неповнолітніх від збуту їм такого контенту.

Ст. 301-1 КК України передбачала відповідальність за одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження, а ст. 301-2 КК України – за проведення видовищних заходів сексуального характеру за участю неповнолітніх осіб. Водночас статті 302 та 303 КК України регулювали відповідальність за створення або утримання місць розпусти, звідництво, сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією, передбачаючи окремі кваліфіковані склади щодо неповнолітніх і малолітніх.

Погоджуємося з Я. О. Лантіновим, що причиною деяких суперечностей стосовно зазначених статей є не так ангажованість чи некомпетентність окремих правозастосовувачів, як відсутність операційно придатних критеріїв розмежування законної (не забороненої) діяльності та кримінально караного діяння у складах кримінальних правопорушень, передбачених за допомогою статей 301 та 301-1 КК України [12, с. 152].

Законопроєкт № 15294 є черговою законодавчою ініціативою, спрямованою на перегляд кримінально-правового регулювання у сфері обігу порнографічних матеріалів та протидії сексуальній експлуатації дітей. Його появі передували законопроєкти № 9623 та № 12191, положення яких також передбачали декриміналізацію окремих форм обігу порнографічних матеріалів між повнолітніми особами за одночасного збереження або посилення кримінально-правового захисту дітей. Із різних причин зазначені ініціативи не були реалізовані: їх було побудовано переважно навколо ідеї перегляду меж криміналізації діянь, пов'язаних з обігом порнографічних матеріалів, тоді як у законопроєкті № 15294 більш виразно акцентовано увагу саме на вдосконаленні механізмів кримінально-правового захисту дітей від сексуальної експлуатації

Як зазначається у пояснювальній записці до законопроєкту, він розроблений із метою посилення захисту малолітніх та неповнолітніх осіб шляхом збільшення відповідальності за вчинення дій, пов'язаних із залученням їх до надання послуг сексуального характеру, розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру та втягнення їх до заняття проституцією тощо, а також з метою удосконалення окремих положень Кримінального кодексу України, що стосуються виготовлення предметів порнографічного характеру та їх збуту серед повнолітніх осіб.

Так, одним із ключових напрямів запропонованих змін є розмежування кримінально-правової оцінки дій, пов'язаних із обігом порнографічних матеріалів між повнолітніми особами, та діянь, що стосуються сексуальної експлуатації дітей. Із цією метою законопроєктом пропонується викласти ст. 301 КК України у новій редакції, переглянувши підходи до криміналізації окремих форм поводження з порнографічними матеріалами за участю повнолітніх осіб. Водночас кримінальна відповідальність зберігається за збут або розповсюдження таких матеріалів серед неповнолітніх і малолітніх осіб, а також за їх виготовлення, збут чи розповсюдження без згоди особи, зображеної на відповідних матеріалах.

Окремої уваги заслуговує запропоноване включення до диспозиції ст. 301 КК України ознаки відсутності згоди особи, зображеної на порнографічних матеріалах. Такий підхід розширює сферу кримінально-правового реагування на випадки поширення інтимних зображень або відеозаписів без згоди відповідної особи, що останніми роками набули значного поширення у цифровому середовищі.

Також зміни стосуються кримінально-правової охорони дітей від поширення порнографічних матеріалів. Законопроєктом пропонується виокремити в самостійні склади кримінальних правопорушень збут неповнолітнім або малолітнім особам, а також розпов-

сюдження серед них порнографічних матеріалів, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру. На відміну від чинного регулювання, де відповідні діяння охоплюються загальною конструкцією ст. 301 КК України, запропонований підхід передбачає їх самостійне нормативне закріплення та встановлення окремих санкцій.

Пропонується змінити і кваліфікуючі ознаки складів кримінальних правопорушень. Законопроєктом пропонується суттєво модернізувати ч. 4 ст. 301-1 КК України, доповнивши її такою важливою ознакою, як учинення діянь організованою групою, а також спеціальним суб'єктом – батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого, або здійснення медичного чи педагогічного нагляду за ним. Варто звернути увагу, що остання ознака чітко узгоджується з підходом, закріпленим у ст. 28 Ланцаротської конвенції. Водночас у статтях 301, 302 та 303 КК України уніфікація та посилення відповідальності відбуваються через диференціацію санкцій залежно від учинення злочину щодо малолітньої особи, повторно, за попередньою змовою або з метою отримання великого доходу.

Постає очевидним, що запропоновані законодавчі зміни не можуть отримати одностайної підтримки з огляду на їх дискусійність і досвід попередніх ініціатив.

Я. Железняк, народний депутат та ініціатор законопроєкту № 15294, виступає з позиції системної боротьби з правоохоронним свавіллям і корупцією, а також закликає адаптувати КК України до європейських стандартів. Після реєстрації оновленого законопроєкту № 15294 у червні 2026 р. він зазначив, що «…прибираємо старі радянські норми, тобто дублюємо норми про декриміналізацію дорослого контенту» та чітко окреслив філософію документа: «…за реальні злочини буде відповідальність. За дії дорослих серед дорослих, прибираємо середньовіччя та годівницю для недобросовісних правоохоронців» [13].

Міністр внутрішніх справ України на полях IV Міжнародного саміту міст і регіонів зазначив, що «закон зараз у Верховній Раді і в повноваженнях саме кожного депутата Верховної Ради приймати цей закон. Міністерство внутрішніх справ погодило практично без зауважень текст цього документу» [14].

Додаткові аргументи на підтримку перегляду чинного регулювання висловлюють і окремі представники парламенту. Так, голова Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики Данило Гетманцев зазначав, що декриміналізація окремих форм обігу порнографічних матеріалів між повнолітніми особами може мати й позитивний ефект для економіки [15]. Тобто у цьому контексті прихильники реформи вказують не лише на необхідність перегляду меж криміналізації, а й на суто прагматичну доцільність приведення фактичних суспільних відносин у відповідність до чинних механізмів державного регулювання та оподаткування.

Хоча наведений аргумент безпосередньо не стосується кримінально-правового захисту дітей, він відображає один із додаткових мотивів прихильників реформи, пов'язаний із переглядом меж криміналізації обігу порнографічних матеріалів між повнолітніми особами.

Щодо протилежних поглядів, то станом на момент написання статті розгорнута дискусія навколо законопроєкту № 15294 фактично ще не сформувалася. Це пояснюється насамперед незначним проміжком часу, що минув від моменту його реєстрації. У зв'язку із цим більшість наявних застережень нині ґрунтується на аргументах, які раніше висловлювалися під час обговорення концептуально близького законопроєкту № 12191. Такі зауваження стосувалися передусім можливого надмірного звуження сфери кримінально-правової охорони суспільної моралі, а також ризиків неоднозначного тлумачення окремих положень оновленої редакції ст. 301 КК України.

Водночас робити остаточні висновки щодо рівня підтримки чи критики законопроєкту № 15294 у науковому та професійному середовищі сьогодні видається передчасним, оскільки відповідна дискусія перебуває лише на початковому етапі формування.

На нашу думку, незважаючи на відмінність наведених підходів, їх об'єднує спільне питання про допустимі межі кримінально-правового втручання у сферу обігу порнографічних матеріалів та оптимальні механізми захисту дітей від сексуальної експлуатації. У контексті нашого дослідження оцінка законопроєкту № 15294 потребує аналізу насамперед його впливу на систему кримінально-правової охорони прав та інтересів дитини.

Насамперед позитивно слід оцінити спрямованість законопроєкту № 15294 на подальшу імплементацію міжнародно-правових стандартів у сфері захисту дітей від сексуальної експлуатації. Особливого значення набуває урахування положень ст. 28 Ланцаротської конвенції, відповідно до яких підвищена відповідальність має наставати у випадках, коли злочини щодо дітей учиняються особами, на яких покладено обов'язки щодо їх виховання, навчання, лікування або нагляду. Погоджуємося з думкою К. О. Черевко, що Ланцаротська конвенція є документом детальним і прогресивним, законодавство України неодмінно має йому відповідати [16, с. 54]. Запропоноване включення зазначених осіб до переліку спеціальних суб'єктів кваліфікованих складів кримінальних правопорушень свідчить про прагнення законодавця врахувати підвищений рівень суспільної небезпечності зловживання довірою дитини та використання залежного становища потерпілого; такі зміни сприяють подальшому наближенню національного кримінального законодавства до міжнародних зобов'язань України.

Важливо відзначити й посилення спеціалізації кримінально-правового захисту дітей від сексуальної експлуатації. Як бачимо, законодавець відмовляється від підходу, за якого діяння щодо неповнолітніх охоплювалися переважно загальними нормами з додатковими кваліфікуючими ознаками, та натомість пропонує виокремити форми поширення порнографічних матеріалів серед дітей у самостійні склади кримінальних правопорушень.

На нашу думку, такий підхід сприяє більш чіткому визначенню безпосереднього об'єкта кримінально-правової охорони, підвищує нормативну визначеність відповідних заборон і полегшує їх застосування на практиці. Водночас установлення окремих санкцій за відповідні діяння демонструє підвищену увагу держави до захисту прав та законних інтересів дітей у цифровому середовищі.

Позитивної оцінки заслуговує також запропоноване посилення відповідальності за найбільш небезпечні форми сексуальної експлуатації дітей: виготовлення та розповсюдження дитячої порнографії, проведення видовищних заходів сексуального характеру за участю дітей, втягнення неповнолітніх і малолітніх осіб у заняття проституцією, а також інші форми комерційної сексуальної експлуатації. Особливе значення має посилення відповідальності у випадках, коли відповідні діяння вчиняються організованими групами або особами, відповідальними за виховання чи нагляд за дитиною. Принагідно зауважити, що з урахуванням високого рівня суспільної небезпечності таких посягань запропоноване посилення санкцій загалом узгоджується із сучасними тенденціями розвитку міжнародного та національного законодавства у сфері захисту дітей.

Окремої уваги заслуговує модернізація кримінально-правового реагування на новітні форми посягань у цифровому середовищі. Законопроєкт пропонує установити кримінальну відповідальність за створення, збут або розповсюдження порнографічних матеріалів без згоди особи, яка на них зображена. Більшою мірою йдеться про кримінально-правову протидію явищу, відомому як «revenge porn» (порнопомста), яке останніми роками набуло значного поширення завдяки розвитку цифрових технологій та соціальних мереж. Включення відповідних положень до КК України свідчить про прагнення законодавця адаптувати кримінальне законодавство до сучасних форм порушення права на приватність та захист особистого життя, які раніше не отримували належного нормативного врегулювання.

Утім, найбільш дискусійним у цій законодавчій ініціативі є запропонований перегляд підходів до криміналізації обігу порнографічних матеріалів саме між повнолітніми

особами. Фактично законопроєкт пропонує відмовитися від традиційної для вітчизняного кримінального законодавства моделі, у межах якої обіг порнографічних матеріалів розглядався як посягання на суспільну мораль незалежно від віку учасників відповідних відносин. Натомість акцент переноситься на захист дітей та випадки поширення відповідних матеріалів без згоди особи, яка на них зображена. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям лібералізації кримінального законодавства, однак водночас порушує питання щодо подальшої ролі категорії суспільної моралі як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони.

Окремі питання можуть виникати і щодо обсягу декриміналізації. Запропонована редакція ст. 301 КК України не проводить розмежування між некомерційним обігом порнографічних матеріалів між повнолітніми особами та їх професійним чи комерційним виробництвом і розповсюдженням. У результаті з-під кримінально-правової заборони виводяться обидві категорії діянь. З одного боку, це забезпечує послідовність запропонованої концепції та усуває підстави для вибіркового переслідування. З іншого – така модель може стати предметом дискусії щодо доцільності повного виключення комерційного сегмента відповідної діяльності з предмета кримінально-правового регулювання.

Увагу привертає і зміна санкційного підходу у новій редакції ст. 301 КК України. Поряд із декриміналізацією частини діянь законопроєкт передбачає істотне збільшення розмірів штрафів за ті порушення, які залишаються кримінально караними. У зв'язку із цим практичний інтерес становитимуть оцінка співмірності таких санкцій із характером суспільної небезпечності відповідних діянь та їхній подальший вплив на правозастосовну практику.

Водночас слід ураховувати, що в останніх зауваженнях ми висловлюємо думку виключно про складність пошуку балансу між захистом суспільних інтересів, дотриманням прав людини та необхідністю концентрації кримінально-правових засобів на протидії найбільш небезпечним формам сексуальної експлуатації дітей. Разом із тим наведені переваги не усувають необхідності подальшої оцінки окремих положень законопроєкту з погляду їх узгодженості із системою кримінального законодавства та прогнозованості правозастосовної практики.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, з огляду на проведений аналіз, можемо стверджувати, що законопроєкт № 15294 пропонує комплексний перегляд кримінально-правового регулювання у сфері обігу порнографічних матеріалів та протидії сексуальній експлуатації дітей.

Його зміст більшою мірою зводиться до посилення кримінально-правового захисту дітей від сексуальної експлуатації, але все ж передбачає загалом широкий перегляд підходів до криміналізації діянь у сфері обігу порнографічних матеріалів: з одного боку, його положення спрямовані на посилення кримінально-правової охорони дітей, подальшу імплементацію міжнародних стандартів та вдосконалення механізмів протидії найбільш небезпечним формам сексуальної експлуатації, а з іншого – запропоновані зміни порушують низку дискусійних питань, пов'язаних із переглядом меж криміналізації обігу порнографічних матеріалів між повнолітніми особами, роллю суспільної моралі як об'єкта кримінально-правової охорони та можливими наслідками таких законодавчих рішень для правозастосовної практики.

На нашу думку, найбільш обґрунтованими є положення законопроєкту щодо посилення відповідальності за злочини, пов'язані з дитячою порнографією, комерційною сексуальною експлуатацією дітей та використанням залежного становища потерпілих. Позитивно слід оцінити й урахування положень Ланцаротської конвенції під час формування кваліфікуючих ознак окремих складів кримінальних правопорушень. Водночас запропонований перегляд підходів до криміналізації обігу порнографічних матеріалів між повнолітніми особами залишається найбільш дискусійним аспектом законопроєкту, оскільки пору-

шує питання про межі кримінально-правового втручання та подальше значення суспільної моралі як об'єкта кримінально-правової охорони. Не виключено, що ухвалення відповідних змін актуалізує подальшу наукову та правотворчу дискусію щодо моделей правового регулювання відносин у цій сфері та місця кримінально-правових засобів у системі такого регулювання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції) : Закон України від 18.02.2021 № 1256-IX. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#Text

3. Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за виготовлення і розповсюдження дитячої порнографії № 15294. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70129

4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2013–2024 роки). Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора*. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/2013-2024-roki-pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya

5. Бутиліна К. О. Проблематика кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, що вчиняються з використанням мережі Інтернет. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2026. Вип. 93. Ч. 4. С. 29–35. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.4.4

6. Василевич В. В., Левченко Ю. О. Сексуальне насильство щодо дитини: латентність та шляхи подолання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2023. Вип. 79. Ч. 2. С. 149–154. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.22

7. Дядічко В. І. Окремі проблемні аспекти відмежування сексуального насильства над дітьми від розбещення неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2023. Вип. 76. Ч. 2. С. 101–106. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.17

8. Коломієць В. К. Кримінально-правова охорона дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2026. № 2(38). Ч. 1. С. 65–76. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2026.2.p1.05

9. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення: 11.06.2026).

10. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротська конвенція) від 25.10.2007. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 11.06.2026).

11. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 25.05.2000. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text (дата звернення: 11.06.2026).

12. Лантінов Я. О. Принцип редуктивної експлуатації як критерій визначення порнографічного характеру матеріалів у кримінальному праві України. *Форум права*. 2026. № 2. С. 151–159. DOI: http://doi.org/10.32631/fp.2026.2.16

13. Железняк Я. Допис від 05 черв. 2026 р. *Залізний нарден : Telegram-канал*. URL: https://t.me/yzheleznyak/18074 (дата звернення: 11.06.2026).

14. Міністр внутрішніх справ підтримав законопроєкт про декриміналізацію порно : новина від 26 травня 2026 р. *Українська правда*. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2026/05/26/8036483/ (дата звернення: 11.06.2026).

15. Гетманцев Д. Допис від 27 листоп. 2025 р. *Данило Гетманцев* : *Telegram-канал*. URL: https://t.me/getmantsevdanil/10463 (дата звернення: 11.06.2026).

16. Черевко К. О. Штучний інтелект та сексуальне насильство над дітьми: виклики для кримінального права України. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2026. № 1(37). Ч. 1. С. 48–61. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2026.1.p1.04

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001) Kryminalnyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 05.04.2001 № 2341-III [Criminal Code of Ukraine. The Law of Ukraine dated April 5, 2001, № 2341-III]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text [in Ukr.].

2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021) Pro vnesennya zmin do deyakikh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo implementatsiyi polozhen Konventsiyi Rady Yevropy pro zakhyst ditey vid seksualnoyi ekspluatatsiyi ta seksualnoho nasylstva (Lantsarotskoyi konventsiyi): Zakon Ukrayiny vid 18.02.2021 № 1256-IX [On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the implementation of the provisions of the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention). The Law of Ukraine dated February 18, 2021, № 1256-IX]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#Text [in Ukr.].

3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2026) Proyekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrayiny shchodo posylennya vidpovidalnosti za vyhotovlennya i rozpovsyudzhennya dytyachoyi pornohrafiyi: zakonoproyekt № 15294 [Draft Law on amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding the strengthening of liability for the production and distribution of child pornography: Draft Law № 15294]. Retrieved from: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70129 [in Ukr.].

4. Prosecutor General's Office. (2023) Pro zareyestrovani kryminalni pravoporushennya ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannya (2013–2024 roky). Yedynyy zvit pro kryminalni pravoporushennya za sichen-hruden 2022 roku [On registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation (2013–2024). Single report on criminal offenses for January-December 2022]. Retrieved from: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/2013-2024-roki-pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya [in Ukr.].

5. Butylina, K. O. (2026) Problematyka kryminalnykh pravoporushen proty statevoyi svobody ta statevoyi nedotorkanosti ditey, shcho vchynyayutsya z vykorystannyam merezhi internet [Issues of criminal offenses against the sexual freedom and sexual inviolability of children committed using the Internet]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu.* № 93(4), pp. 29–35. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.4.4 [in Ukr.].

6. Vasylevych, V. V., Levchenko, Yu. O. (2023) Seksualne nasylstvo shchodo dytyny: latentnist ta shlyakhy podolannya [Sexual violence against a child: latency and ways to overcome]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu.* № 79(2), pp. 149–154. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.22 [in Ukr.].

7. Dyadichko, V. I. (2023) Okremi problemni aspekty vidmezhuvannya seksualnoho nasylstva nad ditmy vid rozbeshchennya nepovnolitnikh [Certain problematic aspects of distinguishing child sexual abuse from the corruption of minors]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu.* № 76(2), pp. 101–106. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.17 [in Ukr.].

8. Kolomiyets, V. K. (2026) Kryminalno-pravova okhorona ditey vid seksualnoyi ekspluatatsiyi ta seksualnoho nasylstva v Ukrayini [Criminal law protection of children from sexual exploitation and sexual violence in Ukraine]. *Visnyk Kryminolohichnoyi asotsiatsiyi Ukrayiny.* № 2(38), pp. 65–76. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2026.2.p1.05 [in Ukr.].

9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001) Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrayiny vid 26.04.2001 № 2402-III [On the Protection of Childhood. The Law of Ukraine dated April 26, 2001, № 2402-III]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text [in Ukr.].

10. Council of Europe. (2007) Konventsiya Rady Yevropy pro zakhyst ditey vid seksualnoyi ekspluatatsiyi ta seksualnoho nasylstva (Lantsarotska konventsiya) vid 25.10.2007 [Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention) dated October 25, 2007]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text [in Ukr.].

11. UN General Assembly. (2000) Fakultatyvnyy protokol do Konventsiyi pro prava dytyny shchodo torhivli ditmy, dytyachoyi prostytutsiyi i dytyachoyi pornohrafiyi vid 25.05.2000 [Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography dated May 25, 2000]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text [in Ukr.].

12. Lantinov, Ya. O. (2026) Pryntsyp reduktyvnoyi ekspluatatsiyi yak kryteriy vyznachennya pornohrafichnoho kharakteru materialiv u kryminalnomu pravi Ukrayiny [The principle of reductive exploitation as a criterion for determining the pornographic nature of materials in the criminal law of Ukraine]. *Forum prava.* № 2, pp. 151–159. DOI: http://doi.org/10.32631/fp.2026.2.16 [in Ukr.].

13. Zheleznyak, Ya. (2026) Dopys vid 05 cherv. 2026 r. [Post from Jun. 05, 2026]. Retrieved from: https://t.me/yzheleznyak/18074 [in Ukr.].

14. Ministr vnutrishnikh sprav pidtrymav zakonoproyekt pro dekryminalizatsiyu porno: novyna vid 26 trav. 2026 r. [The Minister of Internal Affairs supported the draft law on the decriminalization of porn: news from May 26, 2026]. Retrieved from: https://www.pravda.com.ua/news/2026/05/26/8036483/ [in Ukr.].

15. Hetmantsev, D. (2025) Dopys vid 27 lystop. 2025 r. [Post from Nov. 27, 2025]. Retrieved from: https://t.me/getmantsevdanil/10463 [in Ukr.].

16. Cherevko, K. O. (2026) Shtuchnyy intelekt ta seksualne nasylstvo nad ditmy: vyklyky dlya kryminalnoho prava Ukrayiny [Artificial intelligence and child sexual abuse: challenges for the criminal law of Ukraine]. *Visnyk Kryminolohichnoyi asotsiatsiyi Ukrayiny.* № 1(37), pp. 48–61. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2026.1.p1.04 [in Ukr.].

ABSTRACT

Valerii Pietkov, Oleksandr Yunin. Reforming Criminal Law Measures to Combat the Sexual Exploitation of Children: Novelties of Draft Law No. 15294

The article analyzes the provisions of Draft Law No. 15294 concerning the reform of criminal law measures aimed at combating the sexual exploitation of children and outlines its significance for the further development of criminal legislation in Ukraine. The relevance of the study is substantiated by the spread of modern forms of child sexual exploitation in the digital environment, the need for the overall improvement and modernization of criminal law mechanisms for child protection, and the ongoing debate regarding the limits of criminalization of acts related to the circulation of pornographic materials.

The international legal foundations of criminal law protection of children from sexual exploitation are examined, in particular the provisions of the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse and the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography. It is established that compliance of national legislation with the provisions of these international instruments constitutes an important criterion for assessing contemporary legislative initiatives in the field of child protection.

The study explores the amendments to Articles 301–303 of the Criminal Code of Ukraine proposed by Draft Law No. 15294. Particular attention is paid to distinguishing between the criminal law assessment of the circulation of pornographic materials among adults and acts related to the sexual exploitation of children, improving the structure of certain criminal offences, expanding the range of qualifying circumstances, and strengthening liability for the most dangerous forms of child sexual exploitation. Special attention is also devoted to the proposed criminalization of the distribution of pornographic materials without the consent of the person depicted therein as one of the manifestations of adapting criminal legislation to contemporary challenges of the digital environment.

The study concludes that Draft Law No. 15294 is generally aimed at strengthening the criminal law protection of children from sexual exploitation, further implementing international standards, and improving mechanisms for safeguarding the rights and legitimate interests of children. Positive aspects of the draft law include the proposed strengthening of liability for offences related to child pornography, the commercial sexual exploitation of children, and the abuse of a victim's dependent position, as well as the incorporation of the provisions of the Lanzarote Convention into the qualifying elements of certain criminal offences. At the same time, it is argued that the most controversial aspect of the draft law remains the revision of approaches to the criminalization of the circulation of pornographic materials among adults, which raises questions concerning the limits of criminal law intervention, the role of public morality as an object of criminal law protection, and further directions for improving the legal regulation of the relevant social relations.

Key words: *sexual exploitation of children, child pornography, criminal law protection of children, Lanzarote Convention, criminalization, decriminalization, pornographic materials, criminal legislation of Ukraine, Draft Law No. 15294, criminal liability.*

Дата першого надходження статті до видання: 05.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 351.74:340.13:510.64
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-03

Валентин М'ЯЧИН
доктор економічних наук, професор
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1491-5100
valentyn.miachyn@dduvs.edu.ua

Олег ЛЕВІН
кандидат історичних наук, доцент
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3501-3509
oleh.levin@dduvs.edu.ua

ПРАВОВА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ У ЗАКОНІ УКРАЇНИ «ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ»: НЕЧІТКО-ЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ

У статті досліджено проблему правової невизначеності у Законі України «Про Національну поліцію» крізь призму нечітко-логічного підходу до аналізу оціночних понять у сфері правоохоронної діяльності. Обґрунтовано, що такі категорії, як «*публічна безпека і порядок*», «*нагальна необхідність*», «*достатні підстави*», «*пропорційність*», «*ефективність*», «*можлива шкода*», «*безпосередня загроза життю*», не мають чітких формальних меж і потребують контекстного тлумачення. Запропоновано розглядати нечітку логіку як допоміжний інструмент формалізації правової невизначеності, що дає змогу описувати поліцейські заходи через проміжні ступені прояву правових ознак та підвищувати обґрунтованість правозастосування у сфері публічної безпеки.

Ключові слова: *правоохоронна діяльність, Національна поліція України, правова невизначеність, оціночні поняття, нечітка логіка, поліцейські заходи, пропорційність, публічна безпека, права людини, правозастосування.*

Постановка проблеми. Правоохоронна діяльність Національної поліції України здійснюється в умовах постійної взаємодії між потребою забезпечення публічної безпеки і необхідністю неухильного дотримання прав та свобод людини. Саме тому чіткість правового регулювання поліцейських повноважень має принципове значення для законності, передбачуваності та обґрунтованості дій поліцейського. Водночас Закон України «Про Національну поліцію» містить значну кількість оціночних понять, які не завжди мають однозначні формальні межі. До таких категорій належать, зокрема, *«публічна безпека*

© В. М'ячин, 2026
© О. Левін, 2026

і порядок», «*нагальна необхідність*», «*необхідні заходи*», «*достатні підстави*», «*пропорційність*», «*ефективність*», «*можлива шкода*», «*безпосередня загроза життю*».

Проблемність використання таких понять полягає у тому, що вони застосовуються у ситуаціях, пов'язаних із поліцейським утручанням, обмеженням прав людини, перевіркою документів, поверхневою перевіркою, обмеженням пересування, застосуванням фізичної сили, спеціальних засобів або вогнепальної зброї. У кожному із цих випадків поліцейський має оцінити рівень загрози, поведінку особи, інтенсивність опору, наявність альтернативних заходів, терміновість реагування та можливі наслідки для прав людини. Через це одна й та сама правова норма може тлумачитися по-різному залежно від конкретної ситуації.

У зв'язку із цим виникає потреба в пошуку додаткових методологічних інструментів, які дають змогу не усунути оціночні поняття з правоохоронного законодавства, а формалізувати їхній зміст і зробити правовий аналіз більш структурованим. Одним із таких інструментів є нечітка логіка, що дає змогу описувати правові явища не лише через категорії «так/ні», «законно/незаконно», а й через проміжні ступені прояву ознак. Це особливо важливо для оцінювання необхідності, пропорційності та допустимості поліцейських заходів.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблематика правової невизначеності у правоохоронній діяльності має міждисциплінарний характер і поєднує питання теорії права, юридичної логіки, адміністративно-правового регулювання та сучасних формальних методів аналізу. У праці О. О. Помазана розкрито ознаки, зміст і види правоохоронної діяльності в Україні, зокрема її публічно-владну природу, професійний характер, спрямованість на охорону прав людини, підтримання правопорядку та зв'язок із застосуванням державного примусу [1]. Я. В. Ступник досліджує трансформацію правоохоронної діяльності в умовах правового режиму воєнного стану, акцентуючи увагу на необхідності збалансування національної безпеки та дотримання прав людини [2]. Загальні засади юридичної логіки та її значення для тлумачення правових норм висвітлено Н. Зленко і Т. Пономаренко [3]. Логічні підстави юридичної невизначеності досліджено О. М. Юркевич [4], а механізми її прояву та усунення у правовому регулюванні розглянуто С. В. Васильєвим [5]. Теоретичне значення принципу правової визначеності обґрунтовано Ю. І. Матвєєвою [6]. Зарубіжні дослідження демонструють можливість використання нечіткої логіки у правовому міркуванні, правовій інтерпретації та оцінюванні пропорційності [7–10]. Водночас недостатньо дослідженим залишається застосування нечітко-логічного підходу саме до оціночних понять Закону України «Про Національну поліцію» [11].

Мета статті полягає у дослідженні правової невизначеності в Законі України «Про Національну поліцію» крізь призму нечітко-логічного підходу до аналізу оціночних понять, що використовуються у сфері правоохоронної діяльності. Для досягнення поставленої мети передбачається виокремити найбільш характерні оціночні категорії цього Закону, з'ясувати їхній вплив на правозастосовну практику, визначити ступінь їх змістової розмитості та обґрунтувати можливість застосування інструментарію нечіткої логіки для формалізації правових понять, межі яких не можуть бути встановлені за класичним бінарним принципом «так/ні». Особливу увагу приділено можливості представлення таких категорій, як «публічна безпека і порядок», «нагальна необхідність», «достатні підстави», «пропорційність», «ефективність», «безпосередня загроза життю», у вигляді лінгвістичних змінних із відповідними рівнями прояву.

Виклад основного матеріалу. Правова невизначеність у сфері правоохоронної діяльності має особливе значення, оскільки діяльність Національної поліції України безпосередньо пов'язана із забезпеченням публічної безпеки і порядку, охороною прав та свобод людини, протидією злочинності, застосуванням превентивних поліцейських заходів та заходів примусу. На відміну від багатьох інших сфер правового регулювання правоохоронна діяльність часто здійснюється в умовах обмеженого часу, неповної інфор-

мації, підвищеного ризику, конфліктності ситуації та необхідності швидкого прийняття рішення. Саме тому норми Закону України «Про Національну поліцію» містять низку оціночних понять, зміст яких не завжди може бути встановлений за класичним бінарним принципом «так/ні».

Закон України «Про Національну поліцію» визначає правові засади організації та діяльності поліції, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України. Водночас у його положеннях використано такі категорії, як «*публічна безпека і порядок*», «*нагальна необхідність*», «*необхідний обсяг*», «*необхідні заходи*», «*достатні підстави*», «*підозра*», *«може становити загрозу», «необхідна самооборона»,* «*активний фізичний опір*», «*інтенсивність застосування сили*», «*можлива шкода*», «*явно незаконні розпорядження*». Такі поняття мають відкритий, контекстний і ситуаційно залежний характер. Їх застосування потребує оцінки конкретних обставин: поведінки особи, рівня загрози, наявності ризику для життя і здоров'я людей, ступеня суспільної небезпеки, можливості застосування менш обмежувального заходу, співвідношення між метою втручання та можливою шкодою для прав людини.

Особливу роль у дослідженні правової невизначеності відіграє ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію», у якій визначено вимоги до поліцейського заходу. У ній закріплено, що поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним. Саме ці категорії є ключовими для аналізу правоохоронної діяльності з позицій нечіткої логіки. Наприклад, поняття «*необхідність*» не завжди може бути оцінене однозначно, оскільки в конкретній ситуації поліцейський має визначити, чи справді неможливо застосувати інший захід, чи буде він неефективним, чи заподіє вибраний захід найменшу шкоду особі та іншим людям. Так само поняття «пропорційність» вимагає зіставлення шкоди, яка може бути завдана правам і свободам людини, із благом, для захисту якого застосовується відповідний захід.

У класичній правовій логіці поліцейський захід переважно оцінюється як законний або незаконний, допустимий або недопустимий, обґрунтований або необґрунтований. Проте реальна правоохоронна практика значно складніша. Одна й та сама ситуація може містити різні рівні загрози, різний ступінь невідкладності, різну інтенсивність опору, різний обсяг інформації, якою володіє поліцейський на момент прийняття рішення. Тому доцільним є використання нечітко-логічного підходу, який дає змогу описувати правові явища через проміжні ступені прояву певної ознаки: низький, середній, високий, критичний; недостатній, прийнятний, надмірний; слабкий, помірний, істотний.

Нечітка логіка не замінює юридичної оцінки і не може автоматично ухвалювати рішення замість поліцейського, слідчого, суду чи іншого уповноваженого суб'єкта. Її значення полягає в іншому: вона може бути використана як допоміжний інструмент формалізації правової невизначеності, структурування юридично значущих факторів і зменшення ризику довільного тлумачення оціночних понять. У правоохоронній діяльності це особливо важливо, оскільки надмірна невизначеність може призводити як до необґрунтованого обмеження прав людини, так і до пасивності поліції у ситуаціях, коли необхідне своєчасне реагування.

Найбільш характерні приклади правової невизначеності у Законі України «Про Національну поліцію» можна подати у вигляді табл. 1.

Наведена табл. 1 свідчить, що правова невизначеність у Законі України «Про Національну поліцію» найбільшою мірою проявляється у тих положеннях, які регулюють межі поліцейського втручання, застосування превентивних заходів, заходів примусу, перевірку документів, поверхневу перевірку, обмеження пересування, застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. У цих випадках правова норма задає загальні межі дозволеної поведінки, але остаточне рішення залежить від оцінки фактичної ситуації.

Таблиця 1

Приклади правової невизначеності у Законі України «Про Національну поліцію» та можливості їх нечітко-логічного подання

Стаття Закону	Оціночне / нечітке поняття	Короткий зміст правової невизначеності	Нечітко-логічне подання
1	2	3	4
Ст. 1	«публічна безпека і порядок»	Межа між незначним порушенням порядку і реальною загрозою публічній безпеці не завжди очевидна.	Рівень загрози: низький / середній / високий / критичний.
Ст. 2	«особи, які потребують допомоги»	Не завжди зрозуміло, коли особа справді потребує саме поліцейської допомоги.	Потреба в допомозі: низька / помірна / висока.
Ст. 7	«нагальна необхідність», «необхідний обсяг»	Оцінка нагальності та меж обмеження прав залежить від конкретної ситуації.	Нагальність: низька / середня / висока; обсяг втручання: мінімальний / помірний / надмірний.
Ст. 8	«явно незаконні розпорядження»	Потрібно оцінити очевидність протиправності наказу або розпорядження.	Очевидність незаконності: низька / середня / висока.
Ст. 9	«відкритість та прозорість»	Не завжди очевидно, яку інформацію можна оприлюднювати, а яку потрібно обмежити.	Рівень відкритості: низький / середній / високий.
Ст. 11	«тісна співпраця», «рівень довіри населення»	Довіра та якість взаємодії поліції з громадою мають оціночний характер.	Рівень довіри: низький / середній / високий.
Ст. 18	«необхідні заходи», «події, що загрожують безпеці»	Поліцейський має оцінити рівень загрози та необхідність реагування.	Необхідність реагування: слабка / помірна / висока / невідкладна.
Ст. 23	«превентивна та профілактична діяльність»	Виявлення причин правопорушень потребує оцінки ризиків і криміногенної ситуації.	Криміногенний ризик: низький / середній / високий.
Ст. 29	«необхідний», «пропорційний», «ефективний» захід	Ключова норма, де потрібно оцінити мету, ризики, альтернативи та можливу шкоду.	Необхідність: низька / середня / висока; пропорційність: недостатня / прийнятна / надмірна.
Ст. 30	«запобігання загрозам», «припинення порушень»	Потрібно визначити, чи є загроза достатньою для застосування заходу.	Рівень загрози: низький / середній / високий.
Ст. 31	«превентивні поліцейські заходи»	Вибір заходу залежить від поведінки особи, обстановки та наслідків бездіяльності.	Доцільність заходу: низька / середня / висока.
Ст. 32	«достатньо підстав вважати»	Межа між припущенням і достатньою підставою для перевірки документів є нечіткою.	Обґрунтованість підстав: низька / середня / висока.

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
Ст. 33	«інформація, необхідна для виконання повноважень»	Оцінюється, чи може особа володіти значущою інформацією.	Імовірність володіння інформацією: низька / середня / висока.
Ст. 34	«може бути знаряддям чи об'єктом правопорушення»	Поверхнева перевірка потребує балансу між безпекою та приватністю особи.	Ризик наявності небезпечних предметів: низький / середній / високий.
Ст. 35	«достатні підстави»	Зупинення транспортного засобу потребує оцінки ознак порушення або причетності.	Обґрунтованість зупинення: низька / середня / висока.
Ст. 37	«може становити небезпеку», «обґрунтована необхідність»	Обмеження пересування є значним втручанням у свободу особи.	Рівень небезпеки: низький / середній / високий / критичний.
Ст. 42	«фізична сила», «спеціальні засоби», «вогнепальна зброя»	Вибір виду примусу залежить від загрози, опору та ризику шкоди.	Інтенсивність примусу: низька / середня / висока / критична.
Ст. 43	«інтенсивність застосування сили», «можлива шкода»	Потрібно оцінити характер правопорушення, опір особи та можливі наслідки.	Можлива шкода: незначна / істотна / критична.
Ст. 44	«забезпечення особистої безпеки», «припинення правопорушення»	Застосування фізичної сили залежить від реального рівня загрози й опору.	Рівень опору: слабкий / помірний / активний.
Ст. 45	«інтенсивність застосування спеціальних засобів»	Потрібно врахувати вік, стан здоров'я, поведінку особи та рівень небезпеки.	Інтенсивність засобу: мінімальна / помірна / значна.
Ст. 46	«винятковий захід», «безпосередня загроза життю»	Застосування зброї потребує миттєвої оцінки реальності та критичності загрози.	Допустимість зброї: недопустима / умовно допустима / необхідна.

Особливо показовою є ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію», яка встановлює вимоги до поліцейського заходу. У цій статті одночасно використовуються категорії «*необхідність*», «*пропорційність*» та «*ефективність*». Із формально-юридичного погляду ці вимоги є обов'язковими критеріями правомірності дій поліції. Однак у практичному вимірі кожен із цих критеріїв має нечіткий характер. Наприклад, захід може бути частково необхідним, якщо ризик існує, але не є критичним; переважно пропорційним, якщо втручання у права особи відповідає загрозі, але супроводжується певною шкодою; недостатньо ефективним, якщо формально захід застосовано, але він не забезпечує досягнення мети. У нечітко-логічній моделі ці критерії можуть бути представлені як вхідні змінні: рівень загрози, наявність альтернатив, можлива шкода, очікувана ефективність, ступінь втручання у права людини. Вихідною змінною може бути «*рівень правомірності поліцейського заходу*», який набуває значень: низький, середній, високий.

Не менш важливим є аналіз статей 32–34 Закону, які регулюють перевірку документів, опитування особи та поверхневу перевірку. У цих нормах неодноразово використову-

ється формула «*достатньо підстав уважати*». Саме вона створює значний простір для правової оцінки, оскільки «достатність» не є математично фіксованою величиною. В одній ситуації достатньою підставою може бути відповідність особи опису правопорушника, у другій – поведінка, що свідчить про уникнення контакту з поліцією, у третій – перебування особи у місці й часі, пов'язаних із учиненням правопорушення. Нечітко-логічний підхід дає змогу оцінювати обґрунтованість таких підстав за шкалою: слабка, помірна, істотна, висока. Це дає змогу не зводити аналіз до спрощеного висновку «*підстави були*/*підстав не було*», а враховувати силу, кількість і взаємозв'язок фактичних ознак.

Окремої уваги потребують статті 42–46 Закону України «Про Національну поліцію», які регулюють застосування поліцейських заходів примусу. Саме у цій сфері правова невизначеність має найвищу практичну ціну, оскільки йдеться про можливе завдання фізичної шкоди, обмеження свободи, застосування спеціальних засобів або вогнепальної зброї. Наприклад, під час застосування фізичної сили поліцейський має оцінити рівень опору, характер правопорушення, загрозу для себе та інших осіб, можливість застосування менш інтенсивного заходу. У разі застосування спеціальних засобів додатково враховуються індивідуальні особливості особи, інтенсивність порушення, груповий характер дій, ризик ескалації конфлікту. У разі застосування вогнепальної зброї вирішальне значення має оцінка безпосередності загрози життю чи здоров'ю.

Нечітка логіка може бути використана для побудови моделі, у якій рішення про допустимість поліцейського заходу формується на основі кількох вхідних змінних. Наприклад, для оцінювання допустимості застосування фізичної сили такими змінними можуть бути: рівень загрози, інтенсивність опору, ризик шкоди для третіх осіб, наявність альтернативного заходу, терміновість реагування. Для оцінювання допустимості застосування вогнепальної зброї доцільно враховувати: безпосередність загрози, тяжкість можливої шкоди, наявність нападу, можливість попередження, ризик для сторонніх осіб, наявність менш небезпечних засобів реагування. Вихідною змінною може бути «ступінь допустимості застосування примусу», що має рівні: недопустимий, сумнівний, допустимий, необхідний.

Практичне значення такого підходу полягає не в автоматизації поліцейського рішення, а в підвищенні прозорості його оцінювання. Нечітко-логічна модель може виконувати аналітичну функцію під час службових розслідувань, оцінювання правомірності дій поліцейського, навчання майбутніх правоохоронців, підготовки методичних рекомендацій, аналізу типових ситуацій застосування поліцейських заходів. Вона дає змогу систематизувати юридично значущі фактори, показати їх взаємодію та пояснити, чому в одній ситуації певний захід є пропорційним, а в іншій – надмірним.

Отже, Закон України «Про Національну поліцію» містить значну кількість оціночних понять, без яких неможливо ефективно врегулювати динамічну та ризиковану сферу правоохоронної діяльності. Водночас саме ці поняття створюють простір для неоднакового тлумачення, суб'єктивізму та потенційного порушення прав людини. Нечітко-логічний підхід дає змогу розглядати правову невизначеність не лише як недолік законодавчої техніки, а й як складну характеристику правової норми, що потребує додаткової формалізації. Застосування нечіткої логіки до аналізу оціночних понять у Законі України «Про Національну поліцію» відкриває перспективи для поєднання юридичного тлумачення, логічного аналізу та формалізованого оцінювання ступеня прояву правових ознак у правоохоронній діяльності.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що правова невизначеність у Законі України «Про Національну поліцію» є об'єктивною властивістю багатьох норм, які регулюють правоохоронну діяльність в умовах ризику, неповної інформації, обмеженого часу та необхідності швидкого реагування. Аналіз положень Закону засвідчив наявність значної кількості оціночних понять, зокрема таких, як «*публічна безпека і порядок*», «*нагальна необхідність*», «*необхідні заходи*», «*достатні підстави*», «*пропорційність*»,

«*ефективність*», *«можлива шкода»,* «*безпосередня загроза життю*». Їх застосування потребує урахування конкретних обставин, рівня загрози, поведінки особи, інтенсивності опору, наявності альтернативних заходів і можливого впливу на права людини.

Обґрунтовано, що нечітка логіка може бути використана як допоміжний інструмент формалізації таких оціночних понять. Вона дає змогу описувати правоохоронні ситуації не лише через категорії «*законно*/*незаконно*» чи «*допустимо*/*недопустимо*», а й через проміжні рівні прояву правових ознак: низький, середній, високий, критичний. Такий підхід сприяє структуризації правового аналізу, зменшенню суб'єктивізму, підвищенню прозорості оцінювання поліцейських заходів і забезпеченню більш збалансованого співвідношення між потребами публічної безпеки та гарантіями прав людини.

Список використаних джерел

1. Помазан О. О. Ознаки, зміст та види правоохоронної діяльності в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. № 1(34). С. 1013–1021. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.87

2. Ступник Я. В. Трансформація правоохоронної діяльності в умовах правового режиму воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2026. № 1. Ч. 1. С. 100–107. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.15

3. Зленко Н., Пономаренко Т. Юридична логіка : навчальний посібник. Суми : ФОП Цьома С. П., 2025. 168 с.

4. Юркевич О. М. Логічні підстави юридичної невизначеності: до постановки проблеми. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.* 2010. № 3. С. 118–124.

5. Васильєв С. В. «Невизначеність» у механізмі правового регулювання процесуальних правовідносин та юридичні інструменти її усунення. *Правова держава.* 2021. № 42. С. 22–31. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.42.232409

6. Матвєєва Ю. І. Принцип правової визначеності як складник верховенства права : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 220 с.

7. Legrand J. Some guidelines for fuzzy sets application in legal reasoning. *Artificial Intelligence and Law*. 1999. № 7. P. 235–257. DOI: https://doi.org/10.1023/A:1008357323873

8. Perez O. Fuzzy Law: A Theory of Quasi-Legal Systems. *Canadian Journal of Law & Jurisprudence*. 2015. № 28(2). P. 343–370. DOI: https://doi.org/10.1017/cjlj.2015.31

9. Célia da Costa Pereira, Andrea G. B. Tettamanzi, Beishui Liao, Alessandra Malerba, Antonino Rotolo, et al. Combining Fuzzy Logic and Formal Argumentation for Legal Interpretation. ICAIL 2017 – 16th International Conference on Articial Intelligence and Law, Jun 2017, London, United Kingdom. pp.49–58.

10. Mylonopoulos C. The contribution of fuzzy logic and comparative concepts to the rational application of proportionality stricto sensu. In R. Poscher (Ed.). Proportionality in Crime Control and Criminal Justice*. Bloomsbury Publishing*. 2022.

11. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 08 червня 2026 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/print (дата звернення: 08.06.2026).

References

1. Pomazan, O. O. (2025) Oznaky, zmist ta vydy pravookhoronnoi diialnosti v Ukraini [Features, content and types of law enforcement activity in Ukraine]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. № 1 (34), pp. 1013–1021. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.87 [in Ukr.].

2. Stupnyk, Ya. V. (2026) Transformatsiia pravookhoronnoi diialnosti v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu [Transformation of law enforcement activity under the legal regime of martial law]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. № 1, part 1, pp. 100–107. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.15 [in Ukr.].

3. Zlenko, N., Ponomarenko, T. (2025) Yurydychna lohika [Legal logic]: navchalnyi posibnyk. Sumy: FOP Tsoma S. P. 168 p. [in Ukr.].

4. Yurkevych, O. M. (2010) Lohichni pidstavy yurydychnoi nevyznachenosti: do postanovky problemy [Logical foundations of legal uncertainty: towards the formulation of the problem]. *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho,* 3, 118–124. [in Ukr.].

5. Vasyliev, S. V. (2021) «Nevyznachenist» u mekhanizmi pravovoho rehuliuvannia protsesualnykh pravovidnosyn ta yurydychni instrumenty yii usunennia ["Uncertainty" in the mechanism of legal regulation of procedural legal relations and legal instruments for its elimination]. *Pravova derzhava*, 42, 22–31. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.42.232409 [in Ukr.].

6. Matvieieva, Yu. I. (2019) Pryntsyp pravovoi vyznachenosti yak skladova verkhovenstva prava [The principle of legal certainty as a component of the rule of law]: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Kyiv. 220 p. [in Ukr.].

7. Legrand, J. (1999). Some guidelines for fuzzy sets application in legal reasoning. *Artificial Intelligence and Law*. 7, 235–257. DOI: https://doi.org/10.1023/A:1008357323873

8. Perez, O. (2015) Fuzzy Law: A Theory of Quasi-Legal Systems. *Canadian Journal of Law & Jurisprudence*. 28(2), 343–370. DOI: https://doi.org/10.1017/cjlj.2015.31

9. Célia da Costa Pereira, Andrea, G. B. Tettamanzi, Beishui Liao, Alessandra Malerba, Antonino Rotolo, et al. Combining Fuzzy Logic and Formal Argumentation for Legal Interpretation. ICAIL 2017 – 16th International Conference on Articial Intelligence and Law, Jun 2017, London, United Kingdom. pp. 49–58.

10. Mylonopoulos, C. (2022) The contribution of fuzzy logic and comparative concepts to the rational application of proportionality stricto sensu. In R. Poscher (Ed.), Proportionality in Crime Control and Criminal Justice. *Bloomsbury Publishing.*

11. Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-VIII: stanom na 08 chervnia 2026 r. [On the National Police: Law of Ukraine dated July 2, 2015 No. 580-VIII: as of June 8, 2026]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2015. № 40–41, art. 379. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/print (accessed: 08.06.2026). [in Ukr.].

ABSTRACT

Valentyn Miachyn, Oleh Levin. Legal uncertainty in the Law of Ukraine «On the National Police»: a fuzzy-logic approach to the analysis of evaluative concepts

The article examines the problem of legal uncertainty in the Law of Ukraine "On the National Police" through the application of a fuzzy-logic approach to the analysis of evaluative legal concepts used in law enforcement activity. It is emphasized that the legal regulation of police powers contains a significant number of categories whose content cannot be fully determined by means of classical binary logic. Such concepts as «public safety and order», «urgent necessity», «necessary measures», «sufficient grounds», «proportionality», «effectiveness», «possible harm», and «immediate threat to life» require contextual interpretation and assessment of specific factual circumstances.

The article substantiates that legal uncertainty in the field of police activity should not be regarded solely as a defect of legislative technique. In many cases, it reflects the complexity and dynamism of law enforcement practice, which depends on the level of threat, the conduct of a person, the intensity of resistance, the availability of alternative measures, the urgency of response, and the possible impact on human rights. At the same time, excessive vagueness of evaluative concepts may lead to inconsistent interpretation of legal norms, subjectivity in the application of police measures, and risks of unjustified restriction of human rights and freedoms.

The authors propose to consider fuzzy logic as an auxiliary methodological tool for structuring the analysis of evaluative concepts in the Law of Ukraine «On the National Police». This approach makes it possible to describe legal phenomena not only through the categories «lawful» or «unlawful», «permissible» or «impermissible», but also through intermediate degrees of manifestation of a certain legal feature. The article demonstrates that evaluative concepts may be represented as linguistic variables with such levels as low, medium, high, or critical. This can contribute to improving the transparency of legal reasoning, reducing the risk of arbitrary interpretation, and ensuring a more balanced relationship between the needs of public safety and guarantees of human rights. Further research may focus on the development of applied fuzzy-logic models for assessing the necessity, proportionality, effectiveness, and admissibility of police measures in typical law enforcement situations.

Key words: *law enforcement activity, National Police of Ukraine, legal uncertainty, evaluative concepts, fuzzy logic, police measures, proportionality, public safety, human rights, law enforcement practice.*

Дата першого надходження статті до видання: 08.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 342.9:354.31
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-04

Євген КУРІННИЙ
доктор юридичних наук, професор
(Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3069-4305
anastasiaeland@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ МВС УКРАЇНИ ЯК БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ІНСТИТУЦІЇ УРЯДУВАННЯ

Статтю присвячено перспективам прийдешнього реформування МВС України як багатофункціональної інституції урядування. За допомогою аналізу окремих норм діючих за останні 35 років положень про Міністерство внутрішніх справ України, розглянуто структурні зміни цього Міністерства, що характеризують основні заходи його реформування за вказаний період. Установлено, що відповідні трансформації здебільшого пов'язані з функціональним корегуванням роботи цього Міністерства у 1992, 2000 та 2015 рр. З'ясовано головні причини малоуспішності попередніх відповідних змін та визначено основні умови настання позитивних результатів майбутнього реформування складників МВС. Передусім це використання принципів комплексності та системності, які є взаємопов'язані та обопільно доповнюють одне одного.

Ключові слова: *Міністерство внутрішніх справ, реформування, положення, багатофункціональність, урядування.*

Постановка проблеми. Міністерство внутрішніх справ (далі – МВС) є найбільш органічним за назвою та універсальним за змістом покладених на нього завдань і функцій, центральним органом виконавчої влади у складі чинних урядів переважної більшості існуючих зараз країн світу.

Утім, в окремих країнах аналоги МВС мають дещо інші назви, однак функціонально вони безальтернативно пов'язані із внутрішніми справами держави щодо забезпечення: протидії злочинності, дотримання громадського порядку і безпеки (поліцейська діяльність); цивільного захисту населення (повсякденно і під час надзвичайних ситуаціях); обліку та реєстрації громадян; прикордонного контролю та впорядкування міграційних процесів.

Як свідчить досвід, для переважної більшості європейських країн притаманна так звана класична модель МВС. Наприклад: у Великій Британії МВС (Home Office) займається питаннями діяльності поліції, імміграції та безпеки кордонів; у Німеччині Федеральне міністерство внутрішніх справ та комплексних питань (Bundesministerium des Innern und

© Є. Курінний, 2026

für Heimat – BMI) керує федеральною поліцією, прикордонною службою та захистом конституції; у Франції МВС (Ministère de l'Intérieur) відповідає за національну поліцію, жандармерію (спільно з Міноборони) та цивільний захист.

Із грудня 1991 р. в Україні щонайменше тричі відбувалися трансформаційні заходи, пов'язані з функціональним корегуванням роботи цього Міністерства у 1992, 2000 та 2015 рр.

Напевно, не треба бути великим провидцем, щоб припустити нагальність відповідних змін у повоєнній Україні, зважаючи на обсяг проблем, які проявилися у діяльності вітчизняного МВС в умовах дії режиму воєнного стану, і на ті беззаперечні виклики, що постануть перед цим центральним органом виконавчої влади у післявоєнний період.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Зазначеним питанням із боку представників науки адміністративного права приділялася не безпосередня, а лише часткова увага, яка насамперед була пов'язана з діяльністю такого ключового складника ОВС, як Національна поліція України (далі – НПУ). Це насамперед захищені в останні роки дисертаційні дослідження: В. В. Бегези «Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України як суб'єкта сектору безпеки і оборони» (2021); Н. В. Демського «Адміністративно-правове регулювання взаємодії підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України з іншими суб'єктами профілактики» (2023); В. А. Трояна «Публічно-сервісна діяльність Національної поліції України: адміністративно-правові засади» (2023); М. М. Тишлека «Правові та організаційні засади кадрового забезпечення управління в органах Національної поліції України» (2023); О. Ю. Камишанського «Адміністративно-правове забезпечення служби в Національній поліції України» (2024); В. М. Шевченка «Адміністративно-правові інструменти здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України» (2024).

Зважаючи на це, а також ураховуючи існуючі виклики сьогодення та непрості повоєнні українські перспективи у сфері внутрішніх справ, існує нагальна потреба вивчення проблем майбутнього вдосконалення організації не лише окремих складників, а й МВС України у цілому, тому розгляд питань, які характеризують перспективи подальшого реформування даного Міністерства як багатофункціональної інституції врядування є основною **метою** цієї роботи.

На початку викладення основного матеріалу слід зазначити, що за часів новітньої української незалежності МВС неодноразово піддавалося реформуванням, особливості яких фіксувалися у відповідних положеннях, зміст котрих складався з ключових організаційно-функціональних характеристик даного Міністерства.

Першим кроком у цьому напрямі можна вважати Розпорядження Президента України від 07 жовтня 1992 р. № 157/92-рп, яким було затверджено Положення про Міністерство внутрішніх справ України (далі – Положення 1) [1].

У п. 1 даного документу зазначалося, що МВС України є центральним органом виконавчої влади, підвідомчим Кабінету Міністрів України.

Міністерство реалізує державну політику у сфері захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань, організує і координує діяльність органів внутрішніх справ із боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки.

Норми п. 3 містили основні завдання МВС, а саме: організація і координація діяльності органів внутрішніх справ із захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки; участь у розробленні та реалізації державної політики щодо боротьби зі злочинністю; забезпечення запобігання злочинам, їх припинення, розкриття і розсліду-

вання, розшуку осіб, які вчинили злочини, ужиття заходів з усунення причин і умов, що сприяють учиненню правопорушень; забезпечення відповідно до законодавства України безпеки працівників суду і правоохоронних органів, їхніх близьких родичів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; визначення основних напрямів удосконалення роботи органів внутрішніх справ, подання їм організаційно-методичної та практичної допомоги; забезпечення виконання кримінальних покарань, участь у ресоціалізації засуджених; організація роботи, пов'язаної із забезпеченням безпеки дорожнього руху та пожежної безпеки; забезпечення законності в діяльності працівників і військовослужбовців системи.

А в п. 4 перелічені основні завдання набували своєї деталізації у 25 відповідних підпунктах (завданнях), які покладалися на вказане Міністерство у той час, наприклад: забезпечення виконання кримінально-виконавчого законодавства, організація роботи установ із виконання покарань, участь у ресоціалізації засуджених (підпункт 12) або забезпечення високої бойової і мобілізаційної готовності органів внутрішніх справ і військ внутрішньої та конвойної охорони, режиму воєнного або надзвичайного стану в разі його оголошення на території України або в окремих місцевостях (підпункт 19).

Згідно з п. 8 Положення 1, МВС України очолював міністр, якого призначав на посаду та звільняв з посади в установленому порядку Президент України [1].

До Положення 1 двадцять років на українських теренах діяло Положення про Міністерство внутрішніх справ УРСР, затверджене Постановою Ради Міністрів УРСР № 425 08.09.1972. У даному документі зазначалося, що МВС УРСР відповідно до Конституції УРСР є союзно-республіканським міністерством і підпорядковується Раді Міністрів УРСР і Міністерству внутрішніх справ СРСР.

На МВС УРСР покладалося завдання забезпечувати громадський порядок, охорону соціалістичної власності, прав і законних інтересів громадян, підприємств, організацій і установ від злочинних посягань та інших антигромадських дій, а також організацію пожежної охорони в республіці.

Систему Міністерства внутрішніх справ УРСР становили: МВС УРСР, управління та відділи внутрішніх справ виконавчих комітетів Рад депутатів трудящих (після 1977 р. виконкомів рад народних депутатів), а також підрозділи міліції, пожежної охорони, виправно-трудові установи та інші підвідомчі їм підрозділи, установи, організації і підприємства.

Міністр внутрішніх справ УРСР мав призначатися на посаду Верховною Радою Української РСР, а в період між сесіями – Президією Верховної Ради УРСР з подальшим внесенням на затвердження Верховної Ради УРСР [2, с. 166].

Отже, можна стверджувати, що функціональний зміст Положення 1 значною мірою відповідав моделі МВС УРСР, але не мав тих особливостей, які були притаманні лише радянським часам: наявність МВС СРСР, перебування відділів та управлінь ОВС у структурі виконкомів відповідних рад, вирішальна роль компартії щодо ідеологічного впливу на керівництво та особовий склад МВС, призначення на посаду міністра залежною від ЦК КПУ Верховною Радою УРСР.

Чергові функціональні зміни МВС України мали своє нормативне-правове закріплення у змісті наступного Положення про Міністерство внутрішніх справ, затвердженого Указом Президента України від 17 жовтня 2000 р. № 1138/2000 (далі – Положення 2) [3].

МВС України згідно з п. 1 Положення 2 визначалося центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, ведення боротьби із злочинністю,

охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, безпеки дорожнього руху, охорони та оборони особливо важливих державних об'єктів.

У п. 3 були зафіксовані основні завдання МВС України, а саме: організація і координація діяльності органів внутрішніх справ щодо захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки; участь у розробленні та реалізації державної політики щодо боротьби зі злочинністю; забезпечення запобігання злочинам, їх припинення, розкриття і розслідування, розшуку осіб, які вчинили злочини, ужиття заходів з усунення причин і умов, що сприяють учиненню правопорушень; організація охорони та оборони внутрішніми військами особливо важливих державних об'єктів; забезпечення реалізації державної політики з питань громадянства; забезпечення проведення паспортної, реєстраційної та міграційної роботи; організація роботи, пов'язаної із забезпеченням безпеки дорожнього руху; здійснення на договірних засадах охорони майна всіх форм власності; визначення основних напрямів удосконалення роботи органів внутрішніх справ, надання їм організаційно-методичної та практичної допомоги; забезпечення додержання законності в діяльності осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, працівників і військовослужбовців системи Міністерства; підготовка органів внутрішніх справ та внутрішніх військ для інтеграції України до Європейського Союзу.

Серед завдань (п. 4), що деталізували вказані вище завдання, особливо хотілося звернути увагу на підпункти: 13 – бере участь у ресоціалізації осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі; 25 – уживає заходів щодо реалізації галузевого співробітництва України з Європейським Союзом, у межах своїх повноважень забезпечує виконання Українською стороною зобов'язань за Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом, іншими міжнародними договорами України, адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу, здійснює інші заходи щодо інтеграції України до Європейського Союзу; 33 – організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів у навчальних закладах та наукових установах, що належать до сфери його управління.

У п. 9 Положення 2 зафіксовано, що МВС України очолює міністр, якого призначає на посаду і звільняє з посади в установленому порядку Президент України.

Також у Положенні 2 повноваження очільника МВС деталізувалися у 16 підпунктах, чого не було у нормах Положення 1.

Необхідність прийняття Положення 2 та подальших змін у ньому була зумовлена певними організаційними змінами. По-перше, у квітні 1998 р. на базі Головного управління виконання покарань МВС окремого Державного департаменту України з питань виконання покарань. Указом Президента України № 248/99 від 12.03.1999 [4] цей департамент був офіційно виведений із підпорядкування МВС. Із цього моменту служба стала повністю самостійним центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом (сьогодні це Державна кримінально-виконавча служба, яка підпорядкована Міністерству юстиції України).

По-друге, Президент України підписав Указ № 47/2003 від 27.01.2003 [5], який офіційно започаткував виведення Державної пожежної охорони з підпорядкування МВС, а в лютому-березні 2003 р. завершився практичний процес перепризначення особового складу та майна пожежних частин до структури МНС.

Дані нововведення значною мірою були зумовлені адаптацією законодавства України до законодавства Європейського Союзу, необхідність інтеграції до якого почала декларуватися керівництвом української держави з кінця 90-х років минулого сторіччя на тлі активної підготовки до масового розширення ЄС, яке відбулося 01.05.2004, коли до євро-

пейської спільноти одночасно приєдналися 10 країн: Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія, Естонія, Латвія, Литва, Мальта та Кіпр.

Наступне Положення про МВС України (далі – Положення 3) було затверджене відповідною урядовою Постановою від 04.10.2006 № 1383 та підписане тодішнім урядовим очільником Януковичем [6]. Потреба у Положенні 3 передусім зумовлювалася конституційними змінами 2004 р. (Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 № 2222-IV [7]), які суттєво обмежили владу Президента та розширили повноваження Верховної Ради й Кабінету Міністрів.

Положення 3 незначно відрізнялися від змісту Положення 2. Головними відмінностями можна вважати зміну порядку призначення та звільнення керівника МВС і відсутність у новому Положенні згадки про завдання МВС, пов'язані з євроінтеграцією України.

За часів президенства Януковича, згідно з Рішенням Конституційного Суду від 30.09.2010 № 20-рп/2010, Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 № 2222-IV було визнано неконституційним та таким, що втратив чинність [8]. Указом Президента України від 06.04.2011 № 383 було затверджене нове Положення про МВС України [9](далі – Положення 4).

У змісті даного документу Міністерство внутрішніх справ України (МВС України) визнавалося центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України (п. 1).

Згідно з п. 3 Положення 4, основні завданням МВС України зводилися до формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина, власності, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань, боротьби зі злочинністю, розкриття та розслідування злочинів, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, безпеки дорожнього руху, а також формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Для виконання перелічених основних завдань у п. 4 Положення 4 було зафіксовано 81 відповідне завдання. Також достатньо широкими повноваженнями, що містилися у 25 підпунктах п. 11 зазначеного Положення, наділявся міністр. Як і в Положенні 3, норми Положення 4 не містили згадки про євроінтеграційну роботу МВС.

Після самоусунення четвертого українського президента від виконання своїх конституційних повноважень Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21.02.2014 № 742-VII [10] було здійснене фактичне відновлення дії Основного Закону України у редакції змін від 08.12.2004.

Наступне, п'яте, Положення про Міністерство внутрішніх справ України було затверджене відповідною Постановою Кабінету Міністрів України від 13.08.2014 № 401 [11]. Цей документ можна вважати перехідним, його дія тривала 14 місяців та містила такі новації, що наділяли МВС функціями забезпечення формування державної політики: у сфері захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні; у сфері цивільного захисту, у тому числі запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та ліквідації надзвичайних ситуацій, гідрометеорологічної діяльності (п. 3).

Чинне, шосте, Положення про Міністерство внутрішніх справ України затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878 [12] (далі – чинне Положення). У ролі головного детермінанту ухвалення цього документу було створення НПУ (Закон Україні «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII).

Також у п. 1 чинного Положення зафіксована п'ятиструктурна модель оновленого МВС, яка відповідає змісту його основних функцій, зокрема: забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг; захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні; цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності; міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [12].

Реалізація зазначених функцій утілюється у життя за допомогою діяльності таких державних структур МВС, як: Національна поліція України (НПУ – центральний орган виконавчої влади); Національна гвардія України (НГУ – військове формування з правоохоронними функціями); Державна прикордонна служба України (ДПСУ – правоохоронний орган спеціального призначення); Державна служба з надзвичайних ситуацій України (ДСНСУ – центральний орган виконавчої влади); Державна міграційна служба України (ДМСУ – центральний орган виконавчої влади), Експертна служба МВС (ЕС – державна спеціалізована установа судової експертизи); Сервісні центри МВС (СЦ – державні установи, які надають адміністративні послуги).

Від моменту затвердження чинного Положення в Україні була запроваджена достатньо універсальна конструкція МВС, яка структурно і функціонально наближена до стандартів переважної більшості розвинутих європейський країн, зокрема й членів ЄС.

Серед головних новацій, закріплених у Положенні 2015 р., можна вважати не лише оновлену парадигму МВС, а й заміну ключового правоохоронного органу, успадкованого ще з часів СРСР – міліції («народне ополчення, «озброєний народ») на більш властиву для демократичних країн – поліцію («орган захисту держави»).

Перебування України в умовах відбиття широкомасштабної агресії рф спричинило й відповідні зміни у чинне Положення: лише у період теперішньої дії правового режиму воєнного стану було прийнято вісім урядових постанов, якими внесено близько 40 змін і доповнень у зазначений нормативно-правовий документ.

З огляду на існуючі недоліки та упущення у роботі як правоохоронних, так і державно-управлінських складників МВС, про які майже щодня повідомляється у вітчизняних ЗМІ, у перспективі (особливо у післявоєнний час) на всі без винятку складники даного Міністерства очікують цілком об'єктивно зумовлені зміни. Тобто трансформаційні процеси, розпочаті ще в далекі 90-ті роки минулого століття, будуть продовжені та мають, нарешті, призвести до відчутних позитивних результатів у функціонуванні усіх без винятку складників МВС.

Для того щоб здолати перманентність давно існуючих системних криз, однією з найважливіших причин яких є неналежна робота державно-владного апарату, необхідно не лише усвідомити цей прикрий факт, а й запропонувати нові підходи до вирішення існуючих старих тривалих проблем.

На мій погляд, серед таких новацій особливе місце належить урядуванню, зміст якого охоплює виконавчо-розпорядчу діяльність державних і самоврядних органів (публічне управління), а також реалізацію функцій кримінально-правової та адміністративно-правової охорони уповноважених на це державних структур.

Структури МВС, реалізуючи як державно-управлінські, так і правоохоронні функції, є невід'ємною частиною урядування. Дане Міністерство відрізняється від інших

міністерств дуалістичністю покладених на нього функцій. Як у мирний час, так і умовах війни або інших кризових явищ МВС через підпорядковану йому НвПУ відграє головну роль у забезпеченні протидії злочинності, громадської (публічної) безпеки і громадського (публічного) порядку.

Щоденно десятки тисяч громадян у повсякденному житті найбільше контактують із представниками саме МВС, починаючи з патрульного поліцейського або співробітника ЦНАП і завершуючи прикордонником під час перетину державного кордону України, не кажучи про особливі випадки – зносини за виняткових обставин (наприклад, унаслідок злочинного посягання, пожежі та ін.).

Саме за результатами таких спілкувань у звичайних громадян складається враження не лише про конкретних представників влади, а й про владу в цілому

Цей чинник обов'язково потрібно враховувати під час прийдешнього вдосконалення роботи МВС, та все ж комунікативні здібності державного службовця є похідними від його морально-етичної стійкості, в основу якої закладені позитивні ціннісні та світоглядні начала, саме вони забезпечують пріоритетність інтересів служби, держави та суспільства над уявними особистими зисками від власних посадових спроможностей.

Головні помилки, які не призводили до позитивних результатів численних реформ МВС, зводяться до трьох факторів. Перший – те, що вони більше стосувалися насамперед форм організації тієї чи іншої владної інституції без удосконалення функціонального змісту (поверховість, половинчастість змін). Другий – їх переважно локальний характер, що фактично виключав системність і комплексність перетворень. На початковій стадії візуальні зміни спонукали до позитивних вражень, а надалі реформи «просідали», і майже всі первинні досягнення нівелювалися (наприклад, запровадження інституту патрульної поліції, який після 10 років свого функціонування має типові проблемі, властиві більшості діючих поліцейських підрозділів). Третій – невиправдано низький рівень кадрової роботи, яка має удосконалюватися шляхом: посилення вимог до відповідних кандидатів (здебільшого обов'язкова строкова служба у ЗСУ або у Силах оборони України під час війни, з'ясування головних спонукальних мотивів щодо кар'єри держслужбовця); забезпечення належного рівня професійної підготовки переважно у спеціалізованих відомчих ЗВО (передусім для представників силових структур МВС); формування та забезпечення дії стимулів (соціальних, матеріальних, кар'єрних) до доброчесної та сумлінної професійної роботи, які мають відігравати стримуючу роль від спокуси зловживати службовим становищем.

Тому для подальшого здійснення трансформаційних заходів у системі МВС необхідно враховувати наведені вище чинники та проводити реформи, використовуючи принципи комплексності й системності.

Комплексність (лат. Complexus – зв'язок, сполучення) передбачає усебічний аналіз проблем Міністерства як багатофункціональної державної структури, а також урахування супутніх негативних чинників, що прямо чи опосередковано впливають на функціонування складників системи МВС.

Системність (лат. systema – ціле, складене з частин) означає злагодженість між ключовими компонентами системи в умовах чіткої архітектоніки її конструкції, що визначається оптимальною внутрішньою структурою, дієвістю правових механізмів щодо налагодження та підтримки ієрархічності зав'язків, а також ефективної співпраці ключових елементів для реалізації поставлених завдань та досягнення цілей системи МВС.

Комплексність і системність – це взаємопов'язані принципи організації та функціонування Міністерства, які обопільно доповнюють одне одного. Комплексність має забезпечувати дотримання необхідного кількісного стандарту складників системи та усвідомлення

різноманіття супутніх проблем, а системність – органічну цілісність та впорядкованість системи МВС.

Використання цих підходів під час подальшого реформування МВС має стати запобіжником від поверхових та малоефективних змін. Це забезпечить перехід до послідовних і узгоджених трансформацій Міністерства як у межах його власної системи, так і поза нею – у рамках інших спеціалізованих функціональних систем (наприклад, правоохоронної системи або системи оборони України), які теж охоплюється змістом урядування.

Висновки. Слід зазначити, що перспективи подальшого реформування МВС України як багатофункціональної інституції урядування залежать від усвідомлення помилок, припущених під час попередніх спроб здійснити подібні зміни, та запровадження нових підходів до трансформації цього Міністерства, актуальність яких об'єктивізувалася під час дії у нашій країні правового режиму воєнного стану та набуде ще більшої суспільної затребуваності у повоєнні часи.

Серед згаданих новацій, з огляду на можливість досягнення позитивних результатів, значним потенціалом характеризується використання під час майбутніх перетворень принципів комплексності та системності. Саме за допомогою цих засад цілком реально не лише суттєво покращити організацію та функціонування основних складників системи МВС, а й позбутися тих тривалих негативних тенденцій і небезпечних ознак, що досі характеризують урядування в Українській державі

Список використаних джерел

1. Про Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Розпорядження Президента України від 07.10.1992 № 157/92-рп (утратило чинність на підставі Указу Президента № 1138/2000 від 17.10.2000). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157/92-%D1%80%D0%BF#Text

2. Крижна В. В. Основні засади Положення про Міністерство внутрішніх справ УРСР 1972 року. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)* : зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові, м. Харків, 25 листопада 2017 р. Харків : ХНУВС, 2017. 340 с.

3. Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Указ Президента України від 17.10.2000. № 1138/2000 (утратив чинність на підставі Указу Президента № 383/2011 від 06.04.2011). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1138/2000#Text

4. Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування Міністерству внутрішніх справ України : Указ Президента України від 12.03.1999 № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 13.

5. Про заходи щодо вдосконалення державного управління у сфері пожежної безпеки, захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій : Указ Президента України від 27.01.2003 № 47/2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2003#Text

6. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.10.2006 № 1383 (утратила чинність на підставі Постанови КМ № 218 від 21.03.2012). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1383-2006-%D0%BF#Text

7. Про внесення змін до Конституції України : Закон України від 08.12.2004 № 2222-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-15

8. Рішення Конституційного Суду України від 30.09.2010. № 20-рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08 грудня 2004 р. № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text

9. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Указ Президента України від 06.04.2011 № 383 (утратив чинність на підставі Указу Президента № 419/2019 від 20.06.2019). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/383/2011#Text

10. Про відновлення дії окремих положень Конституції України : Закон України від 21.02.2014 № 742-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18#Text

11. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ : постанова Кабінету Міністрів України від 13.08.2014 (утратила чинність на підставі Постанови КМ № 878 від 28.10.2015). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2014-%D0%BF#Text

12. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#n177

References

1. Pro Polozhennya pro Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrayiny [On the Regulations on the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] : Rozporyadzhennya Prezydenta Ukrayiny vid 07.10.1992 № 157/92-rp (Rozporyadzhennya vtratylo chynnist na pidstavi Ukazu Prezydenta № 1138/2000 vid 17.10.2000). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157/92-%D1%80%D0%BF#Text [in Ukr.].

2. Kryzhna, V. V. (2017) Osnovni zasady Polozhennya pro Ministerstvo vnutrishnikh sprav URSR 1972 roku. [Basic Principles of the 1972 Regulations on the Ministry of Internal Affairs of the Ukrainian SSR]. *Pidhotovka okhorontsiv pravoporyadku v Kharkovi (1917–2017 rr.)* : zb. nauk. st. i tez dop. na nauk.-prakt. konf. do 100-richchya pidhotovky okhorontsiv pravoporyadku v Kharkovi (m. Kharkiv, 25 lystop. 2017 r.). Kharkiv : KhNUVS, 340 p. [in Ukr.].

3. Polozhennya pro Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrayiny [Regulations on the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] : Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 17.10.2000. № 1138/2000 (Ukaz vtratyv chynnist na pidstavi Ukazu Prezydenta № 383/2011 vid 06.04.2011). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1138/2000#Text [in Ukr.].

4. Pro vyvedennya Derzhavnoho departamentu Ukrayiny z pytan′ vykonannya pokaran′ z pidporyadkuvannya Ministerstvu vnutrishnikh sprav Ukrayiny [On the withdrawal of the State Department of Ukraine for the Execution of Sentences from subordination to the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] : Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 12.03.1999 № 248/99. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*. 1999. № 11, art. 13. [in Ukr.].

5. Pro zakhody shchodo vdoskonalennya derzhavnoho upravlinnya u sferi pozhezhnoyi bezpeky, zakhystu naselennya i terytoriy vid naslidkiv nadzvychaynykh sytuatsiy [On measures to improve state administration in the field of fire safety, protection of the population and territories from the consequences of emergencies] : Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 27.01.2003 № 47/2003. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2003#Text [in Ukr.].

6. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrayiny [On approval of the Regulations on the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 04.10.2006. № 1383 (Postanova vtratyla chynnist na pidstavi Postanovy KM N 218 vid 21.03.2012). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1383-2006-%D0%BF#Text [in Ukr.].

7. Pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny [On amendments to the Constitution of Ukraine] : Zakon Ukrayiny vid 08.12.2004 № 2222-IV. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-15 [in Ukr.].

8. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 30.09.2010. № 20-rp/2010 u spravi za konstytutsiynym podannyam 252 narodnykh deputativ Ukrayiny shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny (konstytutsiynosti) Zakonu Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny» vid 8 hrudnya 2004 roku № 2222-IV (sprava pro doderzhannya protsedury vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny) [Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated 09/30/2010. No. 20-рп/2010 in the case on the constitutional submission of 252 people's deputies of Ukraine on the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Law of Ukraine «On Amendments to the Constitution of Ukraine» dated December 8, 2004 No. 2222-IV (case on compliance with the procedure for amending the Constitution of Ukraine)]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text [in Ukr.].

9. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrayiny [On approval of the Regulation on the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] : Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 06.04.2011 № 383 (Ukaz vtratyv chynnist na pidstavi Ukazu Prezydenta № 419/2019 vid 20.06.2019). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/383/2011#Text [in Ukr.].

10. Pro vidnovlennya diyi okremykh polozhen′ Konstytutsiyi Ukrayiny [On the Restoration of the Effect of Certain Provisions of the Constitution of Ukraine] : Zakon Ukrayiny vid 21.02.2014 № 742-VII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18#Text [in Ukr.].

11. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Ministerstvo vnutrishnikh sprav [On Approval of the Regulations on the Ministry of Internal Affairs] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 13.08.2014 (Postanova vtratyla chynnist na pidstavi Postanovy KM № 878 vid 28.10.2015). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/401-2014-%D0%BF#Text [in Ukr.].

12. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Ministerstvo vnutrishnikh sprav [On approval of the Regulations on the Ministry of Internal Affairs] : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 28.10.2015 № 878. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#n177 [in Ukr.].

ABSTRACT

Yevhen Kurinny. Prospects for further reforming the Ministry of Internal Affairs of Ukraine as a multifunctional institution of governance

The article emphasizes the need for changes in the domestic Ministry of Internal Affairs in post-war Ukraine, given the volume of problems that appeared in the activities of this Ministry under the martial law regime, and the undeniable challenges that will face this central body of executive power in the post-war period.

The author has paid the Attention to three main mistakes that prevented the emergence of positive results from previous reforms of the Ministry of Internal Affairs. The first is that they concerned primarily the forms of organization of a particular power institution without improving the functional content (superficiality, half-hearted changes). The second is their predominantly local nature, which almost excluded the systematic and comprehensive nature of the transformations (for example, the introduction of the institution of patrol police, which after 10 years of its operation has typical problems inherent in most operating police units). The third is the unjustifiably low level of personnel work, which should be improved by: strengthening the requirements for relevant candidates; ensuring the appropriate level of their professional training mainly in specialized departmental higher educational institutions (primarily for representatives of the security forces of the Ministry of Internal Affairs); forming and ensuring the action of incentives (social, material, career) for honest and conscientious professional work, which should play a deterrent role against the temptation to abuse official position.

The author has proposed that during the upcoming implementation of transformational measures in the Ministry of Internal Affairs system, the above factors be taken into account and reforms should be carried out using the principles of comprehensiveness and systematicity.

The author has stated that the prospects for further reform of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine as a multifunctional institution of governance depend on the awareness of the mistakes made during previous attempts to implement similar changes, and the introduction of new approaches to the transformation of this Ministry, the relevance of which was objectified during the operation of the legal regime of martial law in our country and will gain even greater public demand in the post-war period.

Key words: *ministry of Internal Affairs, reform, position, multifunctionality, governance.*

Дата першого надходження статті до видання: 27.05.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 37.018-057.87.243
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-05

Ірина ЦАРЬОВА
доктор філологічних наук, професор
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5778-4051
iryna.tsarova@dduvs.edu.ua

ЮРИДИКО-ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ ПРОЄКТУ СТАНДАРТУ «ТЕРМІНОЛОГІЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ» ЯК ВАЖЛИВОГО СКЛАДНИКА В ПРАВООХОРОНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто концептуальні, термінологічні, юридико-технічні та редакційні особливості проєкту стандарту «Термінологія пенітенціарної діяльності». Проаналізовано зміст термінологічних дефініцій, принципи відбору спеціальної лексики та відповідність положень проєкту вимогам чинного законодавства і сучасної термінографії, оскільки уніфікація понятійного апарату є необхідною умовою розвитку пенітенціарної науки, удосконалення правозастосовної практики та нормативної стандартизації у сфері виконання кримінальних покарань.

Виокремлено основні концептуальні недоліки проєкту, пов'язані з визначенням меж предметної сфери стандарту, систематизацією термінів та співвідношенням пенітенціарної, кримінально-виконавчої і пробаційної термінології. Акцентовано увагу на неточностях окремих дефініцій, невідповідності низки термінів законодавчим положенням, використанні оцінних характеристик у визначеннях, а також непослідовності редакційного оформлення термінологічних статей. Охарактеризовано найбільш дискусійні поняття, зокрема «засуджений», «ув'язнений», «клієнт пробації», «пенітенціарна система», «пенітенціарний», «пенітенціарна наука» та «пенітенціарний заклад». Установлено, що окремі визначення дублюють законодавчі норми, містять надмірно широкі або звужені формулювання, не відповідають правилам побудови термінологічних дефініцій та потребують уточнення. З'ясовано, що вдосконалення проєкту стандарту має ґрунтуватися на чіткому визначенні критеріїв відбору термінів, уніфікації структури дефініцій, усуненні оцінних елементів і забезпеченні узгодженості з чинним законодавством. Окреслено основні напрями доопрацювання термінологічного стандарту та його значення для розвитку пенітенціарної науки, правотворчої діяльності й забезпечення єдності застосування спеціальної пенітенціарної термінології.

Ключові слова: *пенітенціарна діяльність, пенітенціарна термінологія, термінографія, стандартизація, юридична техніка, дефініція, кримінально-виконавче право.*

Постановка проблеми. Формування єдиної, науково обґрунтованої та нормативно узгодженої термінології у сфері пенітенціарної діяльності є важливою передумовою ефективного функціювання системи виконання кримінальних покарань, забезпечення єдності правозастосовної практики та розвитку галузевої науки. В умовах реформування кримінально-виконавчої системи України, гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та впровадження сучасних підходів до виконання покарань особливого значення набуває унормування понятійного апарату, який використовується в нормативно-правових актах, наукових дослідженнях, освітньому процесі та практичній діяльності органів і установ пенітенціарної системи [4].

© І. Царьова, 2026

Проєкт стандарту «Термінологія пенітенціарної діяльності» покликаний забезпечити уніфікацію спеціальної термінології, однак його аналіз свідчить про наявність низки концептуальних, термінологічних, юридико-технічних та редакційних недоліків. Зокрема, потребують уточнення критерії відбору термінів, межі предметної сфери стандарту, співвідношення пенітенціарної та кримінально-виконавчої термінології, відповідність окремих дефініцій чинному законодавству та загальним принципам термінографії. Окрім того, окремі визначення містять оцінні характеристики, дублюють законодавчі положення або не відповідають усталеному змісту відповідних правових категорій.

У зв'язку із цим науковий аналіз положень проєкту стандарту, виявлення його недоліків та вироблення пропозицій щодо вдосконалення термінологічного апарату є актуальним завданням як для розвитку пенітенціарної науки, так і для підвищення якості нормативної стандартизації у сфері виконання кримінальних покарань. Результати такого дослідження можуть бути використані під час доопрацювання проєкту стандарту, удосконалення правотворчої діяльності та забезпечення єдності застосування спеціальної пенітенціарної термінології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування понятійно-категоріального апарату пенітенціарної діяльності перебуває на стику кримінально-виконавчого права, пенології, термінознавства та юридичної техніки. Значний внесок у розвиток теоретичних засад пенітенціарної науки, визначення змісту пенітенціарної системи та сучасної пенітенціарної політики зробили Д. Ягунов, Л. Кнодель, М. Яцишин [5; 6] та інші науковці. У їхніх працях розглядаються концептуальні питання розвитку пенології, функціювання пенітенціарної системи, реформування кримінально-виконавчої сфери та формування сучасної пенітенціарної політики.

Окремі аспекти розвитку пенітенціарної науки, кадрового забезпечення пенітенціарної системи, професійної термінології та кримінально-виконавчої діяльності висвітлено у працях М. Городиського, В. Севостьянова [1], І. Іванькова, М. Целуйка [2], З. Шумейко та інших дослідників [3]. У цих роботах обґрунтовуються сучасні підходи до функціювання пенітенціарної системи, розвитку професійної мови та вдосконалення діяльності органів і установ виконання покарань.

Водночас питання стандартизації пенітенціарної термінології, побудови термінологічних дефініцій відповідно до вимог юридичної техніки й термінографії, а також оцінки змісту проєкту стандарту «Термінологія пенітенціарної діяльності» залишаються недостатньо дослідженими. Наявні наукові праці переважно присвячені окремим поняттям або інститутам кримінально-виконавчого права, тоді як комплексний аналіз структури, змісту, системності та юридичної коректності положень зазначеного проєкту стандарту фактично відсутній. Саме це зумовлює необхідність проведення цього дослідження, спрямованого на вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення термінологічного стандарту у сфері пенітенціарної діяльності.

Метою статті є дослідження концептуальних, юридико-технічних, лексичних та стилістичних особливостей проєкту стандарту «Термінологія пенітенціарної діяльності» щодо вдосконалення термінологічного стандарту у сфері пенітенціарної діяльності.

Виклад основного матеріалу. На підставі перегляду проєкту стандарту «Термінологія пенітенціарної діяльності» варто поділити пропозиції на концептуальні, термінологічні, юридико-технічні та редакційні.

1. Концептуальні зауваження. Передусім потребує уточнення концепція самого стандарту та визначення його предметної сфери. Назва документа – «Термінологія пенітенціарної діяльності» – передбачає, що до нього мають бути включені терміни, які безпосередньо характеризують функціювання пенітенціарної системи, діяльність органів і установ виконання покарань, забезпечення режиму, безпеки, ресоціалізації, виконання кримінальних покарань, пов'язаних з ізоляцією особи, а також тримання під вартою [4].

Водночас аналіз проєкту свідчить, що до нього включено значну кількість понять, які належать до загальної системи кримінального та кримінально-виконавчого права, однак не є специфічно пенітенціарними. Зокрема, терміни «виправні роботи», «громадські роботи», «обмеження волі», «позбавлення волі», «іспитовий строк», «умовне звільнення від відбування покарання» характеризують передусім види кримінальних покарань або інститути кримінального та кримінально-виконавчого права. Їхній зміст визначений Кримінальним кодексом України, Кримінально-виконавчим кодексом України та іншими нормативно-правовими актами. Вони не відображають специфіку власне пенітенціарної діяльності, а тому їх включення до стандарту потребує додаткового наукового обґрунтування.

У зв'язку із цим доцільно чітко визначити концепцію стандарту. Якщо його призначення полягає у стандартизації виключно пенітенціарної термінології, то до нього слід включати лише ті поняття, які характеризують діяльність органів та установ пенітенціарної системи, режим виконання покарань, безпеку, соціально-виховну роботу, ресоціалізацію, пенітенціарну політику та пенітенціарну науку. Якщо ж розробники мають на меті створення комплексного стандарту для всієї сфери виконання кримінальних покарань і пробації, це повинно бути відображено вже в назві документа та його сфері застосування. Більш коректною могла би бути назва «Термінологія кримінально-виконавчої та пробаційної діяльності» або «Термінологія сфери виконання кримінальних покарань». Іншою концептуальною проблемою є відсутність чіткої внутрішньої систематизації термінів. У проєкті стандарту поряд розміщено поняття, які належать до різних класифікаційних рівнів. У межах одного розділу поєднано види кримінальних покарань, правові статуси осіб («засуджений», «ув'язнений»), організаційні структури («пенітенціарна система», «орган пробації»), напрями державної політики («пенітенціарна політика»), види пробації, а також психологічні та соціально-педагогічні категорії («ресоціалізація», «реінтеграція», «каяття» тощо). Такий підхід ускладнює сприйняття стандарту та порушує принцип системності, який є одним із базових принципів побудови нормативних термінологічних документів.

Із позицій сучасної термінографії та юридичної техніки доцільно структурувати понятійний апарат за тематичними блоками [7]. Зокрема, стандарт може містити окремі розділи, присвячені: суб'єктам пенітенціарної діяльності; органам та установам виконання покарань; видам кримінальних покарань і заходам кримінально-правового характеру; пробаційній діяльності; режиму, безпеці та нагляду; ресоціалізації, реінтеграції та соціально-виховній роботі; пенітенціарній політиці, пенітенціарній науці та міжнародним стандартам у сфері виконання покарань. Така побудова відповідатиме логіці функціювання пенітенціарної системи, забезпечить послідовність викладу матеріалу та значно полегшить практичне використання стандарту. Окрім того, проєкт не визначає принципів формування термінологічної системи. Залишається незрозумілим, чи мають до нього включатися лише нормативно закріплені терміни, чи також наукові поняття, професіоналізми та категорії, які використовуються в пенології, кримінології, психології, соціальній роботі або управлінні. Відсутність таких критеріїв створює ризик надмірного розширення понятійного апарату та втрати системності стандарту [6, с. 74]. Саме тому в преамбулі або окремому розділі доцільно визначити методологічні засади відбору термінів, джерела їх формування, принципи побудови дефініцій та співвідношення із законодавчою термінологією. Концептуальне вдосконалення проєкту стандарту має передбачати чітке визначення його предметної сфери, уточнення кола термінів, які підлягають стандартизації, запровадження логічної класифікації понять та формування цілісної системи термінів, що відповідатиме сучасним вимогам юридичної техніки, термінографії та розвитку пенітенціарної науки.

2. Термінологічні зауваження. «Засуджений» визначений через правовий статус: *«Правовий статус особи, якого вона набуває…»*. Фактично засуджений – це особа, а не статус. Стилістично правильне: «Особа, щодо якої обвинувальний вирок суду набрав законної сили». Аналогічна проблема і з терміном «ув'язнений» [5].

«Клієнт пробації». Термін є дискусійним. Визначення надто громіздке і поєднує різні категорії осіб. Доцільно або скоротити визначення, або використовувати конструкцію з посиланням на Закон України «Про пробацію».

«Пенітенціарна система». Визначення: «сукупність спеціально уповноважених пенітенціарних органів управління, органів пробації, пенітенціарних закладів вищої освіти…». Тут пропущено власне пенітенціарні установи (заклади виконання покарань та слідчі ізолятори), що є концептуальною помилкою [6].

«Пенітенціарний». Визначення має оцінний характер: «на противагу радянській моделі, заснованій на каральному підході та трудовій експлуатації». Для стандарту державної мови бажано уникати ідеологічних та аксіологічних характеристик. Можливий варіант: «Такий, що стосується сфери виконання кримінальних покарань, тримання під вартою та ресоціалізації правопорушників».

«Пенітенціарна наука». Термін фактично дублює традиційне поняття «пенологія». Доцільно або додати термін «пенологія», або зазначити його як синонімічний відповідник.

3. Юридико-технічні зауваження. Невідповідність окремих визначень законодавству. Наприклад, «відбування покарання»: «перебування засудженого в пенітенціарному закладі». Але покарання можуть відбуватися без ізоляції, через пробацію, за місцем роботи. Тому визначення надто вузьке.

«Втеча з пенітенціарного закладу» і «незаконне залишення засудженими пенітенціарного закладу». Ці два терміни частково дублюють один одного. Потрібно чітко розмежувати втечу, неповернення після виїзду, самовільне залишення.

«Пенітенціарний заклад». У визначенні об’єднано установи виконання покарань, слідчі ізолятори. З погляду чинного законодавства це різні типи установ, тому варто окремо пояснити таке розширене трактування.

4. Редакційні та мовні зауваження. Непослідовність конструкцій: у стандарті використовуються «засуджений», «засуджені», «особа», «особи». Бажано виробити єдиний принцип формулювання визначень.

Надмірна довжина окремих дефініцій. Наприклад: «каяття засудженого та/або ув’язненого», «наглядова пробація», «клієнт пробації». Для термінологічного стандарту бажано використовувати короткі дефініції за схемою: родове поняття + видові ознаки.

Абетковий покажчик містить розбіжності. Наприклад: у тексті та в покажчику: «незаконне залишення засудженими пенітенціарного закладу».

Отже, варто переглянути критерії відбору термінів і чітко окреслити межі пенітенціарної термінології; усунути визначення, де описується «правовий статус» замість особи («засуджений», «ув’язнений», «клієнт пробації»); переробити дефініцію терміна «пенітенціарний», прибравши оцінні характеристики; уніфікувати структуру дефініцій відповідно до правил термінографії (родове поняття + видові ознаки).

Висновки. Проведений аналіз проєкту стандарту «Термінологія пенітенціарної діяльності» засвідчив, що його розроблення є важливим кроком на шляху до уніфікації професійної термінології у сфері виконання кримінальних покарань та розвитку пенітенціарної науки. Водночас проєкт потребує суттєвого доопрацювання як на концептуальному, так і на термінологічному, юридико-технічному та редакційному рівнях. Установлено, що основними недоліками проєкту є нечітке визначення меж предметної сфери стандарту, поєднання в одному переліку різнорідних за змістом понять, використання окремих дефініцій, які не повною мірою відповідають чинному законодавству та принципам юридичної техніки, а також наявність оцінних характеристик у визначеннях, що суперечить вимогам нормативної термінографії. Окрім того, окремі терміни дублюють законодавчі конструкції, характеризуються надмірною деталізацією або не відображають сутнісних ознак відповідних правових категорій. Обґрунтовано доцільність перегляду критеріїв відбору термінів, систематизації понятійного апарату за тематичними блоками, уніфікації структури дефі-

ніцій за моделлю «родове поняття – видові ознаки», усунення редакційних неузгодженостей та приведення змісту визначень у відповідність до положень чинного законодавства України. Важливим є також забезпечення чіткого розмежування пенітенціарної, кримінально-виконавчої та пробаційної термінології, що сприятиме формуванню логічно цілісної системи спеціальних понять.

Удосконалення проєкту стандарту «Термінологія пенітенціарної діяльності» сприятиме підвищенню якості нормативної стандартизації, забезпеченню єдності правозастосовної практики, розвитку наукових досліджень і професійної освіти, а також формуванню сучасної та науково обґрунтованої термінологічної системи у сфері пенітенціарної діяльності.

Перспективи подальших розвідок. Перспективними напрямами подальших наукових досліджень є розроблення методологічних засад стандартизації пенітенціарної термінології, визначення критеріїв відбору спеціальних термінів та вдосконалення правил побудови термінологічних дефініцій відповідно до вимог юридичної техніки й сучасної термінографії. Особливу увагу доцільно приділити гармонізації національної пенітенціарної термінології з міжнародними стандартами, уніфікації понятійного апарату кримінально-виконавчої та пробаційної діяльності, а також дослідженню практики застосування стандартизованої термінології у нормотворчій, правозастосовній, науковій та освітній діяльності. Результати таких досліджень сприятимуть формуванню цілісної, логічно узгодженої та нормативно обґрунтованої системи термінів у сфері пенітенціарної діяльності.

Список використаних джерел

1. Городиський М. І., Севостьянов В. П. Вивчення соціального середовища як фундаментальний напрям розвитку пенітенціарної науки. *Форум права.* 2013. № 1. С. 201–204.

2. Іваньков І. В., Целуйко, М. Ф. Концептуальні засади підготовки та діяльності персоналу органів і установ пенітенціарної системи. *Київський часопис права*. 2023. № 4. С. 128–132. DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2022.4.19

3. Павлов В. Г. Поняття персоналу Державної пенітенціарної служби України та засади його діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 3. С. 194–203.

4. Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 р. Схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-reformuvannia-penitentsiarnoi-systemy-na-period-do-2026 (дата звернення: 23.04.2026).

5. Ягунов Д. В. Практика ЄСПЛ (питання кримінального та цивільного судочинства, захисту власності, приватного і сімейного життя). Одеса : Фенікс, 2019. 502 с.

6. Ягунов Д. В. Пенітенціарна політика як складник соціального контролю : монографія. Одеса : Фенікс, 2020. 674 с.

7. Tsareva I. Functional and derivative space of the legal text. *Advanced trends of the modern development of philology in European countries* : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. P. 217–233

References

1. Horodyskyi, M. I. (2013) Vyvchennia sotsialnoho seredovyshcha yak fundamentalnyi napriam rozvytku penitentsiarnoi nauky [The study of the social environment as a fundamental direction in the development of penitentiary science]. *Forum prava.* [in Ukr.].

2. Ivankov, I. V., Tseluiko, M. F. (2023) Kontseptualni zasady pidhotovky ta diialnosti personalu orhaniv i ustanov penitentsiarnoi systemy. [Conceptual principles of training and activity of personnel of bodies and institutions of the penitentiary system]. *Kyivskyi chasopys prava.* DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2022.4.19 [in Ukr.].

3. Pavlov, V. H. (2014) Poniattia personalu Derzhavnoi penitentsiarnoi sluzhby Ukrainy ta zasady yoho diialnosti [Concept of the staff of the State Penitentiary Service of Ukraine and the principles of its activity]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. [in Ukr.].

4. Stratehiia reformuvannia penitentsiarnoi systemy na period do 2026 r. Skhvalena Rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 hrudnia 2022 r. No 1153-r. [Strategy for reforming the penitentiary system for the period until 2026. Approved by the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 16, 2022 No. 1153]. Retrieved from: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-reformuvannia-penitentsiarnoi-systemy-na-period-do-2026 (data zvernennia: 23.04.2026). [in Ukr.].

5. Yahunov, D. V. (2019) Praktyka YeSPL (pytannia kryminalnoho ta tsyvilnoho sudochynstva, zakhystu vlasnosti, pryvatnoho i simeinoho zhyttia). [Practice of the ECtHR (issues of criminal and civil proceedings, protection of property, private and family life)]. Odesa : Feniks. [in Ukr.].

6. Yahunov, D. V. (2020) Penitentsiarna polityka yak skladova sotsialnoho kontroliu. [Penitentiary policy as a component of social control]. Odesa : Feniks. [in Ukr.].

7. Tsareva, I. (2019) Functional and derivative space of the legal text. *Advanced trends of the modern development of philology in European countries* : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing».

ABSTRACT

Iryna Tsarova. Legal and technical aspects of the draft Standard «Penitentiary Activities Terminology» as an important component of law enforcement activities

This article examines the conceptual, terminological, legal-technical, and editorial features of the draft standard «Terminology of Penitentiary Activities». It analyzes the content of terminological definitions, the principles for selecting specialized vocabulary, and the compliance of the draft's provisions with the requirements of current legislation and modern terminology, since the unification of the conceptual framework is a necessary condition for the development of penitentiary science, the improvement of law enforcement practices, and regulatory standardization in the field of criminal punishment enforcement.

The main conceptual shortcomings of the draft have been identified, relating to the definition of the standard's scope, the systematization of terms, and the relationship between penitentiary, criminal enforcement, and probation terminology. Attention is focused on inaccuracies in certain definitions, the inconsistency of a number of terms with legislative provisions, the use of evaluative characteristics in definitions, as well as inconsistencies in the editorial formatting of the terminological articles. The most controversial concepts are characterized, in particular, «convicted person», «inmate», «probation client», «penitentiary system», «penitentiary», «penitentiary science», and «penitentiary institution». It has been established that some definitions duplicate legislative provisions, contain overly broad or narrow formulations, do not comply with the rules for constructing terminological definitions, and require clarification. It has been determined that improvements to the draft standard should be based on a clear definition of the criteria for selecting terms, the standardization of the structure of definitions, the elimination of evaluative elements, and ensuring consistency with current legislation. The main directions for refining the terminological standard and its significance for the development of penitentiary science, lawmaking, and ensuring the uniform application of specialized penitentiary terminology are outlined.

Key words: *penitentiary activities, penitentiary terminology, terminography, standardization, legal drafting, definition, penal enforcement law.*

Дата першого надходження статті до видання: 03.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 347.965.43
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-06

Олександр КРИВЕНКО
кандидат юридичних наук, доцент
(Національний університет оборони України,
м. Київ, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4776-3465
nuou1@mod.gov.ua

Ігор ПІТКОВ
полковник юстиції, помічник начальника з правової роботи
(Західне регіональне управління Державної
прикордонної служби України,
м. Київ, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-8626-5899
admin_nuou@post.mil.gov.ua

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті здійснено комплексний аналіз нормативно-правового регулювання представництва військових частин Державної прикордонної служби України у судових процесах в умовах дії правового режиму воєнного стану, запровадженого Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. та подовженого Указом Президента України № 40/2026 від 12.01.2026, затвердженим Законом України № 4757-IX від 14.01.2026. Дослідження зосереджено на визначенні особливостей правового статусу військових частин ДПСУ як суб'єктів публічного права та специфіці реалізації ними права на судовий захист через інститут процесуального представництва.

Проаналізовано систему нормативних актів, що регулюють діяльність ДПСУ, адміністративне, цивільне та господарське судочинство в умовах воєнного стану, а також положення процесуального законодавства щодо участі органів військового управління та військових формувань у судових спорах. Особливу увагу приділено впливу воєнного стану на доступ до правосуддя, трансформацію процесуальних форм і механізмів захисту прав та інтересів військових частин, зокрема запровадження дистанційного судочинства, зміну територіальної підсудності, особливості перебігу та зупинення процесуальних строків, а також обмеження щодо використання інформації з обмеженим доступом.

Виявлено низку проблемних аспектів здійснення судового представництва військових частин ДПСУ, зокрема асиметрію доступу до правосуддя внаслідок виконання бойових і спеціальних завдань, організаційні та кадрові ускладнення діяльності юридичних служб, множинність суб'єктів представництва та ризики порушення принципів змагальності, рівності сторін і правової визначеності. Обґрунтовано необхідність удосконалення нормативно-правової бази з урахуванням балансу між імперативами національної безпеки, ефективністю функціонування сектору безпеки і оборони та дотриманням конституційних гарантій справедливого судочинства.

Сформульовано пропозиції щодо розвитку спеціального процесуального регулювання участі військових частин у судових процесах в умовах воєнного стану, зокрема шляхом уточнення повноважень суб'єктів представництва, уніфікації процесуальних механізмів, обмеження строків зупинення проваджень та посилення інституційних гарантій судового захисту публічних інтересів.

Ключові слова: *воєнний стан, Державна прикордонна служба України, військові частини, судове представництво, доступ до правосуддя, процесуальні гарантії, дистанційне судочинство, національна безпека, адміністративне судочинство.*

© О. Кривенко, 2026
© І. Пітков, 2026

Постановка проблеми. Правовий режим воєнного стану, запроваджений Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. та подовжений Указом Президента України № 40/2026 від 12.01.2026, затвердженим Законом України № 4757-IX від 14.01.2026, є найтривалішим в історії незалежної України. Він суттєво трансформував механізми судового захисту, зокрема представництво інтересів військових частин Державної прикордонної служби України у судах усіх юрисдикцій.

З одного боку, законодавець зберіг фундаментальні конституційні гарантії права на судовий захист (ч. 2 ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» прямо забороняє обмеження доступу до правосуддя та скорочення форм судочинства). З іншого – реалії збройного конфлікту зумовили запровадження адаптивних процесуальних механізмів: розширення дистанційного провадження, зупинення чи подовження процесуальних строків, зміну територіальної підсудності, особливий порядок електронного документообігу та обмежений доступ до грифованої інформації.

Військові частини ДПСУ часто виступають відповідачами в адміністративних справах (відмови у виїзді за кордон, застосування заходів примусу, відшкодування шкоди тощо), що призводить до зростання процесуального навантаження, масового зупинення проваджень через перебування командирів та юристів у районі бойових дій, а також технічні обмеження дистанційного формату. Це створює асиметрію доступу до правосуддя, ризики порушення принципів змагальності та рівності сторін і формує практику «відкладеного правосуддя». Актуальність проблеми полягає у необхідності комплексного аналізу нормативно-правового регулювання представництва військових частин ДПСУ для розроблення ефективних механізмів захисту державних інтересів в умовах тривалого воєнного стану, запобігання нормалізації винятків та збереження верховенства права.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика судочинства в умовах воєнного стану набула значного відображення у працях українських учених, які фокусуються на питаннях доступу до правосуддя, адаптації процесуальних механізмів, асиметрії можливостей сторін та організаційних викликах для державних органів включно з військовими формуваннями.

Зокрема, К. Л. Бугайчук характеризує сучасний стан судочинства як «умовне обмеження доступу до правосуддя», коли формальне збереження конституційних гарантій поєднується з істотним погіршенням реальних можливостей їх реалізації для суб'єктів владних повноважень, діяльність яких пов'язана з виконанням бойових завдань. М. В. Колеснікова та Д. О. Вавіло аналізують проблеми доступу до адміністративного судочинства в умовах воєнного стану, підкреслюючи необхідність удосконалення механізмів реалізації права на судовий захист. Є. І. Довгополий зі співавторами розглядають особливості здійснення правосуддя під час воєнного стану, акцентуючи на організаційних та процесуальних аспектах діяльності судів. К. Д. Морозова досліджує організаційно-правові засади діяльності судів, зокрема статистичне зростання строків розгляду справ та масове зупинення проваджень. О. А. Терех аналізує сучасні виклики цивільного судочинства в умовах воєнного конфлікту, звертаючи увагу на адаптивні процесуальні інструменти та їхній вплив на ефективність правосуддя.

Судова практика Верховного Суду (2024–2025 рр.) підтверджує активне застосування дистанційного розгляду справ, спеціальних правил доказування та зупинення проваджень за участю військових формувань.

Проте комплексне дослідження саме нормативно-правового регулювання представництва військових частин Державної прикордонної служби України у судових процесах в умовах воєнного стану залишається недостатньо розробленим. Наявні праці переважно стосуються загальних аспектів судочинства або окремих юрисдикцій без достатнього фокусу на специфіці публічно-правового статусу військових частин ДПСУ, множинності суб'єктів представництва, ієрархічних обмеженнях диспозитивності та особливостях роботи з грифованою інформацією. Це зумовлює потребу в подальшому аналізі ґенези зако-

нодавства, судової практики та практичних проблем для розроблення рекомендацій щодо вдосконалення механізмів судового захисту державних інтересів.

Мета роботи. Метою статті є комплексний аналіз нормативно-правового регулювання представництва військових частин Державної прикордонної служби України у судових процесах в умовах воєнного стану, виявлення ключових особливостей, проблемних аспектів та ґенези законодавчих змін, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення механізмів для забезпечення ефективного судового захисту державних інтересів із дотриманням принципів справедливого судочинства.

Виклад основного матеріалу. Правовий режим воєнного стану, запроваджений Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 та подовжений Указом Президента України № 40/2026 від 12.01.2026, затвердженим Законом України № 4757-IX від 14.01.2026, є найдовшим надзвичайним правовим режимом в історії незалежної України [9; 11]. Його запровадження суттєво трансформувало механізми реалізації публічної влади, зокрема повноваження військових частин Державної прикордонної служби України, а також умови здійснення їх представництва у судових процесах. У результаті сформувалася нова процесуальна реальність, що потребує комплексного правового аналізу з урахуванням балансу між вимогами національної безпеки та конституційними гарантіями судового захисту.

Законодавець зберіг фундаментальні конституційні гарантії права на судовий захист. Частина друга ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» прямо забороняє обмеження доступу до правосуддя та скорочення форм судочинства, підкреслюючи, що правосуддя здійснюється лише судами, створеними відповідно до Конституції України [11]. Проте об'єктивні умови ведення бойових дій, переміщення населення, мобілізація особового складу та функціонування судової системи в умовах збройного конфлікту зумовили запровадження низки адаптивних процесуальних механізмів. До них належать розширення дистанційного судового провадження, подовження або зупинення процесуальних строків, зміна територіальної підсудності справ, а також особливий порядок електронного документообігу через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. Указані зміни безпосередньо вплинули на здійснення представництва інтересів військових частин ДПСУ у судах усіх юрисдикцій, зокрема в адміністративному, цивільному та, частково, кримінальному судочинстві [5; 6; 16].

У науковій літературі оцінка таких трансформацій є неоднозначною. Так, К. Л. Бугайчук характеризує сучасний стан судочинства як «умовне обмеження доступу до правосуддя», за якого формальне збереження конституційних гарантій поєднується з істотним погіршенням реальних можливостей їх реалізації, зокрема для суб'єктів владних повноважень, діяльність яких безпосередньо пов'язана з виконанням бойових завдань [1]. На думку вченого, саме військові частини опинилися у ситуації підвищеного процесуального навантаження та організаційних ускладнень, що негативно впливає на оперативність захисту державних інтересів. Подібну позицію розвивають О. Б. Ганьба та С. О. Довгополий, які вводять поняття «асиметричне воєнне судочинство». Дослідники вказують, що держава зберігає інституційну спроможність представляти свої інтереси у суді через прокуратуру та спеціалізовані юридичні служби, тоді як для фізичних осіб і суб'єктів приватного права доступ до правосуддя у спорах із військовими формуваннями часто є ускладненим або відкладеним на невизначений строк. Така асиметрія особливо виразно проявляється у справах адміністративної юрисдикції, де військові частини ДПСУ найчастіше виступають у ролі відповідачів [3; 4].

Статистичні дані підтверджують наявність зазначеної проблеми. У справах адміністративного судочинства військові частини ДПСУ виступають відповідачами у переважній більшості випадків, зокрема у спорах щодо відмов у виїзді за кордон, застосування заходів примусу або відшкодування шкоди, завданої діями прикордонників [5; 14]. За результатами досліджень К. Д. Морозової та Ю. В. Степанової, середній строк розгляду таких справ у період 2022–2025 рр. зріс у кілька разів, а значна частина проваджень була зупинена

у зв'язку з перебуванням командирів або ключових учасників процесу в районі бойових дій [7; 14]. Це свідчить про системний вплив воєнного стану на ефективність судового представництва військових частин.

Окремою проблемою є обмеження доступу до інформації, що становить державну таємницю або має гриф «для службового користування». Воєнний стан легітимізував розширене застосування закритих судових засідань і спеціальних правил доказування [11]. Як слушно зазначають деякі фахівці (у контексті аналізу викликів судочинства), у таких умовах виникає ризик порушення принципу змагальності сторін, оскільки військова частина може посилатися на документи, з якими інша сторона об'єктивно не має можливості ознайомитися. Судова практика Верховного Суду підтверджує тенденцію до обмеження доступу учасників процесу до грифованої інформації у справах за участю ДПСУ, що потребує особливо виваженого підходу з боку судів для забезпечення справедливості.

Разом із тим позитивним наслідком дії воєнного стану стало активне впровадження дистанційних форм судочинства. За даними Верховного Суду, більшість судових засідань за участю представників Державної прикордонної служби України проводяться у режимі відеоконференції, що дає змогу забезпечити безперервність представництва навіть для військових частин, дислокованих у зоні активних бойових дій. Проте технічні обмеження, нестабільність зв'язку та недостатній рівень цифрової підготовки окремих представників знижують ефективність такого формату, що актуалізує потребу в подальшому вдосконаленні технічної інфраструктури судової системи [12].

Ґенеза розвитку українського законодавства у сфері судового представництва в умовах правового режиму воєнного стану є показовим прикладом прискореної еволюції процесуального права під впливом екстремальних безпекових викликів. Упродовж 2022–2025 рр. законодавець пройшов шлях від фрагментарних, ситуативних змін до формування відносно цілісної моделі так званого воєнного судочинства. У межах цієї моделі представництво військових частин Державної прикордонної служби України зазнало найбільш істотних трансформацій, що зумовлено їхнім особливим публічно-правовим статусом та безпосередньою участю у забезпеченні національної безпеки [8].

Перший етап розвитку законодавства (лютий – червень 2022 р.) характеризується екстреним, реактивним характером правового регулювання. Законами України № 2102-IX від 24.02.2022 та № 2123-IX від 15.03.2022 було закріплено можливість зміни територіальної підсудності справ, а також запроваджено письмове провадження без виклику сторін. Водночас спеціальні механізми забезпечення представництва військових частин у судах фактично були відсутні, що призвело до масового зупинення проваджень через неможливість участі командирів та юристів, залучених до виконання бойових завдань. У науковій літературі цей період обґрунтовано оцінюється як дезорганізований. Зокрема, М. І. Смокович та К. Д. Морозова зазначають, що первинні законодавчі рішення мали фрагментарний характер і не забезпечували процесуальної безперервності судового представництва.

Другий етап (липень 2022 р. – грудень 2023 р.) став періодом поступової систематизації процесуальних норм. Прийняття законів № 2689-IX від 18.10.2022 та № 2849-IX від 13.12.2023 ознаменувало перехід до активного використання дистанційного судочинства через систему «Електронний суд», подовження процесуальних строків, а також надання судам дискреції щодо визначення форми участі представників військових частин у процесі. Важливим нововведенням стало фактичне запровадження інституту резервного представника військової частини, який призначався наказом командира для здійснення судового представництва у разі його відсутності. Як справедливо відзначають С. І. Царенко та Р. О. Гаврік, саме на цьому етапі було створено перші реальні умови для забезпечення безперервності представництва інтересів військових частин у суді.

Третій етап (2024–2025 рр.) характеризується інституціоналізацією воєнного судочинства. Закони № 4173-IX від 19.12.2024 та № 4196-IX від 09.01.2025 запровадили комп-

лексні процесуальні механізми, серед яких: обов'язкове дистанційне провадження у справах за участю військових частин, дислокованих у зоні бойових дій; інститут умовного призупинення проваджень із чітко визначеним граничним строком; розширення повноважень юридичних служб ДПСУ щодо оформлення електронних довіреностей у воєнний час, а також створення спеціалізованих судових структур у складі Верховного Суду для розгляду справ, пов'язаних із воєнними діями [10]. Судова практика цього періоду, зокрема Постанова Верховного Суду від 15.05.2025 у справі № 760/5678/24, демонструє активне застосування нових процесуальних інструментів у спорах за участю військових частин.

Наукова оцінка зазначеного етапу є дискусійною. Так, О. А. Терех та О. Б. Ганьба вказують на ризик формування паралельної моделі судочинства для справ за участю сил оборони, у якій принципи змагальності та безпосередності дослідження доказів мають обмежений характер [15]. Натомість М. І. Смокович розглядає ці новели як необхідну та загалом успішну правову адаптацію, без якої судова система не змогла б функціонувати в умовах тривалого збройного конфлікту.

Четвертий етап, що перебуває на стадії формування, пов'язаний із підготовкою законопроєкту № 12151 від 28.10.2024 «Про особливості судового розгляду справ в умовах тривалого воєнного стану» [13]. Запропоновані положення передбачають створення постійно діючих спеціалізованих судових інституцій та запровадження електронного кабінету військової частини як універсального інструменту судового представництва. У разі ухвалення цього акта воєнне судочинство може набути рис стабільного, інституційно оформленого правового режиму.

Представництво військових частин Державної прикордонної служби України у судових процесах становить складний і багатовимірний правовий інститут, який поєднує елементи самопредставництва юридичної особи публічного права, принципи військової ієрархії та механізми захисту публічних інтересів держави. В умовах дії правового режиму воєнного стану зазначений інститут набув підвищеної процесуальної специфіки, що зумовлено поєднанням надзвичайних безпекових умов і необхідності збереження конституційних гарантій судового захисту [8].

Першою ключовою особливістю є множинність суб'єктів судового представництва. Військова частина ДПСУ може бути представлена у суді командиром частини як органом управління без оформлення довіреності, штатними або регіональними юристами юридичної служби на підставі наказу чи довіреності, а також прокурором у межах повноважень щодо представництва інтересів держави. Така модель формально спрямована на забезпечення безперервності представництва, однак на практиці вона нерідко породжує колізії повноважень і процесуальні ускладнення, що потребує чіткого нормативного розмежування [5; 16].

Другою істотною специфікою є обмежена процесуальна автономія представника військової частини. На відміну від приватних юридичних осіб представник військової частини не володіє повною диспозитивною свободою у судовому процесі. Прийняття рішень про визнання позову, відмову від позовних вимог або укладення мирової угоди потребує погодження з вищим командуванням, що зумовлено принципами військової субординації та централізованого управління. У науковій літературі це явище визначається як ієрархічне обмеження диспозитивності.

Третьою особливістю є режим обмеженого доступу до інформації та застосування закритих форм судового розгляду. Значна частина документів, що використовуються військовими частинами у суді, містить інформацію з обмеженим доступом, що зумовлює можливість їх дослідження у закритому судовому засіданні без надання копій іншим учасникам процесу. Така практика хоч і обґрунтовується міркуваннями національної безпеки, створює суттєві виклики для реалізації принципу змагальності та рівності сторін, особливо в адміністративному судочинстві.

Четверта специфіка пов'язана з територіальною та організаційною розпорошеністю військових частин ДПСУ. Значна кількість підрозділів дислокована у зоні активних бойових

дій або поблизу лінії зіткнення, що унеможливлює фізичну участь представників у судових засіданнях. Дистанційне судочинство частково компенсує ці обмеження, однак нестабільність зв'язку та обмежені технічні ресурси знижують ефективність такого формату.

П'ятою характерною ознакою є істотне зростання ролі прокуратури у судовому представництві інтересів військових частин. У період 2024–2025 рр. прокурори дедалі частіше вступають у процес як представники держави в інтересах військових формувань, що частково компенсує кадровий дефіцит юридичних служб. Водночас така практика викликає дискусії щодо допустимості фактичного заміщення відомчого представництва органами прокуратури та потребує чіткого нормативного врегулювання.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що представництво військових частин Державної прикордонної служби України у судових процесах сформувалося як гібридний інститут публічного права, який функціонує на перетині військової дисципліни, державного інтересу та процесуальних гарантій правосуддя. Його сучасна модель дає змогу забезпечити мінімальну безперервність судового захисту в умовах воєнного стану, однак водночас істотно обмежує реалізацію принципів змагальності, диспозитивності та рівності сторін.

Висновки. Правовий режим воєнного стану сформував гнучку, але суперечливу модель судового представництва військових частин ДПСУ, яка забезпечує базову безперервність захисту державних інтересів в умовах збройного конфлікту, але створює системні ризики для принципів справедливого правосуддя (змагальність, рівність сторін, диспозитивність). Позитивні адаптації (дистанційне провадження, цифровізація) компенсують частину проблем, однак тривала дія режиму призводить до нормалізації винятків і «правосуддя другого рівня».

Для мінімізації загроз необхідні термінові реформи: чітке розмежування повноважень представників, обмеження строків зупинення проваджень, посилення юридичних служб ДПСУ, повна цифровізація та спеціалізовані механізми для секретної інформації. Подальший розвиток має фокусуватися на поверненні до стандартних норм після стабілізації ситуації, щоб зберегти баланс між національною безпекою та верховенством права.

Список використаних джерел

1. Бугайчук К. Л. Особливості організації доступу до правосуддя в період правового режиму воєнного стану. *Нове українське право*. 2024. № 4. С. 95–103. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2024.4.11.

2. Ганьба О. Б. Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України: теоретичні та прикладні проблеми : монографія. Хмельницький : НАДПСУ, 2020. 412 с.

3. Ганьба О. Б. Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України: теоретичні і прикладні проблеми : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 448 с.

4. Довгополий С. О., Ковальчук В. М., Шевченко О. М. Особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2023. Вип. 15. С. 284–291.

5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2025 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

7. Морозова К. Д. Організаційно-правові засади діяльності судів України в умовах воєнного стану. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2023. Вип. 15. С. 198–206. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-15-198-206.

8. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV (чинна ред. станом на 03.11.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/661-15.

9. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» : Закон України від 21.10.2025 № 4643-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4643-IX.

10. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20.

11. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.

12. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19.

13. Проєкт Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 28.10.2024 № 12151. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/45119.

14. Степанова Ю. В. Правові засади застосування заходів примусу військовослужбовцями та працівниками Державної прикордонної служби України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2022. Вип. 73. Т. 2. С. 271–276. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.44.

15. Терех О. А. Сучасні виклики здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2025. Т. 1. № 89. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.60.

16. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15.

References

1. Buhaychuk, K. L. (2024) Osoblyvosti orhanizatsiyi dostupu do pravosuddya v period pravovoho rezhymu voyennoho stanu [Peculiarities of organizing access to justice during the period of the legal regime of martial law]. *Nove ukrayinske pravo*. № 4, pp. 95–103. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2024.4.11 [in Ukr.].

2. Han′ba, O. B. (2020) Pravovi vidnosyny u sferi prykordonnoyi bezpeky Ukrayiny: teoretychni ta prykladni problemy [Legal relations in the sphere of border security of Ukraine: theoretical and applied problems] : monohraf. Khmelnytskyy : Vyd-vo NADPSU, 412 p. [in Ukr.].

3. Hanba, O. B. (2020) Pravovi vidnosyny u sferi prykordonnoyi bezpeky Ukrayiny: teoretychni i prykladni problemy [Legal relations in the sphere of border security of Ukraine: theoretical and applied problems] : monohraf. Vinnytsya: TOV «TVORY», 448 p. [in Ukr.].

4. Dovhopolyy, S. O., Kovalchuk, V. M., Shevchenko, O. M. (2023) Osoblyvosti zdiysnennya pravosuddya v umovakh voyennoho stanu [Peculiarities of administering justice during martial law]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pravo.* iss. 15, S. 284–291. [in Ukr.].

5. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny vid 06.07.2005 [Code of Administrative Procedure of Ukraine dated 06.07.2005]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15. [in Ukr.].

6. Kryminal′nyy protsesual′nyy kodeks Ukrayiny vid 13.04.2025 [Criminal Procedure Code of Ukraine dated 13.04.2025]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17. [in Ukr.].

7. Morozova, K. D. (2023) Orhanizatsiyno-pravovi zasady diyal′nosti sudiv Ukrayiny v umovakh voyennoho stanu [Organizational and legal principles of the activities of the courts of Ukraine under martial law]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pravo.* iss. 15, pp. 198–206. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-15-198-206 [in Ukr.].

8. Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrayiny [On the State Border Service of Ukraine] : Zakon Ukrayiny vid 03.04.2003 № 661-IV (chynna red. stanom na 03.11.2025 r.). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/go/661-15 [in Ukr.].

9. Pro zatverdzhennya Ukazu Prezydenta Ukrayiny «Pro prodovzhennya stroku diyi voyennoho stanu v Ukrayini» [On approval of the Decree of the President of Ukraine «On the extension of the term of martial law in Ukraine»] : Zakon Ukrayiny vid 21.10.2025 № 4643-IX. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4643-IX [in Ukr.].

10. Pro osoblyvosti rehulyuvannya diyal′nosti yurydychnykh osib okremykh orhanizatsiyno-pravovykh form u perekhidnyy period ta ob″yednan′ yurydychnykh osib [On the peculiarities of regulating the activities of legal entities of certain organizational and legal forms in the transitional period and associations of legal entities] : Zakon Ukrayiny vid 09.01.2025 № 4196-IX. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20 [in Ukr.].

11. Pro pravovyy rezhym voyennoho stanu [On the legal regime of martial law] : Zakon Ukrayiny vid 12.05.2015 № 389-VIII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 [in Ukr.].

12. Pro sudoustriy i status suddiv [On the judicial system and the status of judges] : Zakon Ukrayiny vid 02.06.2016 № 1402-VIII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19 [in Ukr.].

13. Proekt Zakonu Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Ukazu Prezydenta Ukrayiny «Pro prodovzhennya stroku diyi voyennoho stanu v Ukrayini» [Draft Law of Ukraine «On Approval of the Decree of the President of Ukraine «On Extension of the Term of Martial Law in Ukraine»] vid 28.10.2024 № 12151. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/45119 [in Ukr.].

14. Stepanova, Yu. V. (2022) Pravovi zasady zastosuvannya zakhodiv prymusu viys′kovosluzhbovtsyamy ta pratsivnykamy Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny [Legal Principles of the Application of Coercive Measures by Military Personnel and Employees of the State Border Guard Service of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo.* iss. 73, vol. 2, pp. 271–276. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.44 [in Ukr.].

15. Terekh, O. A. (2025) Suchasni vyklyky zdiysnennya tsyvil′noho sudochynstva v umovakh voyennoho stanu [Modern challenges of civil justice under martial law]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo.* vol. 1, № 89, pp. 427–431. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.60 [in Ukr.].

16. Tsyvil′nyy protsesualnyy kodeks Ukrayiny vid 18.03.2004 [Civil Procedure Code of Ukraine dated 18.03.2004]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 [in Ukr.].

ABSTRACT

Oleksandr Kryvenko, Ihor Pitkov. Regulatory and legal framework for the representation of military units of the State Border Guard Service of Ukraine in judicial proceedings under the legal regime of martial law

This article provides a comprehensive analysis of the regulatory and legal framework governing the representation of military units of the State Border Guard Service of Ukraine in judicial proceedings under the legal regime of martial law, introduced by Presidential Decree of Ukraine No. 64/2022 of 24 February 2022 and extended by Presidential Decree of Ukraine No. 40/2026 of 12 January 2026, approved by Law of Ukraine No. 4757-IX of 14 January 2026. The study focuses on identifying the specific features of the legal status of military units of the State Border Guard Service of Ukraine as subjects of public law, as well as the particularities of their exercise of the right to judicial protection through the institution of procedural representation.

The system of normative legal acts regulating the activities of the State Border Guard Service of Ukraine, as well as administrative, civil and commercial proceedings under martial law, is analyzed. Special attention is paid to the provisions of procedural legislation concerning the participation of military authorities and military formations in judicial disputes. The impact of martial law on access to justice and the transformation of procedural forms and mechanisms for protecting the rights and legitimate interests of military units is examined, in particular the introduction of remote judicial proceedings, changes in territorial jurisdiction, specific features of the calculation and suspension of procedural time limits, and restrictions on the use of information with restricted access.

A number of problematic aspects of judicial representation of military units of the State Border Guard Service of Ukraine are identified, including asymmetry of access to justice due to the performance of combat and special tasks, organizational and staffing challenges faced by legal services, multiplicity of representation subjects, and risks of violating the principles of adversarial proceedings, equality of arms and legal certainty. The necessity of improving the regulatory and legal framework is substantiated, taking into account the balance between the imperatives of national security, the effective functioning of the security and defense sector, and compliance with constitutional guarantees of fair trial.

Proposals are formulated for the development of special procedural regulation of the participation of military units in judicial proceedings under martial law, in particular through clarification of the powers of representatives, unification of procedural mechanisms, limitation of the periods for suspension of proceedings, and strengthening of institutional guarantees for the judicial protection of public interests.

Key words: *martial law, State Border Guard Service of Ukraine, military units, judicial representation, access to justice, procedural guarantees, remote judicial proceedings, national security, administrative justice.*

Дата першого надходження статті до видання: 01.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 35.078.3
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-07

Ігор ХОХИЧ
кандидат наук з державного управління,
керівник апарату НАЗК
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-0338-4444
info@nazk.gov.ua

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ЯК ФУНДАМЕНТ ПРЕВЕНТИВНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

У статті здійснено комплексне дослідження інституційної спроможності Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК, Агентство) в умовах сучасних безпекових викликів та трансформації системи публічного управління України. Обґрунтовано, що інституційну спроможність НАЗК доцільно розглядати насамперед як правову категорію, яка охоплює нормативну визначеність повноважень, організаційну автономію та реальну функціональну здатність органу здійснювати превентивний антикорупційний контроль у кризових умовах. Установлено, що традиційні підходи до оцінки інституційної ефективності через кадрові чи організаційні критерії не дають змоги повною мірою оцінити здатність антикорупційних інституцій функціонувати в умовах воєнного стану та нестабільного безпекового середовища.

Проаналізовано еволюцію правового статусу НАЗК від моменту створення Агентства у 2014–2016 рр. до сучасного етапу його функціонування. Досліджено вплив євроінтеграційних процесів, міжнародних антикорупційних зобов'язань України та внутрішнього суспільного запиту на формування превентивної антикорупційної моделі державного контролю. Приділено увагу наслідкам рішення Конституційного Суду України 2020 р., яке тимчасово обмежило низку контрольних повноважень НАЗК та продемонструвало залежність ефективності превентивного антикорупційного механізму від стабільності нормативного середовища.

Обґрунтовано, що повномасштабний збройний конфлікт суттєво вплинув на операційне середовище діяльності НАЗК. Визначено, що класичні процедури фінансового контролю, розроблені для умов стабільного функціонування держави, виявилися частково неадаптованими до реалій воєнного стану. На підставі аналізу законодавства, наукових джерел та практики діяльності НАЗК виокремлено ключові нормативні проблеми: відсутність граничних строків моніторингу способу життя; недостатня нормативна визначеність механізму закритого декларування; процедурні труднощі міжнародної взаємодії під час верифікації активів в іноземних юрисдикціях.

Доведено, що попри наявні нормативні обмеження НАЗК продемонструвало здатність до функціональної адаптації шляхом посилення аналітичного напряму діяльності у сфері оборонних закупівель, оцінки корупційних ризиків та міжнародного співробітництва тощо. Наголошено, що подальше вдосконалення правового регулювання діяльності Агентства має здійснюватися з урахуванням необхідності адаптації превентивних механізмів до кризових умов та забезпечення балансу між ефективністю антикорупційного контролю і процесуальними гарантіями прав декларантів.

Ключові слова: *НАЗК, інституційна спроможність, превентивний антикорупційний контроль, воєнний стан, моніторинг способу життя, закрите декларування, національна безпека, адміністративна процедура, оборонні закупівлі, міжнародне співробітництво.*

© І. Хохич, 2026

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Питання інституційної спроможності органів публічної влади в кризових умовах не є новим для адміністративно-правової науки. Однак більшість наявних досліджень розглядає цю спроможність крізь більш організаційну призму – як функцію кадрового ресурсу, бюджетного забезпечення або управлінської ефективності.

Такий підхід є практично зручним, але вважаємо, його можна зробити більш теоретично повним, урахувавши ключовий чинник: орган настільки дієздатний, наскільки якісно та повно законодавство визначає його компетенцію і забезпечує процесуальними інструментами для її реалізації в умовах, що реально існують, а не в тих, які законодавець ураховував під час ухвалення відповідних норм.

У випадку Національного агентства із питань запобігання корупції (далі – НАЗК, Агентство) ця теоретична проблема набула виразно практичного виміру. Агентство функціонує в умовах збройного конфлікту, який радикально змінив операційне середовище превентивного антикорупційного контролю. Частина декларантів перебуває за кордоном або безпосередньо задіяна у виконанні бойових завдань. Майно знищується або опиняється на тимчасово окупованих територіях. Доступ до низки державних реєстрів обмежено з безпекових міркувань. Класичні перевірочні процедури, розроблені для умов стабільного публічного управління, застосовуються у середовищі, у якому частина базових припущень законодавця про «нормальне» функціонування держави перестала відповідати дійсності.

При цьому законодавство України, яким визначаються правовий статус і повноваження НАЗК, не містить цілісного спеціального регулювання діяльності Агентства в умовах особливих правових режимів. Рішення, що приймалися у відповідь на нові виклики (зокрема, запровадження механізму закритого декларування або коригування порядку моніторингу способу життя) мали переважно ситуативний характер та не забезпечили комплексної адаптації превентивних механізмів до умов воєнного стану. Наслідком цього стало розширення дискреційного значення правозастосовної практики НАЗК під час реалізації окремих контрольних процедур, що потенційно створює ризики для реалізації надважливих принципів правової визначеності та однакового застосування законодавства.

Науковий вимір цієї проблеми бачимо у відсутності в доктрині адміністративного права чіткої концепції інституційної спроможності спеціалізованих антикорупційних органів у кризових умовах. Більшість наявних досліджень обмежується або загальнотеоретичним аналізом превентивного контролю, або предметним аналізом окремих інструментів: декларування, моніторингу способу життя, антикорупційної експертизи тощо. Комплексного дослідження, яке б розглядало НАЗК як цілісний інститут у динаміці його правового статусу від моменту заснування до сьогодення та в контексті безпекових викликів, у вітчизняній науці не проводилося.

Практичне значення проблеми є не менш суттєвим.

По-перше, наявність нормативної невизначеності щодо здійснення окремих контрольних процедур в умовах воєнного стану безпосередньо загрожує правам декларантів. У цьому контексті вказані особи виступають повноцінними суб'єктами публічно-правових відносин, щодо яких держава зобов'язана беззастережно забезпечувати процесуальні гарантії, закріплені нормами Закону України «Про адміністративну процедуру».

По-друге, інституційне обмеження повноважень НАЗК, зокрема у безпековому секторі, безпосередньо позначається на загальній ефективності протидії правопорушенням. Брак комплексного нормативного врегулювання, яке б надавало Національному агентству право на здійснення обов'язкового для врахування стратегічного аналізу корупційних ризиків в оборонних закупівлях, створює системні прогалини у міжвідомчій координації. Забезпечення НАЗК такими розширеними повноваженнями дасть змогу повноцінно оцінювати загрози у секторі національної безпеки та оборони. Це критично важливо в сучасних умовах, коли ціна управлінської неефективності та нецільового використання публічних ресур-

сів вимірюється не лише правовими санкціями, а й безпосередніми безпековими наслідками для держави.

По-третє, питання адаптації інституційного потенціалу НАЗК до умов воєнного стану є невід'ємним складником ширшого процесу адміністративної реформи та євроінтеграційних зобов'язань України, що надає йому додаткової актуальності в контексті виконання вимог у рамках переговорного процесу щодо вступу до ЄС.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання інституційної спроможності НАЗК, реалізації превентивного антикорупційного контролю та функціонування антикорупційної системи України загалом неодноразово ставали предметом наукових досліджень у сфері адміністративного права та антикорупційної політики. У науковій літературі увага приділялася, зокрема, проблемам формування системи спеціалізованих антикорупційних органів, особливостям фінансового контролю, механізмам моніторингу способу життя суб'єктів декларування, питанням міжвідомчої взаємодії, а також впливу воєнного стану на реалізацію превентивних антикорупційних механізмів.

Окрему методологічну основу дослідження становлять праці, присвячені трансформації моделей публічного управління та сучасному розумінню превентивного державного контролю. Водночас значна частина сучасних безпекових викликів, пов'язаних із функціонуванням НАЗК в умовах воєнного стану, нормативною стійкістю антикорупційних механізмів та адаптацією процедур фінансового контролю до кризового середовища, на нашу думку, залишається недостатньо комплексно дослідженою.

Під час підготовки статті використано також нормативно-правові акти, зокрема положення Конституції України, Закону України «Про запобігання корупції», Стратегії національної безпеки України, Закону України «Про адміністративну процедуру», міжнародно-правових актів у сфері протидії корупції, а також аналітичні матеріали й офіційні звіти НАЗК щодо реалізації антикорупційної політики, міжнародного співробітництва та оцінки корупційних ризиків.

Зазначені питання у різні періоди були висвітлені в працях таких учених, як К. А. Бабенко, А. І. Берендєєва, О. О. Бригінець, О. О. Гаврилюк, К. В. Дубич, Є. В. Зозуля, С. Ж. Лазаренко, А. П. Пашинський, В. С. Сірко, І. І. Скобіна, В. М. Трепак, М. Фуко та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексне дослідження інституційної спроможності НАЗК як одного з ключових елементів превентивного антикорупційного контролю в умовах сучасних безпекових викликів.

Для досягнення цієї мети передбачено: 1) проаналізувати теоретико-методологічні підходи до розуміння превентивного державного контролю в контексті еволюції моделей публічного управління; 2) визначити місце НАЗК у системі інституцій антикорупційної політики України; 3) охарактеризувати нормативно-правові, організаційні та функціональні складники його інституційної спроможності; 4) дослідити вплив інституційних трансформацій, судових рішень та умов збройного конфлікту на ефективність превентивних механізмів; 5) окреслити проблемні аспекти міжнародної взаємодії та міжвідомчої координації як складників реалізації антикорупційного контролю.

Окрему увагу приділено виявленню адаптивного потенціалу НАЗК у трансформації його функцій в умовах воєнного стану та посилених безпекових ризиків.

Виклад основного матеріалу. Осмислення природи сучасних механізмів запобігання корупції, на нашу думку, потребує узагальненого погляду на те, як розвивалися системи публічного управління. Цікавим у цьому контексті орієнтиром уважаємо концепцію Мішеля Фуко, який описував еволюцію державних форм у Західній Європі як послідовний перехід від «держави правосуддя», заснованої на феодальному суверенітеті, через «адміністративну державу» з її акцентом на дисципліні й регламентах XV–XVI ст., до сучасної «урядової держави». Характерною рисою останньої є те, що вона бере під контроль масу

населення, використовуючи для цього спеціалізовані апарати безпеки. У такому баченні безпека розуміється радше не лише як захист кордонів від зовнішнього супротивника, а й як технологія забезпечення внутрішньої стабільності, життєздатності та належного функціонування суспільних інститутів [15]. Сама логіка розвитку такої моделі управління вимагає створення інструментів, які здатні діяти на випередження, мінімізуючи негативні чинники всередині самого державного апарату.

Цей підхід дає змогу глибше оцінити сучасний стан вітчизняних правових інститутів. У доктрині адміністративного права функцію превентивного контролю загалом прийнято розглядати як таку, що обмежує поведінку суб'єктів публічного управління задля захисту публічного інтересу. Фактично – запобігання протиправним проявам ще на стадії їх формування [1, с. 47]. Але вважаємо, що ця характеристика описує лише один вимір явища, притаманний скоріше згаданій Фуко класичній «адміністративній державі» з її регуляторним тиском.

У сучасній правовій системі найбільш виразним та інституційно завершеним утіленням цієї загальної моделі контролю можна назвати саме превенцію корупції. Насправді в сучасних умовах вона виконує щонайменше два функціональних завдання одночасно: дисциплінує поведінку посадових осіб і захищає ресурси держави від привласнення в особистих інтересах, тобто діє як повноцінний превентивний апарат безпеки. Проте обидва ці завдання набувають принципово іншої гостроти, коли держава функціонує в умовах збройного конфлікту, оскільки ефективність використання внутрішніх ресурсів виступає критичним чинником забезпечення стабільності системи публічного управління. У цьому контексті НАЗК може розглядатися як інституційне втілення сучасної моделі превентивного управлінського контролю.

Так, доцільно насамперед окреслити бачення інституційної спроможності НАЗК. Пропонуємо надалі розуміти її як інтегровану характеристику його правового статусу, організаційної автономії, ресурсного забезпечення та реальної функціональної здатності забезпечувати превентивний антикорупційний контроль, що включає формування і реалізацію антикорупційної політики, здійснення фінансового контролю та координацію взаємодії з іншими суб'єктами антикорупційної системи, причому ефективність цієї спроможності прямо залежить від стабільності нормативного регулювання та стійкості інституцій у кризових умовах. Відповідно, оцінювання інституційної спроможності НАЗК у межах даного дослідження здійснюється через аналіз взаємопов'язаних компонентів: нормативно-правової визначеності повноважень, організаційно-функціональної автономії та ефективності реалізації превентивних інструментів у практичних (саме кризових) умовах.

Пункт 24 Глави ІІ Стратегії національної безпеки України [11] прямо включає корупцію до переліку реальних та потенційних загроз національній безпеці: «Непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливлюють її стале і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище». Таке нормативне закріплення свідчить про те, що протидія корупції розглядається не лише як складова частина державної правової політики, а й як один із напрямів забезпечення національної безпеки.

Конституція України [5] у ст. 17 закріплює захист суверенітету та забезпечення економічної безпеки як державні функції. Так, корупційні прояви у секторі безпеки й оборони мають безпосередній вплив на здатність держави забезпечувати належний рівень обороноздатності та ефективне використання публічних ресурсів. Зокрема, порушення у сфері оборонних закупівель, неефективне використання бюджетних коштів або зловживання з боку посадових осіб у стратегічних галузях можуть створювати додаткові ризики для функціонування системи національної безпеки. Превентивні антикорупційні механізми у зазначеній сфері мають особливе значення та потребують розгляду у широкому безпековому контексті.

Зокрема, Є. В. Зозуля, розглядаючи питання системи спеціалізованих антикорупційних органів на сучасному етапі державотворення України, проаналізував методологічні підходи, визначені Офісом доброчесності НАЗК, та виокремив три основні рівні функціональної взаємодії антикорупційних та залучених органів: превентивний, оперативно-розшуковий та судовий. Як зазначає учений, на рівні превентивної функції основним завданням є формування та реалізація антикорупційної політики в державі, запобігання та протидія корупції у пріоритетних сферах (перш за все «політичній») [3, с. 31].

Саме превентивний рівень і став інституційним ядром, навколо якого у 2014–2016 рр. вибудовувалася нова антикорупційна архітектура держави. НАЗК створювалося Законом України «Про запобігання корупції» [10] як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом – тобто поза стандартною підпорядкованістю Кабінету Міністрів. Саме спеціальний статус мав гарантувати функціональну незалежність від органів, діяльність яких Агентство покликане контролювати.

Передумовами створення НАЗК були дві паралельні вимоги. Перша – внутрішня: суспільний запит на підзвітність публічних службовців, сформований подіями 2013–2014 рр. Друга – зовнішня: зобов'язання України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС та Плану дій щодо лібералізації візового режиму, які прямо передбачали створення незалежного превентивного антикорупційного органу з повноваженнями у сфері фінансового контролю та формування антикорупційної політики.

Обидва чинники діяли одночасно, що і визначило специфіку початкового нормативного проєктування. Тож зауважимо, що Агентство формувалося під очікування міжнародних партнерів, але запускалося в реаліях пострадянського бюрократичного середовища.

Агентство фактично розпочало роботу у 2016 р. Головним завданням першого етапу стало впровадження системи електронного декларування – публічного реєстру, де посадові особи зобов'язані розкривати відомості про майно, доходи та пов'язаних осіб. У Реєстрі можна шукати декларації конкретних осіб та переглядати їх за вибраними фільтрами: сортувати документи за типом, роком подання, типом та категорією посади, а також побачити декларації усіх осіб, які займають посади з високим рівнем корупційних ризиків або відповідальне (особливо відповідальне) становище [12]. Реєстр запрацював у вересні 2016 р. і мав безумовний превентивний ефект: сам факт публічності задекларованих даних змінював поведінкову модель частини чиновників. Утім, не можемо не зазначити, що верифікація достовірності декларацій від самого початку залишалася значно слабшою ланкою, ніж їх збір, зокрема в частині активів, розміщених в іноземних юрисдикціях.

Інституційна нестабільність дала про себе знати у 2020 р. Рішенням від 27 жовтня 2020 р. № 13-р/2020 [13] Конституційний Суд України визнав неконституційними окремі положення про кримінальну відповідальність за завідомо недостовірне декларування та низку контрольних повноважень НАЗК.

Це рішення спричинило значний суспільний резонанс та стало предметом критики як на національному, так і на міжнародному рівні, оскільки суттєво обмежило функціонування ключових механізмів антикорупційного контролю. У відповідь на це органи державної влади розглядали різні варіанти врегулювання кризи, зокрема законодавче відновлення повноважень НАЗК та інші політико-правові механізми реагування. Події навколо рішення Конституційного Суду України також викликали занепокоєння з боку ЄС та міжнародних партнерів України в контексті подальшої реалізації антикорупційної реформи.

Цей епізод показово розкрив природу інституційної уразливості Агентства на той час: орган, чия ефективність значною мірою тримається на загрозі юридичної відповідальності, виявився функціонально ослабленим через рішення, яке він не міг ані передбачити, ані запобігти. Повноваження були відновлені через законодавчі зміни, проте, на нашу думку, сам прецедент залишив питання нормативної стійкості відкритим.

Із лютого 2022 р. за зрозумілих причин НАЗК зіткнулося з принципово іншим типом виклику. Якщо на першому етапі головним завданням було подолання адміністративної непрозорості, то нині – збереження функціональності контрольного механізму в умовах, для яких він не проєктувався. Значна частина процедурних механізмів антикорупційного контролю розроблялася для функціонування в умовах стабільного доступу до державних реєстрів, передбачуваного руху активів та фізичної доступності документів і суб'єктів декларування. Сьогодні ж частина цих передумов у 2022 р. з початком повномасштабного вторгнення втратила актуальність: окремі території опинилися під тимчасовою окупацією, доступ до певних реєстрів було обмежено з міркувань безпеки, а значна кількість декларантів змінила місце перебування або втратила майно внаслідок бойових дій. За таких умов окремі процедури перевірки декларацій та контролю способу життя виявилися істотно ускладненими. Ці обставини не скасовують потребу в антикорупційному контролі, але вони змінюють умови його здійснення настільки суттєво, що колишні процесуальні інструменти потребують нормативної адаптації.

Порівнюючи виклики 2016 р. і сьогоднішнього дня, можна спостерігати таку закономірність: якщо спочатку проблема полягала у запуску та стабілізації системи в умовах бюрократичного спротиву, то зараз – у збереженні функціональності системи в таких специфічних умовах, коли значна частина базових припущень законодавця про «нормальне» функціонування держави перестала відповідати дійсності.

Тобто, на наше переконання, сама сутність антикорупційного виклику не змінилася, змінилося операційне середовище, і змінилося настільки, що окремі процесуальні інструменти, достатні для мирного часу, виявилися нефункціональними.

Наочним прикладом цього є механізм моніторингу способу життя суб'єктів декларування – один із ключових інструментів превентивного фінансового контролю НАЗК. А. П. Пашинський та О. О. Бригінець, аналізуючи цей механізм безпосередньо в умовах воєнного стану, констатують, що затверджений НАЗК Порядок здійснення моніторингу, попри свою формальну новизну, «…має певні юридичні вади. Ідеться про відсутність граничних строків для проведення моніторингу, невстановлення процедури авторозподілу моніторингів між працівниками НАЗК, а також суперечливу форму закріплення кінцевих результатів моніторингу» [8, с. 332]. Додамо, що відсутність граничних строків означає, що особа, стосовно якої розпочато моніторинг, фактично перебуває у стані правової невизначеності без чітко встановленої межі у часі. У мирний час ця проблема мала б більш теоретичний вимір, проте в тих умовах, коли декларант може виконувати бойові завдання, перебувати за кордоном або мати об'єктивно обмежений доступ до документів, відсутність строків перетворюється на реальний ризик порушення принципів адміністративної процедури, гарантованих ст. 4 Закону України «Про адміністративну процедуру» [9]. При цьому, як справедливо зауважують ті самі автори, ефективна робота цих органів неможлива без якісних юридичних інструментів запобігання і протидії корупції [8, с. 333]. А отже, виявлені процесуальні прогалини підривають не лише права декларантів, а й саму антикорупційну ефективність механізму.

В. С. Сірко та А. І. Берендєєва звертають увагу на недостатню унормованість міжвідомчої взаємодії в антикорупційній системі України: жоден закон не містить чіткого регламенту процедур обміну інформацією між НАЗК, НАБУ, САП, прокуратурою і судовою владою. В окремих випадках реалізація приписів НАЗК зупиняється через саботаж органів місцевого самоврядування або політичний тиск. Також учені звертають окрему увагу на проблему відсутності правових наслідків за невиконання приписів антикорупційних органів (наприклад, у разі ігнорування припису НАЗК посадовою особою Агентство не має інструментів прямого впливу, а звернення до НАБУ не гарантує автоматичного відкриття провадження) [14, с. 10–11]. У контексті дослідження інституційної спроможності НАЗК такі процедурні дефіцити свідчать про те, що задекларований статус Агентства як цен-

трального елемента превенції часто позбавлений реального адміністративно-процесуального інструментарію, що суттєво послаблює загальний потенціал контролю.

Ще однією сферою, де проявляються обмеження чинного нормативного та інституційного механізму, є міжнародна взаємодія НАЗК. Конвенція ООН проти корупції [4] передбачає інструменти міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії корупції. Водночас ефективність їх практичної реалізації значною мірою залежить від міждержавних угод, процедурних вимог запитів про міжнародну правову допомогу та інституційної взаємодії компетентних органів. У цих умовах міжнародна співпраця НАЗК, попри її поступове розширення в останні роки (про що свідчить вичерпний звіт НАЗК стосовно міжнародного співробітництва [2, с. 31–33]), залишається обмеженою часовими та процедурними бар'єрами, що ускладнює оперативне отримання інформації про активи в іноземних юрисдикціях, тим паче в умовах воєнного стану та підвищених безпекових ризиків.

Водночас, звісно, було б некоректно обмежуватися лише описом нормативних прогалин, не відзначивши, що сам інститут виявив здатність до адаптації, яка є частиною того, що ми розуміємо під інституційною спроможністю.

Найбільш показовим прикладом є переорієнтація аналітичної функції НАЗК на безпековий вимір. В умовах, коли класичні перевірочні процедури у 2022 р. виявилися обмеженими, Агентство суттєво розширило напрям дослідження корупційних ризиків безпосередньо у секторі оборони та безпеки. Зокрема, НАЗК підготувало масштабне дослідження корупційних ризиків під час здійснення централізованих тилових закупівель для ЗСУ [6] та закупівель безпілотних систем і засобів радіоелектронної боротьби, у якому ідентифікувало 19 конкретних корупційних ризиків від наділення посадових осіб надмірною дискрецією під час формування потреб до відсутності контролю за списанням і втратою БпЛА військовими частинами [7]. Ці дослідження проводилися у межах Комплексного пакету допомоги НАТО для України та були орієнтовані на наближення до стандартів країн – членів Альянсу.

Так, НАЗК фактично продемонструвало здатність змінювати свою превентивну функцію, указуючи, що в умовах воєнного стану до неї долучилася системна аналітика корупційних ризиків у найбільш уразливих і фінансово ємних сферах – оборонних закупівлях. Це не замінює процесуальних інструментів фінансового контролю, але свідчить про те, що інституційна спроможність НАЗК не статична, вона відповідає на зміни операційного середовища. Щоправда, поки що більше через практичні рішення, ніж через системне нормативне забезпечення таких змін.

Висновки. Проведене дослідження дає нам змогу сформулювати низку висновків, які мають як теоретичне, так і прикладне значення для розвитку адміністративного права та правового регулювання антикорупційної діяльності в Україні загалом.

По-перше, зазначимо, що інституційна спроможність НАЗК є насамперед правовою категорією. Під нею слід розуміти інтегровану характеристику правового статусу Агентства, його організаційної автономії та реальної функціональної здатності здійснювати превентивний антикорупційний контроль в умовах, що фактично існують. Ефективність цієї спроможності прямо залежить від якості нормативного регулювання: кадрове чи технічне посилення не здатне належним чином компенсувати відсутність чітко алгоритмізованих процесуальних норм для нестандартних ситуацій. Оцінювати інституційну спроможність НАЗК поза правовим виміром – шлях до отримання спотвореної картини, що не відповідає реальному стану речей.

По-друге, Агентство від самого початку формувалося під впливом двох паралельних чинників – внутрішнього суспільного запиту на антикорупційні зміни та зовнішніх євроінтеграційних зобов'язань України, що зумовило достатньо інтенсивне нормативне та організаційне формування інституції у 2014–2016 рр. Попри подальший розвиток антикорупційного законодавства та поступове вдосконалення механізмів фінансового контролю, окремі

особливості первинного нормативного проєктування продовжують впливати на функціональну стійкість НАЗК в умовах кризових навантажень. Зокрема, рішення Конституційного Суду України 2020 р., яким було тимчасово обмежено низку контрольних повноважень Агентства, продемонструвало високий рівень залежності ефективності превентивного антикорупційного механізму від стабільності нормативного середовища та узгодженості конституційно-правового регулювання.

По-третє, проведений аналіз засвідчив щонайменше три самостійні нормативні проблеми: 1) відсутність граничних строків і диференційованого процесуального порядку для проведення моніторингу способу життя щодо декларантів, які об'єктивно обмежені у доступі до документів унаслідок воєнних обставин; 2) недостатня нормативна визначеність щодо критеріїв та процедури внутрішньої перевірки закритих декларацій, що створює ризики недостатньої визначеності критеріїв щодо кола осіб, які уникають публічного контролю під виглядом безпекових міркувань; 3) відсутність спеціально врегульованих процедур взаємодії НАЗК на міжнародному рівні, диференційованого за критерієм безпекової чутливості, що унеможливлює оперативну верифікацію активів в іноземних юрисдикціях в умовах воєнного стану. Кожна із цих проблем потребує самостійного законодавчого вирішення.

По-четверте, попри виявлені нормативні обмеження, Агентство продемонструвало здатність до функціональної переорієнтації в умовах кризи. Розширення напряму аналізу корупційних ризиків в оборонних закупівлях, підготовка спеціалізованих досліджень в рамках Комплексного пакету допомоги НАТО для України, поступове розширення міжнародного співробітництва тощо – усе це свідчить про те, що інституційна спроможність НАЗК не є статичною величиною. Вона еволюціонує, хоча нині ця еволюція відбувається переважно через практичні рішення органу, а не через системне нормативне забезпечення відповідних змін, що й залишається ключовою проблемою.

На підставі проведеного аналізу вбачається доцільним подальше вдосконалення положень Закону України «Про запобігання корупції» та підзаконного нормативного регулювання у кількох взаємопов'язаних напрямах. Зокрема, на нашу думку, потребують нормативного уточнення особливості здійснення контрольних процедур щодо суб'єктів декларування, участь яких у відповідних провадженнях об'єктивно ускладнена умовами воєнного стану; критерії та процедурні засади застосування механізму закритого декларування; а також окремі аспекти міжнародної взаємодії НАЗК у частині оперативного отримання та верифікації інформації про активи в іноземних юрисдикціях з урахуванням безпекових обмежень.

Щодо перспектив подальших наукових розвідок, то дане дослідження, окреслюючи системні правові проблеми інституційної спроможності НАЗК, водночас виявляє низку питань, які об'єктивно не можуть бути висвітлені в межах однієї праці та потребують окремого наукового опрацювання. По-перше, доцільним видається порівняльно-правовий аналіз досвіду держав, антикорупційні органи яких функціонували або функціонують в умовах збройних конфліктів чи тривалих безпекових криз, зокрема в контексті моніторингових оцінок GRECO та рекомендацій ОЕСР щодо цілісності публічного управління. Такий аналіз дасть змогу визначити, які нормативні моделі адаптації антикорупційних процедур до кризових умов виявилися ефективними на практиці і чи можуть вони бути рецепійовані в українське законодавство. По-друге, самостійного дослідження потребує питання розмежування компетенції між суб'єктами антикорупційної архітектури України – НАЗК, НАБУ, САП та АРМА – в умовах воєнного стану, де традиційні межі між превентивними, контрольними та правоохоронними механізмами зазнають функціонального зближення. По-третє, залишається відкритим питання про правовий статус декларантів як учасників адміністративно-процедурних відносин у специфічних обставинах збройного конфлікту, тож потребує додаткового доктринального осмислення правовий статус декларантів як учасників адміністративно-процедурних відносин в умовах об'єктивних обмежень, спричинених збройним

конфліктом. Зрештою, комплексного наукового аналізу потребує питання про те, чи може і чи повинен сучасний превентивний антикорупційний орган виконувати безпекові функції в інституційному сенсі, і якщо так, то яка нормативна модель для цього є найбільш прийнятною з погляду балансу між ефективністю контролю та захистом процесуальних прав осіб, щодо яких цей контроль здійснюється.

Список використаних джерел

1. Василяченко А. І. Превентивна функція адміністративного права у запобіганні адміністративним правопорушенням у системі Державної кримінально-виконавчої служби України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2026. № 79. С. 47–49. DOI: https://doi.org/10.32782/2307-1745.2026.79.9.

2. Звіт щодо діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції за 2025 *рік. Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Pages/ca/5f/ca5fdc956ddd1eecb102e65ffbf50e396c4d7b3ebad83041395bd912d03829d426135921.pdf.

3. Зозуля Є. В. Система спеціалізованих антикорупційних органів на сучасному етапі державотворення України (правові, організаційні та функціональні аспекти взаємодії). *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 1. С. 27–36. DOI: https://doi.org/10.32782/cuj-2024-1-4.

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 : станом на 18 жовтня. 2006 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 01 січня 2020 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

6. Національне агентство з питань запобігання корупції. Корупційні ризики під час здійснення централізованих тилових закупівель для ЗСУ: дослідження НАЗК. Київ, 2023. URL: https://nazk.gov.ua/uk/zakupivli/.

7. Національне агентство з питань запобігання корупції. Корупційні ризики під час здійснення закупівель БпЛА та засобів РЕБ: дослідження НАЗК. Київ, 2025. URL: https://nazk.gov.ua/uk/nazk-prezentuvalo-doslidzhennya-koruptsiynyh-ryzykiv-pid-chas-zakupivel-bpla-ta-zasobiv-reb/.

8. Пашинський А. П., Бригінець О. О. Моніторинг способу життя суб'єктів декларування в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2024. № 83 (ч. 2). С. 332–338. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.2.49.

9. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX : станом на 15 листопада 2024 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text.

10. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 07 лютого 2026 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.

11. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII : станом на 24 січня 2026 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.

12. Про Реєстр. *Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування*. URL: https://public.nazk.gov.ua/.

13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 р. № 13-р/2020. *Конституційний Суд України*. URL: https://ccu.gov.ua/dokument/13-r2020.

14. Сірко В. С., Берендєєва А. І. Ефективність антикорупційних органів України: адміністративно-правовий аналіз діяльності та взаємодії. *Український політико-правовий дискурс.* 2025. № 14. С. 1–15. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.16752372.

15. Michel Foucault, Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977–78. Edited by Michel Senellart. Translated by Graham Burchell. London: Palgrave Macmillan, 2007. 552 p.

References

1. Vasyliachenko, A. I. (2026) Preventyvna funktsiia administratyvnoho prava u zapobihanni administratyvnym pravoporushenniam u systemi Derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukraini [The preventive function of administrative law in preventing administrative offenses in the system of the State Criminal-Executive Service of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu.* № 79, pp. 47–49. DOI: https://doi.org/10.32782/2307-1745.2026.79.9 [in Ukr.].

2. National Agency on Corruption Prevention. (2025) Zvit shchodo diialnosti Natsionalnoho ahentstva z pytan zapobihannia koruptsii za 2025 rik [Report on the activities of the National Agency on Corruption Prevention for 2025]. Retrieved from: https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Pages/ca/5f/ca5fdc956ddd1eecb102e65ffbf50e396c4d7b3ebad83041395bd912d03829d426135921.pdf [in Ukr.].

3. Zozulia, Ye. V. (2024) Systema spetsializovanykh antykoruptsiynykh orhaniv na suchasnomu etapi derzhavotvorennia Ukrainy (pravovi, orhanizatsiini ta funktsionalni aspekty vzaiemodii) [The system of specialized anti-corruption bodies at the modern stage of state-building in Ukraine (legal, organizational and functional aspects of interaction)]. *Tsentralnoukrainskyi visnyk prava ta publichnoho upravlinnia.* № 1, pp. 27–36. DOI: https://doi.org/10.32782/cuj-2024-1-4 [in Ukr.].

4. United Nations. (2003) Konventsiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty koruptsii: Konventsiia Orh. Obiedn. Natsii vid 31.10.2003 [United Nations Convention against Corruption. The United Nations Convention dated October 31, 2003]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text [in Ukr.].

5. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996) Konstytutsiia Ukrainy: vid 28.06.1996 № 254k/96-VR [The Constitution of Ukraine dated June 28, 1996, No. 254k/96-VR]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text [in Ukr.].

6. National Agency on Corruption Prevention. (2023) Koruptsiini ryzyky pid chas zdiisnennia tsentralizovanykh tylovykh zakupivel dlia ZSU: doslidzhennia NAZK [Corruption risks during centralized rear procurement for the AFU: NACP research]. Kyiv. Retrieved from: https://nazk.gov.ua/uk/zakupivli/ [in Ukr.].

7. National Agency on Corruption Prevention. (2025) Koruptsiini ryzyky pid chas zdiisnennia zakupivel BpLA ta zasobiv REB: doslidzhennia NAZK [Corruption risks during the procurement of UAVs and EW systems: NACP research]. Kyiv. Retrieved from: https://nazk.gov.ua/uk/nazk-prezentuvalo-doslidzhennya-koruptsiynyh-ryzykiv-pid-chas-zakupivel-bpla-ta-zasobiv-reb/ [in Ukr.].

8. Pashynskyi, A. P., Bryhinets, O. O. (2024) Monitorynh sposobu zhyttia subiektiv deklaruvannia v umovakh voiennoho stanu [Lifestyle monitoring of subjects of declaration under martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho universytetu*. № 83 (part 2), pp. 332–338. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.2.49 [in Ukr.].

9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022) Pro administratyvnu protseduru: Zakon Ukrainy vid 17.02.2022 № 2073-IX [On Administrative Procedure. The Law of Ukraine dated February 17, 2022, No. 2073-IX]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text [in Ukr.].

10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014) Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 № 1700-VII [On Prevention of Corruption. The Law of Ukraine dated October 14, 2014, No. 1700-VII]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text [in Ukr.].

11. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018) Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII [On National Security of Ukraine. The Law of Ukraine dated June 21, 2018, No. 2469-VIII]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text [in Ukr.].

12. Pro Reiestr. Yedynyi derzhavnyi reiestr deklaratsii osib, upovnovazhenykh na vykonannia funktsii derzhavy abo mistsevoho samovriaduvannia [About the Register. Unified State Register of Declarations of Persons Authorized to Perform the Functions of the State or Local Self-Government]. Retrieved from: https://public.nazk.gov.ua/ [in Ukr.].

13. Constitutional Court of Ukraine. (2020) Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 47 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremykh polozhen Zakonu Ukrainy «Pro zapobihannia koruptsii», Kryminalnoho kodeksu Ukrainy vid 27 zhovt. 2020 r. № 13-r/2020 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of 47 People's Deputies of Ukraine regarding the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of certain provisions of the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption», the Criminal Code of Ukraine dated October 27, 2020, No. 13-r/2020]. Retrieved from: https://ccu.gov.ua/dokument/13-r2020 [in Ukr.].

14. Sirko, V. S., Berendieieva, A. I. (2025) Efektyvnist antykoruptsiynykh orhaniv Ukrainy: administratyvno-pravovyi analiz diialnosti ta vzaiemodii [Effectiveness of anti-corruption bodies of Ukraine: administrative and legal analysis of activity and interaction]. *Ukrainskyi polityko-pravovyi dyskurs*. № 14, pp. 1–15. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.16752372 [in Ukr.].

15. Foucault, M. (2007) Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977-78. M. Senellart (Ed.). Translated by G. Burchell. London: Palgrave Macmillan. 552 p.

ABSTRACT

Ihor Khokhych. Institutional capacity of the National Agency on Corruption Prevention as a basis for preventive anti-corruption control under contemporary security challenges

The article provides a comprehensive study of the institutional capacity of the National Agency on Corruption Prevention (hereinafter – NACP, the Agency) in the context of contemporary security challenges and the transformation of Ukraine's public administration system. It is substantiated that the institutional capacity of the NACP should primarily be understood as a legal category encompassing the normative certainty of powers, organizational autonomy, and the actual functional ability of the institution to implement preventive anti-corruption control under crisis conditions. It has been established that traditional approaches to assessing institutional effectiveness through staffing or organizational criteria do not allow for a full evaluation of the ability of anti-corruption institutions to function under martial law and within an unstable security environment.

The evolution of the legal status of the NACP from its establishment in 2014–2016 to the current stage of its functioning is analyzed. The influence of European integration processes, Ukraine's international anti-corruption obligations, and domestic public demand on the formation of a preventive anti-corruption model of state control is examined. Particular attention is given to the consequences of the 2020 decision of the Constitutional Court of Ukraine, which temporarily restricted a number of the NACP's control powers and demonstrated the dependence of the effectiveness of the preventive anti-corruption mechanism on the stability of the regulatory environment.

The study substantiates that the full-scale armed conflict has significantly affected the operational environment of the NACP. It is determined that classical financial control procedures designed for conditions of stable state functioning have proven to be partially unadapted to the realities of martial law. Based on the analysis of legislation, academic sources, and the practical activities of the NACP, the key regulatory problems are identified, including the absence of statutory time limits for lifestyle monitoring procedures, insufficient normative certainty of the confidential declaration mechanism, and procedural difficulties in international cooperation related to the verification of assets located in foreign jurisdictions.

It is proved that despite existing regulatory limitations, the NACP has demonstrated an ability to functionally adapt by strengthening its analytical activities in the fields of defense procurement, corruption risk assessment, and international cooperation. It is emphasized that further improvement of the legal regulation governing the Agency's activities should take into account the necessity of adapting preventive mechanisms to crisis conditions while ensuring a balance between the effectiveness of anti-corruption control and procedural guarantees of declarants' rights.

Key words: *NACP, institutional capacity, preventive anti-corruption control, martial law, lifestyle monitoring, confidential declaration, national security, administrative procedure, defense procurement, international cooperation.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

УДК 342.95:351.84
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-08

Михайло ЛОШИЦЬКИЙ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
(Національний університет оборони України,
м. Київ, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0533-0079
Lmikhail@ukr.net

ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ЖЕРТВ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Статтю присвячено комплексному адміністративно-правовому аналізу системи надання публічних послуг жертвам збройного конфлікту в Україні в умовах триваючої цифровізації. Актуальність дослідження зумовлена масштабними гуманітарними наслідками збройного конфлікту, активізованого у лютому 2022 р., що виявив інституційну неготовність системи публічного адміністрування до ефективного реагування на відповідні нагальні потреби постраждалого населення.

У роботі визначено концептуальні підходи до розуміння поняття «жертва збройного конфлікту» та підкреслено фрагментарність його нормативного закріплення в українському законодавстві. Проте визначено, що відсутність єдиного визначення компенсується системою диференційованих правових статусів. Досліджено структуру системи публічних послуг, включаючи її основні складники, коло уповноважених суб'єктів та правові засади їх функціонування.

Особливу увагу приділено впливу цифровізації на трансформацію адміністративних процедур. Проаналізовано роль електронних сервісів, державних реєстрів і цифрових платформ як інструментів, що змінюють модель взаємодії між особою та державою – від фізичної присутності до дистанційного доступу. Водночас обґрунтовано, що цифрові інструменти виконують переважно функцію каналів доступу, тоді як юридично значущі рішення залишаються у компетенції органів публічної влади.

Виявлено ключові проблеми цифровізації у цій сфері, серед яких – нерівномірність доступу до цифрових послуг для уразливих категорій населення, залежність реалізації прав від достовірності даних у державних реєстрах, наявність нормативних прогалин у регулюванні цифрових процедур, а також недостатня визначеність питань відповідальності за автоматизоване прийняття рішень. Окремо акцентовано на питанні координації між національними інституціями та міжнародними організаціями.

Так, обґрунтовано напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання, зокрема шляхом формування узагальненого підходу до визначення статусу жертв збройного конфлікту, нормативного закріплення цифрових адміністративних процедур, забезпечення альтернативних (нецифрових) каналів доступу до послуг, а також підвищення надійності та узгодженості державних реєстрів. Окреслено перспективи подальших наукових досліджень, що пов'язані з аналізом правової природи автоматизованих адміністративних рішень, механізмів відповідальності у сфері цифрового

© М. Лошицький, 2026

врядування та інтеграції національних і міжнародних систем надання послуг в умовах збройного конфлікту.

Ключові слова: *публічні послуги, жертви збройного конфлікту, цифровізація, адміністративно-правове регулювання, електронні сервіси, державні реєстри, доступність послуг, воєнний стан, публічне адміністрування.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Активізація збройного конфлікту в Україні, що сталася у лютому 2022 р., спричинила не лише безпрецедентну гуманітарну кризу, а й поставила перед системою публічного адміністрування завдання, для яких усталені вітчизняні правові механізми виявилися просто непристосованими. Мільйони людей опинилися в ситуації, коли їхня потреба у державному захисті була нагальною, а інструменти задоволення цієї потреби – нецілісними, юридично неузгодженими, подекуди взагалі фактично недоступними. У цьому ми бачимо серцевину проблеми: держава, яка декларує сервісну модель публічного адміністрування і водночас активно цифровізує публічні послуги, зіштовхнулася зі своєрідним парадоксом: ті уразливі категорії осіб, яким ці послуги потрібні найбільше, найчастіше й опиняються поза межами їх досяжності.

Цей парадокс не є притаманним суто нашій державі, однак слід зважати на те, що в умовах збройного конфлікту він набуває якісно більшої гостроти. Коли система надання послуг і система захисту постраждалих громадян розвиваються паралельно, а не інтегровано: цілком закономірно виникають нормативні прогалини, колізії, і, що найважливіше, потерпають від цього реальні люди, чиї права залишаються незабезпеченими не через зловмисність держави, а через її інституційну неготовність реалізувати їх належним чином.

Пов'язаність цієї проблеми з практичними завданнями є прямою: реформування системи соціального захисту постраждалих від конфлікту, розвиток цифрової держави та адаптація адміністративного законодавства до воєнних і повоєнних реалій – усі ці напрями потребують єдиного концептуального бачення; тієї основи, якої нині бракує як у доктрині, так і в законодавстві. Грамотне вирішення проблеми того, як саме право має регулювати цифровізоване надання публічних послуг жертвам конфлікту, є умовою ефективності державної політики у тій сфері, де ціна помилки, на жаль, вимірюється людськими долями.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Окремі аспекти досліджуваної проблематики вже отримали широке висвітлення у вітчизняній правовій доктрині (зокрема, питання визначення статусу жертв збройного конфлікту, функціонування системи публічних послуг, а також адміністративно-правових засад їх надання та тим більш цифровізації). Теоретичну основу дослідження становлять праці, присвячені проблемам адміністративного права, публічного адміністрування та цифрової трансформації держави, у яких розглядаються питання нормативного забезпечення електронних послуг, функціонування державних реєстрів, а також доступності публічних сервісів для уразливих категорій населення в умовах воєнного стану. Зокрема, такі питання висвітлювались у роботах таких дослідників, як В. П. Андрущенко, Ю. П. Битяк, Л. Віхтюк, Г. М. Гриценко, Т. Желюк, А. Жуковська, А. В. Калініна, М. С. Ковтун, Л. Кримчак, Д. А. Лях, В. Г. Маркосян, О. В. Меженська, А. В. Миколюк, Є. О. Моісеєва, О. О. Письменний, О. М. Правоторова, Є. Рудніченко, А. О. Сівченко та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексний адміністративно-правовий аналіз системи публічних послуг для жертв збройного конфлікту в Україні в умовах її цифровізації із виявленням як досягнутих результатів, так і тих недоліків, що потребують осмислення та вирішення.

Для досягнення цієї мети передбачено вирішення кількох взаємопов'язаних завдань:

По-перше, необхідно визначити поняття та окреслити систему публічних послуг, що надаються жертвам збройного конфлікту, установивши коло суб'єктів надання послуг, нормативну базу та роль публічної адміністрації у цьому процесі.

По-друге, слід розкрити адміністративно-правові засади впровадження цифровізації у відповідній сфері: з'ясувати, яким саме чином електронні сервіси, державні реєстри та цифрові платформи змінюють процедуру надання послуг і яке правове підґрунтя ці зміни мають.

По-третє, потрібно виявити актуальні проблеми цифровізації публічних послуг для постраждалих осіб. Доречно акцентувати на їх доступності для уразливих груп, нормативних прогалинах і питаннях відповідальності за автоматизовані рішення.

Нарешті, на основі проведеного аналізу сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання у цій сфері, ураховуючи як вітчизняний досвід, так і релевантні міжнародні підходи.

Виклад основного матеріалу. Збройний конфлікт, наче своєрідний «стрес-тест», змушує державу діяти на межі власних можливостей, адже кожне адміністративне рішення має безпосередню ціну для конкретної людини. Постає питання того, чи здатна система публічних послуг бути ефективною тоді, коли сама інфраструктура держави піддається руйнуванню. Український досвід після 2014 р., а особливо після лютого 2022 р., дає змогу дати неочевидну відповідь: так, але за умови, що право постає гнучким інструментом.

Цифровізація у контексті «гнучкості» права виглядає не так технологічним проривом (хоча у цьому векторі в Україні почався рух ще до повномасштабного збройного конфлікту), як вимушеною реакцією – спробою компенсувати фізичну недоступність послуг через їх віртуалізацію. І у цьому ми вбачаємо появу напруження: з одного боку, держава демонструє здатність оперативно розгортати цифрові сервіси навіть в умовах війни; але з іншого – саме ці сервіси часто виявляються «підвішеними» в плані нормативного регулювання; вони не встигають за реальними потребами жертв збройного конфлікту. Достатньо згадати ситуації, коли формально існуюча послуга фактично недосяжна через відсутність належної ідентифікації чи доступу до реєстрів (і це питання не техніки, а адміністративно-правового дизайну). І саме тут, між декларацією доступності та реальним отриманням послуги, формується той проблемний вузол, який, мабуть, потребує додаткового осмислення самої логіки публічного сервісу в умовах збройного конфлікту.

Розуміння того, що являє собою система публічних послуг для жертв збройного конфлікту, неможливе без попереднього з'ясування самого поняття «жертва збройного конфлікту» в контексті української правової доктрини.

У вітчизняній правовій доктрині зазначене поняття не має завершеної нормативної форми. Українське законодавство, реагуючи на виклики війни, вибрало такий підхід: воно не конструює єдине узагальнене поняття, а розкладає його на низку спеціальних статусів: цивільні, які постраждали внаслідок збройної агресії; внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО); особи з інвалідністю внаслідок війни.

Ці статуси закріплені, зокрема, у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [11], Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [14], а також у низці підзаконних актів, що деталізують механізми соціального забезпечення і які ми не вважаємо за необхідне перераховувати в контексті теми нашого дослідження.

Погоджуємося з думкою А. В. Калініної, яка зазначає, що нині поняття «жертва збройного конфлікту» в обсязі, який відповідав би нормам міжнародного права, у національному законодавстві відсутнє [4, с. 401]. Така фрагментарність не обмежується лише

рівнем дефініцій, а безпосередньо впливає на побудову механізмів публічного адміністрування та надання відповідних послуг. Сьогодні в українському законодавстві ми спостерігаємо зміщення акценту з узагальненого поняття «жертви» на конкретні юридичні наслідки, які підлягають правовому регулюванню.

Тобто фактично нині правовий статус особи визначається не через сам факт заподіяння шкоди внаслідок збройного конфлікту, а через її прояви: переміщення, поранення, утрату майна чи інші встановлені обставини, завдяки чому забезпечується визначеність у сфері застосування норм, проте, на нашу думку, водночас ускладнюється формування цілісної доктринальної категорії.

Система публічних послуг, що їх держава надає особам, постраждалим від збройного конфлікту, охоплює кілька відносно самостійних блоків, які, однак, на практиці є нерозривно пов'язаними.

Перш за все це соціальні послуги: грошова допомога ВПО, компенсація за зруйноване майно, пільги на комунальні послуги та проїзд. Із медичних послуг: реабілітація, протезування, психологічна підтримка. Окремий блок утворюють послуги та пільги у сфері зайнятості та освіти. Існує вичерпна кількість послуг юридичного та ідентифікаційного характеру: відновлення документів, реєстрація місця проживання, правова допомога тощо. Їх надання забезпечують різні суб'єкти публічної адміністрації: Міністерство соціальної політики через місцеві управління соціального захисту, Пенсійний фонд, органи місцевого самоврядування, Міністерство охорони здоров'я через лікарні та реабілітаційні центри, Міністерство юстиції через центри безоплатної правової допомоги, Державна служба зайнятості, численні підрозділи центрів надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП).

Задля належної реалізації усіх зазначених послуг та на виконання вимог Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [12] Кабінет Міністрів України через систему підзаконних актів конкретизував механізми реалізації правового режиму воєнного стану, зокрема щодо обмеження пересування, перевірок, контролю безпеки та організації діяльності державних органів. З огляду на це, Д. А. Лях та О. В. Меженська зазначають, що адаптація адміністративно-правових механізмів в умовах воєнного стану здійснювалася комплексно: через оновлення базового законодавства та прийняття спеціальних нормативних актів, які деталізували порядок обмеження прав і свобод, установлення контролю на територіях, де діє воєнний стан, а також регулювання діяльності правоохоронних органів [7, с. 10]. Логічно, що такі процеси об'єктивно вимагали інструментів, здатних забезпечити оперативність і узгодженість рішень та зручність їх реалізації, доступність, що дуже актуалізувало роль цифрових технологій у сфері публічного адміністрування.

Зазначимо, що перехід до цифровізації публічних послуг у сфері захисту жертв збройного конфлікту не був безхмарним. Варто визнати: до 2022 р. Україна вже мала доволі розвинену цифрову інфраструктуру: мобільний застосунок «Дія», запущений у 2019 р., та численні електронні реєстри під адмініструванням Міністерства юстиції та інших органів. Правову основу цифровізації адміністративних послуг становлять закони України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [10], «Про публічні електронні реєстри» [13], Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр. [15] (далі – Концепція). Цікаво, що саме у Концепції сформульовано поняття цифровізації: «Цифровізація – насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливлює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір».

Переходячи до того, що саме дала цифровізація жертвам конфлікту, уважаємо доцільним перерахувати основні елементи системи цифровізованого надання адміністра-

тивних послуг жертвам збройного конфлікту, які у своїй сукупності і формують сучасну модель публічного адміністрування у цій сфері.

Центральним і найбільш упізнаваним елементом цієї системи є мобільний застосунок «Дія», запущений у 2019 р. і суттєво розширений після лютого 2022-го [2]. Саме через «Дію» жертви конфлікту отримали можливість оформити статус ВПО, подати заявку на одноразову грошову допомогу, отримати довідку про взяття на облік – без фізичного контакту і незалежно від місця перебування. Так, з адміністративно-правового погляду «Дія» є практичним утіленням принципу доступності публічних послуг: вона усуває просторовий і часовий бар'єр між особою та адміністративною процедурою. Водночас важливо розуміти, що «Дія» – це за своєю суттю просто канал взаємодії, а не самостійний суб'єкт надання послуг: юридично значущі рішення приймаються компетентними органами, застосунок лише забезпечує інтерфейс для їх ініціювання та отримання.

Нормативно передбаченим каналом взаємодії особи з державою є також Єдиний державний вебпортал електронних послуг («Портал Дія» у вебверсії), який функціонує відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» та відповідних постанов Кабінету Міністрів України. Дослідники зазначають, що основним завданням порталу є надання електронних публічних послуг, зокрема комплексних електронних публічних послуг, надання їх в автоматичному режимі з отриманням та використанням у разі потреби інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, інших інформаційно-комунікаційних систем, яка необхідна для реалізації таких послуг [6, с. 57]. Так, якщо мобільний застосунок орієнтований на оперативність, то вебпортал виконує ширшу процесуальну функцію: він є формою реалізації права особи на звернення за адміністративною послугою в електронному вигляді у розумінні адміністративного процесуального права. Через цей портал особа може ознайомитися з переліком доступних послуг, відстежити статус своєї заявки, отримати офіційну відповідь суб'єкта надання послуги, що є важливою гарантією прозорості адміністративних процедур.

Проте погоджуємося з великою кількістю дослідників, які звертають увагу на проблему того, що в Україні залишається значний прошарок населення, який не має змоги придбати смартфон, щоб здійснити своє право на користування цифровими послугами [5, с. 166]. Тому цифровий доступ, вочевидь, далеко не єдина та не основна форма, у якій держава зустрічає постраждалу особу. ЦНАПи мають у цій системі важливу компенсаторну функцію. Для жертви конфлікту, яка евакуювалася без смартфона або не має навичок роботи із цифровими сервісами, ЦНАП залишається основним і нерідко єдиним реальним місцем отримання послуги. Правове підґрунтя їхньої діяльності закріплено у Законі України «Про адміністративні послуги» [9], а з 2022 р. низка ЦНАПів отримала розширені повноваження для обслуговування ВПО в умовах воєнного стану, що є прикладом оперативної адаптації адміністративно-правового регулювання до умов конфлікту. Г. М. Гриценко висловив слушну думку про те, що ЦНАП виступає своєрідним модератором відносин між громадянами та відповідними органами, виключаючи паперові документи з обігу між надавачами та отримувачами послуг та між відомствами [1, с. 37].

Матеріальний зміст публічних послуг (тобто власне грошові виплати, допомогу, пенсії) реалізує Пенсійний фонд України (далі – ПФУ, Фонд) як суб'єкт владних повноважень. Його роль у системі захисту жертв конфлікту є важливою: саме він призначає і виплачує пенсії з інвалідності, допомогу у зв'язку з утратою годувальника, низку соціальних гарантій для ветеранів. Цифровізація у цьому напрямі проявляється передусім в автоматизації процесів призначення та верифікації виплат через взаємодію з державними реєстрами: особа, яка подала заявку через «Дію», отримує рішення без необхідності фізичного звернення до відділення Фонду. Важливо, що автоматизація призначення виплат одночасно є і прогресом

із погляду оперативності, і джерелом нових правових ризиків, зокрема у випадках помилкових відмов через розбіжності в реєстрових даних.

Нормативне забезпечення та координацію цифровізації соціальних послуг здійснює Міністерство соціальної політики України. Його роль у системі є регуляторною: воно формує стандарти, розробляє підзаконні акти, координує діяльність численної кількості підпорядкованих органів. Після 2022 р. Мінсоцполітики також стало ініціатором низки нормативних змін, спрямованих на спрощення процедур для ВПО та постраждалих від конфлікту, зокрема щодо скорочення переліку обов'язкових документів і розширення можливостей дистанційного звернення. Паралельно концептуальний та технічний боки цифровізації публічного адміністрування загалом формує Міністерство цифрової трансформації України (далі – Мінцифра) – орган, який з'явився у 2019 р. і з того часу відіграє роль архітектора цифрової моделі держави. Саме Мінцифра відповідає за розвиток платформи «Дія», інтеграцію реєстрів та стандарти взаємодії між органами в електронному форматі. У контексті захисту жертв конфлікту взаємодію цих двох міністерств уважаємо принципово важливою: перше визначає зміст послуги, друге – форму її цифрової реалізації, і від якості їх координації залежить, чи стане цифровий сервіс реально доступним для людини, яка його потребує.

Основою всієї цифровізованої системи є державні реєстри. Вони забезпечують юридичну верифікацію статусу особи (як ВПО, як власника майна, як особи з інвалідністю), без якої надання будь-якої послуги є неможливим. Реєстр ВПО, Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, Єдиний державний реєстр, реєстри Пенсійного фонду та МВС утворюють ту інформаційну інфраструктуру, на якій тримається уся логіка автоматизованого надання послуг. Водночас не можемо не звернути увагу на те, що будь-яка розбіжність або помилка в реєстрі миттєво стає бар'єром для отримання послуги. До того ж О. О. Письменний слушно звертає увагу на питання кібербезпеки: на його думку, проблема захисту реєстрів є відкритим питанням, наявність значних проблем нам проілюстровано кібератакою у грудні 2024 р., коли було зламано доступ до реєстрів Мін'юсту і майже два місяці не працювала система [8, с. 226].

Важливо, що вітчизняну систему органічно доповнюють міжнародні цифрові сервіси. А. О. Сівченко зазначає, що міжнародні гуманітарні організації та інші зацікавлені сторони мають право пропонувати свої послуги для допомоги внутрішньо переміщеним особам, така пропозиція не повинна розглядатися як ворожість або акт втручання у внутрішні справи держави та має бути прийнята добросовісно (додамо, що в контексті нашого дослідження можна вважати, що йдеться про всі категорії осіб, яких можна віднести до жертв збройного конфлікту, а не лише ВПО) [16, с. 233]. Насамперед таку допомогу забезпечують платформи Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародної організації з міграції та низки інших міжнародних структур, що представлені в Україні. Ці сервіси здійснюють реєстрацію та облік переміщених осіб, надають гуманітарну допомогу та консультативну підтримку. У низці випадків вони заповнюють прогалини, де національна система ще не встигла сформувати повноцінні дієві механізми. Із правового погляду це означає функціонування змішаного публічно-міжнародного механізму забезпечення послуг жертвам конфлікту, координація якого між національними та міжнародними суб'єктами залишається не повністю врегульованою на нормативному рівні.

Так, на нашу думку, цифровізація змінила насамперед логістику взаємодії між постраждалою особою та державою. До 2022 р. отримання більшості характерних послуг вимагало фізичної присутності: черги, довідки, особисте подання документів. Після запуску відповідних сервісів у «Дії» та розширення міжреєстрової взаємодії ця логіка суттєво змінилася, адже сьогодні особа, яка перебуває за сотні кілометрів від свого попереднього місця проживання, може ініціювати адміністративну процедуру дистанційно. За

результатами дослідження, проведеного А. Жуковською та Т. Желюк, станом на 2023 р. серед уразливих груп населення електронними публічними послугами найбільше користувалися ВПО (85%), батьки дітей з інвалідністю (80%), ветерани (71%). При цьому порталом та застосунком «Дія» користуються майже 70% представників цих категорій [3, с. 58]. Уважаємо, такі показники свідчать про стабільно високий рівень залучення до цифрових сервісів і дають підстави припускати зростання цих показників станом на зараз, що вказує на масовий характер використання електронних публічних послуг серед постраждалих категорій населення.

Водночас слід визнати, що ці зміни є нерівномірними і не охоплюють усіх постраждалих однаковою мірою. Частина послуг оцифрована повністю, частина – лише частково, а деякі категорії осіб залишаються поза межами цифрового доступу через відсутність документів, гаджетів, Інтернету або відповідних навичок. Тобто цифровізація змінила умови надання послуг для більшості, але не вирішила проблеми доступу для найбільш уразливих, що є окремим і невирішеним завданням адміністративно-правового регулювання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, проведений аналіз дає змогу стверджувати, що система публічних послуг для жертв збройного конфлікту в Україні є функціонуючою, але внутрішньо суперечливою структурою. Як бачимо, вона розвивається переважно реактивно – у відповідь на виклики, а не на основі послідовної концепції. Поліцентричність суб'єктів надання послуг, термінологічна неузгодженість законодавства та відсутність єдиного кодифікованого акта про правовий статус постраждалих від конфлікту вважаємо структурними вадами, що відтворюються незалежно від рівня технологічного забезпечення системи.

З'ясовано, що цифровізація суттєво трансформувала адміністративно-правові механізми надання публічних послуг, змістивши акцент із фізичної присутності особи до дистанційної взаємодії через електронні сервіси, державні реєстри та цифрові платформи. При цьому встановлено, що цифрові інструменти, зокрема мобільні та вебсервіси, виконують функцію каналів доступу до адміністративних процедур, тоді як юридично значущі рішення залишаються у компетенції відповідних органів публічної влади. Це забезпечує значне прискорення надання послуг та зниження процедурних бар'єрів, що підтверджується високим рівнем використання електронних послуг серед постраждалих категорій населення.

Разом із тим ми маємо низку системних проблем цифровізації у цій сфері. До них належать, зокрема, нерівномірність доступу до цифрових послуг для різних категорій осіб, залежність реалізації прав від коректності даних у державних реєстрах, наявність прогалин у регулюванні окремих цифрових процедур, а також недостатня визначеність у питаннях відповідальності за автоматизовані рішення. Окремої уваги, на нашу думку, потребує питання належної координації між суб'єктами публічної адміністрації та міжнародними організаціями, що беруть участь у наданні допомоги постраждалим особам.

З огляду на викладене, удосконалення адміністративно-правового регулювання у цій сфері доцільно пов'язувати з кількома ключовими напрямами: формуванням узагальненого підходу до визначення статусу жертви збройного конфлікту з урахуванням міжнародних стандартів; нормативним закріпленням процедур функціонування цифрових сервісів і меж автоматизації адміністративних рішень; забезпеченням альтернативних (нецифрових) каналів доступу до послуг для вразливих груп; а також підвищенням рівня захисту та узгодженості державних реєстрів.

Перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі є численними і, що важливо, практично значущими. Вони пов'язані насамперед із поглибленим аналізом правової природи автоматизованих адміністративних рішень, дослідженням механізмів відпо-

відальності за помилки у цифрових системах, а також із розробленням моделей інтеграції національних і міжнародних механізмів надання публічних послуг у контексті збройного конфлікту. Окремим та досить корисним напрямом досліджень може стати оцінка ефективності цифровізації з погляду реального забезпечення прав постраждалих осіб. Нарешті, взаємодія між цифровою трансформацією публічних послуг та євроінтеграційними зобов'язаннями України у сфері захисту прав людини відкриває широкий простір для досліджень на перетині адміністративного, інформаційного та міжнародного права, і цей простір поки що залишається значною мірою незайнятим у вітчизняній науці.

Список використаних джерел

1. Гриценко Г. М. Цифровізація соціальних послуг: проблеми можливостей та компетенції. *Актуальні проблеми права: теорія і практика.* 2024. № 47. С. 36–48. DOI: https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-36-48.

2. Дія. Державні послуги онлайн. URL: https://plan2.diia.gov.ua/.

3. Жуковська А., Желюк Т. Цифровізація публічних послуг як інструмент стратегічного управління інклюзивним розвитком національної економіки та її громад. *Економічний дискурс.* 2024. Вип. 3–4. С. 49–65. DOI: https://doi.org/10.36742/2410-0919-2024-2-5.

4. Калініна А. В. Жертви військового конфлікту в Україні: нормативні та морально-етичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 8. С. 398–402. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/93.

5. Ковтун М. С., Моісеєва Є. О., Маркосян В. Г. Проблеми надання електронних послуг в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 2. С. 163–167. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.31.

6. Кримчак Л., Віхтюк Л., Рудніченко Є. Цифровізація адміністративних послуг: законодавчі та теоретичні аспекти їх реалізації. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6. Т. 2. С. 55–59. DOI: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-10.

7. Лях Д. А., Меженська О. В. Адміністративне право та публічне управління України в умовах збройної агресії: між правом і безпекою. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 1. С. 1–23. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.16566375.

8. Письменний О. О. Цифровізація нотаріату та державних реєстрів в Україні: незахищеність системи та необхідність перегляду адміністративно-правової політики. *Нове українське право.* 2025. Вип. 1. С. 223–230. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2025.1.28.

9. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI : станом на 02 березня 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text.

10. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII : станом на 18 грудня 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text.

11. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII : станом на 04 квітня 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text.

12. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 4 березня 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

13. Про публічні електронні реєстри : Закон України від 18.11.2021 № 1907-IX : станом на 18 листопада 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#Text.

14. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII : станом на 01 січня 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text.

15. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р : станом на 17 вересня 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-р#Text.

16. Сівченко А. О. Міжнародно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2025. Вип. 95. Ч. 5. С. 229–234. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.5.32.

References

1. Hrytsenko, H. M. (2024) Tsyfrovizatsiya sotsial′nykh posluh: problemy mozhlyvostey ta kompetentsiyi [Digitalization of social services: problems of opportunities and competence]. *Aktual′ni problemy prava: teoriya i praktyka*. 47, 36–48. DOI: https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-36-48 [in Ukr.].

2. Diia. Derzhavni posluhy onlayn [Diia. Public services online]. Website. Retrieved from: https://plan2.diia.gov.ua/ [in Ukr.].

3. Zhukovs′ka, A., Zhelyuk, T. (2024) Tsyfrovizatsiya publichnykh posluh yak instrument stratehichnoho upravlinnya inklyuzyvnym rozvytkom natsional′noyi ekonomiky ta yiyi hromad [Digitalization of public services as a tool for strategic management of inclusive development of the national economy and its communities]. *Ekonomichnyy dyskurs*. iss. 3–4, 49–65. DOI: https://doi.org/10.36742/2410-0919-2024-2-5 [in Ukr.].

4. Kalinina, A. V. (2024) Zhertvy viyskovoho konfliktu v Ukrayini: normatyvni ta moralno-etychni pytannya [Victims of armed conflict in Ukraine: regulatory and moral-ethical issues]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*. *8,* 398–402. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/93 [in Ukr.].

5. Kovtun, M. S., Moiseieva, Ye. O., Markosyan, V. H. (2022) Problemy nadannya elektronnykh posluh v Ukrayini [Problems of providing electronic services in Ukraine]. *Elektronne naukove vydannya «Analitychno-porivnyalne pravoznavstvo»*. 2, 163–167. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.31 [in Ukr.].

6. Krymchak, L., Vikhtyuk, L., Rudnichenko, Ye. (2022) Tsyfrovizatsiya administratyvnykh posluh: zakonodavchi ta teoretychni aspekty yikh realizatsiyi [Digitalization of administrative services: legislative and theoretical aspects of their implementation]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*. 6(2), 55–59. DOI: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-10 [in Ukr.].

7. Liakh, D. A., Mezhenska, O. V. (2025) Administratyvne pravo ta publichne upravlinnya Ukrayiny v umovakh zbroynoyi ahresiyi: mizh pravom i bezpekoyu [Administrative law and public administration of Ukraine under conditions of armed aggression: between law and security]. *Ukrayins'kyy polityko-pravovyy dyskurs.* 1, 1–23. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.16566375 [in Ukr.].

8. Pysmennyy, O. O. (2025) Tsyfrovizatsiya notariatu ta derzhavnykh reyestriv v Ukrayini: nezakhyshchenist′ systemy ta neobkhidnist′ perehlyadu administratyvno-pravovoyi polityky [Digitalization of notary and state registers in Ukraine: system vulnerability and the need to revise administrative and legal policy]. *Nove ukrayinske pravo*. iss, 1, 223–230. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2025.1.28 [in Ukr.].

9. Pro administratyvni posluhy [On administrative services] : Zakon Ukrayiny vid 06.09.2012 № 5203-VI (stanom na 02 bereznya 2026 r.). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text [in Ukr.].

10. Pro electronnu identyfikatsiyu ta elektronni dovirchi posluhy [On electronic trust services] : Zakon Ukrayiny vid 05.10.2017 № 2155-VIII (stanom na 18 hrudnya 2024 r.). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text [in Ukr.].

11. Pro zabezpechennya prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons] : Zakon Ukrayiny vid 20.10.2014 № 1706-VII (stanom na 04 kvitnya 2025 r.). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text [in Ukr.].

12. Pro pravovyy rezhym voyennoho stanu [On the legal regime of martial law] : Zakon Ukrayiny vid 12.05.2015 № 389-VIII (stanom na 4 bereznya 2026 r.). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text [in Ukr.].

13. Pro publichni elektronni reyestry [On public electronic registers] : Zakon Ukrayiny vid 18.11.2021 № 1907-IX (stanom na 18 lystopada 2025 r.). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#Text [in Ukr.].

14. Pro status veteraniv viyny, harantiyi yikh sotsial′noho zakhystu [On the status of war veterans and guarantees of their social protection] : Zakon Ukrayiny vid 22.10.1993 № 3551-XII (stanom na 01 sichnya 2026 r.). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text [in Ukr.].

15. Pro skhvalennya Kontseptsiyi rozvytku tsyfrovoyi ekonomiky ta suspil′stva Ukrayiny na 2018–2020 roky ta zatverdzhennya planu zakhodiv shchodo yiyi realizatsiyi [On approval of the Concept for the development of the digital economy and society of Ukraine for 2018–2020 and the action plan for its implementation] : Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 17.01.2018 № 67-r (stanom na 17 veresnya 2020 r.). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p#Text [in Ukr.].

16. Sivchenko, A. O. (2025) Mizhnarodno-pravovyy status vnutrishno peremishchenykh osib [International legal status of internally displaced persons]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo.* iss. 95 (5), 229–234. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.5.32 [in Ukr.].

ABSTRACT

Mykhailo Loshytskyi. Public services for victims of armed conflict: digitalization and administrative legal regulation

This article deals with a comprehensive administrative and legal analysis of the system for providing public services to victims of armed conflict in Ukraine amid ongoing digitalization. The relevance of the study stems from the massive humanitarian consequences of the armed conflict that intensified in February 2022, which revealed the institutional unpreparedness of the public administration system to effectively respond to the urgent needs of the affected population.

The paper identifies conceptual approaches to understanding the concept of «victim of armed conflict» and highlights the fragmentary nature of its regulatory enshrinement in Ukrainian legislation. However, it is determined that the absence of a single definition is compensated for by a system of differentiated legal statuses. The structure of the public services system is examined, including its main components, the range of authorized entities, and the legal foundations of their operation.

Particular attention is paid to the impact of digitalization on the transformation of administrative procedures. The study analyzes the role of e-services, government registries, and digital platforms as tools that are changing the model of interaction between individuals and the state – from physical presence to remote access. At the same time, it is argued that digital tools primarily serve as access channels, while legally significant decisions remain within the purview of public authorities.

The study identifies key challenges of digitalization in this area, including unequal access to digital services for vulnerable groups, the dependence of rights enforcement on the accuracy of data in state registries, regulatory gaps in the oversight of digital procedures, and insufficient clarity regarding liability for automated decision-making. Separate emphasis is placed on the issue of coordination between national institutions and international organizations.

Thus, the paper identifies areas for improving administrative and legal regulation, in particular by developing a comprehensive approach to determining the status of victims of armed conflict, codifying digital administrative procedures, ensuring alternative (non-digital) channels of access to services, and enhancing the reliability and consistency of state registries. Prospects for further research have been outlined, focusing on the analysis of the legal nature of automated administrative decisions, accountability mechanisms in the field of digital governance, and the integration of national and international service delivery systems in the context of armed conflict.

Key words: *public services, victims of armed conflict, digitalization, administrative and legal regulation, electronic services, state registers, accessibility of services, martial law, public administration.*

Дата першого надходження статті до видання: 07.05.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 342.9 : 351.773
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-09

Ігор ПИРІГ
доктор юридичних наук, професор
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8391-067X
ihor.pyrih@dduvs.edu.ua

Віталій РАДЧЕНКО
старший викладач
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0003-8170-2652
vitalii.radchenko@dduvs.edu.ua

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ ЗА ЯКІСТЮ МЕДИЧНИХ ВИРОБІВ НА ПРИКЛАДІ КРОВОСПИННИХ ДЖГУТІВ В УКРАЇНІ

У статті досліджено проблему ефективності системи державного регулювання та нагляду за якістю медичних виробів в Україні. На прикладі реалізації турнікетів установлено, що чинна модель контролю не забезпечує належного рівня гарантій безпеки та ефективності продукції. Відсутність спеціалізованих стандартів випробувань, недостатній рівень післяринкового нагляду та поширення контрафактних виробів створюють суттєві ризики для життя і здоров'я громадян. Проаналізовано чинну нормативно-правову базу, особливості процедури оцінки відповідності медичних виробів та механізми державного ринкового нагляду. Визначено основні ризики, пов'язані з потраплянням на ринок неякісних або контрафактних турнікетів. Особливу увагу приділено впливу таких виробів на ефективність надання домедичної допомоги в умовах воєнного стану. Запропоновано напрями вдосконалення системи контролю якості медичних виробів шляхом: посилення після ринкового нагляду; упровадження незалежних випробувань українських стандартів із міжнародними вимогами; забезпечення відкритого доступу до результатів випробувань та перевірок; підвищення відповідальність виробників і постачальників за реалізацію продукції, що не відповідає встановленим вимогам.

Ключові слова: *медичні вироби, турнікет, ринковий нагляд, державне регулювання, домедична допомога, стандартизація, контроль якості.*

Постановка проблеми. Забезпечення населення якісними та безпечними медичними виробами є одним із фундаментальних завдань державної політики у сфері охорони здоров'я. Ефективність системи медичного забезпечення залежить не лише від наявності медичних засобів, а й від їх відповідності встановленим вимогам безпеки та ефективності.

© І. Пиріг, 2026
© В. Радченко, 2026

Проблема контролю якості медичних виробів набула особливої актуальності після початку повномасштабної агресії російської федерації проти України. Значне збільшення потреби у засобах тактичної медицини спричинило стрімке зростання обсягів виробництва та імпорту кровоспинних джгутів (турнікетів). Водночас на ринку почала з'являтися велика кількість виробів невідомого походження та сумнівної якості.

Серед усіх медичних виробів саме турнікети мають критичне значення для збереження життя людини. За сучасними оцінками, масивна зовнішня кровотеча залишається однією з провідних причин потенційно попереджуваної смертності при травмах. У таких умовах ефективність турнікета безпосередньо впливає на виживання постраждалого.

Незважаючи на суспільну значущість проблеми, питання державного контролю якості турнікетів залишається недостатньо дослідженим у вітчизняній науковій літературі.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Значну кількість наукових праць у галузі домедичної допомоги присвячено дослідженню ефективності роботи турнікетів, оцінці їхніх конструктивних особливостей, рівня безпечності та надійності під час застосування в екстремальних умовах.

У наукових публікаціях (Т. Вайда, П. Волянський, А. Гринзовський, А. Гудима, С. Гур'єв, В. Крилюк та ін.) відзначається, що застосування якісних сертифікованих турнікетів значно підвищує шанси постраждалого на виживання як під час надзвичайних ситуацій у мирний час, так і в умовах бойових дій. Водночас результати досліджень свідчать про наявність проблем, пов'язаних із конструктивними недоліками окремих моделей турнікетів, їх недостатньою міцністю, складністю застосування та ризиками неповної оклюзії крововиливу. Тому питання державного регулювання та нагляду за якістю медичних виробів, зокрема турнікетів, є досить актуальним.

Метою статті є визначення основних напрямів підвищення ефективності системи державного регулювання та нагляду за якістю медичних виробів в Україні взагалі та кровоспинних турнікетів зокрема.

Виклад основного матеріалу. В Україні обіг медичних виробів регулюється низкою нормативно-правових актів, серед яких основними є Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [6], Закон України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» [1] та Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Технічного регламенту щодо медичних виробів» [5].

Сучасна система регулювання побудована на принципах європейського підходу, відповідно до якого відповідальність за безпечність продукції покладається переважно на виробника [1]. Перед уведенням виробу в обіг виробник повинен провести процедуру оцінки відповідності та скласти декларацію про відповідність.

Однак на практиці така система має низку недоліків. Для окремих категорій виробів відсутня необхідність проведення незалежних клінічних або функціональних випробувань [3]. Фактично держава отримує можливість перевірити якість продукції лише після її появи на ринку. Подібний підхід значно ускладнює виявлення неякісних виробів до моменту їх використання споживачами.

Турнікет належить до категорії медичних виробів, що використовуються для зупинки критичних кровотеч із кінцівок [5]. Основною функцією турнікета є створення достатнього рівня компресії для повного припинення артеріального кровотоку. Для цього виріб повинен відповідати певним технічним характеристикам [4]:

– утримання поверхневого тиску;
– забезпечення стабільного рівня компресії;
– утримання поверхневого тиску після впливу чинників зовнішнього середовища;
– придатність для самостійного накладання однією рукою;
– зберігання функціональності після тривалого зберігання.

На відміну від багатьох інших медичних виробів ефективність турнікета неможливо оцінити виключно шляхом візуального огляду. Навіть незначні дефекти конструкції можуть призвести до втрати працездатності під час застосування. Саме тому турнікети потребують окремого підходу до державного контролю та випробувань.

Розглянемо основні недоліки системи державного нагляду за даним напрямом. Однією з ключових проблем є відсутність спеціалізованої системи незалежного тестування турнікетів. Сьогодні в Україні немає загальнодоступного механізму, який би давав змогу регулярно проводити випробування зразків продукції різних виробників за єдиною методикою.

Іншою проблемою є обмежені можливості державного ринкового нагляду. Контролюючі органи переважно реагують на скарги або повідомлення про порушення, а не здійснюють систематичний моніторинг ринку.

Окрім того, законодавство не встановлює спеціальних вимог до перевірки функціональної ефективності турнікетів. У результаті вироби можуть відповідати формальним вимогам документації, але не забезпечувати належного рівня безпеки.

Суттєвою проблемою залишається і поширення контрафактної продукції. Підроблені турнікети часто копіюють зовнішній вигляд відомих виробників, однак виготовляються з матеріалів низької якості та не проходять необхідних випробувань [2; 3].

Недостатній державний контроль якості турнікетів має безпосередній вплив на безпеку громадян та військовослужбовців Збройних сил України. Під час використання неякісного турнікета можуть виникати такі ситуації:

– розрив стрічки під навантаженням;
– руйнування воротка;
– самовільне послаблення компресії;
– неможливість досягнення повної зупинки кровотечі;
– пошкодження елементів фіксації.

У разі масивної кровотечі навіть короткочасна відмова виробу може призвести до критичної крововтрати та смерті потерпілого. Особливо небезпечними такі випадки є в умовах бойових дій, коли евакуація пораненого може тривати значний час. Недостатній контроль також негативно впливає на довіру громадян до національних виробників та державної системи охорони здоров'я загалом [9; 10].

Розглядаючи міжнародний досвід забезпечення якості турнікетів, потрібно зазначити, що в країнах НАТО питання якості розглядається як складова частина системи національної безпеки. У США важливу роль відіграє Комітет із тактичної бойової допомоги пораненим (Committee on Tactical Combat Casualty Care – CoTCCC), який проводить оцінку ефективності виробів та формує перелік рекомендованих моделей. Важливим елементом системи є незалежні лабораторні випробування, результати яких доступні професійній спільноті. Окрім того, виробники зобов'язані повідомляти про всі випадки відмов продукції, а регуляторні органи мають право оперативно вилучати небезпечні вироби з ринку. Такий підхід забезпечує високий рівень контролю та дає змогу мінімізувати ризики використання неякісної продукції [7; 8].

Окремою проблемою в Україні є закупівля турнікетів. Додатковим чинником ризику є закупівля виробів через посередників. За таких умов ускладнюється можливість простеження походження продукції, а також контроль за дотриманням технологічних вимог під час виробництва. Це створює передумови для потрапляння до системи державного забезпечення контрафактних або неякісних виробів.

Особливо небезпечним є використання закуплених турнікетів у бойових умовах. На відміну від більшості інших медичних виробів відмова турнікета безпосередньо загрожує життю пораненого. Якщо виріб руйнується або не забезпечує належного рівня компресії, це може призвести до неконтрольованої кровотечі та смерті постраждалого ще до евакуації до медичного закладу.

Окремою проблемою є відсутність відкритої системи аналізу випадків відмов медичних виробів. Інформація про несправності, руйнування або неефективність конкретних моделей турнікетів часто залишається на рівні окремих підрозділів чи медичних працівників та не накопичується в єдиній державній базі даних. У результаті ризиковані вироби можуть продовжувати закуповуватися навіть після виявлення недоліків.

Для підвищення ефективності закупівельної системи доцільно запровадити обов'язкову незалежну оцінку турнікетів перед їх допуском до державних закупівель. Окрім того, необхідним є створення національного переліку рекомендованих моделей, які пройшли комплексні лабораторні та практичні випробування. Важливим кроком також має стати впровадження системи моніторингу відмов медичних виробів із подальшим аналізом та оперативним реагуванням на виявлені недоліки.

Для вирішення означених проблем необхідні комплексне вдосконалення законодавства, запровадження незалежних механізмів випробування продукції та посилення державного контролю. Для підвищення ефективності державного регулювання доцільно реалізувати комплекс реформ, а саме:

а) розробити окремий національний стандарт випробування турнікетів із урахуванням вимог НАТО та рекомендацій CoTCCC;

б) створити незалежний випробувальний центр, уповноважений здійснювати тестування медичних виробів критичного призначення;

в) упровадити систему регулярного після ринкового контролю шляхом вибіркового відбору продукції безпосередньо з торговельної мережі;

г) забезпечити відкритий доступ до результатів випробувань та перевірок;

ґ) підвищити відповідальність виробників та постачальників за реалізацію продукції, що не відповідає встановленим вимогам.

Реалізація зазначених заходів сприятиме формуванню прозорого та ефективного ринку медичних виробів.

Висновки. Проведене дослідження свідчить про наявність системних проблем у сфері державного регулювання та нагляду за якістю медичних виробів в Україні. На прикладі реалізації турнікетів установлено, що чинна модель контролю не забезпечує належного рівня гарантій безпеки та ефективності продукції. Відсутність спеціалізованих стандартів випробувань, недостатній рівень після ринкового нагляду та поширення контрафактних виробів створюють суттєві ризики для життя і здоров'я громадян.

Однією з найбільших проблем є відсутність єдиних державних стандартів оцінки турнікетів. У результаті замовники нерідко змушені самостійно визначати технічні вимоги до продукції, що створює ризик закупівлі виробів, які формально відповідають документації, але не забезпечують належної ефективності в реальних умовах використання.

Суттєвою проблемою також залишається недостатня кількість незалежних випробувань продукції перед її закупівлею за бюджетні кошти. У багатьох випадках підтвердження якості ґрунтується на документах, наданих самим виробником або постачальником. Водночас відсутність обов'язкових практичних тестувань не дає змоги об'єктивно оцінити здатність турнікета забезпечувати повну зупинку кровотечі, витримувати механічні навантаження та зберігати працездатність в екстремальних умовах.

Окремим аспектом проблеми забезпечення якості турнікетів є система їх закупівлі для державних потреб, зокрема для Збройних сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів та закладів охорони здоров'я. В умовах повномасштабної війни потреба у засобах контролю масивних кровотеч суттєво зросла. Значні обсяги закупівель здійснювалися у стислі терміни, що нерідко призводило до зниження вимог щодо перевірки якості продукції. Основним критерієм під час проведення закупівель часто виступала найнижча ціна, а не підтверджена ефективність виробу.

Таким чином, удосконалення механізмів закупівлі турнікетів є важливим складником підвищення ефективності системи домедичної допомоги та збереження життя військовослужбовців і цивільного населення в умовах збройної агресії. Для вирішення означених проблем необхідні комплексне вдосконалення законодавства, запровадження незалежних механізмів випробування продукції та посилення державного контролю.

Список використаних джерел

1. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції : Закон України від 02.12.2010 № 2735-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2735-17#Text.

2. Про загальну безпечність нехарчової продукції : Закон України від 02.12.2010 № 2736-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2736-17#Text.

3. Про затвердження Мінімальних вимог до засобів для зупинки кровотечі механічних вороткового типу (турнікетів), які застосовуються силами безпеки і силами оборони для надання тактичної догоспітальної допомоги під час ведення воєнних (бойових) дій та підготовки сил безпеки і сил оборони до застосування за призначенням : Наказ Міністерства оборони України від 04.10.2025 № 663. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1549-25#Text.

4. Про затвердження Порядку призначення медичних виробів та допоміжних засобів реабілітації та Змін до деяких наказів Міністерства охорони здоров'я України : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.10.2025 № 1598. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1564-25#Text.

5. Про затвердження Технічного регламенту щодо медичних виробів : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.10.2013 № 753. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2013-%D0%BF#Text.

6. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text.

7. Blackbourne L. H. Combat Casualty Care: Lessons Learned from Modern Warfare. Military Medicine. 2022. URL: https://academic.oup.com/milmed?utm_source=chatgpt.com&login=false.

8. Committee on Tactical Combat Casualty Care (CoTCCC). Recommended Devices List. 2025. URL: https://www.deployedmedicine.com.

9. Medical devices: managing the mismatch: an outcome of the priority medical devices project. 2010. *World Health Organization*. URL: https://iris.who.int/handle/10665/44407.

10. WHO global model regulatory framework for medical devices including in vitro diagnostic medical devices. 2017. *World Health Organization*. URL: https://iris.who.int/handle/10665/255177.

References

1. Pro derzhavnyy rynkovyy nahlyad i kontrol′ nekharchovoyi produktsiyi [On State Market Surveillance and Control of Non-Food Products] : Zakon Ukrayiny vid 02.12.2010 № 2735-VI. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2735-17#Text [in Ukr.].

2. Pro zahal′nu bezpechnist′ nekharchovoyi produktsiyi [On general safety of non-food products] : Zakon Ukrayiny vid 02.12.2010 № 2736-IV. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2736-17#Text [in Ukr.].

3. Pro zatverdzhennya Minimalnykh vymoh do zasobiv dlya zupynky krovotechi mekhanichnykh vorotkovoho typu (turniketiv), yaki zastosovuyutsya sylamy bezpeky i sylamy oborony dlya nadannya taktychnoyi dohospitalnoyi dopomohy pid chas vedennya voyennykh (boyovykh) diy ta pidhotovky syl bezpeky i syl oborony do zastosuvannya za pryznachennyam [On approval of the Minimum Requirements for Mechanical Tourniquet-Type Bleeding Stoppers (Tourniquets) Used by Security Forces and Defense Forces to Provide Tactical Pre-Hospital Care During Military (Combat) Operations and Training of Security Forces and Defense Forces for Use as Assigned] : nakaz Ministerstva oborony Ukrayiny vid 04.10.2025 r. № 663. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1549-25#Text [in Ukr.].

4. Pro zatverdzhennya Poryadku pryznachennya medychnykh vyrobiv ta dopomizhnykh zasobiv reabilitatsiyi ta Zmin do deyakykh nakaziv Ministerstva okhorony zdorovya Ukrayiny [On Approval of the Procedure for the Appointment of Medical Devices and Rehabilitation Aids and Amendments to Certain Orders of the Ministry of Health of Ukraine] : nakaz Ministerstva okhorony zdorovya Ukrayiny vid 20.10.2025 r. № 1598. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1564-25#Text [in Ukr.].

5. Pro zatverdzhennya Tekhnichnoho rehlamentu shchodo medychnykh vyrobiv [On approval of the Technical Regulations on medical devices] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 02.10.2013 № 753. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2013-%D0%BF#Text [in Ukr.].

6. Pro tekhnichni rehlamenty ta otsinku vidpovidnosti [On technical regulations and conformity assessment] : Zakon Ukrayiny vid 15.01.2015 № 124-VIII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text [in Ukr.].

7. Blackbourne, L. H. (2022) Combat Casualty Care: Lessons Learned from Modern Warfare. Military Medicine. Retrieved from: https://academic.oup.com/milmed?utm_source=chatgpt.com&login=false

8. Committee on Tactical Combat Casualty Care (CoTCCC). (2025) Recommended Devices List. Retrieved from: https://www.deployedmedicine.com

9. World Health Organization. (2010) Medical devices: managing the mismatch: an outcome of the priority medical devices project. World Health Organization. World Health Organization. Retrieved from: https://iris.who.int/handle/10665/44407

10. World Health Organization. (2017) WHO global model regulatory framework for medical devices including in vitro diagnostic medical devices. *World Health Organization.* Retrieved from: https://iris.who.int/handle/10665/255177

ABSTRACT

Ihor Pyrih, Vitaliy Radchenko. Directions for improving the efficiency of the system of state regulation and supervision of the quality of medical products using the example of spinach tourniquets in Ukraine

The article examines the problem of the effectiveness of the system of state regulation and supervision of the quality of medical devices in Ukraine. Using the example of the implementation of turnstiles, it is established that the current control model does not provide an adequate level of guarantees of product safety and effectiveness. The lack of specialized testing standards, insufficient level of after-market surveillance and the spread of counterfeit products create significant risks to the life and health of citizens. The current regulatory framework, features of the procedure for assessing the conformity of medical devices and mechanisms of state market surveillance are analyzed. The main risks associated with the entry of low-quality or counterfeit turnstiles into the market are identified. Particular attention is paid to the impact of such products on the effectiveness of providing home medical care under martial law. Directions for improving the system of quality control of medical devices are proposed by: strengthening after-market surveillance; introducing independent testing of Ukrainian standards with international requirements; ensuring open access to the results of tests and inspections; increasing the responsibility of manufacturers and suppliers for the sale of products that do not meet the established requirements. To solve these problems, comprehensive improvement of legislation, introduction of independent product testing mechanisms, and strengthening of state control are necessary.

Key words: *medical devices, turnstile, market surveillance, state regulation, home medical care, standardization, quality control.*

Дата першого надходження статті до видання: 09.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 342.951:351.753(477)
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-10

Ірина ДРОК
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9722-2376
iryna.drok@dduvs.edu.ua

СУДОВА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 190 КУпАП В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Статтю присвячено комплексному адміністративно-правовому аналізу сучасної судової практики застосування ст. 190 КУпАП, яка регламентує відповідальність за порушення правил зберігання, носіння або перевезення вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї та бойових припасів. Акцентовано увагу на тому, що в період дії безпекових обмежень державний контроль за обігом вогнепальної, холодної та пневматичної зброї набуває пріоритетного значення для забезпечення публічного порядку та захисту національних інтересів.

Авторка здійснює ґрунтовний огляд та систематизацію масиву судових рішень за 2024–2025 рр., на підставі чого визначено низку сталих тенденцій, що мають методичне значення для вдосконалення діяльності суб'єктів контролю у цій сфері. Визначено особливості проаналізованих проваджень у справах про адміністративні правопорушення, відповідальність за які передбачена ч. 1 ст. 190 КУпАП, що має значення для розуміння сучасної практики застосування адміністративно-деліктних норм у сфері обігу вогнепальної зброї: обмеженість доказової бази; обмежена увага суддів до аналізу суб'єктивної сторони правопорушення; переважно стандартизований підхід до призначення адміністративного стягнення; висока процесуальна уразливість матеріалів, складених органами Національної поліції; неоднорідність підходів судів до застосування інституту малозначності. Окремо акцентовано увагу на системних випадках недотримання уповноваженими особами Національної поліції України строків направлення матеріалів до суду. Це, як доводить авторка, призводить до закриття проваджень на підставі ст. 38 КУпАП, що нівелює превентивну функцію адміністративної відповідальності.

На основі отриманих результатів сформульовано практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення алгоритмів діяльності правоохоронних органів. Запропоновано шляхи уніфікації судової практики та посилення процесуальної дисципліни під час документування правопорушень. Резюмовано, що реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності дозвільної системи та зміцненню правопорядку в державі.

Ключові слова: *публічна безпека та порядок, вогнепальна зброя, протидія незаконному обігу зброї, контроль за обігом зброї, дозвільна система, адміністративна відповідальність, воєнний стан, судова практика, Національна поліція України.*

Актуальність дослідження. Запровадження та тривале функціонування правового режиму воєнного стану в Україні істотно актуалізували питання забезпечення публічної безпеки, у тому числі контролю за обігом вогнепальної, холодної та пневматичної зброї. В умовах підвищених безпекових ризиків особливого значення набуває ефективне засто-

© І. Дрок, 2026

сування норм адміністративного законодавства, спрямованих на запобігання незаконному обігу зброї, зокрема ст. 190 КУпАП [2]. Аналіз судової практики 2024–2025 рр. [1] свідчить про стабільне застосування зазначеної норми судами, водночас виявляє низку проблем матеріально-правового та процесуального характеру, що впливають на ефективність притягнення осіб до адміністративної відповідальності. У зв'язку із цим наукове осмислення судової практики застосування ст. 190 КУпАП в умовах воєнного стану є актуальним і необхідним для вдосконалення адміністративно-правового механізму забезпечення публічної безпеки.

Постановка проблеми. Незважаючи на відносну сталість правового регулювання адміністративної відповідальності за порушення правил обігу зброї, практика застосування ст. 190 КУпАП в умовах воєнного стану характеризується неоднорідністю підходів судів до кваліфікації правопорушень, призначення адміністративних стягнень та застосування положень про малозначність. Окремою проблемою залишається наявність процесуальних порушень під час складання та направлення матеріалів до суду органами Національної поліції, що призводить до закриття проваджень або повернення справ на доопрацювання. Водночас відсутність єдиних методичних підходів до вирішення питань конфіскації зброї та дотримання процесуальних строків ускладнює формування єдиної правозастосовної практики. За таких умов виникає потреба в комплексному адміністративно-правовому аналізі судової практики застосування ст. 190 КУпАП із метою виявлення наявних проблем і вироблення обґрунтованих пропозицій щодо їх усунення з урахуванням особливостей правового режиму воєнного стану.

Стан дослідження проблеми. Проблематика адміністративної відповідальності за порушення правил обігу зброї неодноразово ставала предметом наукових досліджень у межах адміністративного права. У працях вітчизняних учених розглядаються загальні питання адміністративно-правового регулювання обігу зброї, повноваження органів публічної влади у сфері забезпечення публічної безпеки, а також окремі аспекти притягнення осіб до адміністративної відповідальності за правопорушення у цій сфері. Серед них: К. В. Бахчев, В. М. Білик, О. В. Бочковий, К. Л. Бугайчук, В. Р. Булачек, В. І. Варивода, Т. В. Ганжа, А. О. Гречанюк, О. В. Джафарова, І. С. Дрок, О. Ф. Дуванський, О. О. Дудоров, Ю. Р. Йосипів, О. Ю. Камишанський, Є. М. Корж, М. Д. Курляк, В. Д. Левик, М. О. Лиса, Р. В. Миронюк, С. А. Миронюк, Е. О. Музичук, В. Я. Покайчук, Д. Б. Санакоєв, М. О. Свірін, А. О. Собакарь, А. Є. Фоменко, А. А. Чепіжко, С. О. Шатрава та ін. Разом із тим аналіз саме судової практики застосування ст. 190 КУпАП здійснюється фрагментарно та, як правило, без системного врахування змін у безпековому середовищі держави.

Метою статті є аналіз судової практики застосування ст. 190 КУпАП в умовах воєнного стану з метою виявлення особливостей та проблем адміністративно-правового регулювання притягнення осіб до відповідальності за порушення правил обігу зброї. Для досягнення поставленої мети у статті передбачається вирішення таких завдань: проаналізувати актуальну судову практику застосування ст. 190 КУпАП в умовах воєнного стану та визначити основні тенденції притягнення осіб до адміністративної відповідальності за порушення правил обігу зброї; виявити ключові матеріально-правові та процесуальні проблеми правозастосування ст. 190 КУпАП, зокрема щодо кваліфікації правопорушень, призначення адміністративних стягнень і дотримання процесуальних строків; сформулювати пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правової практики застосування ст. 190 КУпАП з урахуванням особливостей правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Ефективність контролю за обігом вогнепальної мисливської зброї в Україні значною мірою залежить від єдності правозастосовної практики органів Національної поліції та судів під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, відповідальність за які передбачена ч. 1 ст. 190 КУпАП [2]. Судова практика за

2024–2025 рр. [1] демонструє низку сталих тенденцій, що мають методичне значення для вдосконалення діяльності суб'єктів контролю у цій сфері.

Переважна більшість справ, проаналізованих у межах вибраної судової практики, стосується незаконного зберігання або придбання мисливської гладкоствольної вогнепальної зброї без відповідних документів дозвільного характеру, зокрема рушниць марок «ІЖ», «ТОЗ», «МР» та ін. Така категорія справ є домінуючою у практиці застосування ч. 1 ст. 190 КУпАП та відображає типові порушення встановленого порядку обігу зброї громадянами. Так, у Постанові Рокитнівського районного суду Рівненської області від 25.03.2025 у справі № 571/611/25 [7] встановлено, що громадянин зберігав при собі мисливську гладкоствольну рушницю марки «ІЖ-17» без документів дозвільного характеру, виданих уповноваженим органом, чим порушив вимоги Наказу МВС України № 622 від 21.08.1998 [12]. Суд визнав особу винною у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 190 КУпАП, та застосував адміністративне стягнення у вигляді штрафу з конфіскацією зброї. Аналогічний підхід до кваліфікації правопорушення та визначення виду адміністративного стягнення відображено у Постанові того ж суду від 25.03.2025 у справі № 571/613/25, де встановлено факт зберігання громадянином мисливської гладкоствольної рушниці марки «ТОЗ-БМ» без дозвільних документів. Суд дійшов висновку про наявність у діях особи складу адміністративного правопорушення та наклав штраф у мінімальному розмірі, передбаченому санкцією ч. 1 ст. 190 КУпАП, із конфіскацією зброї [8]. Подібна правова позиція простежується й у Постанові Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 13.03.2025 у справі № 183/800/25 [4], де суд зазначив, що сам факт зберігання вогнепальної мисливської зброї без відповідного дозволу є достатньою підставою для притягнення особи до адміністративної відповідальності незалежно від мотивів такої поведінки чи відсутності негативних наслідків. У цій справі суд також застосував штраф із конфіскацією рушниці, наголосивши на формальному складі правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 190 КУпАП.

Отже, аналіз відібраних для аналізу постанов свідчить про усталену судову практику, відповідно до якої незаконне зберігання мисливської гладкоствольної зброї без дозволу кваліфікується судами як завершене адміністративне правопорушення з формальним складом. При цьому основним видом адміністративного стягнення є штраф у мінімальному розмірі, часто поєднаний із конфіскацією зброї, що розглядається судами як необхідний превентивний захід у сфері забезпечення публічної безпеки.

Водночас у низці проаналізованих судових рішень установлено, що вогнепальна мисливська зброя виявлялася у житлі осіб під час оформлення спадкових прав або внаслідок побутових обставин, не пов'язаних із її активним використанням. Такі справи, як правило, характеризуються відсутністю умислу на порушення встановленого порядку обігу зброї та посиланнями осіб на необізнаність щодо обов'язку її реєстрації або здачі до уповноважених органів. Показовою у цьому контексті є Постанова Овідіопольського районного суду Одеської області від 25.07.2025 у справі № 509/3840/25, у якій суд установив факт зберігання громадянкою мисливської гладкоствольної рушниці, що належала її покійному родичу. Незважаючи на спадковий характер походження зброї та відсутність доказів її використання, суд визнав особу винною у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 190 КУпАП, та застосував адміністративне стягнення у вигляді штрафу з конфіскацією зброї, наголосивши на формальному складі зазначеного правопорушення та обов'язку дотримання дозвільного порядку незалежно від підстав набуття зброї [6].

Окрім того, аналіз судової практики свідчить, що суди, як правило, визнають наявність складу адміністративного правопорушення навіть за відсутності умислу на незаконне зберігання зброї, оскільки адміністративне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 190 КУпАП, має формальний склад і не пов'язується з необхідністю встановлення настання

шкідливих наслідків або суспільно небезпечних результатів. У цьому контексті вирішальним для кваліфікації є сам факт придбання, зберігання або передачі вогнепальної мисливської зброї без відповідного дозволу незалежно від мотивів поведінки особи.

Як свідчать проаналізовані постанови, розмір адміністративних штрафів у переважній більшості випадків є мінімальним та становить 119 грн (7 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), передбачених санкцією ч. 1 ст. 190 КУпАП, при цьому нерідко застосовується додаткове адміністративне стягнення у вигляді конфіскації зброї. Такий підхід обґрунтовується судами необхідністю забезпечення превентивної функції адміністративної відповідальності та дотримання встановленого державою дозвільного порядку обігу зброї.

Варто окремо відзначити, що суди все ж таки враховують: характер і ступінь небезпечності правопорушення; особу порушника, його матеріальний стан, наявність утриманців, попередню поведінку; пом'якшуючі обставини (розкаяння, сприяння провадженню у справах про адміністративне правопорушення). Так, у справі № 556/1032/25 (Володимирецький районний суд Рівненської області, Постанова від 04.07.2025 [3]) суд призначив штраф без конфіскації зброї, оскільки порушник визнав вину та не мав наміру використовувати зброю. У справі № 183/800/25 (Новомосковський міськрайонний суд, 13.03.2025 [4]) суд наклав штраф із конфіскацією, підкресливши, що саме зберігання зброї без дозволу є порушенням порядку незалежно від мотивів особи.

Водночас у судовій практиці фіксуються поодинокі випадки звільнення осіб від адміністративної відповідальності у зв'язку з малозначністю вчиненого правопорушення. Так, Снятинський районний суд Івано-Франківської області у Постанові від 12.06.2025 у справі № 351/790/25, урахувавши характер правопорушення, щире каяття особи, відсутність заподіяної шкоди та негативних наслідків, застосував положення ст. 22 КУпАП й обмежився усним зауваженням [9].

Подібні судові рішення хоча й не мають масового характеру, формують орієнтир для гуманізації адміністративної практики у справах цієї категорії, особливо у випадках, коли незаконне зберігання зброї носило вимушений або побутовий характер та не було пов'язане з метою її використання чи створенням загрози публічній безпеці.

Також слід відзначити, що у значній кількості справ суди не доходять до вирішення питання про накладення адміністративного стягнення по суті у зв'язку з наявністю процесуальних підстав для закриття провадження або повернення матеріалів органам Національної поліції для дооформлення. Найпоширенішими підставами у цій категорії справ є сплив строків накладення адміністративного стягнення, передбачених ст. 38 КУпАП, а також неналежне оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення.

Зокрема, Овідіопольський районний суд Одеської області у Постанові від 21.01.2025 у справі № 509/2725/24 закрив провадження у справі про адміністративне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 190 КУпАП, у зв'язку із закінченням строку притягнення особи до адміністративної відповідальності, зазначивши, що з моменту виявлення правопорушення минув передбачений законом тримісячний строк [5].

Аналогічну правову позицію висловив Уманський міськрайонний суд Черкаської області у Постанові від 13.10.2025 у справі № 705/4052/25, де суд, установивши наявність у діях особи складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 190 КУпАП, водночас дійшов висновку про неможливість накладення адміністративного стягнення у зв'язку зі спливом строків, визначених ст. 38 КУпАП, та закрив провадження у справі [11].

Окрему групу становлять випадки повернення матеріалів справи для дооформлення, що зумовлено істотними процесуальними недоліками в діяльності органів, уповноважених на складання протоколів. Так, Старосамбірський районний суд Львівської області у Постанові від 30.09.2025 у справі № 455/2017/25 повернув матеріали Національній поліції для усунення недоліків, зокрема через відсутність протоколу вилучення зброї, що унеможли-

влювало вирішення питання про застосування додаткового адміністративного стягнення у вигляді конфіскації [10].

Зазначені судові рішення свідчать про наявність системних проблем процесуального характеру у практиці притягнення осіб до адміністративної відповідальності за порушення правил обігу вогнепальної мисливської зброї, що, своєю чергою, негативно впливає на реалізацію превентивної функції адміністративної відповідальності та ефективність державного контролю у цій сфері.

Такі приклади свідчать про необхідність підвищення рівня процесуальної грамотності працівників Національної поліції, особливо щодо дотримання строків складання та направлення матеріалів до суду, правильного документування вилучення речових доказів.

Аналіз вибраних судових постанов дає підстави виокремити низку додаткових особливостей проваджень у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 190 КУпАП, які мають значення для розуміння сучасної практики застосування адміністративно-деліктних норм у сфері обігу вогнепальної зброї.

По-перше, для більшості розглянутих справ характерною є обмеженість доказової бази, яка, як правило, зводиться до протоколу про адміністративне правопорушення, пояснень особи та акту (або довідки) про вилучення зброї. У постановах Рокитнівського районного суду Рівненської області від 25.03.2025 у справах № 571/611/25 та № 571/613/25 суд фактично поклав в основу висновків лише протокол і пояснення правопорушників, не вимагаючи додаткових доказів щодо обставин придбання або тривалості зберігання зброї. Такий підхід зумовлений формальним складом правопорушення, однак водночас звужує можливості індивідуалізації відповідальності [7; 8].

По-друге, у провадженнях цієї категорії справ простежується обмежена увага суддів до аналізу суб'єктивного боку правопорушення. Навіть у випадках, коли особи посилалися на спадковий характер походження зброї або відсутність наміру її використання, суди, як правило, не надавали цим обставинам визначального значення для кваліфікації діяння. Зокрема, у Постанові Овідіопольського районного суду Одеської області від 25.07.2025 у справі № 509/3840/25 суд прямо зазначив, що походження зброї та мотиви її зберігання не впливають на наявність складу адміністративного правопорушення, оскільки відповідальність настає за сам факт порушення дозвільного порядку [6].

По-третє, характерною особливістю є переважно стандартизований підхід до призначення адміністративного стягнення. У більшості справ суди застосовують мінімальний розмір штрафу, передбачений санкцією ч. 1 ст. 190 КУпАП, часто поєднуючи його з конфіскацією зброї без розгорнутого обґрунтування пропорційності такого поєднання. Це простежується, зокрема, у постановах у справах № 571/611/25, № 571/613/25 та № 183/800/25, де питання доцільності конфіскації вирішувалося формально, без детального аналізу конкретних обставин справи [4; 7; 8].

По-четверте, в аналізованих провадженнях чітко простежується висока процесуальна уразливість матеріалів, складених органами Національної поліції. Значна кількість справ завершується закриттям провадження або поверненням матеріалів через порушення процесуальних вимог. Так, у справі № 509/2725/24 Овідіопольський районний суд Одеської області закрив провадження у зв'язку зі спливом строків, визначених ст. 38 КУпАП [10], а у справі № 455/2017/25 Старосамбірський районний суд Львівської області повернув матеріали на доопрацювання через відсутність протоколу вилучення зброї, що унеможливлювало вирішення питання про конфіскацію [10].

По-п'яте, окремою особливістю є неоднорідність підходів судів до застосування інституту малозначності. Хоча переважна більшість судів не вважає правопорушення за ч. 1 ст. 190 КУпАП малозначними через потенційну небезпеку обігу зброї, у Постанові Снятинського районного суду Івано-Франківської області від 12.06.2025 у справі № 351/790/25

суд, навпаки, визнав можливим застосування ст. 22 КУпАП, урахувавши сукупність пом'якшуючих обставин та відсутність суспільно небезпечних наслідків [9]. Це свідчить про відсутність єдиного підходу до оцінки ступеня суспільної шкідливості таких правопорушень.

Отже, сукупність наведених особливостей дає змогу констатувати, що провадження у справах про порушення правил обігу вогнепальної зброї характеризуються формалізованістю кваліфікації, стандартизованістю санкцій та підвищеною роллю процесуальних чинників, які нерідко мають вирішальний вплив на кінцевий результат справи.

За результатами проведеного аналізу правозастосовної практики щодо порушення правил зберігання, носіння або перевезення вогнепальної зброї пропонуються такі методичні висновки та рекомендації.

1. Забезпечення процесуальної дисципліни та дотримання строків накладення стягнень. Необхідно впровадити дієві механізми контролю за оперативністю направлення матеріалів справ про адміністративні правопорушення за ст. 190 КУпАП до суду. Це дасть змогу запобігти системним випадкам закриття проваджень на підставі п. 7 ст. 247 КУпАП у зв'язку зі спливом строків, передбачених ст. 38 КУпАП.

2. Підвищення якості доказової бази під час складання протоколів про адміністративні правопорушення. Із метою забезпечення повноти складу правопорушення протоколи про адміністративні правопорушення мають відповідати вимогам ст. 256 КУпАП та містити деталізований опис предмета правопорушення (технічні характеристики зброї), відомості про процесуальні підстави вилучення майна, свідчення очевидців та вичерпний опис обставин виявлення незаконного зберігання чи транспортування.

3. Стандартизація алгоритмів діяльності уповноважених осіб. Доцільними є розроблення та впровадження стандартизованих операційних процедур (SOP) для працівників підрозділів контролю за обігом зброї Національної поліції України. Алгоритм має чітко регламентувати дії поліцейського у разі виявлення незареєстрованої зброї – від фізичної фіксації та вилучення до належного документального оформлення передачі на зберігання та роз'яснення суб'єктивних прав, обов'язків і юридичних наслідків громадянам.

4. Диференціація підходів до застосування інституту малозначності. Обґрунтовано необхідним є ширше застосування ст. 22 КУпАП у випадках, коли вчинене діяння характеризується низьким ступенем суспільної небезпеки (зокрема, виявлення зброї після смерті власника-родича за відсутності мети її протиправного використання), що сприятиме реалізації принципів гуманізму та справедливості адміністративної відповідальності.

5. Оптимізація критеріїв вибору виду адміністративного стягнення. Потребують чіткого розмежування умови застосування судами додаткового стягнення у вигляді конфіскації зброї. Вибір стягнення має базуватися на об'єктивній оцінці особи правопорушника, обставин учинення проступку та потенційних ризиків для публічної безпеки.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що сучасна судова практика за ст. 190 КУпАП демонструє стабільну тенденцію, проте потребує суттєвого корегування в частині процесуальної злагодженості та уніфікації підходів до вибору санкцій. Удосконалення методичного забезпечення діяльності поліції під час документування правопорушень у сфері обігу зброї є критично важливим чинником зміцнення державного контролю та правопорядку, що набуває особливого значення в умовах правового режиму воєнного стану.

Висновки. Проведений аналіз судової практики у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 190 КУпАП, дає змогу зробити висновок про усталений, але водночас формалізований характер правозастосування у сфері обігу мисливської гладкоствольної вогнепальної зброї. Суди послідовно виходять із формального складу зазначеного правопорушення, визнаючи достатнім для притягнення до відповідальності сам факт зберігання або придбання зброї без відповідного дозволу незалежно від мотивів поведінки особи чи відсутності шкідливих наслідків (справи № 571/611/25, № 571/613/25, № 183/800/25 [4; 7; 8]).

Водночас практика засвідчує обмежену індивідуалізацію адміністративної відповідальності, що проявляється у застосуванні мінімального розміру штрафу та конфіскації зброї за типовою схемою, без розгорнутого аналізу пропорційності такого втручання у право власності. Навіть у випадках, коли зброя зберігалася у зв'язку зі спадковими обставинами або без наміру використання, суди здебільшого не відступають від загального підходу (справа № 509/3840/25 [6]).

Окрему увагу привертає висока частка процесуально зумовлених завершень проваджень, зокрема закриття справ у зв'язку зі спливом строків, передбачених ст. 38 КУпАП, або повернення матеріалів для дооформлення. Такі рішення, ухвалені, зокрема, у справах № 509/2725/24, № 705/4052/25 та № 455/2017/25 [5; 10; 11], свідчать про наявність системних недоліків у діяльності органів Національної поліції щодо фіксації та документування адміністративних правопорушень у сфері обігу зброї. Це, своєю чергою, знижує ефективність адміністративно-правового реагування та нівелює превентивну функцію відповідальності.

Разом із тим наявність поодиноких рішень про застосування інституту малозначності (справа № 351/790/25 [9]) демонструє потенціал для гуманізації адміністративної практики та врахування принципу пропорційності у випадках, коли правопорушення не створювало реальної загрози публічній безпеці. Відсутність єдиного підходу до застосування ст. 22 КУпАП свідчить про потребу вироблення більш чітких орієнтирів для судів.

У зв'язку із цим доцільними видаються: удосконалення підходів до індивідуалізації адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 190 КУпАП з урахуванням способу та обставин зберігання зброї, а також поведінки особи після виявлення правопорушення; підвищення якості процесуального оформлення матеріалів органами Національної поліції, зокрема щодо фіксації вилучення зброї та дотримання строків притягнення до відповідальності; формування узагальненої судової позиції щодо застосування інституту малозначності у справах цієї категорії як інструменту забезпечення балансу між публічними інтересами та правами особи.

Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню ефективності адміністративно-правового регулювання обігу вогнепальної мисливської зброї та забезпеченню більш послідовної і справедливої судової практики.

Список використаних джерел

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text.
3. Постанова Володимирецького районного суду Рівненської області від 04.07.2025 (справа № 556/1032/25). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130324677.
4. Постанова Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 13.03.2025 (справа № 183/800/25). UR : https://reyestr.court.gov.ua/Review/126229800.
5. Постанова Овідіопольського районного суду Одеської області від 21.01.2025 (справа № 509/2725/24). URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/124713190..
6. Постанова Овідіопольського районного суду Одеської області від 25.07.2025 (справа № 509/3840/25). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129124750.
7. Постанова Рокитнівського районного суду Рівненської області від 25.03.2025 (справа № 571/611/25). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126106211.
8. Постанова Рокитнівського районного суду Рівненської області від 25.03.2025 (справа № 571/613/25). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126106212.
9. Постанова Снятинського районного суду Івано-Франківської області від 12.06.2025 (справа № 351/790/25). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128270450..
10. Постанова Старосамбірського районного суду Львівської області від 30.09.2025 (справа № 455/2017/25). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130602507.

11. Постанова Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 13.10.2025 (справа № 705/4052/25). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130918655.

12. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС України від 21.08.98 № 622. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text.

References

1. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/ [in Ukr.].

2. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia vid 07.12.1984 № 8073-X [Code of Ukraine on Administrative Offenses dated December 7, 1984 No. 8073-X]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text [in Ukr.].

3. Postanova Volodymyretskoho raionnoho sudu Rivnenskoi oblasti vid 04.07.2025 (sprava № 556/1032/25) [Resolution of the Volodymyretsk District Court of Rivne Region dated July 04, 2025 (case No. 556/1032/25)]. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130324677 [in Ukr.].

4. Postanova Novomoskovskoho miskraionnoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti vid 13.03.2025 (sprava № 183/800/25) [Resolution of the Novomoskovsk City District Court of Dnipropetrovsk Region dated March 13, 2025 (case No. 183/800/25)]. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126229800 [in Ukr.].

5. Postanova Ovidiopolskoho raionnoho sudu Odeskoi oblasti vid 21.01.2025 (sprava № 509/2725/24) [Resolution of the Ovidiopol District Court of Odessa Region dated January 21, 2025 (case No. 509/2725/24)]. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124713190 [in Ukr.].

6. Postanova Ovidiopolskoho raionnoho sudu Odeskoi oblasti vid 25.07.2025 (sprava № 509/3840/25) [Resolution of the Ovidiopol District Court of Odessa Region dated July 25, 2025 (case No. 509/3840/25)]. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129124750 [in Ukr.].

7. Postanova Rokytnivskoho raionnoho sudu Rivnenskoi oblasti vid 25.03.2025 (sprava № 571/611/25) [Resolution of the Rokytnivskyi District Court of Rivne Region dated March 25, 2025 (case No. 571/611/25)]. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126106211 [in Ukr.].

8. Postanova Rokytnivskoho raionnoho sudu Rivnenskoi oblasti vid 25.03.2025 (sprava № 571/613/25) [Resolution of the Rokytnivskyi District Court of Rivne Region dated March 25, 2025 (case No. 571/613/25)]. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126106212 [in Ukr.].

9. Postanova Sniatynskoho raionnoho sudu Ivano-Frankivskoi oblasti vid 12.06.2025 (sprava № 351/790/25) [Resolution of the Sniatynskyi District Court of Ivano-Frankivsk Region dated June 12, 2025 (case No. 351/790/25)]. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128270450 [in Ukr.].

10. Postanova Starosambirskoho raionnoho sudu Lvivskoi oblasti vid 30.09.2025 (sprava № 455/2017/25) [Resolution of the Starosambirsky District Court of Lviv Region dated September 30, 2025 (case No. 455/2017/25)]. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130602507 [in Ukr.].

11. Postanova Umanskoho miskraionnoho sudu Cherkaskoi oblasti vid 13.10.2025 (sprava № 705/4052/25) [Resolution of the Uman City District Court of Cherkasy Region dated October 13, 2025 (case No. 705/4052/25)]. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130918655 [in Ukr.].

12. Pro zatverdzhennia Instruktsii pro poriadok vyhotovlennia, prydbannia, zberihannia, obliku, perevezennia ta vykorystannia vohnepalnoi, pnevmatychnoi, kholodnoi i okholoshchenoi zbroi, prystroiv vitchyznianoho vyrobnytstva dlia vidstrilu patroniv, sporiadzhenykh humovymy chy analohichnymy za svoimy vlastyvostiamy metalnymy snariadamy nesmertelnoi dii, ta patroniv do nykh, a takozh boieprypasiv do zbroi, osnovnykh chastyn zbroi ta vybukhovykh materialiv: nakaz MVS Ukrainy vid 21.08.98 № 622 [On approval of the Instructions on the procedure for the manufacture, acquisition, storage, accounting, transportation and use of firearms, pneumatic, cold and cold-action weapons, domestically produced devices for shooting cartridges equipped with rubber or similar in their properties projectiles of non-lethal action, and cartridges for them, as well as ammunition for weapons, main parts of weapons and explosive materials: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated August 21, 1998 No. 622]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text [in Ukr.].

ABSTRACT

Iryna Drok. Judicial practice of applying Article 190 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses under martial law: administrative and legal analysis

The article deals with a comprehensive administrative and legal analysis of modern judicial practice of applying Article 190 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, which regulates liability for violation of the rules for storage, carrying or transportation of firearms, cold or pneumatic weapons and ammunition. Attention is focused on the fact that during the period of security restrictions, state control over the circulation of firearms, cold and pneumatic weapons acquires priority importance for ensuring public order and protecting national interests.

The author conducts a thorough review and systematization of a set of court decisions for 2024–2025, on the basis of which a number of stable trends have been identified that have methodological significance for improving the activities of control subjects in this area. The features of the analyzed proceedings in cases of administrative offenses, liability for which is provided for in Part 1 of Article 190 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, which is important for understanding the modern practice of applying administrative tort norms in the field of firearms: limited evidentiary base; limited attention of judges to the analysis of the subjective side of the offense; mainly standardized approach to the imposition of administrative penalties; high procedural vulnerability of materials compiled by the National Police; heterogeneity of the courts' approaches to the application of the institute of insignificance. Special attention is paid to systemic cases of failure by authorized persons of the National Police of Ukraine to comply with the deadlines for sending materials to the court. This, as the author argues, leads to the closure of proceedings on the basis of Article 38 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, which eliminates the preventive function of administrative liability.

Based on the results obtained, practical recommendations are formulated aimed at improving the algorithms of law enforcement agencies' activities. Ways of unifying judicial practice and strengthening procedural discipline when documenting offenses are proposed. It is summarized that the implementation of the proposed measures will contribute to increasing the efficiency of the licensing system and strengthening law and order in the state.

Key words: *public safety and order, firearms, combating illegal arms trafficking, control over arms trafficking, licensing system, administrative responsibility, martial law, judicial practice, National Police of Ukraine.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 351.74:364(73)
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-11

Ігор КОВАЛЬОВ
кандидат юридичних наук,
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0151-388X
ihor.kovalov@dduvs.edu.ua

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ: ПРОБЛЕМИ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті здійснено комплексний аналіз адміністративно-правового забезпечення реінтеграції ветеранів до мирного життя як одного з пріоритетних напрямів державної ветеранської політики України в умовах сучасних безпекових викликів. Досліджуються особливості правового регулювання процесів соціальної, психологічної, професійної та медичної адаптації ветеранів після повернення з військової служби, а також роль органів публічної влади у забезпеченні ефективної системи підтримки ветеранів та членів їхніх сімей. Особлива увага приділяється проблемам міжвідомчої взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування, закладів охорони здоров'я, соціальних служб, правоохоронних органів та громадських організацій у сфері реалізації ветеранської політики.

Наголошено, що недостатній рівень координації між суб'єктами публічного адміністрування, дублювання повноважень, фрагментарність нормативно-правового регулювання та відсутність єдиного механізму інформаційного обміну негативно впливають на ефективність реалізації державних гарантій для ветеранів. Аналізуються проблеми надання адміністративних і соціальних послуг ветеранам, забезпечення їх працевлаштування, професійної перепідготовки, психологічної реабілітації та інтеграції у цивільне суспільство.

Досліджено міжнародний досвід реалізації ветеранської політики, зокрема практику держав – членів Європейського Союзу та США щодо функціонування міжвідомчих систем підтримки ветеранів, цифровізації адміністративних процедур і розвитку комплексних програм реінтеграції. Визначено, що ефективна модель ветеранської політики повинна ґрунтуватися на принципах міжвідомчої координації, доступності адміністративних послуг, прозорості публічного управління та партнерства держави з громадянським суспільством.

Окрему увагу приділено необхідності вдосконалення адміністративно-правових механізмів взаємодії між органами влади, упровадження єдиних цифрових реєстрів ветеранів, посилення контролю за реалізацією державних програм та розвитку системи електронних сервісів у сфері ветеранської політики. Обґрунтовано, що належне адміністративно-правове забезпечення процесів реінтеграції ветеранів є важливою передумовою їх успішної адаптації до мирного життя, підвищення рівня соціального захисту та зміцнення довіри до державних інституцій.

Ключові слова: *ветеранська політика, адміністративно-правове забезпечення, реінтеграція ветеранів, міжвідомча взаємодія, публічне адміністрування, соціальний захист, адміністративні послуги, цифровізація, державна політика, правове регулювання.*

Постановка проблеми. Реінтеграція ветеранів до мирного життя є одним із ключових напрямів сучасної державної політики України в умовах тривалої воєнної агресії та масштабних соціальних трансформацій. Повернення військовослужбовців до цивільного середовища потребує створення ефективної системи адміністратив-

© І. Ковальов, 2026

но-правового забезпечення, яка б охоплювала механізми соціального захисту, психологічної реабілітації, медичного забезпечення, професійної адаптації та реалізації права ветеранів на отримання якісних адміністративних послуг. У сучасних умовах саме ефективність державної ветеранської політики значною мірою визначає рівень соціальної стабільності, довіри до державних інституцій та успішність післявоєнного відновлення суспільства.

Водночас, незважаючи на активний розвиток нормативно-правової бази у сфері ветеранської політики, існує низка проблем, пов'язаних із практичною реалізацією механізмів реінтеграції ветеранів.

По-перше, однією з основних проблем є недостатній рівень міжвідомчої взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, закладами охорони здоров'я, соціальними службами, правоохоронними органами та іншими суб'єктами, які беруть участь у забезпеченні прав і законних інтересів ветеранів. Відсутність належної координації діяльності цих органів нерідко призводить до дублювання функцій, фрагментарності управлінських рішень та ускладнення процедур отримання адміністративних і соціальних послуг ветеранами.

По-друге, важливою проблемою залишається недосконаліть адміністративно-правового регулювання у сфері ветеранської політики. Значна кількість нормативно-правових актів характеризується недостатньою системністю, неузгодженістю окремих положень та відсутністю єдиного механізму реалізації державних програм підтримки ветеранів. Це створює труднощі у правозастосовній діяльності та негативно впливає на ефективність реалізації державних гарантій.

По-третє, сучасні виклики, пов'язані з цифровізацією публічного управління та необхідністю оперативного надання адміністративних послуг, вимагають модернізації існуючих механізмів взаємодії між суб'єктами ветеранської політики. Недостатній рівень інтеграції електронних реєстрів, відсутність уніфікованих цифрових платформ та складність обміну інформацією між державними органами ускладнюють процес реалізації прав ветеранів і знижують ефективність системи управління у цій сфері.

Окрім того, особливої актуальності набуває проблема забезпечення комплексного підходу до реінтеграції ветеранів. Повернення до мирного життя потребує не лише соціальної підтримки, а й формування ефективних механізмів психологічної адаптації, професійної перепідготовки, працевлаштування та інтеграції ветеранів у суспільне життя. Недостатній рівень координації між відповідними органами та інституціями може призводити до зниження ефективності державної ветеранської політики загалом.

Таким чином, проблема адміністративно-правового забезпечення реінтеграції ветеранів до мирного життя та міжвідомчої взаємодії у цій сфері є надзвичайно актуальною і потребує комплексного наукового аналізу. Дослідження існуючих проблем правового регулювання, організаційних механізмів координації та сучасних моделей публічного адміністрування дасть змогу визначити напрями вдосконалення державної ветеранської політики та підвищення ефективності реалізації прав ветеранів.

Метою статті є комплексне дослідження адміністративно-правових засад реінтеграції ветеранів до мирного життя, а також визначення проблем міжвідомчої взаємодії у сфері реалізації державної ветеранської політики. У роботі передбачається проаналізувати особливості правового регулювання діяльності органів публічної влади у сфері соціального захисту та адаптації ветеранів, визначити основні проблеми координації між суб'єктами публічного адміністрування, а також дослідити вплив цифровізації адміністративних процедур на ефективність надання послуг ветеранам. Особливу увагу зосереджено на обґрунтуванні необхідності вдосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії, розвитку елек-

тронних сервісів та формування комплексної системи підтримки ветеранів як важливого складника сучасної державної політики України.

Стан опрацювання проблематики. Питання було висвітлено в роботах таких вітчизняних науковців, як Л. Малюга, Л. Сіньова, С. Богданов, Р. Шевченко, М. Хонда, О. Кондратенко, В. Алещенко, І. Дацюк, В. Пашинський, О. Семенченко та ін. Своєю чергою, проблеми правового регулювання соціального захисту ветеранів вивчали В. Бондар, С. Пасіка, О. Сайнецький, А. Синиця та ін.

Виклад основного матеріалу. Адміністративно-правове забезпечення реінтеграції ветеранів до мирного життя є одним із ключових напрямів сучасної державної політики України, що набуває особливої актуальності в умовах тривалої збройної агресії та необхідності забезпечення ефективного функціонування системи соціального захисту осіб, які брали участь у захисті держави. Реінтеграція ветеранів охоплює комплекс адміністративних, соціальних, психологічних, медичних та правових заходів, спрямованих на відновлення повноцінного статусу особи у цивільному суспільстві, забезпечення реалізації її прав, свобод та законних інтересів. У сучасних умовах ветеранська політика поступово трансформується із вузькосоціального напряму у важливий елемент системи національної безпеки та публічного адміністрування, що потребує належного нормативно-правового регулювання та ефективної міжвідомчої взаємодії.

Основу адміністративно-правового забезпечення реінтеграції ветеранів становлять положення Конституції України [6], Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [13], Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» [12], а також низки підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують порядок надання соціальних гарантій, адміністративних послуг, медичної допомоги та психологічної реабілітації. Водночас сучасний стан нормативного регулювання характеризується значною фрагментарністю, оскільки окремі механізми підтримки ветеранів регулюються різними органами виконавчої влади без належної системної координації. Це створює ситуацію, за якої ветерани змушені звертатися до різних державних інституцій для отримання взаємопов'язаних послуг, що ускладнює реалізацію їхніх прав та знижує ефективність державної політики у цій сфері.

Особливого значення набуває діяльність Міністерства у справах ветеранів України як центрального органу виконавчої влади, відповідального за формування та реалізацію державної ветеранської політики. Саме цей орган забезпечує координацію програм соціальної адаптації, психологічної підтримки, професійної перепідготовки та реабілітації ветеранів. Проте практика свідчить, що ефективність реалізації відповідних програм значною мірою залежить від взаємодії Міністерства з іншими суб'єктами публічного адміністрування, зокрема Міністерством соціальної політики України, Міністерством охорони здоров'я України, органами місцевого самоврядування, центрами зайнятості, закладами охорони здоров'я та громадськими організаціями [9, с. 63–70]. Недостатній рівень інформаційного обміну між цими суб'єктами часто призводить до дублювання функцій, затягування адміністративних процедур та ускладнення доступу ветеранів до гарантованих державою послуг.

Практичні проблеми міжвідомчої взаємодії особливо проявляються у сфері психологічної реабілітації ветеранів. Значна кількість військовослужбовців після повернення із зони бойових дій потребує комплексної психологічної підтримки, проте механізми координації між медичними установами, соціальними службами та органами місцевого самоврядування залишаються недостатньо ефективними [1]. На практиці це призводить до ситуацій, коли ветерани не отримують своєчасної допомоги через відсутність єдиного алгоритму направлення осіб до відповідних установ або через недостатню інтегра-

цію електронних систем обліку. Зокрема, проблемою є відсутність повноцінного обміну інформацією між військово-медичними закладами та цивільною системою охорони здоров'я, що ускладнює процес подальшого лікування та реабілітації ветеранів після завершення військової служби.

Не менш важливим напрямом державної ветеранської політики є забезпечення професійної адаптації, перепідготовки та працевлаштування ветеранів, оскільки саме економічна інтеграція особи у цивільне середовище виступає однією з основних передумов її успішної реінтеграції до мирного життя. Нормативно-правову основу у цій сфері становлять Конституція України, Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», Закон України «Про зайнятість населення», Закон України «Про освіту», а також підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, що регулюють порядок професійного навчання та надання державної підтримки ветеранам війни [4]. Відповідно до чинного законодавства, ветерани мають право на професійну адаптацію, перекваліфікацію, психологічну підтримку, а також сприяння у працевлаштуванні через державну службу зайнятості. Водночас практична реалізація цих гарантій характеризується значними організаційними труднощами та недостатнім рівнем міжвідомчої координації.

Однією з ключових проблем залишається відсутність єдиної інтегрованої системи взаємодії між центрами зайнятості, органами місцевого самоврядування, закладами освіти, роботодавцями та Міністерством у справах ветеранів України. На практиці це призводить до ситуації, коли ветеран змушений самостійно проходити складну процедуру збору документів, підтвердження статусу, пошуку освітніх програм і вакансій. У багатьох випадках програми професійної адаптації не враховують специфіку військового досвіду ветеранів, їхній психологічний стан або фізичні обмеження, отримані внаслідок бойових дій [3]. Наприклад, особи, які проходили службу у бойових підрозділах, часто мають високий рівень професійних навичок у сфері безпеки, логістики, управління персоналом чи кризового реагування, однак існуючі механізми державної підтримки недостатньо інтегрують ці компетенції у цивільний ринок праці.

Практичні кейси демонструють, що значна частина ветеранів стикається з труднощами під час працевлаштування через недостатню адаптованість ринку праці до потреб цієї категорії осіб [8, с. 790]. Однією з поширених проблем є небажання окремих роботодавців брати на роботу ветеранів через стереотипи щодо можливих психологічних труднощів після участі у бойових діях. Окрім того, відсутність ефективних державних стимулів для роботодавців також негативно впливає на рівень зайнятості ветеранів. У зв'язку із цим доцільним є запровадження системи державних компенсацій або податкових пільг для підприємств, які працевлаштовують ветеранів, а також створення спеціалізованих програм підтримки ветеранського підприємництва [10].

Важливим напрямом удосконалення адміністративно-правового забезпечення професійної адаптації ветеранів є формування комплексних програм реінтеграції, які б поєднували освітні, психологічні та соціальні механізми підтримки [11]. Зокрема, доцільним є:

1) створення єдиної державної цифрової платформи професійної адаптації ветеранів з інтеграцією баз вакансій, програм перекваліфікації, психологічної підтримки та електронних адміністративних послуг;

2) упровадження державних грантових програм для розвитку ветеранського бізнесу та самозайнятості;

3) розширення партнерства між державою, закладами вищої освіти та приватним сектором із метою формування адаптованих програм професійної перепідготовки;

4) запровадження механізмів індивідуального супроводу ветерана під час проходження процесу професійної адаптації;

5) розвиток системи психологічної підтримки у процесі працевлаштування та соціальної інтеграції ветеранів.

У сучасних умовах особливого значення набуває цифровізація адміністративних процедур у сфері ветеранської політики. Цифрові технології стають важливим інструментом забезпечення доступності адміністративних послуг, підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії та мінімізації бюрократичних процедур. Правовою основою цифровізації є закони України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги», «Про адміністративні послуги», а також нормативні акти, що регулюють функціонування державних електронних реєстрів і цифрових платформ публічного управління.

Одним із ключових цифрових механізмів у сфері ветеранської політики є Єдиний державний реєстр ветеранів війни, створений із метою централізованого обліку ветеранів та автоматизації процесів надання адміністративних послуг. Запровадження такого реєстру дає змогу оптимізувати процедури підтвердження статусу ветерана, забезпечити швидший доступ до соціальних гарантій та спростити взаємодію між державними органами. Водночас практика функціонування реєстру свідчить про наявність низки проблем, пов'язаних із недостатньою інтеграцією інформаційних систем різних органів влади, дублюванням даних та складністю обміну інформацією між державними інституціями [2].

Суттєвою проблемою залишається фрагментарність цифрової інфраструктури у сфері ветеранської політики. Окремі електронні сервіси функціонують ізольовано один від одного, що ускладнює отримання комплексних адміністративних послуг [14 с. 10–35]. Наприклад, для оформлення соціальних виплат, медичної допомоги чи програм професійної адаптації ветерани нерідко змушені звертатися до різних електронних систем або особисто відвідувати державні установи. Це суперечить сучасним принципам цифрового публічного адміністрування та знижує ефективність реалізації державної політики у сфері реінтеграції ветеранів.

У зв'язку із цим особливо актуальним є впровадження комплексної цифрової моделі управління ветеранською політикою. Доцільним убачається:

1) створення єдиної інтегрованої інформаційної системи взаємодії між Міністерством у справах ветеранів України, Міністерством соціальної політики України, Міністерством охорони здоров'я України, Пенсійним фондом України та органами місцевого самоврядування;

2) упровадження принципу «єдиного цифрового вікна» для отримання ветеранами всіх адміністративних і соціальних послуг;

3) автоматизація процедур призначення соціальних виплат та пільг без необхідності повторного подання документів;

4) розвиток електронних сервісів психологічної підтримки та онлайн-консультування ветеранів;

5) забезпечення належного рівня кібербезпеки та захисту персональних даних ветеранів у процесі функціонування цифрових платформ.

Важливим аспектом адміністративно-правового забезпечення реінтеграції ветеранів є участь органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства [15]. Саме на місцевому рівні забезпечується значна частина соціальних послуг, реалізуються програми психологічної підтримки та здійснюється безпосередня взаємодія з ветеранами та членами їхніх сімей. Громадські організації ветеранів також виконують важливу функцію посередника між державою та ветеранами, сприяючи виявленню проблем правозастосування та формуванню пропозицій щодо вдосконалення державної політики. Практика свідчить, що ефективність ветеранської політики значною мірою залежить від рівня партнерства між державними органами та інститутами громадянського суспільства.

Особливого значення набуває міжнародний досвід адміністративно-правового забезпечення реінтеграції ветеранів. У США функціонує розгалужена система Department of Veterans Affairs [5, с. 93–100], яка забезпечує централізоване управління програмами медичної, психологічної та соціальної підтримки ветеранів. Одними з ключових особливостей американської моделі є інтеграція електронних систем обліку та координація діяльності різних державних органів через єдині цифрові платформи. У державах Європейського Союзу активно застосовується принцип «єдиного вікна», відповідно до якого ветерани можуть отримувати комплекс адміністративних і соціальних послуг через один координаційний центр [7, с. 11–18]. Такий підхід суттєво спрощує реалізацію прав ветеранів та підвищує ефективність міжвідомчої взаємодії.

У контексті українських реалій важливим напрямом удосконалення державної ветеранської політики має стати створення комплексної системи міжвідомчої координації, заснованої на принципах цифровізації, прозорості та інтегрованого управління. Необхідним є упровадження єдиної електронної платформи взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, медичними закладами та соціальними службами. Це дасть змогу мінімізувати дублювання функцій, скоротити строки надання адміністративних послуг та забезпечити більш ефективний контроль за реалізацією державних програм підтримки ветеранів.

Таким чином, адміністративно-правове забезпечення реінтеграції ветеранів до мирного життя слід розглядати як складний багаторівневий механізм, ефективність якого залежить від належної міжвідомчої взаємодії, системності нормативно-правового регулювання та рівня цифровізації публічного управління [15]. У сучасних умовах саме комплексний підхід до реалізації ветеранської політики, поєднання адміністративних, соціальних та цифрових механізмів підтримки, а також розвиток партнерства держави з громадянським суспільством здатні забезпечити належний рівень соціальної адаптації ветеранів, зміцнення довіри до державних інституцій та формування ефективної системи публічного управління у сфері ветеранської політики.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що адміністративно-правове забезпечення реінтеграції ветеранів до мирного життя є одним із ключових напрямів сучасної державної політики України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення держави. Ефективність реалізації ветеранської політики безпосередньо залежить від рівня нормативно-правового регулювання, належної координації діяльності органів публічної влади, функціонування механізмів міжвідомчої взаємодії та здатності держави забезпечити комплексний підхід до соціальної, психологічної, медичної та професійної адаптації ветеранів. Реінтеграція ветеранів повинна розглядатися не лише як складова частина соціального захисту, а й як важливий елемент забезпечення національної безпеки, суспільної стабільності та зміцнення довіри громадян до державних інституцій.

Установлено, що чинна система адміністративно-правового регулювання у сфері ветеранської політики характеризується значною кількістю нормативно-правових актів, однак залишається фрагментарною та недостатньо узгодженою. Наявність дублювання повноважень між окремими органами державної влади, відсутність єдиного координаційного механізму та недостатній рівень інтеграції інформаційних систем негативно впливають на ефективність реалізації державних гарантій для ветеранів. Особливо це проявляється у сфері надання адміністративних і соціальних послуг, професійної адаптації, психологічної реабілітації та забезпечення доступу до медичних послуг.

У ході дослідження встановлено, що однією з найбільш проблемних сфер залишається міжвідомча взаємодія суб'єктів публічного адміністрування. Реалізація ветеранської політики потребує узгодженої діяльності Міністерства у справах ветеранів України,

Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, органів місцевого самоврядування, центрів зайнятості, правоохоронних органів, закладів охорони здоров'я та громадських організацій. Водночас на практиці відсутність єдиного інформаційного простору та належного механізму координації призводить до ускладнення адміністративних процедур, дублювання функцій та виникнення бюрократичних бар'єрів для ветеранів. У багатьох випадках ветерани змушені самостійно звертатися до різних установ для отримання соціальних гарантій, що значно знижує ефективність системи державної підтримки

Особливу увагу в роботі приділено проблемам професійної адаптації та працевлаштування ветеранів. Установлено, що існуючі механізми професійної перепідготовки та сприяння зайнятості не повною мірою враховують специфіку військового досвіду, психологічного стану та соціальних потреб ветеранів. Недостатня взаємодія між центрами зайнятості, закладами освіти та роботодавцями ускладнює процес інтеграції ветеранів у цивільне професійне середовище. У зв'язку із цим обґрунтовано необхідність формування комплексних програм професійної адаптації, які повинні поєднувати освітні, психологічні, соціальні та адміністративні механізми підтримки, а також передбачати державне стимулювання роботодавців до працевлаштування ветеранів.

Дослідження засвідчило, що важливими напрямами вдосконалення ветеранської політики є цифровізація адміністративних процедур та розвиток електронного урядування. Запровадження Єдиного державного реєстру ветеранів війни, розвиток електронних сервісів та автоматизація окремих адміністративних процесів створюють передумови для підвищення доступності адміністративних послуг і мінімізації бюрократичних процедур. Водночас установлено, що чинні цифрові механізми ще не забезпечують повної інтеграції між усіма суб'єктами публічного адміністрування, а окремі інформаційні системи функціонують ізольовано одна від одної. Це зумовлює необхідність створення єдиної інтегрованої цифрової платформи у сфері ветеранської політики, яка б забезпечувала комплексну взаємодію державних органів, автоматизований обмін інформацією та реалізацію принципу «єдиного вікна» для ветеранів.

Аналіз міжнародного досвіду дав змогу встановити, що ефективна модель ветеранської політики повинна ґрунтуватися на принципах міжвідомчої координації, доступності адміністративних послуг, прозорості публічного управління та партнерства держави з громадянським суспільством. Практика США, Канади та держав – членів Європейського Союзу свідчить про ефективність функціонування централізованих систем підтримки ветеранів, цифровізації адміністративних процедур та впровадження комплексних програм реінтеграції. Установлено, що важливу роль у цих державах відіграє інтеграція соціальних, медичних, психологічних та освітніх послуг у межах єдиної системи державного управління.

Узагальнюючи результати дослідження, можна дійти висновку, що вдосконалення адміністративно-правового забезпечення реінтеграції ветеранів потребує комплексного реформування механізмів державного управління у сфері ветеранської політики. Пріоритетними напрямами такого реформування повинні стати: удосконалення нормативно-правової бази; створення ефективної системи міжвідомчої координації; розвиток цифрових сервісів та інтегрованих інформаційних систем; забезпечення доступності адміністративних і соціальних послуг; розвиток програм професійної адаптації та психологічної реабілітації ветеранів, а також посилення партнерства держави з громадськими організаціями та міжнародними інституціями. Реалізація зазначених заходів сприятиме формуванню ефективної системи підтримки ветеранів, підвищенню рівня їх соціальної захищеності та забезпеченню успішної інтеграції до мирного життя в умовах сучасних безпекових викликів.

Список використаних джерел

1. Бойко С. Поліпшення психологічного стану населення в умовах довготривалої війни. *Центр економічних і соціальних досліджень*. 2025. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/polipshennya-psykholohichnoho-stanu-naselennya-v-umovakh.

2. Вікторова Л. В. Соціальна допомога військовослужбовцям в умовах війни: аналіз політик та практик в Україні. Theoretical and empirical scientific research: concept and trends (Section VI: Social Work and Social Welfare). 2023. DOI: https://doi.org/10.36074/logos-23.06.2023.12 11.

3. Голубенко Т., Івженко І., Кузнецова О. Соціальна політика щодо ветеранів, людей з інвалідністю та інших уразливих груп населення. *Social Work and Education.* 2024. № 11(1). С. 110–124. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.9.

4. Звіт «Працевлаштування ветеранів та ветеранок: бар'єри та адаптаційні виклики», квітень–травень 2025 р. *Український ветеранський фонд*. URL: https://veteranfund.com.ua/wpcontent/uploads/2025/06/Pratsevlashtuvannia_veteraniv_ ta_veteranok_bariery_ta_adaptatsiyni.pdf.

5. Коваль Г., Мурашко М. Основні засади реінтеграції ветеранів: досвід США. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 11. С. 93–100. DOI: https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-281-93-100.

6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96 (зі змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України.* 2019. № 38. Ст. 160.

7. Костишин Е., Грицанюк В., Шевців Ю. Досвід США щодо реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя. *Соціальна робота та соціальна освіта.* 2024. № 1(12). С. 11–18. DOI: https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305055.

8. Кривець Н. В. Міжнародна організація праці (МОП). *Енциклопедія історії України* / В.А. Смолій (гол. ред); НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 6. 790 с. URL: http://www.history. org.ua/?termin=Mizhnarodna_organizatsiya_pratsi.

9. Недря К. М. Соціальний захист ветеранів війн та військових конфліктів у державах романо-германської правової сім'ї (на прикладі Франції та Німеччини). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2(105). С. 63–70. DOI: https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-2-63-70.

10. Портрет ветерана 2025. URL: https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2025/12/Portret-veterana-2025.pdf.

11. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 2025. № 41. Ст. 182.

12. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII (зі змінами і доп.) *Відомості Верховної Ради України.* 2025. № 35. Ст. 140.

13. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 29.11.2024 № 1209-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#n12.

14. Санакуєв М. Посттравматичний стресовий розлад серед військовослужбовців після перебування у зоні бойових дій: зарубіжний досвід подолання. *Інформаційні можливості подолання стресу: погляд електронних ресурсів про організацію допомоги громадянам України в боротьбі зі стресовими ситуаціями*. 2022. № 2. С. 10–35.

15. Сприяння розвитку бізнесу ветеранів: досвід США (огляд інструментів і політик) : аналітична довідка. *Ветеранський фонд (Поруч із ветераном)*. URL: https://veteranfund.com.ua/analitics/facilitating_veteran_business_development/.

References

1. Boyko, S. (2025) Polipshennia psykholohichnoho stanu naselennia v umovakh dovhotryvaloi viiny [Improving the psychological state of the population in conditions of prolonged war]. Tsentr ekonomichnykh i sotsialnykh doslidzhen. Retrieved from: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/polipshennya-psykholohichnoho-stanu-naselennya-v-umovakh [in Ukr.].

2. Viktorova, L. V. (2023) Sotsialna dopomoha viiskovosluzhbovtsiam v umovakh viiny: analiz polityk ta praktyk v Ukraini [Social assistance to military personnel during wartime: analysis of policies and

practices in Ukraine]. *Theoretical and Empirical Scientific Research: Concept and Trends* (Section VI: Social Work and Social Welfare). DOI: https://doi.org/10.36074/logos-23.06.2023.12 [in Ukr.].

3. Holubenko, T., Ivzhenko, I., Kuznetsova, O. (2024) Sotsialna polityka shchodo veteraniv, liudei z invalidnistiu ta inshykh urazlyvykh hrup naselennia [Social policy regarding veterans, persons with disabilities and other vulnerable groups]. *Social Work and Education*. Vol. 11(1), pp. 110–124. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.9 [in Ukr.].

4. Zvit «Pratsevlashtuvannia veteraniv ta veteranok: bariery ta adaptatsiini vyklyky» kviten–traven 2025 roku [Report «Employment of veterans: barriers and adaptation challenges», April–May 2025]. Ukrainskyi veteranskyi fond. Retrieved from: Ukrainian Veterans Foundation. [in Ukr.].

5. Koval, H., Murashko, M. (2024) Osnovni zasady reintehratsii veteraniv: dosvid SShA [Basic principles of veterans' reintegration: U.S. experience]. *Aktualni problemy ekonomiky*. No 11, pp. 93–100. DOI: https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-281-93-100 [in Ukr.].

6. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96 (zi zminamy i dopov.). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2019, No 38, art. 160. [in Ukr.].

7. Kostyshyn, E., Hrytsaniuk, V., Shevtsiv, Yu. (2024) Dosvid SShA shchodo reintehratsii veteraniv viiny do tsyvilnoho zhyttia [U.S. experience in reintegrating war veterans into civilian life]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*. No 1 (12), pp. 11–18. DOI: https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305055 [in Ukr.].

8. Kryvets, N. V. (2009) Mizhnarodna orhanizatsiia pratsi (MOP) [International Labour Organization (ILO)]. In: Smolii, V. A. (Ed.). *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Vol. 6. Kyiv : Naukova dumka, 790 p. Retrieved from: http://www.history. org.ua/?termin=Mizhnarodna_organizatsiya_pratsi [in Ukr.].

9. Nedria, K. M. (2020) Sotsialnyi zakhyst veteraniv viin ta viiskovykh konfliktiv u derzhavakh romano-hermanskoi pravovoi simi (na prykladi Frantsii ta Nimechchyny) [Social protection of war veterans and military conflicts in the states of the Romano-Germanic legal family (on the example of France and Germany)]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. No 2 (105), pp. 63–70. DOI: https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-2-63-70 [in Ukr.].

10. Portret veterana 2025 [Portrait of a Veteran 2025]. Retrieved from: https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2025/12/Portret-veterana-2025.pdf [in Ukr.].

11. Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtsiv ta chleniv yikh simei [On social and legal protection of military personnel and members of their families] : Zakon Ukrainy vid 20.12.1991 № 2011-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2025, No 41, art. 182. [in Ukr.].

12. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu [On the status of war veterans and guarantees of their social protection] : Zakon Ukrainy vid 22.10.1993 № 3551-XII (zi zminamy i dopov.). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2025, No 35, art. 140. [in Ukr.].

13. Pro skhvalennia Stratehii veteranskoi polityky na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2024–2027 rokakh [On approval of the Veteran Policy Strategy for the period up to 2030 and approval of the operational action plan for its implementation in 2024–2027] : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.11.2024 № 1209-r. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#n12 [in Ukr.].

14. Sanakuiev, M. (2022) Posttravmatychnyi stresovyi rozlad sered viiskovosluzhbovtsiv pislia perebuvannia u zoni boiovykh dii: zarubizhnyi dosvid podolannia [Post-traumatic stress disorder among military personnel after being in a combat zone: foreign experience of overcoming]. *Informatsiini mozhlyvosti podolannia stresu : ohliad elektronnykh resursiv pro orhanizatsiiu dopomohy hromadianam Ukrainy v borotbi zi stresovymy sytuatsiiamy*. No 2, pp. 10–35. [in Ukr.]

15. Spryiannia rozvytku biznesu veteraniv: dosvid SShA (ohliad instrumentiv i polityk) [Facilitating the development of veterans' business: the experience of the USA (review of tools and policies)] : analitychna dovidka. Veteranskyi fond (Poruch z veteranom). Retrieved from: https://veteranfund.com.ua/analitics/facilitating_veteran_business_development/ [in Ukr.].

ABSTRACT

Ihor Kovalov. Administrative and legal support for the reintegration of veterans into peaceful life: problems of interagency cooperation

The article provides a comprehensive analysis of the administrative and legal support for the reintegration of veterans into peaceful life as one of the priority areas of the state veterans policy of Ukraine under current security challenges. The study examines the peculiarities of legal regulation of the processes of social, psychological, professional, and medical adaptation of veterans after returning from military service, as well as the role of public authorities in ensuring an effective support system for veterans and their family members. Particular attention is paid to the problems of interagency cooperation among public authorities, local self-government bodies, healthcare institutions, social services, law enforcement agencies, and public organizations in the implementation of veterans policy.

The article emphasizes that the insufficient level of coordination between public administration entities, duplication of powers, fragmentation of legal regulation, and the absence of a unified mechanism for information exchange negatively affect the effectiveness of the implementation of state guarantees for veterans. The study analyzes the problems related to the provision of administrative and social services to veterans, ensuring their employment, professional retraining, psychological rehabilitation, and integration into civil society.

The international experience of implementing veterans policy is also examined, particularly the practice of the European Union member states and the United States regarding the functioning of interagency support systems for veterans, digitalization of administrative procedures, and development of comprehensive reintegration programs. It is determined that an effective model of veterans policy should be based on the principles of interagency coordination, accessibility of administrative services, transparency of public administration, and partnership between the state and civil society.

Special attention is paid to the necessity of improving administrative and legal mechanisms of interaction between public authorities, introducing unified digital registers of veterans, strengthening control over the implementation of state programs, and developing a system of electronic services in the field of veterans policy. It is substantiated that proper administrative and legal support for the processes of veterans' reintegration is an important prerequisite for their successful adaptation to peaceful life, enhancement of social protection, and strengthening public trust in state institutions.

Key words: *veterans policy, administrative and legal support, veterans' reintegration, interagency cooperation, public administration, social protection, administrative services, digitalization, state policy, legal regulation.*

Дата першого надходження статті до видання: 12.05.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 342.95:351.81
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-12

Андрій СОБАКАРЬ
доктор юридичних наук, професор
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7618-0031
andrii.sobakar@dduvs.edu.ua

Володимир ШАТОХІН
доктор філософії в галузі права
(Інститут економіки та права
Класичного приватного університету,
м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-4825-2599)
kpuinform@gmail.com

НОРМИ ПРАВА ЯК ДЖЕРЕЛА ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА НА ТРАНСПОРТІ

У статті досліджено норми права як джерела організації публічного контролю за додержанням законодавства на транспорті. Обґрунтовано, що сучасне правове регулювання транспортної сфери в Україні формується в умовах поєднання національних і міжнародних нормативних засад, а ефективність контрольних процедур значною мірою залежить від рівня імплементації міжнародно-правових стандартів у внутрішнє законодавство. Установлено, що особливого значення у цій сфері набувають міжнародні договори, акти Європейського Союзу, а також документи стратегічного характеру, які визначають напрями модернізації транспортного сектору, вимоги до безпеки перевезень, екологічних стандартів, захисту прав пасажирів і професійної компетентності перевізників. З'ясовано, що в умовах євроінтеграційного курсу України міжнародно-правові норми виконують не лише орієнтуючу, а й системоутворювальну функцію, оскільки впливають на зміст національного транспортного законодавства, визначають принципи організації контрольної діяльності та сприяють уніфікації адміністративно-правових механізмів нагляду у транспортній сфері. Проаналізовано основні напрями імплементації актів права ЄС у сфері автомобільного, залізничного, морського, внутрішнього водного, авіаційного транспорту, а також у галузі перевезення небезпечних вантажів. Доведено, що чинне законодавство України вже враховує значну частину вимог європейського права, однак потребує подальшого вдосконалення задля повного впровадження відповідних директив і регламентів. Наголошено, що, попри вагомість міжнародно-правового регулювання, вирішальна роль у практичному забезпеченні контролю на транспорті належить саме національному законодавству, яке

© А. Собакарь, 2026
© В. Шатохін, 2026

конкретизує міжнародні стандарти через установлення процедур сертифікації, технічного контролю, вимог до учасників перевезень, заходів юридичної відповідальності та організаційних засад діяльності уповноважених органів. Зроблено висновок, що оптимальним напрямом удосконалення правового забезпечення публічного контролю на транспорті є не прийняття окремого кодифікованого акта, а системне оновлення чинного транспортного законодавства, його узгодження з міжнародними стандартами.

Ключові слова: *право, публічний контроль, транспорт, транспортне законодавство, імплементація норм ЄС, транспортна безпека, адміністративно-правове регулювання, державний нагляд, євроінтеграція, контрольні процедури.*

Постановка проблеми. Сучасна транспортна сфера функціонує в умовах багаторівневого правового регулювання, де національні приписи дедалі тісніше поєднуються з міжнародно-правовими стандартами, зобов'язаннями та процедурами. Для України це питання має не лише теоретичне, а й виразне практичне значення, оскільки формування єдиного механізму правового регулювання транспортних правовідносин безпосередньо пов'язане з адаптацією внутрішнього законодавства до acquis Європейського Союзу, а також із належним виконанням міжнародних договорів у транспортній сфері. Нормативною основою такого процесу виступають, зокрема, Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» та Постанова Кабінету Міністрів України № 1365 від 15 жовтня 2004 р., які закріпили інституційні та організаційні засади наближення українського законодавства до європейських стандартів. Особливого значення вказане питання набуває у зв'язку з євроінтеграційним вектором розвитку України та розширенням міжнародного співробітництва у транспортній галузі. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом прямо передбачає співробітництво сторін у сфері транспорту, спрямоване на реструктуризацію та модернізацію транспортного сектору, розвиток стабільних транспортних систем, забезпечення ефективних і безпечних перевезень та поступову гармонізацію стандартів і політики України з підходами ЄС. У цьому контексті норми міжнародного права слід розглядати не лише як зовнішній орієнтир для оновлення транспортного законодавства, а й як самостійне джерело формування змісту, принципів та меж публічного контролю, оскільки саме через міжнародні акти визначаються вимоги до безпеки перевезень, технічної сумісності, належного адміністрування, захисту прав учасників транспортних правовідносин.

Наукова потреба у дослідженні цієї проблематики посилюється тим, що публічний контроль на транспорті вже не може тлумачитися виключно крізь призму внутрішньодержавних контрольних повноважень. Його організація дедалі більше залежить від міжнародної координації, уніфікації правил, імплементації конвенційних стандартів та узгодження національних контрольних процедур із європейськими підходами до транспортної безпеки, нагляду та правозастосування. У сучасній українській правовій науці обґрунтовується, що вдосконалення адміністративно-правового забезпечення контролю за додержанням законодавства на транспорті пов'язане саме з міжнародною координацією та уніфікацією правового регулювання, що дає підстави стверджувати, що норми міжнародного права є не периферійним, а системоутворювальним джерелом організації публічного контролю у транспортній сфері, а отже, потребують самостійного комплексного аналізу в аспекті їхнього змісту, юридичної сили та механізмів впливу на національну транспортну систему.

Стан дослідження теми. Попри те що згаданим питанням уже приділялася певна увага в роботах А. В. Бойка, В. М. Василенка, М. М. Грибана, О. Ю. Дубинського, В. В. Мельникова, О. М. Музичука, В. О. Невядовського, В. І. Петраша та інших учених, саме регулювання транспортних контрольних правовідносин через призму міжнародного права розглядалося фрагментарно, стосуючись лише окремих аспектів і не аналізуючи проблему комплексно.

Мета статті – визначити систему суб'єктів публічного контролю за додержанням законодавства на транспорті.

Виклад основного матеріалу. Вертикальна структура транспортного законодавства України ґрунтується на ієрархічній системі нормативних актів. Основу цієї системи становить Конституція України, яка виступає головним джерелом транспортного права та визначає загальні юридичні принципи його розвитку [6].

Незважаючи на визначальне значення Конституції України як базового нормативно-правового акта у регулюванні суспільних відносин у транспортній сфері, провідне місце у правовому забезпеченні контролю на транспорті посідають міжнародні документи, якими закріплено уніфіковані вимоги щодо безпеки, екологічних стандартів, захисту прав пасажирів і обов'язків перевізників. Водночас імплементація норм Європейського Союзу до законодавства України є важливим складником євроінтеграційного курсу держави. Такий процес є складним і потребує комплексних перетворень у різних сферах, насамперед у транспортній галузі. Основними напрямами цих змін виступають модернізація інфраструктури, посилення безпеки перевезень, забезпечення прав пасажирів та підвищення професійного рівня працівників. У межах Угоди про асоціацію Україна взяла на себе зобов'язання щодо впровадження близько 54 директив і регламентів ЄС у транспортному секторі, що здійснюється як шляхом прийняття законів, так і через підзаконне нормативне регулювання органів виконавчої влади. Проте стан реалізації цих зобов'язань поки що залишається недостатнім, оскільки рівень їх виконання є одним із найнижчих серед інших напрямів, передбачених Угодою.

Водночас обґрунтованими є позиції науковців, які акцентують на вагомому значенні міжнародно-правових актів у формуванні та реалізації державної транспортної політики, у тому числі в Україні, яка послідовно орієнтується на поглиблення інтеграції з Європейським Союзом через розвиток транспортного сполучення. Саме міжнародні документи закріплюють уніфіковані засади правового регулювання транспортної сфери, забезпечуючи узгодження внутрішньодержавного законодавства з міжнародними стандартами. Вони визначають базові принципи, на яких має будуватися національне транспортне право, та виступають одним із головних юридичних інструментів упорядкування суспільних відносин у цій галузі [1].

Імплементація норм Європейського Союзу у транспортній сфері створює додаткові можливості для розвитку ринку транспортних послуг в Україні. Формування оновленого нормативно-правового підґрунтя сприятиме підвищенню рівня безпеки руху, а також посиленню контролю за технічним станом транспортних засобів. Загалом законодавство України вже враховує значну частину вимог актів права ЄС, однак воно потребує подальшого вдосконалення для забезпечення повного впровадження тих європейських актів, імплементація яких залишається актуальною на сучасному етапі. Зокрема, пріоритетними напрямами імплементації норм ЄС у транспортній сфері України нині вважаються такі:

1) у сфері дорожнього транспорту для гармонізації українського законодавства з нормами ЄС необхідно повністю імплементувати акти, що стосуються: використання тахографів; запровадження системи плати за користування дорогами та дорожніх зборів; підвищення безпеки дорожнього руху; посилення контролю за технічним станом транспортних засобів. Насамперед ідеться про Директиву Ради № 92/6/ЄЕС, яка вимагає обов'язкове встановлення пристроїв обмеження швидкості для автобусів та вантажівок. Виконання цієї Директиви в Україні допоможе зменшити кількість дорожньо-транспортних пригод і підвищити рівень безпеки на дорогах. Зменшення швидкості на дорогах також сприятиме збереженню дорожнього покриття та зниженню викидів CO_2, що стане важливим кроком у напрямі охорони довкілля [2];

2) у сфері функціонування залізничного транспорту ключовим завданням залишається ухвалення проєкту Закону України «Про залізничний транспорт України», що закладе законодавчі підвалини для реформування галузі відповідно до стандартів ЄС, створення конкурентного ринку перевезень та покращення ефективності залізничного сполучення. Також принциповим є імплементація у чинне законодавство Директиви 91/440/ЄЕС [8] та Директиви 2001/14/ЄС [9], що мають велике значення для реформування української залізничної системи. Перша Директива передбачає розділення залізничних підприємств на окремі структури, які займаються операційною діяльністю (перевезеннями) та управлінням інфраструктурою (підтримкою залізничних шляхів, станцій тощо), що підвищує прозорість фінансових операцій і створює умови для конкурентної боротьби. Друга Директива регламентує правила доступу до залізничної інфраструктури, що має сприяти ефективному розподілу пропускної здатності та забезпеченню справедливих умов для всіх операторів. Імплементація цих директив дасть Україні змогу підвищити ефективність залізничного транспорту та зменшити ризик монополізації;

3) у сфері функціонування морського та внутрішнього водного транспорту принциповою є необхідність продовження адаптації законодавства України до норм ЄС шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів або внесення змін до чинних законів, що дасть змогу забезпечити відповідність міжнародним стандартам у сфері морських перевезень та функціонування портової інфраструктури. Основними завданнями з реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на найближчі роки є: Директива 2006/87/ЄС Європейського Парламенту та Ради про встановлення технічних вимог до суден внутрішніх водних шляхів; імплементація Регламенту (ЄС) № 391/2009 Європейського Парламенту та Ради про загальні правила й стандарти щодо організацій з корабельного інспектування й огляду; імплементація Директиви Ради 96/75/ЄС про системи фрахтування та ціноутворення на національному та міжнародному внутрішньому водному транспорті Співтовариства; імплементація Регламенту № 336/2006 Європейського Парламенту та Ради про імплементацію Міжнародного кодексу з управління безпекою в рамках Співтовариства; імплементація Директиви 2009/45/ЄС Європейського Парламенту та Ради стосовно правил та стандартів безпеки для пасажирських суден; імплементація Директиви 2009/16/ЄС Європейського Парламенту та Ради стосовно контролю державою порту; імплементація Директиви 87/540/ЄЕС про доступ до перевезення товарів водними шляхами для національного та іноземного транспорту і взаємне визнання дипломів, сертифікатів та інших офіційних посвідчень кваліфікаційного рівня для провадження такої діяльності; імплементація Директиви 96/50/ЄС про гармонізацію умов отримання національних свідоцтв капітанів для перевезення пасажирів та вантажів внутрішніми водними шляхами у межах Співтовариства тощо [5];

4) у сфері забезпечення належного рівня перевезення небезпечних вантажів доцільним є ухвалення проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність із законодавством ЄС у сфері перевезення небезпечних вантажів», що забезпечить імплементацію положень Директиви ЄС щодо внутрішніх перевезень небезпечних вантажів та підвищення рівня безпеки у цій сфері. Імплементація Директиви № 2008/68/ЄС, яка встановлює вимоги до перевезення небезпечних вантажів, є важливим кроком для підвищення безпеки транспортування та захисту довкілля [3]. Виконання цієї Директиви дасть змогу забезпечити відповідність міжнародним стандартам та знизить ризики аварій під час перевезень;

5) у сфері функціонування авіаційного транспорту, попри значний прогрес у приведенні національного законодавства до вимог ЄС, подальша імплементація норм авіаційного законодавства країн ЄС залишається необхідною. Україна, незважаючи на складні умови війни, змогла зберегти операційну спроможність авіаційної галузі, що створює передумови для її подальшого розвитку відповідно до європейських стандартів [4].

Не можна не згадати також і Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2017 р. № 747-р «Про схвалення Стратегії імплементації положень директив та регламентів Європейського Союзу у сфері міжнародного морського та внутрішнього водного транспорту («дорожньої карти»)», яким затверджено Стратегію імплементації норм Європейського Союзу у сфері морського та внутрішнього водного транспорту, що є частиною зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС. Основна мета документа – гармонізація українського законодавства з нормами ЄС та створення сприятливих умов для інтеграції транспортної системи України до європейської.

Стратегією імплементації положень директив та регламентів Європейського Союзу у сфері міжнародного морського та внутрішнього водного транспорту («дорожньої карти») передбачається:

адаптація законодавства до вимог директив і регламентів ЄС щодо безпеки мореплавства, екологічних стандартів, функціонування ринку та державного управління у сфері водного транспорту;

покроковий план (дорожня карта) імплементації європейських норм у галузі морського та річкового транспорту;

розвиток інституційного потенціалу, включаючи створення ефективних органів управління та контролю;

поліпшення безпеки судноплавства та захисту навколишнього середовища відповідно до європейських стандартів;

реформування річкового транспорту, зокрема вдосконалення інфраструктури та правових умов для залучення інвестицій;

міжнародна інтеграція, що передбачає активну співпрацю з європейськими транспортними структурами [7].

Висновки. Таким чином, не применшуючи значення міжнародно-правових засад регулювання контрольних процедур у транспортній сфері, слід наголосити, що вирішальне значення для належного, безпечного й ефективного функціонування транспортної системи держави мають саме національне законодавство та підзаконне нормативне регулювання. Якщо міжнародні норми переважно визначають загальні орієнтири та стандарти, то внутрішньодержавні правові акти закріплюють конкретні правила здійснення перевезень, пристосовуючи міжнародні підходи до національних умов і забезпечуючи їх практичне впровадження. Саме вони встановлюють процедури сертифікації транспортних засобів, вимоги до професійної підготовки водіїв і перевізників, екологічні критерії, стандарти безпеки дорожнього руху, а також правила пасажирських і вантажних перевезень. Окрім того, національне законодавство визначає механізми контролю та юридичної відповідальності за порушення встановлених вимог, що дає можливість оперативно реагувати на загрози, попереджати правопорушення та підтримувати належний рівень транспортної безпеки. Узгоджена взаємодія міжнародних і національних регуляторів формує цілісну систему управління транспортною сферою, яка забезпечує її поступальний розвиток та входження до глобального ринку перевезень.

Список використаних джерел

1. Баган Я. Й. Адміністративно-правове забезпечення функціонування авіаційного транспорту в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2018. 226 с.

2. Директива Ради 92/6/ЄЕС від 10 лютого 1992 року про встановлення і використання пристроїв обмеження швидкості для деяких категорій моторних транспортних засобів у Співтоваристві (ОВ L057, 02.03.1992, с. 27) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_002-92#Text.

3. Директива Європейського Парламенту і Ради 2008/68/ЄС від 24 вересня 2008 року про внутрішні перевезення небезпечних вантажів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_007-08#Text.

4. Звіт за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (ACQUIS ЄС). URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit_UA.pdf.

5. Кирилюк Ю. В. Особливості імплементації економічної частини Угоди про асоціацію України з ЄС. URL: https://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/12541/5.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

7. Про схвалення Стратегії імплементації положень директив та регламентів Європейського Союзу у сфері міжнародного морського та внутрішнього водного транспорту («дорожньої карти») : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.10.2017 № 747-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/747-2017-%D1%80#Text.

8. Council Directive 91/440/EEC of 29 July 1991 on the development of the Community's railways. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1991/440/oj/eng.

9. Directive 2001/14/EC of the European Parliament and of the Council of 26 February 2001 on the allocation of railway infrastructure capacity and the levying of charges for the use of railway infrastructure and safety certification. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/14/oj/eng.

References

1. Bahan, Ya. Yo. (2018) Administratyvno-pravove zabezpechennya funktsionuvannya aviatsiynoho transportu v Ukrayini [Administrative and legal support for the functioning of air transport in Ukraine] (Candidate's thesis). Dnipro. 226 p. [in Ukr.].

2. Council Directive 92/6/EEC of 10 February 1992 on the installation and use of speed limitation devices for certain categories of motor vehicles in the Community. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1992/6/oj/eng

3. Directive 2008/68/EC of the European Parliament and of the Council of 24 September 2008 on the inland transport of dangerous goods. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/68/oj/eng

4. Zvit za rezultatamy provedennya pervynnoyi otsinky stanu implementatsiyi aktiv prava Yevropeyskoho Soyuzu (ACQUIS YeS) [Report on the results of the initial assessment of the state of implementation of acts of the European Union law (EU acquis)]. Retrieved from: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit_UA.pdf [in Ukr.].

5. Kyrylyuk, Yu. V. Osoblyvosti implementatsiyi ekonomichnoyi chastyny Uhody pro asotsiatsiyu Ukrayiny z YeS [Peculiarities of implementation of the economic part of the Association Agreement between Ukraine and the EU]. Retrieved from: https://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/12541/5.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukr.].

6. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996) Konstytutsiya Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 28.06.1996 № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996, No. 254k/96-VR]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 30, Art. 141. [in Ukr.].

7. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2017) Pro skhvalennya Stratehiyi implementatsiyi polozhen dyrektyv ta rehlamentiv Yevropeyskoho Soyuzu u sferi mizhnarodnoho morskoho ta vnutrishnoho vodnoho transportu («dorozhnoyi karty»): rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 11 zhovtnya 2017 r. № 747-r [On approval of the Strategy for implementation of the provisions of directives and regulations of the European Union in the field of international maritime and inland waterway transport («road map»): Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 11, 2017, No. 747-r]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/747-2017-%D1%80#Text [in Ukr.].

8. Council Directive 91/440/EEC of 29 July 1991 on the development of the Community's railways. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1991/440/oj/eng

9. Directive 2001/14/EC of the European Parliament and of the Council of 26 February 2001 on the allocation of railway infrastructure capacity and the levying of charges for the use of railway infrastructure and safety certification. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/14/oj/eng

ABSTRACT

Andrii Sobakar, Volodymyr Shatokhin. Norms of law as sources of organization of public control over compliance with transport legislation

The article examines the norms of law as a source of organizing public control over compliance with transport legislation. It is substantiated that modern legal regulation of the transport sector in Ukraine is formed in the context of a combination of national and international regulatory frameworks, and the effectiveness of control procedures largely depends on the level of implementation of international legal standards in domestic legislation. It is established that international treaties, acts of the European Union, as well as strategic documents that determine the directions of modernization of the transport sector, requirements for transportation safety, environmental standards, protection of passenger rights and professional competence of carriers are of particular importance in this area. It is found that in the context of Ukraine's European integration course, international legal norms perform not only a guiding but also a system-forming function, since they influence the content of national transport legislation, determine the principles of organizing control activities and contribute to the unification of administrative and legal mechanisms for supervision in the transport sector. The main directions of implementation of EU law acts in the field of road, rail, sea, inland waterway, air transport, as well as in the field of transportation of dangerous goods are analyzed. It is proved that the current legislation of Ukraine already takes into account a significant part of the requirements of European law, but requires further improvement in order to fully implement the relevant directives and regulations. It is emphasized that, despite the importance of international legal regulation, the decisive role in the practical provision of transport control belongs to national legislation, which specifies international standards by establishing certification procedures, technical control, requirements for transportation participants, legal liability measures and organizational principles of the activities of authorized bodies. It is concluded that the optimal direction for improving the legal provision of public control in transport is not the adoption of a separate codified act, but the systematic updating of the current transport legislation, its harmonization with international standards.

Key words: *law, public control, transport, transport legislation, implementation of EU norms, transport safety, administrative and legal regulation, state supervision, European integration, control procedures.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 343.13
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-13

Павло ОСАДЧИЙ
кандидат юридичних наук
(Територіальне управління Державного бюро розслідувань,
м. Полтава, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7246-6614
osadchiypavel90@gmail.com

ПОНЯТТЯ «ОБ'ЄКТИВНА НЕМОЖЛИВІСТЬ» В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В РОЗРІЗІ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 615 КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА РОЗУМНІ МЕЖІ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ

Запропоновано шляхи вдосконалення положень ст. 615 КПК України шляхом доповнення приміткою, яка міститиме перелік типових випадків, що слід уважати об'єктивною неможливістю застосування стандартних норм кодифікованого закону. Досліджено поняття «об'єктивної неможливості» у правничій та науковій літературі, а також його значення у розрізі положень статті 615 КПК України.

Ключові слова: *об'єктивна неможливість, воєнний стан, особливий режим, обмеження прав і свобод людини та громадянина, допустимість доказів, межі застосування норм права.*

Постановка проблеми. Уведення в Україні воєнного стану у зв'язку з розгортанням повномасштабної військової агресії детермінувало процес змін багатьох галузей права, зокрема кримінальної процесуальної сфери. Слід зауважити, що вона є досить чутливою до таких глобальних викликів соціально-політичного життя в країні, оскільки будь-яка військова агресія становить небезпеку для життя та здоров'я людей і в такому разі подекуди провадити досудове розслідування відповідно до існуючих норм буває неможливо. Зважаючи на це, виникає необхідність у видозміні певних норм та їх інакшого застосування. При цьому не менш важливою є також процедура дотримання прав і свобод людини та громадянина відповідно до ратифікованих Україною міжнародних документів. У такій квінтесенції перед законодавцем в умовах воєнного стану виникла необхідність зміни окремих положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) та створення норми, яка міститиме алгоритми дій в умовах об'єктивної неможливості застосування стандартних процедур або дотримання строків, і при цьому буде виключений факт свавільного порушення прав та свобод. Очевидним є те, що воєнний стан за замовчуванням означає

© П. Осадчий, 2026

неминуче обмеження прав і свобод людини, однак в умовах їх дефіциту в рамках кримінального процесу такого порушення не має бути.

Поняття об'єктивної неможливості, закладене у ст. 615 КПК України, є досить загальним та суб'єктивним, сам законодавець не сформулював примітки, яка б пояснювала, що саме слід уважати об'єктивною неможливістю в умовах воєнного стану та що може стати підставою для зміни процедур і продовження загальновизначених строків.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Незважаючи на те що доробок в тематиці дослідження положень ст. 615 КПК України досить розширився із плином часу та тривалою повномасштабною збройною агресією, досліджень об'єктивної неможливості та випадків звернення до цього поняття в кримінальному процесуальному аспекті немає. Серед дослідників норм особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану слід назвати І. Гловюк, О. Дроздова, Г. Тетерятник, Т. Фоміну, В. Рогальську, В. Завтур тощо.

Мета статті – дослідження поняття «об'єктивна неможливість» в умовах воєнного стану у розрізі положень ст. 615 КПК України, а також розумних меж його застосування. Окрім того, за мету ставиться формування пропозиції доповнення ст. 615 КПК України приміткою, яка розкриватиме зміст поняття та міститиме визначені пункти, котрі уможливлюють застосування норм даної статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на мету вказаного дослідження, слід розпочати із вивчення поняття «об'єктивна неможливість» і його тлумачення у словниках та працях українських науковців, а також розкриття терміна «воєнний стан» із зазначенням його ключових характеристик із метою пропозиції доповнення ст. 615 КПК України приміткою, яка міститиме визначення ситуацій, коли дійсно «відсутня об'єктивна можливість», із метою запобігання випадків порушення прав і свобод людини в рамках кримінального процесу. Слід підкреслити, що закріплення конкретного формулювання та окреслення кола обставин не лише захистить учасників процесу від порушення їхніх прав, а й забезпечить допустимість зібраних доказів та справедливість правосуддя на основі зібраних фактичних даних.

Поняття «об'єктивна неможливість» є складеним, тому буде правильним досліджувати його комплексно з урахуванням визначень двох складників словосполучення, тобто «об'єктивний» та «неможливість». У Словнику української мови поняття «об'єктивний» подано у декількох тлумаченнях, серед яких у рамках даного дослідження найбільш виправдано буде використати таке: «який існує поза людською свідомістю і незалежно від неї; незалежний від волі, бажань людини тощо» [8]. У вказаному словнику також міститься визначення поняття «неможливість», що означає «те, що не можна здійснити, виконати, дістати, добитися тощо» [7]. Таким чином, із вищевикладеного випливає, що термін «об'єктивна неможливість» означає те, що не можна виконати незалежно від волі людини, а також ту ситуацію, яка існує поза межами волі людини і в жодному випадку не може бути моделі ситуації, за якої особа матиме змогу вплинути на ситуацію та виконати певну дію. Поняття «об'єктивна неможливість» у працях учених, особливо у юридичній та загальній науковій літературі, трактується як обставини, що не залежать від волі суб'єкта та унеможливлюють виконання певних дій, установлення істини або передбачення результатів [1; 15]. У разі вживання даного терміна в розрізі положень ст. 615 КПК України він тісно пов'язаний із уведенням воєнного стану, оскільки вказані норми до кодифікованого закону внесені з його введенням на території України. Так, на виконання вимог щодо приведення кримінального процесуального законодавства у відповідність до воєнного стану 14 квітня 2022 р. прийнято Закон України № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [9]. Указаним нормативно-правовим актом доповнено та/або змінено деякі положення вже існуючих статей КПК України, зокрема норм про

загальні засади кримінального судочинства, повноваження окремих суб'єктів кримінального процесу, процедур, строків тощо. Однак ключовим у даному Законі є те, що ним закріплено появу нового розділу в кодексі, який названо «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Законодавець закріплює, таким чином, поняття особливого режиму в умовах воєнного стану, тим самим розуміючи та оцінюючи ризики досудового розслідування, судового розгляду в таких умовах. Посилаючись на визначення поняття «воєнний стан», що відповідно до ст. 1 Закону України 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» означає «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [10]. У наведеному тлумаченні необхідно звернути увагу на такі вжиті слова і словосполучення, як «особливий», що дублюється і в самому КПК України як в назві розділу, так і в положеннях його норм, а також обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Зауважимо, що положення згаданого розділу КПК України містять визначені обмеження прав особи під час досудового розслідування та судового розгляду, і такі обмеження легітимізовані та виправдані законодавцем воєнним станом, що є особливим режимом і характеризується численними ризиками та загрозами.

Незважаючи на таку досить чітку і зрозумілу законодавчу позицію та визначеність, доходимо до роздумів про те, що, незважаючи на перегляд ст. 615 КПК України на конституційність її положень та відповідність загальновизнаним правовим законам у кримінальному процесуальному праві зокрема, існує недосліджена проблематика, яка стосується окреслення кола випадків, які слід уважати «об'єктивною неможливістю» і за умови виникнення яких слід однозначно застосовувати положення досліджуваної норми. Під час написання даної статті нами було сформульовано питання щодо відсутності кола випадків «об'єктивної неможливості» та відсутності тлумачення цього терміна в розрізі ст. 615 КПК України. На нашу думку, формулювання, які містяться у назві розділу та самої статті щодо особливого режиму воєнного стану, є досить узагальненими, що в подальшому може викликати неоднозначність в оцінці зібраних доказів під час досудового розслідування та виникнення суперечностей щодо їх допустимості, оскільки неправильне або недоречне застосування положень ст. 615 КПК України цілком вірогідно може призвести до істотного порушення прав людини та громадянина навіть у тих випадках, коли, на перший погляд, таке порушення може бути виправданим та нормативно передбаченим.

Із метою більш глибокого аналізу терміна «об'єктивна неможливість» нами було здійснено огляд узагальнення судової практики з метою формування власного висновку. Так, у судовій практиці чітко зазначено, що серед положень ст. 615 КПК України можна виокремити ті, які застосовуються виключно за наявності певних умов, і якщо їх не існуватиме, то і застосування таких норм не буде виправданим та навіть може тягнути за собою негативні наслідки подальшої оцінки дій прокурора, слідчого, дізнавача тощо. Ці норми стосуються насамперед ч. 1 ст. 615 КПК України, для застосування окремих пунктів якої окрім умови введення воєнного стану має бути ще й додаткова умова, наприклад:

– технічна неможливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань чи до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи;

– об'єктивна неможливість виконання слідчим суддею повноважень;

– об'єктивна неможливість подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності тощо [11].

Поняття «об'єктивна неможливість» становить основу термінологічного апарату ст. 615 КПК України, у якій визначено також процедуру та строки затримання особи, а також продовження строку тримання під вартою. Саме за принципом неможливості вирішити питання щодо продовження вищевказаного запобіжного заходу було прописано ч. 5 ст. 615 КПК України, а саме: «*у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання обраний слідчим суддею, керівником органу прокуратури під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці» [4]. Рішенням Конституційного Суду України № 3-р(II)/2026 дане положення визнано неконституційним. Рішення аргументоване тим, що «законодавче регулювання питання продовження строку тримання під вартою особи потребує конкретизації поняття «неможливість судового розгляду» безпосередньо в контексті обставин, спричинених широкомасштабною збройною агресією рф проти України» [13]. Слід акцентувати увагу на тому, що Суд в аналізованому рішенні ставить під сумнів чіткість та зрозумілість формулювання «об'єктивна неможливість», яка міститься у ст. 615 КПК України, тим самим додаючи актуальності вибраної нами для дослідження тематики. До того ж* від 18 липня 2024 р. вже було винесено Рішення № 8-р(II)/2024, у якому вирішувалось аналогічне питання щодо конституційності положень ст. 615 КПК України, які стосуються обмеження фундаментальних прав і свобод людини в умовах воєнного стану, виходячи з обставин об'єктивної неможливості [14]. Набуття законної сили Рішення було відтерміноване, оскільки Конституційним Судом акцентовано увагу на відсутності у нормі вказівки на обставини, що об'єктивно унеможливлюють проведення підготовчого судового засідання, або критеріїв, за наявності яких суд установить факт неможливості проведення підготовчого судового засідання у конкретному випадку, і законодавець повинен був виправити вказані процесуальні недопрацювання та прибрати ризики свавільного порушення прав людини [3]. Таким чином, питання відсутності окресленого конкретного кола випадків «об'єктивної неможливості» вже було порушене в конституційних скаргах громадян та розглянуто Конституційним Судом України, про що свідчить наявність наведених вище рішень, однак законодавцем досі не визначено межі об'єктивної неможливості в умовах воєнного стану.

Згідно зі сталим розумінням принципу верховенства права, одним із його складників є юридична визначеність, що вимагає, серед іншого, чіткості та зрозумілості норм права, зокрема в аспекті передбачуваності їх змісту та правовідносин, які будуть урегульовані цими нормами *[13]*.

У Доповіді про правовладдя, схваленій Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеційська Комісія) на її 86-му пленарному засіданні, яке відбулося 25–26 березня 2011 р., вказано, що «юридична визначеність вимагає, щоб юридичні норми були зрозумілими й точними та щоб їхньою метою було забезпечення передбачуваності ситуацій та правовідносин» (перше речення § 46) *[13; 2]*.

Як зазначено в дослідженні «Мірило правовладдя» (The Updated Rule of Law Checklist), що його ухвалила Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія) на її 145-му пленарному засіданні 12–13 грудня 2025 р. [CDL-AD(2025)002], «передбачуваність означає не лише те, що приписи акта права мають бути < … > передбачуваними за своїми юридичними та реальними наслідками: їх має бути сформульовано з достатньою чіткістю та зрозумілістю, аби суб'єкти права мали змогу впорядкувати свою поведінку згідно з ними» (пункт II.B.1.49) *[13; 5]*.

Виходячи з вищевикладених положень європейських прецедентів щодо постулатів юридичної визначеності, слід стверджувати про необхідність формування визначених понять та категорій у всьому термінологічному апараті КПК України, зокрема «об'єктивної неможливості». В умовах ризику свавільного порушення основоположних прав і свобод людини та громадянина цей термін вимагає реального підкріплення системою типових ситуацій та підстав, які він означатиме.

Незважаючи на те що у ст. 615 КПК України висвітлено певні умови «об'єктивної неможливості», цитовані вище, вони є узагальненими і саме в них об'єктивна неможливість уживається як загальний термін для надання права уповноваженим особам самостійно приймати рішення, чи є ситуація, що склалася, умовою для застосування положень об'єктивної неможливості. З одного боку, це надання законодавцем певної волі у прийнятті рішень та надання можливостей діяти на власний розсуд, виходячи з оцінки ситуації, однак з іншого боку, це створює плацдарм для ризику та передчасного невиправданого обмеження прав людини, коли реальної загрози не існує. Наприклад, можемо припустити: оскільки статистика із цього питання відсутня, що із введенням воєнного стану на всій території України і відповідно доповненням КПК України вищевказаними положеннями про здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану, прокурор, слідчий, дізнавач можуть безпідставно посилатися на норми ст. 615 КПК України, базуючись лише на тому, що на території України діє правовий режим воєнного стану. При цьому слід розуміти, що ступінь небезпеки в рамках дії воєнного стану у Донецькій області буде дещо інший, аніж у Закарпатській та інших областях, де не ведуться бойові дії, а інтенсивність ворожих обстрілів дещо інша. Звісно, не виключаємо можливість знеструмлення, тривалої загрози обстрілу або його здійснення, існування небезпеки життю та здоров'ю громадян, однак слід розуміти, що відсутність прямих загроз навіть в умовах воєнного стану не є підставою для застосування положень ст. 615 КПК України під час досудового розслідування.

З огляду на окреслені вище ризики, пропонуємо доповнити ст. 615 КПК України приміткою такого змісту: «Об'єктивна неможливість означає коло обставин, які існують в умовах воєнного стану, за наявності яких фізично неможливо проводити слідчі дії або звертатися до суду, зокрема:

– бойові дії безпосередньо в населеному пункті, де здійснюється досудове розслідування чи судовий розгляд справи або у його межах, що потенційно може становити загрозу раптової окупації чи ведення обстрілів;

– інтенсивні обстріли в регіоні, які здійснюються тривалий час, понад три години, та носять руйнівний характер, становлячи пряму загрозу життю та здоров'ю осіб;

– тривала повітряна тривога із загрозою обстрілу, яка носить масштабний характер, та існує реальна загроза руйнувань із наслідками для життя та здоров'я осіб;

– знеструмлення адміністративних будівель суду, установи виконання покарань, поліції, прокуратури тощо під час здійснення процесуальних дій чи проведення засідань в умовах відсутності генераторів, палива для них та реальної можливості відновлення електропостачання протягом тривалого часу;

– зруйнування адміністративної будівлі суду, установи виконання покарань, поліції, прокуратури тощо внаслідок застосування агресором відповідного озброєння, що створює неможливість дотримання процесуальних строків через вирішення низки організаційних питань пошуку матеріально-технічної бази для здійснення досудового розслідування або судового розгляду;

– утрата чи знищення матеріалів досудового розслідування/судової справи внаслідок виникнення загрози життю та здоров'ю осіб, відповідальних за збір та зберігання таких матеріалів;

– відсутність відповідної матеріально-технічної бази, зокрема автомобіля для транспортування затриманого, техніки для створення документів, документування дій уповноважених службових осіб через знищення їх унаслідок обстрілу».

Важливо чітко окреслити коло обставин, за яких об'єктивна неможливість буде виправданою, оскільки положення ст. 615 КПК України не нівелюють приписи статей кримінального процесуального закону, які є загальними та містилися в законі до формування норм воєнного стану [12]. Доповнення ст. 615 КПК України приміткою сформує розуміння у правозастосовній практиці поняття об'єктивної неможливості в умовах воєнного стану та розрізі вказаної статті, а також сприятиме формуванню єдиної практики застосування даних положень, що в подальшому позитивно впливатиме на оцінку зібраних у рамках судового засідання доказів та значно спростить процеси. Окрім того, йдеться і про такий важливий фактор, як запобігання випадкам свавільного порушення прав людини та громадянина, що є ключовим для українського права, особливо в умовах воєнного стану, коли існує можливість обмеження прав і свобод. Л. Наливайко у статті «Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану» прямо зазначає про фундаментальну цінність прав людини в контексті воєнних конфліктів, а також про те, що їх забезпечення повинно здійснюватися не лише на рівні конституційних документів, а й у контексті нормативно-правового регулювання. До цього дослідниця наголошує, що гарантування непорушності прав і свобод є обов'язком соціально відповідальних осіб, зазначених у відповідних нормативних документах. У аналізованій статті також уважаємо слушною таку цитату: «Зважаючи на складні геополітичні обставини, викликані збройною агресією та повномасштабним вторгненням рф на територію України, особлива увага повинна бути приділена гарантуванню прав і свобод людини та громадянина» [6, с. 625]. Вона пояснює мету проведеного нами дослідження, а саме прагнення до чіткого та конкретного формулювання окремих понять положень кримінального процесуального закону режиму воєнного стану.

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що законодавцем не визначено конкретику поняття «об'єктивна неможливість», що може детермінувати розбіжності у практиці правозастосування положень кримінального процесуального закону, створених в умовах воєнного стану. Як наслідок – ризик порушення прав і свобод людини та громадянина. Хоча деякі з них можуть бути обмежені із запровадженням воєнного стану в Україні, однак вони мають певні межі та повинні бути суворо дотримані, особливо в рамках кримінального процесу, де ступінь такого обмеження є найвищим.

Зважаючи на це, а також існуючу сьогодні практику Конституційного Суду України із цього питання, нами запропоновано доповнити ст. 615 КПК України приміткою, яка міститиме чітко визначений перелік, що означає фізичну неможливість проводити слідчі дії або звертатися до суду. Важливо чітко окреслити коло обставин, за яких об'єктивна неможливість буде виправданою, оскільки положення ст. 615 КПК України не нівелюють приписи статей кримінального процесуального закону, які є загальними та містилися в законі до формування норм воєнного стану.

Список використаних джерел

1. ВС роз'яснив, що слід розуміти під неможливістю розгляду справи. *Судово-юридична газета*. URL: https://sud.ua/ru/news/publication/202764-vs-rozyasniv-scho-slid-rozumiti-pid-nemozhlivistyu-rozglyadu-spravi (дата звернення: 01.05.2026).

2. Доповідь про правовладдя: Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія); ухвалено Венеційською Комісією на її 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 р.). Страсбург, 04 квітня 2011 р. *Право України*. 2019. № 11. С. 14–38. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/CDL-AD(2011)003rev2-ukr.pdf (дата звернення: 07.05.2026).

3. Конституційні гарантії свободи та особистої недоторканності : аналіз Рішення КСУ № 3-р(II)/2026 від 01 квітня 2026 р. щодо продовження строку тримання особи під вартою. *Конституційний Суд України*. URL: https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyni-garantiyi-svobody-ta-osobystoyi-nedotorkannosti-analiz-rishennya-ksu-no-3 (дата звернення: 07.05.2026).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України № 4651-VI в редакції щодо визнання неконституційними окремих положень від 01.04.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 07.05.2026).

5. Мірило правовладдя: Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія); ухвалено Венеційською Комісією на 106-му пленарному засіданні (Венеція, 11–12 березня 2016 р.). Страсбург, 18 березня 2016 року. 168 с. URL: https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule%20of%20Law%20checklist%20UKR.pdf (дата звернення: 07.05.2026).

6. Наливайко Л. Р. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 3(31). С. 622–635.

7. Неможливість. *Словник. UA. Портал української мови та культури*. URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D0%B9 (дата звернення: 01.05.2026).

8. Об'єктивний. *Словник. UA. Портал української мови та культури*. URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BE%D0%B1%27%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9 (дата звернення: 01.05.2026).

9. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України № 2201-IX від 14.04.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text (дата звернення: 01.05.2026).

10. Про правовий режим воєнного стану : Закон України № 389-VIII в редакції від 04.03.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 01.05.2026).

11. Процесуальні аспекти: проблемні питання досудового розслідування та судового провадження в умовах воєнного стану. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/press/news/1295807/ (дата звернення: 01.05.2026).

12. Під час застосування ст. 615 КПК слідчий, прокурор обов'язково мають зазначати, чому немає об'єктивної можливості дотриматися стандартного порядку проведення процесуальних дій – суддя ВС Яновська. *ADVOKAT POST. Інформаційне агентство*. URL: https://advokatpost.com/pid-chas-zastosuvannia-polozhen-st-615-kpk-slidchyj-prokuror-obov-iazkovo-maiut-zaznachaty-chomu-nemaie-obiektyvnoi-mozhlyvosti-dotrymatysia-standartnoho-poriadku-provedennia-protsesualnykh-dij-sudd/ (дата звернення: 12.05.2026).

13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Червінського Романа Григоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини п'ятої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України : Рішення *№ 3-р(II)/2026 від 01 квітня 2026 р., справа* № 3-162/2024(327/24). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3_r_2_2026.pdf (дата звернення: 07.05.2026).

14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Оніщенка Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою) : Рішення № 8-р(II)/2024 від 18.07.2024, справа № 3-88/2022(205/22, 114/24). URL: https://ccu.gov.ua/docs/6904 (дата звернення: 07.05.2026).

15. Сарай Н. Невизначеність як першопричина ризику діяльності підприємства регіону. С. 34–39. URL: https://rarrpsu.wunu.edu.ua/index.php/rarrpsu/article/view/182/180 (дата звернення: 01.05.2026).

References

1. VS roziasnyv, shcho slid rozumity pid nemozhlyvistiu rozghliadu spravy [The Supreme Court clarified what should be understood by the impossibility of considering a case]. *Sudebno-yurydycheskaia hazeta*. Retrieved from: https://sud.ua/ru/news/publication/202764-vs-rozyasniv-scho-slid-rozumiti-pid-nemozhlivistyu-rozglyadu-spravi [in Ukr.].

2. Dopovid pro pravovladdia [Rule of Law Report]: Yevropeiska komisiia «Za demokratiiu cherez pravo» (Venetsiiska komisiia); ukhvaleno Venetsiiskoiu Komisiieiu na yii 86-mu plenarnomu zasidanni (Venetsiia, 25–26 bereznia 2011 roku). Strasburh, 4 kvitnia 2011 roku. *Pravo Ukrainy.* 2019. № 11, pp. 14–38. Retrieved from: file:///C:/Users/User/Downloads/CDL-AD(2011)003rev2-ukr.pdf [in Ukr.].

3. Konstytutsiini harantii svobody ta osobystoi nedotorkannosti: analiz Rishennia KSU № 3-r(II)/2026 vid 1 kvitnia 2026 roku shchodo prodovzhennia stroku trymannia osoby pid vartoiu

[Constitutional guarantees of freedom and personal integrity: analysis of the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 3-r(II)/2026 of April 1, 2026 on the extension of the term of detention of a person]. *Konstytutsiinyi Sud Ukrainy*. Retrieved from: https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyni-garantiyi-svobody-ta-osobystoyi-nedotorkannosti-analiz-rishennya-ksu-no-3 [in Ukr.].

4. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy № 4651-VI v redaktsii shchodo vyznannia nekonstytutsiinymy okremykh polozhen vid 01.04.2026. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text [in Ukr.].

5. Mirylo pravovladdia [Rule of law benchmark]: Yevropeiska komisiia «Za demokratiiu cherez pravo» (Venetsiiska komisiia); ukhvaleno Venetsiiskoiu Komisiieiu na 106 mu plenarnomu zasidanni (Venetsiia, 11 12 bereznia 2016 roku): posibnyk. Strasburh, 18 bereznia 2016 roku. 168 s. Retrieved from: https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule%20of%20Law%20checklist%20UKR.pdf [in Ukr.].

6. Nalyvaiko, L. R. (2024) Konstytutsiini prava i svobody liudyny ta hromadianyna v umovakh voiennoho stanu [Constitutional rights and freedoms of man and citizen under martial law]. *Zhurnal «Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii»*. № (31), pp. 622–635. [in Ukr.].

7. Nemozhlyvist [Impossibility]. *Slovnyk. UA. Portal ukrainskoi movy ta kultury*. Retrieved from: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D0%B9 [in Ukr.].

8. Obiektyvnyi [Objective]. *Slovnyk. UA. Portal ukrainskoi movy ta kultury*. Retrieved from: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BE%D0%B1%27%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9 [in Ukr.].

9. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy shchodo udoskonalennia poriadku zdiisnennia kryminalnoho provadzhennia v umovakh voiennoho stanu [On amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine to improve the procedure for conducting criminal proceedings under martial law]: Zakon Ukrainy № 2201-IKh vid 14.04.2022. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text [in Ukr.].

10. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu [On the legal regime of martial law]: Zakon Ukrainy № 389-VIII v redaktsii vid 04.03.2026. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text [in Ukr.].

11. Protsesualni aspekty: problemni pytannia dosudovoho rozsliduvannia ta sudovoho provadzhennia v umovakh voiennoho stanu [Procedural aspects: problematic issues of pre-trial investigation and judicial proceedings under martial law]. *Sudova vlada Ukrainy*. Retrieved from: https://court.gov.ua/press/news/1295807/ [in Ukr.].

12. Pid chas zastosuvannia st. 615 KPK slidchyi, prokuror oboviazkovo maiut zaznachaty chomu nemaie obiektyvnoi mozhlyvosti dotrymatysia standartnoho poriadku provedennia protsesualnykh dii: suddia VS Yanovska [When applying Article 615 of the Code of Criminal Procedure, the investigator and prosecutor must necessarily indicate why there is no objective possibility to adhere to the standard procedure for conducting procedural actions: Supreme Court Judge Yanovska]. *ADVOKAT POST. Informatsiine ahentstvo*. Retrieved from: https://advokatpost.com/pid-chas-zastosuvannia-polozhen-st-615-kpk-slidchyj-prokuror-obov-iazkovo-maiut-zaznachaty-chomu-nemaie-ob-iektyvnoi-mozhlyvosti-dotrymatysia-standartnoho-poriadku-provedennia-protsesualnykh-dij-sudd/ [in Ukr.].

13. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinoiu skarhoiu Chervinskoho Romana Hryhorovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) chastyny piatoi statti 615 Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional complaint of Roman Hryhorovych Chervinsky regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of part five of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine]: rishennia № 3-r(II)/2026 vid 1 kvitnia 2026 roku, sprava № 3-162/2024(327/24). Retrieved from: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3_r_2_2026.pdf [in Ukr.].

14. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinymy skarhamy Onishchenka Ruslana Illicha, Havryliuka Dmytra Mykhailovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) chastyny shostoi statti 615 Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro harantii sudovoho kontroliu za dotrymanniam prav osib, yakykh utrymuiut pid vartoiu) [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on constitutional complaints of Onishchenko Ruslan Ilyich, Gavrylyuk Dmytro Mykhailovych regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of part six of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (case on guarantees

of judicial control over observance of the rights of persons held in custody)]: rishennia № 8-r(II)/2024 vid 18.07.2024 roku, sprava № 3-88/2022(205/22, 114/24). Retrieved from: https://ccu.gov.ua/docs/6904 [in Ukr.].

15. Sarai, N. Nevyznachenist yak pershoprychyna ryzyku diialnosti pidpryiemstva rehionu [Uncertainty as the root cause of risk in the region's enterprise activities]. pp. 34–39. Retrieved from: https://rarrpsu.wunu.edu.ua/index.php/rarrpsu/article/view/182/180 [in Ukr.].

ABSTRACT

Pavlo Osadchyi. The concept of «objective impossibility» under martial law in the context of the provisions of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine and the reasonable limits of its application

Ways are proposed to improve the provisions of Article 615 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine by adding a note containing a list of typical cases that should be considered an objective impossibility of applying the standard norms of the codified law. The concept of «objective impossibility» in legal and scientific literature is studied, as well as its meaning in the context of the provisions of Article 615 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine.

The introduction of martial law in Ukraine in connection with the deployment of full-scale military aggression determined the process of changes in many branches of law, in particular the criminal procedural sphere. It should be noted that it is quite sensitive to such global challenges of socio-political life in the country, since any military aggression poses a danger to the life and health of people and in such a case it is sometimes impossible to conduct a pre-trial investigation in accordance with existing norms. In view of this, there is a need to modify certain norms and apply them differently. At the same time, the procedure for observing the rights and freedoms of man and citizen in accordance with international documents ratified by Ukraine is no less important. In such a quintessence, the legislator in the conditions of martial law had to change certain provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter referred to as the CPC of Ukraine) and create a norm that would contain algorithms for actions in conditions of objective impossibility of applying standard procedures or meeting deadlines, while excluding the fact of arbitrary violation of rights and freedoms. It is obvious that martial law by default means an inevitable restriction of human rights and freedoms, but in conditions of their deficiency within the framework of the criminal process, such a violation should not occur.

The concept of «objective impossibility» established in Article 615 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine is quite general and subjective; the legislator himself did not formulate a note explaining what exactly should be considered objective impossibility in martial law and what may become a basis for changing procedures and extending generally defined deadlines.

Key words: *objective impossibility, martial law, special regime, restrictions on human and civil rights and freedoms, admissibility of evidence, limits of application of legal norms.*

Дата першого надходження статті до видання: 03.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 343.13
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-14

Вікторія РОГАЛЬСЬКА
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6265-0469
viktoriia.rohalska@dduvs.edu.ua

Ілона БУЯКОВА
курсант
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-7096-0068
esi_ltsnpu@dduvs.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено специфіку затримання особи без ухвали слідчого судді в умовах воєнного стану, зокрема в районах ведення бойових дій та на тимчасово окупованих територіях України. Розкрито особливості правового регулювання затримання в умовах воєнного стану з урахуванням норм кримінального процесуального законодавства, спеціального законодавства та міжнародного гуманітарного права. Проаналізовано трансформацію підстав, строків і процедур затримання, а також особливості судового контролю в умовах збройного конфлікту. Висвітлено проблеми забезпечення прав людини, зокрема права на свободу, право на захист та належну фіксацію затримання. Окрему увагу приділено правовій оцінці затримань на тимчасово окупованих територіях та їх кваліфікації як незаконного позбавлення волі і воєнного злочину. Установлено, що правове регулювання затримання в умовах воєнного стану визначається насамперед ст. 615 КПК України, яка передбачає можливість адаптації процесуальних процедур до умов, коли функціонування судів, органів досудового розслідування чи інших інституцій є ускладненим або тимчасово неможливим. При цьому така адаптація має виключний характер і повинна застосовуватися лише за наявності об'єктивних перешкод, пов'язаних із бойовими діями. Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану відбувається розширення фактичних підстав та цілей затримання, яке використовується не лише як процесуальний захід забезпечення кримінального провадження, а й як інструмент нейтралізації загроз національній безпеці. Доведено, що значні ризики для прав людини виникають у зв'язку з ускладненням належної фіксації затримання, обмеженим доступом до правової допомоги та використанням дистанційних форм судочинства. Це зумовлює необхідність упровадження додаткових гарантій, зокрема розвитку

© В. Рогальська, 2026
© І. Буякова, 2026

електронних систем обліку затриманих осіб та забезпечення реального доступу до захисника навіть в умовах бойових дій.

Ключові слова: *затримання особи, воєнний стан, тимчасово окуповані території, бойові дії, права людини, судовий контроль, міжнародне гуманітарне право, превентивне затримання.*

Постановка проблеми. Збройна агресія проти України зумовила необхідність функціонування кримінального процесуального механізму в умовах бойових дій та на тимчасово окупованих територіях, що суттєво ускладнило реалізацію класичних процедур затримання. У таких умовах держава одночасно повинна забезпечувати національну безпеку, ефективне розслідування злочинів та дотримання фундаментальних прав людини, насамперед права на свободу та особисту недоторканність.

Запровадження воєнного стану та дія спеціальних норм, зокрема ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), призвели до модифікації процесуальних строків, підстав і порядку затримання, а також часткової трансформації механізмів судового контролю. Водночас такі зміни породжують ризики розширеного тлумачення повноважень уповноважених суб'єктів, що може створювати передумови для порушення прав людини, зокрема у вигляді свавільного затримання або обмеження права на захист.

Окремою проблемою є правова кваліфікація затримань на тимчасово окупованих територіях, які здійснюються окупаційними адміністраціями та не визнаються Україною, що потребує чіткого правового та міжнародно-правового аналізу.

Аналіз публікацій за проблемою. Проблематика затримання особи в умовах воєнного стану останніми роками стала предметом активних наукових досліджень у сфері кримінального процесуального права. Значну увагу питанням трансформації інституту затримання після запровадження воєнного стану приділили Т. Г. Фоміна та В. В. Рогальська, які проаналізували розширення підстав затримання без ухвали слідчого судді, визначили коло уповноважених суб'єктів його здійснення та окреслили проблеми практичного застосування ст. 615 КПК України.

Окремі аспекти правового регулювання кримінального процесуального затримання в умовах воєнного стану досліджував Т. Лоскутов, який обґрунтував необхідність збереження ефективного судового контролю за обмеженням права на свободу навіть за умов дії особливого правового режиму та звернув увагу на співвідношення спеціальних норм ст. 615 КПК України із загальними засадами кримінального провадження.

Проблеми застосування запобіжних заходів та тримання під вартою в умовах воєнного стану висвітлено у працях І. В. Черниченка, Е. В. Дяченка, А. М. Бондаренка, Н. А. Лугіної та інших учених, які досліджували особливості зміни процесуальних строків, здійснення судового контролю, а також вплив воєнного стану на реалізацію конституційних гарантій права на свободу та особисту недоторканність.

Водночас аналіз наукових праць свідчить, що переважну більшість досліджень присвячено окремим процесуальним аспектам затримання або застосуванню запобіжних заходів у період воєнного стану. Недостатньо комплексно досліджено особливості затримання саме в районах ведення бойових дій та на тимчасово окупованих територіях України, взаємодію норм кримінального процесуального законодавства з міжнародним гуманітарним правом, а також проблеми правової кваліфікації незаконних затримань, здійснених окупаційними адміністраціями. Це зумовлює необхідність подальшого комплексного дослідження зазначеної проблематики.

Метою дослідження є комплексний аналіз особливостей правового регулювання затримання особи в районах ведення бойових дій та на тимчасово окупованих територіях України, визначення специфіки застосування кримінального процесуального законодавства в умовах воєнного стану, а також виявлення проблем дотримання прав людини та формування пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблематикою затримання в умовах воєнного стану займалася велика кількість учених, що відображено у науковій літературі. Відповідно до їхніх напрацювань, особливості затримання в умовах воєнного стану, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України, стосуються передусім: 1) ***підстав затримання.*** Так, окрім випадків, визначених у ст. 208 КПК України, законодавець установив нову альтернативну підставу для затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, в умовах воєнного стану, а саме, «можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину», тим самим законодавець значно розширив перелік підстав для затримання без ухвали слідчого судді, надавши можливість уповноваженій службовій особі здійснювати затримання особи, підозрюваної у вчиненні фактично будь-якого злочину, а не лише у разі вчинення корупційного злочину або злочину, вчиненого злочинною спільнотою, що нині встановлено у пунктах 3, 4 ч. 1 ст. 208 КПК України. Можливість затримання особи з підстави обґрунтованої необхідності запобігання втечі після вчинення правопорушення встановлена також у пункті 1(c) ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ); 2) ***суб'єктів затримання.*** В умовах дії воєнного стану додатково діють нормативно-правові акти, які визначають процедуру встановлення заходів, пов'язаних з обмеженням свободи пересування громадян. Так, згідно з п. 15 Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, затвердженого Постановою КМУ від 29.12.2021 № 1455, передбачено право патрулів на території, де встановлено особливий режим, у встановленому законодавством порядку: «затримувати і доставляти до органів або підрозділів Національної поліції осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення у порядку, встановленому КПК України…», «перевіряти в осіб документи, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, та перепустки, а в разі їх відсутності – затримувати відповідних осіб та доставляти до органів або підрозділів Національної поліції для встановлення особи». При цьому до складу патрулів, згідно з указаним Порядком, входять «уповноважені посадові особи Збройних сил, Національної поліції, Національної гвардії та Держприкордонслужби, що виконують покладені на них обов'язки на маршруті патрулювання, визначеному комендантом на території, де введено воєнний стан». Повноваження на затримання осіб також надано патрулям згідно з п. 16 Порядку здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан, затвердженого Постановою КМУ від 8.07.2020 № 573. Слід звернути увагу й на Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, затвердженого Постановою КМУ від 29.12.2021 № 1456, яким також передбачено можливість затримання осіб «у разі виявлення під час перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян ознак складу кримінального та правопорушення». Разом із тим даний нормативно-правовий акт теж містить відсильні норми, оскільки передбачає, що таке затримання здійснюється відповідно до вимог КПК України; 3) ***процедури проведення обшуку затриманої особи.*** Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, якщо під час проведення обшуку особи залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, обшук особи під час затримання може бути проведений без залучення понятих. У такому разі хід і результати його проведення в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису; 4) ***процедури здійснення перекладу під час затримання***. Так, під час дії воєнного стану законодавець у ч. 12 ст. 615 КПК України передбачив можливість для дізнавача, слідчого, прокурора можливість, за наявності обставин, що унеможливлюють

участь перекладача у кримінальному провадженні, особисто здійснювати переклад пояснень, показань або документів, якщо він володіє однією з мов, якими володіє підозрюваний; 5) ***оформлення протоколу затримання.*** Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, в умовах воєнного стану законодавець дозволив за відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій здійснювати фіксацію доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин від моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій; 6) ***граничного строку вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі***. Відповідно до ч. 7 ст. 615 КПК України, у разі наявності об'єктивних обставин, що унеможливлюють вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру у строки, установлені ст. 278 КПК України, якщо такі процесуальні дії здійснюються в умовах воєнного стану, строк для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі може бути продовжено до сорока восьми годин. Само по собі подовження законодавцем граничного строку вручення письмового повідомлення про підозру не обмежує права затриманої особи, оскільки процесуальний статус підозрюваного вона отримує від моменту фактичного затримання, а отже, і скористатися усіма правами, якими її наділив законодавець, може незалежно від вручення письмового повідомлення про підозру. Водночас таке суттєве збільшення граничного строку може впливати на належність забезпечення права на інформування, а саме на реалізацію одного з його змістовних елементів – право бути поінформованим про характер і причини підозри (обвинувачення), висунутої проти особи, що здійснюється з метою надання можливостей підготовки адекватного захисту (рішення ЄСПЛ «Mattoccia v. Italy»); 7) ***процедури розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу щодо затриманої особи***. Законодавець у п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачив можливість такого розгляду із застосуванням доступних технічних засобів відеозв'язку, однак лише у тому разі, якщо в умовах воєнного стану відсутня об'єктивна можливість доставити затриману особу до слідчого судді, суду у строк, передбачений ст. 211 КПК України, тобто не пізніше шістдесяти годин від моменту затримання [1; 2; 9; 13–18].

Специфіка затримання особи в районах ведення бойових дій та на тимчасово окупованих територіях України зумовлена поєднанням норм кримінального процесуального законодавства, спеціального законодавства про правовий режим воєнного стану, а також норм міжнародного гуманітарного права, що застосовуються в умовах збройного конфлікту. На відміну від загального порядку затримання, передбаченого статтями 207–213 КПК України, у таких умовах діє особливий правовий режим, який допускає певні відступи від стандартних процедур, однак не скасовує базових конституційних гарантій права на свободу та особисту недоторканність [7].

Відповідно до ст. 64 Конституції України, в умовах воєнного стану можуть установлюватися окремі обмеження прав і свобод людини та громадянина, зокрема права на свободу й особисту недоторканність, гарантованого ст. 29 Конституції України [3]. Водночас такі обмеження повинні відповідати принципам необхідності, пропорційності та законності, що узгоджується з положеннями ст. 5 ЄКПЛ [4] та ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [8].

Однією з ключових особливостей затримання в районах ведення бойових дій є розширення практичних повноважень уповноважених суб'єктів щодо застосування затримання як заходу реагування на потенційні загрози. Хоча загальні підстави затримання визначено статтями 207–208 КПК України [7], у реальних умовах бойових дій їх застосування характеризується більш широким тлумаченням, зокрема щодо оцінки «обґрунтованої підозри» та ризиків, передбачених кримінальним процесуальним законодавством.

Як зазначається у науковій літературі, затримання в умовах воєнного стану може виконувати не лише функцію забезпечення кримінального провадження, а й функцію ней-

тралізації потенційних загроз, пов'язаних із диверсійною, терористичною або колаборацій-ною діяльністю [10, с. 59]. У таких випадках затримання застосовується навіть за відсутності класичної ситуації «in flagrante», що відрізняє його від загального порядку, визначеного ст. 208 КПК України.

Особливості процесуальних строків затримання в умовах воєнного стану є однією з ключових відмінностей порівняно з мирним часом. Незважаючи на загальне правило, передбачене кримінальним процесуальним законодавством, відповідно до якого строк затримання особи без ухвали слідчого судді не може перевищувати 72 год, у період дії воєнного стану окремі процесуальні строки зазнають модифікації. Зокрема, це стосується строку повідомлення особі про підозру. У мирний час, відповідно до ст. 278 Кримінального процесуального кодексу України, повідомлення про підозру затриманій особі повинно бути здійснене у максимально стислий строк, фактично протягом 24 год від моменту затримання [7]. Такий підхід спрямований на забезпечення оперативності кримінального провадження та недопущення необґрунтованого обмеження прав особи. Водночас в умовах воєнного стану з урахуванням об'єктивних труднощів, пов'язаних із веденням бойових дій, законодавець передбачив можливість збільшення цього строку до 48 год. Це зумовлено необхідністю врахування таких чинників, як порушення логістичних зв'язків, обмежений доступ до місць утримання затриманих, складність проведення першочергових слідчих (розшукових) дій та загроза безпеці учасників кримінального провадження.

Суттєвою особливістю є також модифікація механізму судового контролю. У разі коли слідчий суддя об'єктивно не може здійснювати свої повноваження (зокрема, через бойові дії, евакуацію суду або окупацію території), окремі процесуальні рішення можуть прийматися прокурором. Однак така заміна має тимчасовий і винятковий характер та підлягає подальшій перевірці судом. Указане положення є вимушеним компромісом, спрямованим на забезпечення безперервності кримінального провадження, однак воно не повинно призводити до нівелювання судового контролю як ключової гарантії прав людини.

Важливим орієнтиром у цьому питанні стало Рішення Конституційного Суду України від 18 липня 2024 р. у справі № 3-88/2022(205/22, 114/24), яким було підкреслено неприпустимість автоматичного обмеження прав людини без належного судового контролю навіть в умовах воєнного стану. Суд наголосив, що будь-яке втручання у право на свободу має бути обґрунтованим, пропорційним і здійснюватися на підставі вмотивованого рішення компетентного органу [12].

У районах активних бойових дій широко застосовуються дистанційні форми процесуальної взаємодії, зокрема проведення судових засідань у режимі відеоконференції. Це дає змогу забезпечити доступ до правосуддя навіть за умов небезпеки для життя та здоров'я учасників процесу. Водночас технічні труднощі, відсутність стабільного зв'язку та інші чинники можуть впливати на ефективність реалізації таких процедур.

Окрему увагу слід приділити проблемі фіксації затримання. Належне документування є ключовою гарантією дотримання прав затриманої особи. Проте в умовах бойових дій та окупації воно часто є ускладненим або неможливим, що створює ризики виникнення випадків свавільного або «невизнаного» затримання. У зв'язку із цим важливим є розширення застосування електронних систем обліку, таких як «Custody Records», а також використання технічних засобів фіксації.

Не менш важливою є проблема забезпечення права на захист. Відповідно до ст. 20 КПК України, затримана особа має право на захисника від моменту затримання. Однак у районах ведення бойових дій доступ до адвоката може бути обмежений або відкладений у часі, що створює додаткові ризики порушення прав людини

Щодо тимчасово окупованих територій, то їхній правовий режим визначається Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Україна визнає ці території невід'ємною частиною своєї

держави, однак у зв'язку з відсутністю ефективного контролю не має можливості повною мірою забезпечувати реалізацію прав і свобод громадян. Усі органи та посадові особи, створені на таких територіях не відповідно до законодавства України, уважаються незаконними, а їхні рішення – недійсними [11].

У цьому контексті так звані «затримання», здійснені представниками окупаційних адміністрацій або збройними формуваннями держави-агресора, із погляду українського законодавства та міжнародного права кваліфікуються як незаконне позбавлення волі. Такі дії можуть утворювати склад воєнного злочину, передбаченого ст. 438 Кримінального кодексу України («Порушення законів та звичаїв війни») [6], а також порушувати норми Женевських конвенцій 1949 р., які забороняють свавільне затримання цивільного населення [3].

Після деокупації відповідних територій виникає необхідність здійснення затримання осіб, підозрюваних у співпраці з окупаційною владою або участі у воєнних злочинах. У такому разі застосовуються як загальні норми КПК України, так і спеціальні механізми перевірки (так звані фільтраційні заходи), спрямовані на встановлення ступеня причетності особи до протиправної діяльності. При цьому важливо забезпечити дотримання процесуальних гарантій, щоб уникнути необґрунтованих обмежень прав осіб, які могли діяти під примусом або в умовах крайньої необхідності.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що правове регулювання затримання в умовах воєнного стану визначається насамперед ст. 615 КПК України, яка встановлює особливості кримінального провадження у період дії воєнного стану. Указана норма передбачає можливість адаптації процесуальних процедур до умов, коли функціонування судів, органів досудового розслідування чи інших інституцій є ускладненим або тимчасово неможливим. При цьому така адаптація має виключний характер і повинна застосовуватися лише за наявності об'єктивних перешкод, пов'язаних із бойовими діями. Специфіка затримання особи в районах ведення бойових дій та на тимчасово окупованих територіях України визначається комплексним поєднанням норм кримінального процесуального законодавства, спеціального законодавства про воєнний стан та норм міжнародного гуманітарного права. Така багаторівнева правова регламентація зумовлює відступ від класичних процедур затримання, однак не допускає скасування базових конституційних гарантій права на свободу та особисту недоторканність. Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану відбувається розширення фактичних підстав та цілей затримання, яке використовується не лише як процесуальний захід забезпечення кримінального провадження, а й як інструмент нейтралізації загроз національній безпеці. Це проявляється у ширшому тлумаченні критеріїв обґрунтованої підозри, застосуванні превентивного затримання та модифікації процесуальних строків, зокрема щодо повідомлення про підозру. Установлено, що особливості здійснення судового контролю в умовах бойових дій мають винятковий та тимчасовий характер і зумовлені об'єктивними перешкодами функціонування судової системи. Делегування окремих повноважень прокурору є вимушеним заходом, який підлягає подальшому судовому контролю та не може розглядатися як альтернатива судовій владі. Доведено, що значні ризики для прав людини виникають у зв'язку з ускладненням належної фіксації затримання, обмеженим доступом до правової допомоги та використанням дистанційних форм судочинства. Це зумовлює необхідність впровадження додаткових гарантій, зокрема розвитку електронних систем обліку затриманих осіб та забезпечення реального доступу до захисника навіть в умовах бойових дій. Окремо встановлено, що на тимчасово окупованих територіях так звані «затримання», здійснені окупаційними адміністраціями, не мають правового характеру та кваліфікуються як незаконне позбавлення волі, що може утворювати склад воєнного злочину. Водночас після деокупації виникає необхідність застосування законних процедур затримання до осіб, причетних до колабораційної діяльності чи воєнних злочинів, із обов'язковим дотриманням процесуальних гарантій.

Таким чином, правове регулювання затримання в умовах збройного конфлікту в Україні характеризується балансом між потребами забезпечення національної безпеки та необхідністю дотримання фундаментальних прав людини, що вимагає постійного вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Список використаних джерел

1. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання (станом на 30 грудня 2022 р.). Дніпро ; Львів ; Одеса ; Харків, 2023. 82 с.

2. Застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в контексті затримання уповноваженою службовою особою в порядку статті 208 Кримінального процесуального кодексу України : методичні рекомендації / М. С. Цуцкірідзе та ін. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2022. 113 с.

3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : Конвенція ООН від 12.08.1949 : станом на 23 лютого 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 01 серпня 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

5. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 01 січня 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

6. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 липня 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 01 квітня 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт ООН від 16.12.1966 : станом на 19 жовтня 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

9. Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження» / Ю. П. Аленін та ін. ; за ред. І. В. Гловюк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 440 с.

10. Потоцький М. М. Спеціальні правила здійснення кримінального процесуального затримання. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2021. № 4(39). С. 56–61.

11. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII : станом на 19 травня 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text.

12. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Оніщенка Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою) : Рішення Конституційного Суду України від 18.07.2024 № 8-р(II)/2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text.

13. Рогальська В. В., Бойко О. П. Здійснення взаємодії під час розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. *Право та державне управління.* 2023. № 4. С. 330–336.

14. Рогальська В. В., Дараган В. В. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 3. С. 677–680.

15. Рогальська В. В. Застосування запобіжних заходів під час розслідування злочинів проти основ національної та громадської безпеки України в умовах воєнного стану: окремі аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 1. С. 772–774.

16. Рогальська В. В., Фоміна Т. Г. Затримання уповноваженою службовою особою: законодавчі «лабіринти» та реалії правозастосовної практики. *Science, technology, and innovation: the experience of European countries and prospects for Ukraine*: Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. С. 196–224. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-190-9-8.

17. Фоміна Т. Г., Рогальська В. В. Затримання особи в умовах воєнного стану: підстави та уповноважені службові особи на здійснення. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 4. С. 371–376.

18. Фоміна Т. Г., Рогальська В. В. Особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects:* Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. С. 1289–1297.

References

1. Hloviuk, I., Drozdov, O., Teteriatnyk, H., Fomina, T., Rohalska, V., Zavtur, V. (2023) Osoblyvyi rezhym dosudovoho rozsliduvannia, sudovoho rozghliadu v umovakh voiennoho stanu [Special regime of pre-trial investigation, trial under martial law] : naukovo-praktychnyi komentar Rozdilu IX-1 Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy. Vydannia 4. Elektronne vydannia (stanom na 30 hrudnia 2022 r.). Dnipro-Lviv-Odesa-Kharkiv, 82 p. [in Ukr.].

2. Zastosuvannia polozhen Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod v konteksti zatrymannia upovnovazhenoiu sluzhbovoiu osoboiu v poriadku statti 208 Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy [Application of the provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in the context of detention by an authorized official under Article 208 of the Criminal Procedure Code of Ukraine] : metodychni rekomendatsii / avt. kolektyv: M. S. Tsutskiridze, V. V. Rohalska, O. A. Soldatenko, A. H. Harkusha, D. V. Lazareva ta in. Dnipro : Dnipropetrovskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2022. 113 p. [in Ukr.].

3. Konventsiia pro zakhyst tsyvilnoho naselennia pid chas viiny [Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War] : Konventsiia Orh. Obiedn. Natsii vid 12.08.1949 : stanom na 23 liut. 2023 r. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text [in Ukr.].

4. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] : Konventsiia Rady Yevropy vid 04.11.1950 : stanom na 01 serp. 2021 r. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukr.].

5. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] : vid 28.06.1996 № 254k/96-VR : stanom na 01 sich. 2020 r. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text [in Ukr.].

6. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] : Kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III : stanom na 17 lyp. 2025 r. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text [in Ukr.].

7. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] : Kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI : stanom na 01 kvit. 2026 r. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text [in Ukr.].

8. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava [International Covenant on Civil and Political Rights] : Pakt Orh. Obiedn. Natsii vid 16.12.1966 : stanom na 19 zhovt. 1973 r. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text [in Ukr.].

9. Naukovo-praktychnyi komentar do Rozdilu II Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy «Zakhody zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia» [Scientific and practical commentary to Section II of the Criminal Procedure Code of Ukraine «Measures to ensure criminal proceedings»] / Yu. P. Alenin, M. V. Bahrii, R. I. Blahuta ta in.; za red. I. V. Hloviuk. Lviv : Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2022. 440 p. [in Ukr.].

10. Pototskyi, M. M. (2021) Spetsialni pravyla zdiisnennia kryminalnoho protsesualnoho zatrymannia [Special rules for the implementation of criminal procedural detention]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. № (39), pp. 56–61. [in Ukr.].

11. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy [On ensuring the rights and freedoms of citizens and the legal regime in the temporarily occupied territory of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 15.04.2014 № 1207-VII : stanom na 19 trav. 2024 r. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text [in Ukr.].

12. Rishennia Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinymy skarhamy Onishchenka Ruslana Illicha, Havryliuka Dmytra Mykhailovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) chastyny shostoi statti 615 Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro harantii sudovoho kontroliu za dotrymanniam prav osib, yakykh utrymuiut pid vartoiu) [Judgement of the Second Senate of the Constitutional Court of Ukraine in the case on constitutional complaints of Onishchenko Ruslan Ilyich, Gavrylyuk Dmytro Mykhailovych regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of part six of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (case on guarantees of judicial control over observance of the rights of persons held in custody)] : Rishennia Konstytuts. Sudu Ukrainy vid 18.07.2024 № 8-r(II)/2024. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text [in Ukr.].

13. Rohalska, V. V., Boiko, O. P. (2023) Zdiisnennia vzaiemodii pid chas rozsliduvannia okremykh vydiv kryminalnykh pravoporushen [Interaction during the investigation of certain types of criminal offenses]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia.* № 4, pp. 330–336. [in Ukr.].

14. Rohalska, V. V., Darahan, V. V. (2024) Zastosuvannia zakhodiv zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia v umovakh voiennoho stanu [Use of measures to ensure criminal proceedings under martial law]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal.* № 3, pp. 677–680. [in Ukr.].

15. Rohalska, V. V. (2024) Zastosuvannia zapobizhnykh zakhodiv pid chas rozsliduvannia zlochyniv proty osnov natsionalnoi ta hromadskoi bezpeky Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: okremi aspekty [Application of preventive measures during the investigation of crimes against the foundations of national and public security of Ukraine in martial law: some aspects]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal.* № 1, pp. 772–774. [in Ukr.].

16. Rohalska, V. V., Fomina, T. H. (2021) Zatrymannia upovnovazhenoiu sluzhbovoiu osoboiu: zakonodavchi «labirynty» ta realii pravozastosovnoi praktyky [Detention by an authorized official: legislative «labyrinths» and realities of law enforcement practice]. *Science, technology, and innovation: the experience of European countries and prospects for Ukraine: Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, pp. 196–224. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-190-9-8 [in Ukr.].

17. Fomina, T. H., Rohalska, V. V. (2022) Zatrymannia osoby v umovakh voiennoho stanu: pidstavy ta upovnovazheni sluzhbovi osoby na zdiisnennia [Detention of a person under martial law: grounds and authorized officials for implementation]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo.* № 4, pp. 371–376. [in Ukr.].

18. Fomina T. H., Rohalska V. V. (2022) Osoblyvosti zastosuvannia zapobizhnykh zakhodiv v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of applying preventive measures under martial law]. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph.* Riga, Latvia : Baltija Publishing, pp. 1289–1297. [in Ukr.].

ABSTRACT

Viktoriia Rohalska, Ilona Buiakova. Peculiarities of detention of a person without a decision of an investigating judge under martial law

The article examines the specifics of detaining a person without a decision of an investigating judge in the conditions of martial law, in particular – in the areas of hostilities and in the temporarily occupied territories of Ukraine. The peculiarities of the legal regulation of detention in conditions of martial law are revealed, taking into account the norms of criminal procedural legislation, special legislation and international humanitarian law. The transformation of the grounds, terms and procedures of detention, as well as the peculiarities of judicial control in the conditions of armed conflict, are analyzed. The problems of ensuring human rights are highlighted, in particular the right to freedom, the right to protection and the proper recording of detention. Particular attention is paid to the legal assessment of detentions in the temporarily occupied territories and their qualification as illegal deprivation of liberty and a war crime. It has been established that the legal regulation of detention in conditions of martial law is determined primarily by Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which provides for the possibility of adapting procedural procedures to conditions when the functioning of courts, pre-trial investigation bodies or other institutions is complicated or temporarily impossible. In so doing, such adaptation is of an exclusive nature and should be applied only in the presence of objective obstacles related to hostilities. It is substantiated that in the conditions of martial law, there is an expansion of the actual grounds and goals of detention, which is used not only as a procedural measure to ensure criminal proceedings, but also as a tool for neutralizing threats to national security. Significant risks to human rights have been shown to arise from the difficulty of properly recording detention, limited access to legal aid and the use of remote forms of judicial proceedings. This necessitates the implementation of additional guarantees, in particular the development of electronic systems for recording detained persons and ensuring real access to the defender even in the conditions of hostilities.

Key words: *detention of a person, martial law, temporarily occupied territories, hostilities, human rights, judicial control, international humanitarian law, preventive detention.*

Дата першого надходження статті до видання: 09.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 343.985:341.4
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-15

Дмитро САНАКОЄВ
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6783-3168
dmytro.sanakoiev@dduvs.edu.ua

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ ІЗ МІЖНАРОДНИМИ ГУМАНІТАРНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ

Статтю присвячено дослідженню процесуальних та криміналістичних аспектів взаємодії слідчих Національної поліції України з міжнародними гуманітарними й благодійними організаціями під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201-2 КК України. На основі аналізу статистичних даних та слідчо-судової практики за період 2022–2026 рр. виявлено ключові чинники низької результативності направлення проваджень до суду, зумовлені транскордонним характером походження гуманітарних вантажів. Досліджено особливості взаємодії з міжнародними інституційними донорами, європейськими неурядовими фондами та мережами фінансової розвідки. Сформульовано покроковий практичний алгоритм дій слідчого, що охоплює етапи від первинного митного моніторингу та верифікації іноземних суб'єктів до процесуальної легалізації закордонних документів і призначення судових економічних експертиз.

Ключові слова: *взаємодія, слідчий, досудове розслідування, протидія, виявлення, припинення, розслідування, організована злочинність, міжнародне співробітництво, гуманітарна допомога, донори гуманітарної допомоги, верифікація донорів, міжнародна правова допомога.*

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України зумовило виникнення безпрецедентного за своїми масштабами руху гуманітарної допомоги та благодійних пожертв. Проте стрімке зростання обсягів такої допомоги створило умови для зловживань, що призвело до запровадження у березні 2022 р. ст. 201-2 до Кримінального кодексу України.

Аналіз статистичних даних Офісу Генерального прокурора свідчить про певну динаміку реєстрації таких злочинів, але водночас виявляє низьку ефективність їх доведення до суду. Так, за період дії воєнного стану (2022–2024 рр.) загалом було зареєстровано 680 кримінальних правопорушень за ст. 201-2 КК України. Зокрема, у 2022 р. було обліковано 384 правопорушення, у 2023 р. – 189, а за підсумками 2024 р. кількість зареєстрованих злочинів становила 107 випадків [1]. Попри кількісне зменшення зареєстрованих фактів (на 43,4% у 2024 р. порівняно з 2023 р.), критичною залишається ситуація з результативністю досудового розслідування [2]. У 2024 р. до суду з обвинувальним актом було направлено лише 12 проваджень, що становить приблизно 11% від кількості зареєстрованих за цей рік злочинів. Для порівняння: у 2022 та 2023 рр. цей показник тримався на рівні 25 проваджень щорічно [3]. Схожа динаміка спостерігалась і в 2025 р., коли до суду було направлено 16 кримінальних проваджень, або 17% від загальної кількості зареєстрованих за цей рік злочинів (94) [4]. Протягом січня-квітня 2026 р. зареєстровано 44 кримінальні правопорушення за цією статтею, за якими лише трьом особам повідомлено про підозру та лише два провадження направлено з обвинувальним актом до суду [5].

© Д. Санакоєв, 2026

Така статистична розбіжність між кількістю розпочатих проваджень та результатами їх розгляду вказує на серйозні труднощі у зборі доказової бази. Серед основних перешкод – транскордонний характер походження гуманітарних вантажів: слідчі НПУ часто стикаються з неможливістю оперативно підтвердити статус майна як «гуманітарного» без взаємодії з іноземними донорами та міжнародними логістичними центрами.

Це підтверджує, що розвиток механізмів взаємодії з міжнародними організаціями є не просто науковою проблемою, а практичною необхідністю для підвищення стану виявлення та розслідування злочинів, передбачених ст. 201-2 КК України. Наукове обґрунтування такої взаємодії дасть змогу не лише притягати винних до відповідальності, а й зберегти довіру міжнародних партнерів, що є стратегічним завданням для національної безпеки України.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні та протидії організованій злочинності є предметом постійного наукового пошуку. Теоретико-методологічне підґрунтя для дослідження взаємодії правоохоронних органів України з іноземними партнерами закладено у працях О. Ю. Бусол, О. В. Герасименка, Є. В. Гладкової, В. О. Глушкова, Г. П. Жаровської, А. П. Закалюка, І. М. Леган, О. М. Литвинова, М. І. Мельника, Ю. В. Орлова, Є. Д. Скулиша, О. Ю. Шостко та ін.

Безпосередньо особливості розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201-2 КК України, в умовах воєнного стану та криміналістичні аспекти документування нецільового використання гуманітарної допомоги розглядалися у наукових працях О. В. Кузьменко [6], В. П. Латишева [7], А. О. Наконечного [8], Л. І. Скреклі [10], А. В. Степанченка [11], Д. П. Титора [12], В. М. Шевціва [13] та ін.

Незважаючи на наявність ґрунтовних напрацювань, поза увагою дослідників залишається низка прикладних аспектів, що мають критичне значення для слідчої практики НПУ, а саме: 1) специфіка взаємодії з такими інституціями, як OLAF (Європейське управління з питань запобігання зловживанням) та аналітичними центрами Europol у контексті перевірки легітурності розпорядження гуманітарними ресурсами; 2) деталізація алгоритмів оперативного обміну інформацією з іноземними донорами для встановлення фактичного обсягу та цільового призначення допомоги ще на етапі досудового розслідування; 3) опрацювання механізму використання можливостей міжнародних мереж фінансової розвідки (наприклад, мережі EGMONT) для доказування мети «отримання прибутку» у випадках, коли кошти від незаконного продажу допомоги виводяться в іноземні юрисдикції або конвертуються у віртуальні активи; 4) наукове обґрунтування порядку залучення представників міжнародних гуманітарних організацій як свідків або спеціалістів, зважаючи на їхній особливий правовий статус та імунітети.

Метою статті є розроблення теоретичних положень та практичних алгоритмів взаємодії слідчих Національної поліції України з міжнародними гуманітарними та/або благодійними організаціями під час розслідування фактів незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

Виклад основного матеріалу. Ефективність розслідування злочинів, передбачених ст. 201-2 КК України, безпосередньо залежить від оперативності встановлення походження товарів та верифікації суб'єктів, що здійснювали їх відправлення з-за кордону. Нормативну основу такої взаємодії становлять Розділ IX Кримінального процесуального кодексу України та Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу та Європолу, затверджена Наказом МВС України від 16.08.2017 № 613 [14].

Ключовим інструментом на етапі досудового розслідування є використання каналів INTERPOL (система I-24/7) та EUROPOL (мережа SIENA) [14]. Взаємодія у межах розслідування за ст. 201-2 КК України здійснюється за такими напрямами:

1. *Ідентифікація та верифікація іноземних донорів.* Через канали міжнародного співробітництва слідчі НПУ мають змогу перевірити юридичний статус іноземних фондів

та організацій. Важливим є встановлення факту реєстрації організації як суб'єкта благодійної діяльності у країні походження. Це дає змогу розмежувати законні поставки від фіктивних схем, де іноземна компанія використовується лише як «документальна ширма» для комерційного імпорту під виглядом гуманітарної допомоги.

2. *Документування логістичних маршрутів.* Використання можливостей Європолу дає змогу отримати інформацію про переміщення вантажів територією ЄС. Це є важливим для доказування мети «отримання прибутку», оскільки дає змогу зафіксувати розбіжності між реальною вартістю товару під час закупівлі за кордоном та його задекларованою «нульовою» вартістю під час перетину кордону України.

3. *Співпраця з Європейським управлінням із питань запобігання зловживанням (OLAF).* Оскільки значна частина допомоги надається в межах проєктів, що фінансуються ЄС, OLAF виступає стратегічним партнером у наданні інформації про умови надання допомоги та її цільове призначення. Взаємодія з OLAF регламентується положеннями Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (ст. 452) [15].

Специфічним аспектом є доказування особливо великого розміру (згідно з приміткою до ст. 201-2 КК). У разі коли предметом злочину є специфічне медичне обладнання або техніка подвійного призначення, слідчі використовують міжнародну правову допомогу для залучення іноземних фахівців із метою проведення вартісної експертизи за цінами країни-виробника.

У межах розслідування злочинів за ст. 201-2 КК України вирішальне значення має встановлення статусу майна як «гуманітарної допомоги», якою, згідно з п. 2 ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу», є цільова адресна безоплатна допомога у грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами з мотивів гуманності отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують допомоги у зв'язку із соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, скрутним фінансовим становищем, уведенням воєнного або надзвичайного стану, виникненням надзвичайної ситуації або тяжкою хворобою конкретної фізичної особи, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту [16].

У цьому контексті важливо враховувати вимоги п. 5 ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу», яким визначено, що отримувачами гуманітарної допомоги є юридичні особи, а також акредитовані представництва іноземних держав, міжнародних та іноземних гуманітарних організацій в Україні (без створення юридичної особи), визначені в установленому Кабінетом Міністрів України порядку отримувачами гуманітарної допомоги [16].

Оскільки первинне походження вантажу пов'язане з іноземною юрисдикцією, слідчий НПУ має налагодити взаємодію з такими групами суб'єктів, як:

1. *Міжнародні інституційні донори.* До них належать, зокрема, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), Дитячий фонд ООН (UNICEF), Всесвітня продовольча програма (WFP), Товариство Міжнародного Комітету Червоного Хреста (та його національні представництва) (далі – МКЧХ.), які є одними з найбільших постачальників допомоги в Україну. Відповідно, метою такої взаємодії є отримання офіційних специфікацій вантажів, сертифікатів відповідності та актів передачі конкретним отримувачам (благодійним фондам, громадським організаціям або військовим адміністраціям).

Слідчим слід ураховувати положення Конвенції про привілеї та імунітети Об'єднаних Націй (1946 р.) [17]. Взаємодія здійснюється через офіційні запити до представництв організацій в Україні або через Міністерство закордонних справ. Взаємодія з МКЧХ та національними товариствами (наприклад, німецьким або польським Червоним Хрестом) дає змогу верифікувати походження спеціалізованого обладнання (медичного устаткування, засобів реабілітації тощо). Водночас варто враховувати те, що персонал указаних організацій має міжнародний імунітет від обшуків та допитів. Документи МКЧХ часто містять

унікальні маркування вантажів, що дає змогу слідчим НПУ ідентифікувати «гуманітарний» товар навіть після його перепакування для незаконного продажу в Україні.

2. *Великі європейські фонди та міжнародні неурядові організації (NGOs).* До цієї групи нами включено релігійні та світські благодійні місії (наприклад, Caritas) та національні фонди країн-сусідів (Республіка Польща, країни Балтії, Чехія, Словаччина), благодійні та гуманітарні організації типу «Save the Children», «World Central Kitchen», «Лікарі без кордонів» (Médecins Sans Frontières), People in Need (Людина в біді), ACTED або «Mercy Corps» мають розгалужені логістичні ланцюги. Слідчий може залучати представників цих організацій як свідків для підтвердження того, що певна партія товарів передавалася безоплатно і не була призначена для комерційної реалізації. Указане безпосередньо підтверджуватиме наявність корисливого мотиву у діях злочинців.

3. *Взаємодія з іноземними благодійними фондами, що мають свої представництва в Україні.* До цієї групи організацій нами віднесено, зокрема, міжнародний фонд «Відродження» (США/Україна), The 1k Project (США), Howard G. Buffett Foundation (США), Charles Stewart Mott Foundation (США), Gate to Ukraine (США), Razom for Ukraine (США), United Help Ukraine (США), Operation White Stork (США/Європа), Hospitallers (міжнародні осередки), Blue/Yellow (Литва) та ін.

У разі коли донором виступає невеликий приватний фонд (наприклад, зареєстрований у США чи Великій Британії), та який не має представництва в Україні, взаємодія відбувається у порядку, визначеному Главою 43 КПК України. Оскільки гуманітарна допомога в обліку часто має «нульову вартість», саме через запит до іноземного донора слідчий може отримати інвойси (рахунки-фактури), за якими товар закуповувався за кордоном. Це необхідно для визначення «значного», «великого» або «особливо великого» розміру (згідно з приміткою до ст. 201-2 КК).

Кількісний та якісний аналіз 68 вироків судів України за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, винесених у період із 2023 по 2025 р., дав змогу виокремити міжнародних суб'єктів та їхній статус у кримінальному процесі. Так, найбільшу групу (42 випадки) становили неурядові громадські організації (фонди) Республіки Польща, які виступали первинним донором та власником вантажу. Другу групу (5 випадків) становили міжнародні інституції (ООН та Червоний Хрест) або злочинні організації, що їх імітували. Також зафіксовано близько 15 випадків участі приватних іноземних меценатів, які були долучені як посередники та передавали майно або кошти «із рук у руки». Окремо виявлено шість випадків участі фондів із країн Балтії як постачальників високотехнологічної допомоги. Окрім того, важливим для проведення ефективного досудового розслідування є встановлення способу вчинення протиправного діяння, що дає змогу здійснити правильну кваліфікацію кримінального правопорушення та визначитися з обсягом необхідних слідчих (розшукових) дій [9, с. 267].

На основі аналізу чинного законодавства України та ратифікованих міжнародних договорів, матеріалів слідчо-судової практики, актуальних наукових розвідок вітчизняних учених пропонуємо алгоритм взаємодії слідчого Національної поліції України з міжнародними гуманітарними та благодійними організаціями під час розслідування злочинів, передбачених ст. 201-2 КК України, у вигляді такої послідовності:

1. *Верифікація та первинний моніторинг із метою встановлення факту офіційного декларування вантажу верифікованою міжнародною організацією як гуманітарної допомоги.* Із цією метою слідчий у процесуальній формі (ст. 93 КПК України) взаємодіє з підрозділами Державної митної служби України та на підставі запиту отримує інформацію про факт офіційного декларування вантажу міжнародною організацією як гуманітарної допомоги. Така інформація надається у тому числі за результатами перевірки через Автоматизовану систему реєстрації гуманітарної допомоги з отриманням даних про унікальний код гуманітарної допомоги та задекларованого іноземного донора [18]. Шляхом тимчасового доступу до речей і документів (глава 15 КПК України) здійснюється вилучення Декларації

про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою (за формою згідно з Додатком 1 до Порядку, затвердженого Постановою № 953) із метою перевірки на відповідність номенклатури або обсягів товару в Декларації реальним товарам. Також аналізується Звіт про наявність та розподіл гуманітарної допомоги (п. 12 Порядку, затвердженого Постановою № 953), адже отримувач зобов'язаний внести електронний звіт до автоматизованої системи до 15-го числа місяця, наступного за місяцем отримання. Порівняння цифр у звіті та фактичних залишків на складі дає змогу задокументувати недостачу (прихований продаж).

2. *На підставі запиту (ст. 93 КПК України) до Міністерства юстиції України здійснюється перевірка наявності офіційного представництва (філії) іноземного фонду на території України та запит до такого представництва (у порядку ст. 159 КПК України) про надання копій документів:* дарчих листів (Donation Letters), інвойсів, де зазначено статус вантажу «Not for sale» або «Humanitarian aid». За результатами витребування та опрацювання Звіту про використання доходів (прибутків) неприбуткової організації здійснюється аналіз на предмет відображення операцій із гуманітарною допомогою та порівняння їх із первинною бухгалтерією. Додатково здійснюється аналіз первинної фінансової документації, зокрема касових книг, виписок за банківськими рахунками благодійної організації в межах призначених судово-бухгалтерської та фінансово-економічної експертиз. Як ми зазначали, гуманітарна допомога в обліку часто має «нульову вартість», і щоб довести «великий або особливо великий розмір» отриманого прибутку, слідчому важливо встановити ринкову вартість реалізованого майна в Україні шляхом призначення судової товарознавчої експертизи. Кінцевою метою таких слідчих та процесуальних дій є доведення корисливого мотиву та факту отримання прибутку від операцій із безоплатним майном. За результатами представник іноземного донора (філія) визнається потерпілим у кримінальному провадженні із врученням Пам'ятки про процесуальні права та обов'язки потерпілого (ч. 2 ст. 55 КПК України).

3. *Через підрозділи Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва та каналами обміну оперативною інформацією (наприклад, SIENA) здійснюється перевірка факту придбання майна та статусу донора за кордоном.* З'ясовуються питання про те, чи передавалося майно конкретній особі або благодійному фонду безоплатно; чи фігурує дана організація як легальний донор у реєстрах країни відправлення. У подальшому документи, отримані від міжнародної організації (наприклад, польського чи німецького фонду), порівнюються з тим, що фігурант зазначив в українській Декларації (Додаток 1 до Постанови № 953). Відповідно, якщо іноземний донор передав 10 генераторів безоплатно, а в Україні задекларовано 5 (або вони взагалі не внесені до звіту про розподіл), це може свідчити про можливий злочинний умисел особи (групи осіб) та подальше повідомлення про підозру.

4. *У разі відсутності офіційного представництва (філії) іноземного фонду на території України розглядається питання щодо направлення запиту про міжнародно-правову допомогу* до компетентних органів іноземної держави з проханням провести офіційне вилучення (виїмку) фінансових документів та допитати службових осіб донора (зокрема, шляхом відеоконференції у порядку ст. ст. 232, 567 КПК України).

Висновки. У результаті проведеного дослідження сформульовано теоретичні положення та комплексний алгоритм, що оптимізує процесуальні засади взаємодії слідчих Національної поліції України з міжнародними гуманітарними організаціями під час розслідування злочинів за ст. 201-2 КК України. Обґрунтовано доцільність визнання іноземних донорів потерпілою стороною через залучення їхніх офіційних представництв в Україні, що мінімізує потребу в тривалій процедурі міжнародної правової допомоги та забезпечує оперативне отримання автентичної фінансово-бухгалтерської документації для призначення судових економічних і товарознавчих експертиз. Диференціація тактичних ліній взаємодії залежно від правового статусу іноземного суб'єкта, а також суворе врахування міжнародно-правових імунітетів дають змогу слідчому ефективно документувати нецільове використання майна, беззаперечно доводити корисливий мотив фігурантів і забезпечувати належну доказову базу для направлення обвинувальних актів до суду в межах розумних строків.

Список використаних джерел

1. Офіс Генерального прокурора. *Звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за січень–грудень 2022 року*. 2023. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-za-2022-rik.

2. Офіс Генерального прокурора. *Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2023 року*. 2024. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-za-2023-rik.

3. Офіс Генерального прокурора. *Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за січень–грудень 2024 року*. 2025. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-za-2024-rik.

4. Офіс Генерального прокурора. *Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за січень–грудень 2025 року*. 2026. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=279658.

5. Офіс Генерального прокурора. *Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-квітень 2026 року: Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування*. 2026. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=286622.

6. Кузьменко О. В. Особливості криміналістичної характеристики незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. *Ірпінський юридичний часопис*. 2022. Вип. 2(9). С. 171–178.

7. Латишев В. П. *Основи методики розслідування шахрайства у сфері надання гуманітарної допомоги* : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2024. 226 с.

8. Наконечний А. О. Криміналістична характеристика незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 6(59). С. 141–146.

9. Наконечний А. О. Особливості розслідування кримінальних проваджень за фактом незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. *Право.ua*. 2024. № 4. С. 264–269.

10. Скрекля Л. І. Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги: огляд законодавчих формулювань. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2025. № 18. С. 26–31.

11. Степанченко А. В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги : дис. … канд. юрид. наук : 081 Право. Київ, 2025. 220 с.

12. Титор Д. П. Основи методики розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності або надання гуманітарної допомоги : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2024. 226 с.

13. Шевців В. М. Методика розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 292 с.

14. Наказ МВС України від 17.08.2020 № 613 «Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол». 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text.

15. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

16. Закон України «Про гуманітарну допомогу». 1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text.

17. Організація Об'єднаних Націй. Конвенція про привілеї та імунітети Об'єднаних Націй. 1946. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_150#Text.

18. Кабінет Міністрів України. Постанова № 953 «Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану». 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text.

References

1. Office of the Prosecutor General. (2023) *Zvit pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia za sichen–hruden 2022 roku* [Report on registered criminal offenses and results of their pre-trial investigation for January–December 2022]. Retrieved from: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-za-2022-rik [in Ukr.].

2. Office of the Prosecutor General. (2024) *Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia za sichen–hruden 2023 roku* [Unified report on criminal offenses for January–December 2023]. Retrieved from: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-za-2023-rik [in Ukr.].

3. Office of the Prosecutor General. (2025) *Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia za sichen–hruden 2024 roku* [On registered criminal offenses and results of their pre-trial investigation for January–December 2024]. Retrieved from: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-za-2024-rik [in Ukr.].

4. Office of the Prosecutor General. (2026) *Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia za sichen–hruden 2025 roku* [On registered criminal offenses and results of their pre-trial investigation for January–December 2025]. Retrieved from: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=279658 [in Ukr.].

5. Office of the Prosecutor General. (2026) *Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia za sichen-kviten 2026 roku* [Unified report on criminal offenses for January-April 2026]. Retrieved from: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=286622 [in Ukr.].

6. Kuzmenko, O. V. (2022) Osoblyvosti kryminalistychnoi kharakterystyky nezakonnoho vykorystannia z metoiu otrymannia prybutku humanitarnoi dopomohy, blahodiinykh pozhertv abo bezoplatnoi dopomohy [Features of criminalistic characteristics of illegal use of humanitarian aid, charitable donations or free assistance for profit]. *Irpin Law Journal*. Vyp. 2 (9), pp. 171–178. [in Ukr.].

7. Latyshev, V. P. (2024) *Osnovy metodyky rozsliduvannia shakhraistva u sferi nadannia humanitarnoi dopomohy* [Fundamentals of methods for investigating fraud in the field of humanitarian aid provision] : dys. … kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / Research Institute of Public Law; Dnipro State University of Internal Affairs. Dnipro. 226 p. [in Ukr.].

8. Nakonechnyi, A. O. (2024) Kryminalistychna kharakterystyka nezakonnoho vykorystannia z metoiu otrymannia prybutku humanitarnoi dopomohy [Criminalistic characteristics of illegal use of humanitarian aid for profit]. *Carpathian Legal Gazette*. Vyp. 6 (59), pp. 141–146. [in Ukr.].

9. Nakonechnyi, A. O. (2024) Osoblyvosti rozsliduvannia kryminalnykh provadzen za faktom nezakonnoho vykorystannia z metoiu otrymannia prybutku humanitarnoi dopomohy, blahodiinykh pozhertv abo bezoplatnoi dopomohy [Features of investigation of criminal proceedings on the fact of illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations or free assistance]. *Pravo.ua*. No. 4, pp. 264–269. [in Ukr.].

10. Skreklia, L. I. (2025) Nezakonne vykorystannia z metoiu otrymannia prybutku humanitarnoi dopomohy, blahodiinykh pozhertv abo bezoplatnoi dopomohy: ohliad zakonodavchykh formuliuvan [Illegal use of humanitarian aid, charitable donations or free assistance for profit: a review of legislative formulations]. *Bulletin of Lviv University of Trade and Economics. Legal Sciences*. No. 18, pp. 26–31. [in Ukr.].

11. Stepanchenko, A. V. (2025) *Kryminalistychna kharakterystyka ta osoblivosti rozsliduvannia nezakonnoho vykorystannia z metoiu otrymannia prybutku humanitarnoi dopomohy, blahodiinykh pozhertv abo bezoplatnoi dopomohy* [Criminalistic characteristics and features of investigation of illegal use of humanitarian aid, charitable donations or free assistance for profit] : dys. … kand. yuryd. nauk : 081 Pravo / Research Institute of Public Law, National Academy of Internal Affairs. Kyiv. 220 p. [in Ukr.].

12. Tytor, D. P. (2024) *Osnovy metodyky rozsliduvannia shakhraistva u sferi volonterskoi ta blahodiinykh diialnosti abo nadannia humanitarnoi dopomohy* [Fundamentals of methods for investigating fraud in the field of volunteer and charity activities or provision of humanitarian aid] : dys. … kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / Dnipro State University of Internal Affairs. Dnipro. 226 p. [in Ukr.].

13. Shevtsiv, V. M. (2023) *Metodyka rozsliduvannia nezakonnoho vykorystannia z metoiu otrymannia prybutku humanitarnoi dopomohy, blahodiinykh pozhertv abo bezoplatnoi dopomohy* [Methods of investigation of illegal use of humanitarian aid, charitable donations or free assistance for profit] : monohrafiia. Vinnytsia : TVORY. 292 p. [in Ukr.].

14. Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (2020). Pro zatverdzhennia Instruktsii pro poriadok vykorystannia pravookhoronnymy orhanamy Ukrainy informatsiinoi systemy Mizhnarodnoi orhanizatsii kryminalnoi politsii – Interpol [On approval of the Instruction on the procedure for using the information

system of the International Criminal Police Organization – INTERPOL by law enforcement agencies of Ukraine] (Order No. 613). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text [in Ukr.].

15. *Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniєї storony, ta Evropeiskym Soiuzom…* [Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union…]. (2014) Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukr.].

16. Verkhovna Rada of Ukraine. (1999) *Zakon Ukrainy «Pro humanitarnu dopomohu»* [Law of Ukraine «On Humanitarian Aid»]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text [in Ukr.].

17. United Nations. (1946) *Konventsiia pro pryvilei ta imunitety Obiednanykh Natsii* [Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_150#Text [in Ukr.].

18. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023) *Postanova No. 953 «Deiaki pytannia propusku ta obliku humanitarnoi dopomohy v umovakh voiennoho stanu»* [Resolution No. 953 «Some issues of passing and accounting for humanitarian aid under martial law»]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text [in Ukr.].

ABSTRACT

Dmytro Sanakoiev. Interaction of investigators with international humanitarian organizations during the investigation of illegal use of humanitarian aid

The scientific article provides a comprehensive criminalistics and criminal procedural analysis of the interaction between investigators of the National Police of Ukraine and international humanitarian and charitable organizations during the investigation of crimes stipulated in Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine. Based on empirical data and the analysis of official judicial statistics from the period of 2022–2026, the paper reveals a substantial gap between the number of registered criminal proceedings and cases successfully sent to court with a bill of indictment. The author determines that the primary obstacle to high-quality pre-trial investigation lies in the transborder nature of humanitarian goods and the difficulties of prompt asset status verification.

The study investigates the tactical and procedural specificities of cooperation with international institutional donors (such as the UN, UNHCR, UNICEF, WFP, and the ICRC), large European non-governmental organizations, and global financial intelligence networks (including EGMONT). Special academic and practical attention is paid to the international legal immunities of UN and ICRC personnel, which impose significant legal boundaries on conventional investigation measures and require voluntary engagement through official diplomatic channels.

The main scientific outcome of the research is a newly developed four-stage tactical algorithm for investigators. It sequentially integrates initial custom monitoring through automated digital verification systems, verification of foreign donor entities via Interpol and Europol databases, economic audit of primary financial documentation alongside tax reports of non-profit entities, and ultimate procedural consolidation of evidence. The paper substantiates that recognizing foreign donor organizations as victims under Article 55 of the Criminal Procedural Code of Ukraine via their accredited domestic branches is the most effective way to legally acquire original foreign records, bypassing the prolonged international legal assistance procedure. Furthermore, the necessity of mandatory simultaneous assignment of forensic economic and forensic commodity expert examinations is justified to establish the market value of free goods and objectively calculate the exact scale of illegal profit.

Key words: *interaction, investigator, pre-trial investigation, countering, detection, suppression, investigation, organized crime, international cooperation, humanitarian aid, humanitarian aid donors, verification of donors, international legal assistance.*

Дата першого надходження статті до видання: 05.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ, ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 343.13; 343.985
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-16

Анатолій ВОЛОБУЄВ
доктор юридичних наук, професор
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9419-7446
vaf26@ukr.net

КЛАСИФІКАЦІЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті зазначається, що у кримінальному провадженні основним інструментом пізнання, яке відбувається у формі доказування, є слідчі (розшукові) дії. Їхній зміст становлять певні набори операцій щодо пошуку, фіксації, вилучення та оцінки залишених слідів, які стають процесуальними джерелами доказів. У Кримінальному процесуальному кодексі України перелік слідчих (розшукових) дій наведено в довільному порядку без урахування їхньої природи і взаємного зв'язку. Це створює певні проблеми в тлумаченні їхнього змісту, процесуальних і тактичних правил їх проведення. Обґрунтовано актуальність здійснення класифікації слідчих (розшукових) дій на основі природи слідів кримінального правопорушення, на які спрямовані пізнавальні операції щодо їх пошуку, фіксації, вилучення та оцінки. На цій основі запропоновано класифікувати слідчі (розшукові) дії на такі групи: 1) спрямовані на виявлення і фіксацію матеріальних слідів кримінального правопорушення: огляд (місцевості, приміщення, речей, документів, трупа), освідування (огляд тіла живої людини), обшук (приміщення, ділянки місцевості, особи), зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису; експертизи матеріальних об'єктів; 2) спрямовані на виявлення і фіксацію образів в пам'яті людей – ідеальних суб'єктивних слідів кримінального правопорушення: допит, пред'явлення для впізнання (особи, речей, трупа), експертизи внутрішнього світу людини (психологічна, психіатрична, психолого-психіатрична експертизи); 3) під час проведення яких одночасно досліджуються матеріальні та ідеальні об'єкти: слідчий експеримент, психологічна експертиза з використанням технічного інструментарію. Саме природа слідів зумовлює системні зв'язки між однорідними СРД, що ґрунтуються на закономірностях утворення і збереження різних слідів кримінального правопорушення.

Ключові слова: *кримінальне провадження, пізнавальна діяльність, релевантність пошуку, природа слідів, матеріальні сліди, ідеальні сліди-образи.*

Постановка проблеми. Кримінальне провадження являє собою врегульовану нормами кримінального процесуального права діяльність уповноважених державою осіб, спрямовану на пізнання обставин кримінального правопорушення, яке є подією минулого. Цей пізнавальний процес є складним з урахуванням специфічності об'єкта, умов та форми

© А. Волобуєв, 2026

доказування. Основним його інструментом є слідчі (розшукові) дії (далі – СРД), зміст яких становлять певні набори операцій щодо пошуку, фіксації, вилучення та оцінки залишених слідів, що стають процесуальними джерелами доказів. Зважаючи на те, що сліди кримінального правопорушення в їх широкому розумінні є різноманітними змінами в оточуючій матеріальній обстановці та пам'яті людей, варто підкреслити, що вони мають різну природу. Відповідно, природа об'єкта, на який спрямовані пізнавальні дії, зумовлює й використання релевантних засобів пошуку відомостей щодо обставин кримінального правопорушення[1]. Дотримання такої відповідності є запорукою успішності проведення СРД під час вирішення завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПКУ).

У чинному КПКУ слідчі (розшукові) дії за ознакою режиму їх проведення класифіковано на гласні та негласні. Інститут негласних СРД є новітнім правовим інститутом у кримінальному процесі та предметом окремих досліджень [7; 9; 16], тому зосередимо увагу на природі та класифікації гласних СРД. У КПК України вони наведені в довільному порядку без визначення їхньої природи, а отже, і зв'язку між ними: допит (статті 224–226); пред'явлення для впізнання (статті 228–232); обшук (статті 234–236); огляд (статті 237–239); слідчий експеримент (стаття 240); освідування особи (стаття 241); проведення експертизи (статті 242–245); зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису (стаття 245-1). На перший погляд довільний підхід не має принципового значення у кримінальному провадженні. Але між СРД існують певні закономірні зв'язки і залежності, які ґрунтуються на їхній природі, є важливими для розуміння їхньої сутності під час прийняття процесуальних і тактичних рішень. Виходячи з міждисциплінарного характеру проведення СРД, можна виділити їхні процесуальний і криміналістичний аспекти, урахування яких є важливим під час досудового розслідування і судового провадження. Висвітлення цієї важливої для практики проблематики видається найбільш актуальним у контексті класифікації СРД на основі природи слідів кримінального правопорушення.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблематика визначення поняття СРД, їхніх ознак та видів активно досліджувалася правниками після прийняття КПКУ 2012 р. у зв'язку із суттєвим оновленням їх переліку і порядку проведення (В. В. Вапнярчук [2], В. В. Білоус і В. Ю. Шепітько [1], М. Я. Никоненко [13], С. Лупій і А. Крижановський [10], Н. В. Малярчук [11], А. І. Виноградова і В. І. Бондар [3] та ін.). Основна увага зосереджувалася на визначенні процесуальних ознак СРД, їх розмежуванні з іншими процесуальними діями, визначенні відмінностей близьких за змістом СРД. Але при цьому не виділялися окремі класифікаційні групи СРД за природою об'єкта їх спрямування, що дало б змогу поєднати між собою вчення криміналістичного слідознавства і теорію доказування, визначити закономірні зв'язки між окремими СРД.

Метою статті є здійснення класифікації СРД на основі природи механізму утворення слідів кримінального правопорушення, що виступають об'єктами пізнання і джерелами доказів. На цій основі вирішується, з одного боку, теоретична проблема міжпредметного поєднання криміналістичного слідознавства і теорії доказування, а з іншого – практична проблема визначення черговості проведення СРД з урахуванням їх природної спрямованості та взаємного зв'язку.

Виклад основного матеріалу. У процесуальному аспекті важливим є визначення сутності СРД як регламентованих кримінальним процесуальним законом дій, що здійснюються уповноваженою особою і спрямовані на формування або дослідження доказової

[1] *Релевантність пошуку* – це відповідність. Інформація, результат пошуку … або будь-який контент уважається релевантним, якщо він точно відповідає тому, що ви шукаєте або що вам потрібно (URL: https://proseo.kiev.ua/stati/shcho-take-relevantnist-sajtu/).

основи правової позиції певного суб'єкта доказування, торкаються його прав та законних інтересів і пов'язані з можливістю застосування державного процесуального примусу [2, с. 74; 13, с. 358]. На цій основі виділено ознаки СРД:

– ці дії передбачені й регламентовані кримінальним процесуальним законом;

– можуть проводитися лише після початку досудового розслідування (за винятком огляду місця події) і до його закінчення;

– учиняються лише уповноваженими особами;

– мають пізнавальний, пошуковий характер;

– потребують обов'язкової фіксації у відповідному протоколі і додатках до нього;

– відрізняються одна від одної змістом та особливостями процесуальної форми;

– забезпечення окремих СРД державним примусом тощо [11, с. 129–130].

За особливостями процесуального регулювання і ступенем обмеження конституційних прав людини та громадянина СРД поділяються на дві великі класифікаційні групи: гласні (позначаються поняттям «слідчі (розшукові) дії», гл. 20 КПКУ) і негласні (процесуальні дії, факт і методи проведення яких за загальним правилом не підлягають розголошенню і позначаються поняттям «негласні слідчі (розшукові) дії», гл. 21 КПКУ). СРД можуть бути класифіковані й за іншими процесуальними підставами [13, с. 358–360], що допомагає усвідомити їх сутність, мету, зв'язок між собою, особливості процесуальної форми тощо.

У криміналістичному аспекті, який може розглядатися допоміжним до аспекту процесуального, акцент робиться на природних особливостях відомостей, які отримуються в результаті проведення СРД, адже механізм формування різних за природою слідів кримінального правопорушення має відмінності, які повинні враховуватися під час прийняття рішення щодо проведення СРД та їх черговості. Під таким кутом зору СРД розглядаються як способи виявлення і фіксації слідів кримінального правопорушення в широкому розумінні – внесених ним змін у матеріальну обстановку і свідомість (пам'ять) очевидців. Потрібно підкреслити, що поняття «слід» є системно утворюючим для понятійно-категоріального апарату кримінального провадження: «розслідування», «слідство», «слідчий», «дослідження». Поділ слідів кримінального правопорушення на сліди матеріального та ідеального (психологічного) характеру дає змогу відповідним чином класифікувати СРД. Це надає можливість визначити криміналістичний аспект їх проведення (підготовчі дії і заходи, особливості використання технічних засобів фіксації, визначення послідовності в їх застосуванні, тактичних прийомів тощо).

У зв'язку з наведеним зазначимо, що в історії криміналістики мав місце підхід до класифікації СРД із використанням формулювань «від речей» і «від людей». Але він не отримав підтримки і визнання, очевидно, через те, що від людей можна було отримати не лише показання, а й певні речі та документи, які могли використовуватися як джерела доказів. У сучасних дослідженнях іноді використовується поділ СРД на вербальні (допит), невербальні (огляд, освідування, обшук) і змішані (пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент) [1, с. 279–280; 3, с. 28; 17, с. 271–274]. Такий підхід видається також некоректним, оскільки він є механічним перенесенням у кримінальне провадження специфічної термінології зі сфери психології комунікації, у якій використовуються вербальні та невербальні засоби спілкування [8]. Справа в тому, що під час проведення фактично всіх СРД може бути отримана як словесна, так і несловесна інформація, яка фіксується у протоколі. Так, під час огляду місця крадіжки, поєднаної з проникненням у приміщення, рекомендується обов'язково залучати потерпілого або іншу особу, яка добре знає обстановку цього місця. Це потрібно для того, щоби ця особа допомогла виявити зміни, внесені в обстановку діями крадія (які речі зникли і де вони знаходилися, які речі та інші зміни в обстановці з'явилися на місці тощо). Заяви і пояснення залученої до огляду особи обов'язково заносяться до протоколу огляду (ч. 4 ст. 237 КПКУ). Водночас упродовж допиту отримується не

лише словесна інформація, сприймаються й динамічні прояви особи (поза, міміка, жестикуляція тощо), що може бути використано для оцінки особистості та її показань. Наприклад, під час допиту неповнолітнього (дитини) в певних випадках цілком обґрунтовано рекомендується для фіксації застосовувати відеозапис, що сприяє правильній оцінці показань [14].

У зв'язку з наведеним убачається очевидним, що потрібно вибирати підставою для класифікації СРД не форму отримуваної інформації (вербальну чи невербальну), а спрямованість СРД на певні сліди кримінального правопорушення, які мають різну природу походження. На цій основі СРД можуть бути класифіковані на такі групи:

1. СРД, що спрямовані на виявлення і фіксацію матеріальних слідів кримінального правопорушення: огляд (місцевості, приміщення, речей, документів, трупа), освідування (огляд тіла живої людини), обшук (приміщення, ділянки місцевості, особи), зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису; експертизи матеріальних об'єктів. Наведені СРД об'єднує мета виявлення, фіксації та оцінки змін в матеріальній обстановці вчинення кримінального правопорушення, окремих її елементів. Уповноваженим суб'єктом за допомогою власних органів чуття здійснюється безпосереднє сприйняття певного матеріального об'єкта або сукупності об'єктів (наприклад, обстановки місця події). При цьому вирішується завдання встановлення причинно-наслідкового зв'язку виявлених ознак і властивостей обстежуваного об'єкта з кримінальною подією, чим забезпечується належність отримуваних доказів.

Варто звернути увагу, що у зазначеній класифікаційній групі СРД є й проблемні питання щодо їх розмежування та правової урегульованості. Зокрема, це стосується визначення відмінностей у проведенні огляду (ст. 237 КПКУ) та обшуку (ст. 234 КПКУ), зміст яких є схожим і полягає в обстеженні певного об'єкта. Видається, що основою для такого розмежування є положення ч. 1 ст. 233 КПКУ, відповідно до якого проникнення до житла чи іншого володіння особи з метою його обстеження або іншою будь-якою метою є можливим лише за добровільною згодою особи-володільця. За відсутності такої згоди обстеження можливе лише на підставі ухвали слідчого судді і має здійснюватися за правилами, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 237 КПКУ). Зважаючи на те, що ухвала слідчого судді є дозволом на примусове обстеження житла чи іншого володіння особи за відсутності її згоди на проникнення до нього, можна дійти висновку, що обшук є примусовим оглядом певного об'єкта з метою виявлення матеріальних слідів кримінального правопорушення. Потрібно підкреслити: між оглядом та обшуком існує закономірна залежність у ланцюгу встановлення причинно-наслідкового зв'язку між окремими слідами та обставинами їх виявлення. Так, під час огляду місця вчинення крадіжки з проникненням у приміщення можуть бути встановлені ознаки викрадених вартісних речей (фото, документи про придбання, опис потерпілої особи), які мають використовуватися під час проведення обшуку житла підозрюваного.

У зв'язку з наведеними положеннями є сенс звернути увагу й на освідування особи, яке має статус окремої самостійної СРД. Її зміст полягає в обстеженні тіла та одягу певної особи для виявлення слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або виявлення особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу (ст. 241 КПКУ). Це надає підстави для розгляду освідування як різновиду огляду, спрямованого на специфічний об'єкт. Є очевидним, що проведення освідування, з одного боку, торкається права людини на недоторканість, її честі та гідності, а з іншого – за своїм змістом має закономірний зв'язок з оглядом, обшуком та експертизою. Ю. М. Мирошниченко цілком обґрунтовано відзначає проблемні питання правозастосування, пов'язані з відсутністю чіткого нормативного розмежування освідування від указаних суміжних процесуальних дій, що створює ризик довільного застосування відповідних процедур у слідчо-судовій

практиці [12]. Ця обставина з урахуванням того, що освідування може мати як добровільний, так і примусовий характер, підтверджує важливість визначення закономірних зв'язків між окремими СРД наведеної класифікаційної групи СРД та їх розмежування.

Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису (ст. 245-1 КПКУ) є новою процесуальною дією, яка включена до системи СРД у 2022 р. [15]. Це було зумовлено, з одного боку, поширеністю використання автоматичних засобів фіксації суспільно важливих подій (камер відеоспостереження, відеореєстраторів), а з іншого – використанням технічних засобів здійснення кібератак. Отже, з появою поняття цифрових слідів кримінального правопорушення було започатковано й новий спосіб їх виявлення і фіксації.

2. СРД, що спрямовані на виявлення і фіксацію образів у пам'яті людей – ідеальних суб'єктивних слідів кримінального правопорушення: допит, пред'явлення для впізнання (особи, речей, трупа), експертизи внутрішнього світу людини (психологічна, психіатрична, психолого-психіатрична експертизи). Зазначені СРД об'єднує в одну класифікаційну групу мета виявлення, фіксації та оцінки змін у пам'яті людей у зв'язку з учиненням кримінального правопорушення. Оскільки кримінально карані вчинки відбуваються у соціальному середовищі, то у свідомості учасників та очевидців формуються образи цієї події у цілому чи окремих її фрагментів. Ці образи можуть розглядатися як ідеальні сліди (відбитки), які на відміну від слідів матеріального характеру знаходяться під впливом низки психофізіологічних суб'єктивних чинників. Отже, проведення таких СРД зумовлює необхідність вивчення особи учасника кримінального провадження, який був учасником або очевидцем певної події (потерпілий, свідок, підозрюваний). Відомості про соціальний статус особи, її психофізіологічні особливості потрібні для встановлення психологічного контакту і спонукання до відтворення суб'єктивних образів у вигляді показань (малюнків, схем тощо). Таким чином, докази отримуються уповноваженим суб'єктом не шляхом власного сприйняття слідів кримінального правопорушення, а опосередковано через суб'єктивне їх сприйняття та відтворення інших осіб, що потребує усебічної перевірки на достовірність.

У зазначеній класифікаційній групі СРД базовим є допит, результати якого створюють підстави для проведення інших СРД, зокрема пред'явлення певного об'єкта для впізнання [4, с. 284; 5, с. 51]. Як правило, із наданими під час допиту показаннями закономірно пов'язане й проведення експертиз щодо визначення особливостей розумових процесів допитаної особи (психологічної, психіатричної, комплексної психолого-психіатричної) для вирішення питання достовірності сумнівних показань і душевного стану особи.

3. СРД, під час проведення яких одночасно досліджуються матеріальні та ідеальні об'єкти: слідчий експеримент, психологічна експертиза з використанням технічного інструментарію. Характерною особливістю цієї класифікаційної групи є спрямованість СРД на перевірку вже отриманих показань або показань, які можуть бути надані підозрюваним (обвинуваченим) для альтернативного пояснення обставин розслідуваної події (версій). Досягається це порівняльним дослідженням ідеальних слідів у поєднанні з дослідженням слідів матеріального характеру. У такий спосіб усуваються сумніви в можливості існування ймовірних суперечливих варіантів тлумачення вже встановлених обставин розслідуваної події. Таким чином, проведенням СРД даної категорії забезпечуються повнота і неупередженість розслідування та судового розгляду, що є одним із найважливіших завдань, визначених ст. 2 КПК України.

Чільне місце у цій класифікаційній групі СРД займає слідчий експеримент, зміст якого полягає у відтворенні дій, обстановки, обставин певної події, проведенні необхідних дослідів чи випробувань для перевірки й уточнення відомостей (ч. 1 ст. 240 КПК України). Предметом слідчого експерименту одночасно є як ідеальні сліди кримінального правопору-

шення, так і речові джерела інформації [6, с. 103]. Це зумовлює суттєві відмінності слідчого експерименту від інших СРД, що проявляється у двох його видах:

1) відтворення показань допитаною особою на місці події з метою встановлення їх достовірності шляхом співставлення з матеріальною обстановкою (може супроводжуватися демонстрацією певних дій);

2) проведення певних дослідів чи випробувань для перевірки та уточнення наданих показань чи версій (можливості сприйняття в умовах місця події, учинення певних дій та їх результатів, наявності в особи тих чи інших навичок тощо).

Отже, слідчий експеримент є особливим видом дослідження, який здійснюється з метою встановлення обставин кримінального правопорушення на основі певних закономірностей, які пов'язують між собою сліди різного походження.

До класифікаційної групи СРД, спрямованих на одночасне дослідження і співставлення ідеальних і матеріальних джерел інформації, можна віднести й психологічну експертизу з використанням технічного інструментарію. Так, психологічна експертиза особи, зокрема неповнолітнього підозрюваного, може здійснюватися опосередковано шляхом дослідження таких документальних носіїв інформації, як протоколи допиту потерпілого і свідків, а також протокол допиту підозрюваного з доданим до нього відеозаписом. Нині досить активно дискутується й проблема використання поліграфа під час проведення психологічної експертизи [18].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зробити такі принципово важливі висновки в контексті досліджуваної проблеми.

У кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування збирання доказів здійснюється шляхом пошуку, фіксації, вилучення та оцінки слідів кримінального правопорушення, які мають різну природу механізму утворення. Основними способами збирання доказів є слідчі (розшукові) дії, що являють собою певні набори пізнавальних і засвідчувальних операцій, результати яких стають процесуальними джерелами доказів. Зміст цих операцій зумовлюється природою слідів кримінального правопорушення, які розподіляються на сліди матеріального характеру і сліди в пам'яті учасників та очевидців кримінальної події у вигляді суб'єктивних образів.

У межах кримінального процесу для встановлення істини пізнавальні та засвідчувальні операції не можуть застосовуватися в довільному порядку на розсуд уповноваженого суб'єкта. У законодавчому порядку встановлено форми і правила (приписи) здійснення спостереження, вимірювання, опитування, порівняння, моделювання та фіксації їх результатів у процесуальних документах. Тому кожна слідча (розшукова) дія є певним комплексом пов'язаних між собою пізнавальних і засвідчувальних операцій, особливості яких визначаються спрямованістю на матеріальні чи ідеальні об'єкти дослідження.

Спрямованість СРД на сліди кримінального правопорушення певної природи походження є визначальною для їх змісту, а отже, зумовлює необхідність їх класифікації саме за цією ознакою на: 1) СРД, що спрямовані на виявлення і фіксацію матеріальних слідів кримінального правопорушення; 2) СРД, що спрямовані на виявлення і фіксацію образів у пам'яті людей; 3) СРД, під час проведення яких одночасно досліджуються матеріальні та ідеальні об'єкти. Саме природа слідів зумовлює системні зв'язки між однорідними СРД, що ґрунтуються на закономірностях утворення і збереження різних слідів кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Білоус В. В., Шепітько В. Ю. Види слідчих (розшукових) дій. *Криміналістика* : підручник : у 2-х т. Т. 1 / В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2019. 456 с.

2. Вапнярчук В. В. Поняття і система слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 2. Т. 2. С. 73–77.

3. Виноградова А. І., Бондар В. І. До питання удосконалення нормативно-закріпленої системи гласних слідчих (розшукових) дій. *Актуальні проблеми політики.* 2025. Вип. 75. С. 27–34. DOI: https://doi.org/10.32782/app.v75.2025.4.

4. Волобуєв А. Ф. Пред'явлення особи для впізнання: пред'являти чи не пред'являти. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2025. Вип. 80. С. 282–288. DOI: http://dx.doi.org/10.30970/vla.2025.80.282.

5. Волобуєв А. Ф., Мирошниченко Ю. М. Допит у кримінальному провадженні: досудове розслідування і судовий розгляд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2025. Вип. 87. Ч. 4. С. 50–65. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.7.

6. Жувака С. О. Слідчий експеримент: проблеми застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. № 9–2. Т. 2. С. 102–104.

7. Ігнатюк О. В. Класифікація негласних слідчих (розшукових) дій як інструментів доказування у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2017. Вип. 1(16). Т. 3. С. 243–250.

8. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. Київ : Освіта України, 2014. 289 с.

9. Колесник В. А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 129–134.

10. Лупій С., Крижановський А. Слідчі (розшукові) дії: поняття, значення та види. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки».* 2022. № 4 (36). С. 210–215. DOI: https://doi.org/http://doi.org/10.23939/law2022.36.210.

11. Малярчук Н. В. Поняття та класифікація ознак слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Європейський правничий часопис*. 2024. Вип. 2. С. 127–133. DOI: https://doi.org/10.36919/3041-1149(Print).2.2024.127-133.

12. Мирошниченко Ю. М. Освідування у кримінальному процесі України: системний аналіз і проблеми правозастосування. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право».* 2025. Вип. 40. С. 227–232. DOI: https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-40-25.

13. Никоненко М. Я. Слідчі (розшукові) дії. *Кримінальний процес* : підручник / Л. Д. Удалова та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 780 с.

14. Павлюк Н. В. Роль відеофіксації під час допиту за участю неповнолітніх підозрюваних. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. № 20. С. 103–109. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.07.

15. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України від 15 березня 2022 р. № 2137-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#n42.

16. Сергєєва Д. Б. Щодо класифікації негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 69–76.

17. Gukova I. Tactics of some verbal investigator (search) actions in the investigation of fraud in the field of employment. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs.* 2020. Special issue № 1. P. 271–274. DOI: https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-5-271-274.

18. Volobuev A., Orlova T., Osyka I., Sielicki D. Forensic psychological examination with the use of polygraph as a means of proof. *Philosophy, economics and law review.* 2025. Vol. 5. No. 2. P. 36–45. DOI: https://doi.org/10.63341/2786-491X-2025-2-46.

References

1. Bilous, V. V., Shepitko, V. Yu. (2019) Vydy slidchykh (rozshukovykh) dii [Types of investigative (detective) actions] / *Kryminalistyka* : pidruch. : u 2-kh t. Vol. 1 / V. Yu. Shepitko, V. A. Zhuravel, V. O. Konovalova ta in. Kharkiv : Pravo, 456 p. [in Ukr.].

2. Vapnyarchuk, V. V. (2018) Poniattia i systema slidchykh (rozshukovykh) dii [The concept and system of investigative (search) actions]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu.* Seriia*: Yurydychni nauky*. Iss. 2, vol. 2, pp. 73–77. [in Ukr.].

3. Vinogradova, A. I., Bondar V. I. (2025) Do pytannia udoskonalennia normatyvno-zakriplenoi systemy hlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii [On the issue of improving the normatively established system of public investigative (detective) actions]. *Aktualni problemy polityky.* Iss. 75, pp. 27–34. DOI: https://doi.org/10.32782/app.v75.2025.4 [in Ukr.]

4. Volobuev, A. F. (2025) Prediavlennia osoby dlia vpiznannia: prediavliaty chy ne prediavliaty [Presentation of a person for identification: to present or not to present]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia yurydychna.* Iss. 80, pp. 282–288. DOI: http://dx.doi.org/10.30970/vla.2025.80.282 [in Ukr.].

5. Volobuev, A. F., Myroshnychenko, Yu. M. (2025) Dopyt u kryminalnomu provadzhenni: dosudove rozsliduvannia i sudovyi rozghliad [Interrogation in criminal proceedings: pre-trial investigation and trial]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: pravo.* Iss. 87, part. 4, pp. 50–65. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.7 [in Ukr.].

6. Zhuvaka, S. O. (2014) Slidchyi eksperyment: problemy zastosuvannia [Investigative experiment: problems of application]. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: yurysprudentsiia.* № 9-2, vol. 2, pp. 102–104 [in Ukr.].

7. Ignatyuk, O. V. (2017) Klasyfikatsiia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii yak instrumentiv dokazuvannia u kryminalnomu provadzhenni [Classification of covert investigative (search) actions as tools of evidence in criminal proceedings]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk.* Iss. 1(16), vol. 3, pp. 243–250 [in Ukr.].

8. Kovalynska, I. V. (2014) Neverbalna komunikatsiia [Nonverbal Communication]. Kyiv : Osvita Ukrainy, 289 p. [in Ukr.].

9. Kolesnyk, V. A. (2013) Subiekty zdiisnennia ta klasyfikatsiia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii [Subjects of implementation and classification of covert investigative (search) actions]. *Yurydychnyi chasopys natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav.* № 1, pp. 129–134 [in Ukr.].

10. Lupiy, S., Kryzhanovsky, A. (2022) Slidchi (rozshukovi) dii: poniattia, znachennia ta vydy [Investigative (detective) actions: concept, meaning and types]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriia: yurydychni nauky.* No 4 (36), pp. 210–215. DOI: https://doi.org/http://doi.org/10.23939/law2022.36.210 [in Ukr.].

11. Malyarchuk, N. V. (2024) Poniattia ta klasyfikatsiia oznak slidchykh (rozshukovykh) dii u kryminalnomu provadzhenni [The concept and classification of features of investigative (search) actions in criminal proceedings]. *Yevropeiskyi pravnychyi chasopys.* Iss. 2, pp. 127–133. DOI: https://doi.org/10.36919/3041-1149(Print).2.2024.127-133 [in Ukr.].

12. Myroshnychenko, Yu. M. (2025) Osviduvannia u kryminalnomu protsesi Ukrainy: systemnyi analiz i problemy pravozastosuvannia [Examination in the criminal process of Ukraine: system analysis and problems of law enforcement]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina, seriia «Pravo».* Iss. 40, pp. 227–232. DOI: https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-40-25 [in Ukr.].

13. Nikonenko, M. Ya. (2022) Slidchi (rozshukovi) dii [Investigative (search) actions] // Kryminalnyi protses: pidruch. / L. D. Udalova, V. V. Rozhnova, D. P. Pysmennyi ta in. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury. 780 p. [in Ukr.].

14. Pavlyuk, N. V. (2019) Rol videofiksatsii pid chas dopytu za uchastiu nepovnolitnikh pidozriuvanykh [The role of video recording during interrogation with the participation of minor suspects]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. No 20, pp. 103–109. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.07 [in Ukr.].

15. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy ta Zakonu Ukrainy «Pro elektronni komunikatsii» shchodo pidvyshchennia efektyvnosti dosudovoho rozsliduvannia «za hariachymy slidamy» ta protydii kiberatakam [On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine «On Electronic Communications» to Increase the Efficiency of Pre-Trial Investigations «On Hot Pursuit» and Counteraction to Cyberattacks]. Zakon Ukrainy vid 15 bereznia 2022 roku № 2137-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#n42 [in Ukr.].

16. Sergeyeva, D. B. (2015) Shchodo klasyfikatsii nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii [On the classification of covert investigative (search) actions]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*. No. 2, pp. 69–76 [in Ukr.].

17. Gukova, I. (2020) Tactics of conducting some verbal investigative (detective) actions when investigating employment fraud. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs.* Spec. iss. 1, pp. 271–274. DOI: https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-5-271-274.

18. Volobuev A., Orlova T., Osyka I., Sielicki D. (2025) Forensic psychological examination with the use of polygraph as a means of proof. *Philosophy, Economics and Law Review*. Vol. 5, No. 2, pp. 36–45. DOI: https://doi.org/10.63341/2786-491X-2025-2-46.

ABSTRACT

Anatoliy Volobuyev. Classification of investigative (search) actions in criminal proceedings

The article notes that in criminal proceedings, the main tool of knowledge, which takes place in the form of evidence, is investigative (search) actions. Their content consists of certain sets of operations for searching, fixing, removing and evaluating the traces left, which become procedural sources of evidence. In the Criminal Procedure Code of Ukraine, the list of investigative (search) actions is given in an arbitrary order without taking into account their nature and mutual connection. This creates certain problems in interpreting their content, procedural and tactical rules for their conduct. The purpose of the article is to classify investigative (search) actions based on the nature of the traces of a criminal offense (material objects and ideal images in people's memory). From a theoretical point of view, this will allow combining forensic science and the theory of evidence, and from a practical point of view, to correctly determine the sequence of conducting investigative (search) actions, taking into account their direction and mutual connection. The methodological basis is dialectical, system-structural, formal legal and comparative legal methods.

The relevance of classifying investigative (detective) actions based on the nature of traces of a criminal offense, which are aimed at cognitive operations for their search, fixation, removal and evaluation, is substantiated. On this basis, it is proposed to classify investigative (detective) actions into the following groups: 1) aimed at identifying and fixing material traces of a criminal offense: inspection (area, premises, things, documents, corpse), examination (examination of the body of a living person), search (premises, areas of the area, person), taking readings of technical devices and technical means that have the functions of photography, film shooting, video recording, or means of photography, film shooting, video recording; examination of material objects; 2) aimed at identifying and fixing images in people's memory – ideal subjective traces of a criminal offense: interrogation, presentation for identification (of a person, things, a corpse), examination of the inner world of a person (psychological, psychiatric, psychological-psychiatric examination); 3) during which material and ideal objects are simultaneously examined: investigative experiment, psychological examination using technical tools.

It is emphasized that the above classification groups of investigative (detective) actions allow us to determine the features of cognitive and attesting operations that make up their content. They determine the establishment of certain procedural forms (prescriptions) and tactical rules (recommendations) for the application of methods for obtaining evidentiary information (observation, measurement, interviewing, comparison, modeling, fixation). It is noted that this is why when providing evidence, cognitive and attestation operations cannot be applied in an arbitrary order at the discretion of the authorized entity.

Key words: *criminal proceedings, cognitive activity, relevance of the search, nature of traces, material traces, ideal traces-images.*

Дата першого надходження статті до видання: 14.05.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 343.98
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-17

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ
доктор юридичних наук, професор
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3619-8624
viktor.pletenets@dduvs.edu.ua

ПРЕДМЕТ ПРОТИПРАВНОГО ПОСЯГАННЯ ЗА ФАКТАМИ НЕЗАКОННОГО НАБУТТЯ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, УЧИНЕНИМИ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ ПОВНОВАЖЕННЯМИ ОСОБАМИ, ЯКІ НАДАЮТЬ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ

Статтю присвячено розгляду фактів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності з позиції оцінки предмету їх протиправного посягання. Актуальність статті визначено через статистичні відомості Офісу Генерального прокурора України, що відображують кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та тих, за якими оголошено підозру правопорушникам. Зосереджено увагу на тому, що досліджувані діяння мають прояви корупційного характеру, та наведено її стан в Україні.

Зосереджено увагу на розмежуванні дій, спрямованих на фізичне захоплення землі, що підпадає під ознаки ст. 197-1 КК України як «Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво», а також ст. 365-2 КК України, що передбачає зловживання своїми повноваженнями відповідними суб'єктами, діяльність яких може бути спрямована на набуття права на землю державної або комунальної власності.

Наведено сукупність нормативно-правових актів, що передбачають складання за результатами діяльності відповідних установ/посадових осіб відповідної сукупності документів, які були об'єднані у три групи за їх призначенням: правовстановлювальні документи на землю; документи, що підтверджують законність землеустрою; документи з оцінки землі. Наголошено на необхідності ретельного вивчення слідчими відповідних документів на предмет їхньої юридичної сили, відповідності чинному законодавству, правильності складання й оформлення, достовірності.

Стверджується, що вивчення документів спрямоване на виявлення факту їх використання у протиправних цілях, зокрема й шляхом зловживання службовим становищем, одержання неправомірної вигоди, де предметом протиправних дій є право державної, комунальної власності на землю.

Ключові слова: *право на землю, заволодіння землею, предмет протиправного посягання, слідчий, кримінальне правопорушення, документи на землю, рішення службових осіб/органів, корупційні прояви, організація й планування розслідування, проведення окремих слідчих (розшукових) дій, висування та перевірка слідчих версій, криміналістично вагома інформація, доказування, протидія досудовому розслідуванню.*

Постановка проблеми. Корупція в Україні визначається основною проблемою на шляху європейського розвитку нашої держави. Її прояви ускладнюють/унеможливлюють реалізацію планів як окремих громадян, так і перспективи розвитку соціуму загалом.

© В. Плетенець, 2026

Положення про неприйнятний характер рівня корупції у нашій державі визначається як міжнародними організаціями, згідно з якими Україна перебуває на 105-му місці у 2024 р. та 104-му в 2025 р. серед інших країн світу [5], так і вітчизняними державними установами, зокрема й НАЗК [3].

Оцінка рівня корупційності середовища має багатогранність й складність, що зумовлено значною кількістю чинників. Наведений індекс може повною мірою відображувати й ситуацію, пов'язану з незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності взагалі та вчинюваних шляхом зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, зокрема.

Слід відзначити, що земля Конституцією України визнається об'єктом права власності Українського народу [6]. При цьому права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування від імені Українського народу.

Потребують уваги й статистичні дані Офісу Генерального прокурора України [10], згідно з якими за ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги» в 2021 р. було зареєстровано 414 випадків протиправних діянь; у 2022 р. – 231; у 2023 р. – 217; у 2024 р. – 167; у 2025 р. – 209. Із них вручено повідомлення про підозру в 2021 р. у 85 випадках, у 2022 р. – 38; у 2023 р. – 60; у 2024 р. – 43, у 2025 р. – 76.

Наведені відомості демонструють викриття правопорушників лише за кожним третім зареєстрованим кримінальним правопорушенням розглядуваної категорії. Водночас можемо стверджувати, що кількість фактів їх учинення суттєво більша, проте вони залишаються латентними. Неналежний рівень викриття, з одного боку, та доведення провини відповідних правопорушників – з іншого є результатом відсутності на належному рівні розроблених рекомендацій, що могли б задовольнити потреби практиків у боротьбі з вказаними проявами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань організації й проведення розслідування у сфері земельних відносин приділено увагу з боку таких науковців, як: С. В. Андрусенко, О. М. Бандурка, Н. В. Бондарчук, О. М. Гумін, С. М. Гусаров, А. О. Дишльова Я. О. Дякін, Н. І. Клименко, Л. В. Кондратюк, М. М. Кульпанов, А. В. Настенко Т. В. Омельченко, В. І. Павликівський, М. С. Рябченко, М. І. Сингаєвська, Ю. В. Сіроштан, В. О. Скиннник, Р. Л. Степанюк, О. С. Тарасенко, Н. М. Татарин, І. С. Тльянчук, А. О. Ханов, Н. С. Юзиков та ін.

Водночас поза належною увагою науковців залишилися питання визначення та окреслення значення предмету вчиненого протиправного посягання на землю державної або комунальної власності шляхом зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, у з'ясуванні обставин протиправного діяння.

Метою статті є висвітлення змістовного наповнення предмету протиправного посягання за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності, учиненими шляхом зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні кримінальних правопорушень у сфері землі вагомого значення набуває визначення предмету посягання. Так, предметом злочинів у сфері земельних відносин є земля (земельні ділянки, ділянки надр, відособлені водяні об'єкти та все, що безпосередньо стосується землі), розпорядчі документи (рішення, розпорядження, постанови, протоколи) та матеріальні блага (гроші, цінні папери, інше майно та вигоди матеріального характеру) [15, с. 38].

Водночас за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності предметом протиправного посягання можуть виступати документи органів державної влади або місцевого самоврядування щодо виділення земельних ділянок у влас-

ність або користування; здійснення оцінки ділянок землі, проведення торгів земельними ділянками державної або комунальної власності, здійснення розроблення проєктів землеустрою, зміна цільового призначення земель, затвердження проєктів землеустрою з приводу відведення ділянок землі.

При цьому документи (рішення, розпорядження, протоколи, акти, погодження, постанови та ін.), що складаються уповноваженими службовими особами або колегіальними органами, мають відповідати положенням, визначеним законами України «Про землеустрій» [11], «Про місцеві державні адміністрації» [13], «Про місцеве самоврядування в Україні» [12], «Про оцінку земель» [14], Земельним кодексом України [4] та ін.

Цими нормативно-правовими актами визначається суттєвий перелік документів, що підтверджують відповідні факти.

Так, до переліку правовстановлювальних документів на землю можуть бути віднесені такі, як:

– державні акти, що надають право постійного користування землею;

– договори оренди, купівлі-продажу, дарування земельних ділянок;

– державні акти, що надають право власності на земельні ділянки;

– довіреності на вчинення різноманітних дій;

– судові рішення про визнання права власності чи користування земельними ділянками та ін.

Окремого значення набувають документи, що підтверджують законність землеустрою з приводу:

– установлення меж земельної ділянки на місцевості (у натурі);

– організації й установлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення;

– відведення земельних ділянок;

– організації території часток землі (паїв).

Не меншого значення набуває й документація з оцінки земель, у вигляді:

– бонітування ґрунтів (порівняльної оцінки якості землі);

– нормативної грошової оцінки земельних ділянок;

– економічної оцінки земель;

– звіту про проведення експертної грошової оцінки земельних ділянок.

Згрупована нами сукупність наведених документів різного характеру призначення, що може ставити предметом протиправного посягання відповідних суб'єктів, не є вичерпною.

Так, поширення набула практика укладення договорів про спільну діяльність (обробку земельної ділянки) постійними користувачами земельною ділянкою підприємств, установ та організацій, що належать до державної та комунальної власності. Ці договори виходили з положень ст. 176 «Організаційно-господарські зобов'язання» Господарського кодексу України [2] (який із 2025 р. утратив чинність), а також ст. ст. 1132–1143, включених до параграфу 2 [16].

Разом із тим розглядуваний вид угод земельним законодавством України не передбачений і, таким чином, у жодному реєстрі не відображується.

Указана прогалина в нормативно-правовому забезпеченні діяльності в земельній сфері зумовлює зловживання своїми владними чи службовими повноваженнями для отримання неправомірної вигоди відповідними суб'єктами без належного оподаткування, а також отримання прибутків державними або комунальними установами, яким належить право власності на землю.

Так, 22 вересня 2011 р. на виконання вимог Херсонського обласного управління лісового та мисливського господарства про необхідність проведення санітарної рубки лісових насаджень на земельній ділянці площею 20,5 га ОСОБА_1 уклав від імені КЕВ м. Миколаїв із фізичною особою – підприємцем ОСОБА_5 договір про спільну обробку вказаної земельної ділянки. Після укладення вказаного договору ОСОБА_1 як службова особа КЕВ м. Миколаїв із корисливих мотивів, із метою особистого незаконного збагачення, зажадав шляхом порушення обмежень щодо використання службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей, за пособництва обвинуваченого ОСОБА_2 одержати від ОСОБА_5 неправомірну вигоду у вигляді частини коштів, одержаних від збуту продуктів рубки на загальну суму 264 400 грн, що перевищує двісті неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на момент вчинення злочину, тобто у великих розмірах [1].

Подібні випадки не є поодинокими в учиненні кримінальних правопорушень за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності й потребують до себе належної уваги з боку слідчих. Останні мають приділяти увагу документальному оформленню відповідних правочинів з оцінки їх юридичної сили й відповідності чинному законодавству; документи мають бути правильно складеними й оформленими, достовірними і видаватись уповноваженими на те особами чи органами.

Ці документи мають вивчатися з метою підтвердження факту їх використання в протиправних цілях, зокрема й шляхом зловживання службовим становищем, одержання неправомірної вигоди, предметом протиправних дій яких є право державної, комунальної власності на землю. Отримані відомості виступатимуть підґрунтям для планування розслідування, проведення окремих слідчих (розшукових) дій, формування й перевірки слідчих версій.

Заслуговує уваги позиція А. Нестеренко, яка предметом одержання неправомірної вигоди службовою особою у сфері земельних відносин визначає: 1) грошові кошти або інше майно (матеріальні цінності); 2) право на майно (державні акти на право власності на земельні ділянки, цивільно-правові угоди та ін.); 3) будь-які дії майнового характеру, зокрема передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг майнового характеру та ін. [8, с. 79].

Водночас потребує розмежування деяких протиправних діянь за спрямованістю дій правопорушників. Так, для кримінальних правопорушень, наприклад, за ст. 197-1 «Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво» [7] характерними є дії, спрямовані на фізичне захоплення земельної ділянки за відсутності дозвільних документів органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування з метою користування без набуття права розпоряджатися нею.

Водночас диспозиція розглядуваної нами ст. 365-2 КК України [7] передбачає зловживання своїми повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, уповноваженою особою або службовою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, спеціаліста, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), або державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав, державним виконавцем, приватним виконавцем із метою отримання неправомірної вигоди, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб.

Таким чином, ці прояви визначають суттєві відмінності, що потребують урахування у вірній кваліфікації діянь правопорушників за відповідною статтею КК України.

Слід зазначити, що наведений перелік діянь характеризується суттєвою кількістю й різноманітністю задіяних у цьому суб'єктів, що, своєю чергою, зумовлює й прояви їхньої протиправної діяльності, спрямованої на набуття права на землю, а також протидії досудовому розслідуванню [9] та шляхи її подолання.

Сукупність зазначеного демонструє необхідність виваженого й всебічного підходу уповноважених осіб до отримання криміналістично вагомої інформації у доказуванні фактів незаконного набуття правом на землю державної або комунальної власності, зокрема й шляхом зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги.

Висновки. Предметом протиправного посягання на землю державної або комунальної власності шляхом зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, виступають: документи органів державної влади або місцевого самоврядування щодо виділення земельних ділянок у власність або користування; здійснення оцінки ділянок землі, проведення торгів земельними ділянками державної або комунальної власності, здійснення розроблення проєктів землеустрою, зміна цільового призначення земель, затвердження проєктів землеустрою з приводу відведення ділянок землі.

Наведений перелік не є вичерпним, проте має бути врахований і досліджений за кожним фактом незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. Це забезпечить отримання слідчим необхідної для організації й планування розслідування інформації, проведення окремих слідчих (розшукових) дій, висування та перевірки слідчих версій, подолання проявів протидії досудовому розслідуванню.

Подальші наукові пошуки зосереджуватимуться на дослідженні особливостей організації й проведення окремих слідчих (розшукових) дій за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Список використаних джерел

1. Вирок Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області. Справа № 1420/3328/2012. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/32578991/.

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 (утратив чинність на підставі Закону України від 28.08.2025 № 4196-IX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text.

3. Дослідження корупції. *Офіційний сайт Національного агентства з питань запобігання корупції.* URL: https://nazk.gov.ua/uk/doslidzhennya-koruptsiyi/.

4. Земельний кодекс України від 25.10.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text.

5. Індекс сприйняття корупції – 2025. *Офіційний сайт Transparency International Ukraine.* URL: https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2025/.

6. Конституція України від 28.06.1996. URL: https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K?an=3.

7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

8. Настенко А. Оперативно-розшукова характеристика одержання неправомірної вигоди службовою особою у сфері земельних відносин. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2014. Травень. С. 78–83.

9. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія. Одеса : Гельветика, 2020. 424 с.

10. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2.

11. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15.

12. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр.

13. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14.

14. Про оцінку земель : Закон України від 11.12.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-15.

15. Протидія злочинам у сфері земельних відносин : навчальний посібник / С. В. Андрусенко та ін. ; за заг. ред. С. М. Гусарова. Харків : ХНУВС, 2013. 170 с.

16. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

References

1. Vyrok Ochakivskoho miskrayonnoho sudu Mykolayivskoyi oblasti. Sprava № 1420/3328/2012 [Verdict of the Ochakiv City District Court of Mykolaiv Region. Case No. 1420/3328/2012]. *Yedynyy derzhavnyy reyestr sudovykh rishen*. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/32578991/ [in Ukr.].

2. Hospodarskyy kodeks Ukrayiny vid 16.01.2003 (vtratyv chynnist na pidstavi Zakonu Ukrayiny vid 28.08.2025 № 4196-IX) [Economic Code of Ukraine of 16.01.2003 (repealed by the Law of Ukraine dated 28.08.2025 No. 4196-IX)]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text [in Ukr.].

3. Doslidzhennya koruptsiyi [Study of corruption]. *Ofitsiynyy sayt Natsional'noho ahent·stva z pytan zapobihannya koruptsiyi.* Retrieved from: https://nazk.gov.ua/uk/doslidzhennya-koruptsiyi/ [in Ukr.].

4. Zemelnyy kodeks Ukrayiny vid 25.10.2001 [Land Code of Ukraiofne dated 25.10.2001]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text [in Ukr.].

5. Indeks spryynyattya koruptsiyi – 2025 [Corruption Perception Index–2025]. *Ofitsiynyy sayt Transparency International Ukraine.* Retrieved from: https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2025/ [in Ukr.].

6. Konstytutsiya Ukrayiny vid 28.06.1996 [Constitution of Ukraine of 06.28.1996]. Retrieved from: https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K?an=3 [in Ukr.].

7. Kryminalnyy kodeks Ukrayiny vid 05.04.2001 [Criminal Code of Ukraine of 04.05.2001]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 [in Ukr.].

8. Nastenko, A. (2014) Operatyvno-rozshukova kharakterystyka oderzhannya nepravomirnoyi vyhody sluzhbovoyu osoboyu u sferi zemelnykh vidnosyn [Operational-search characteristics of obtaining illegal benefits by an official in the field of land relations]. *Natsionalnyy yurydynyy zhurnal: teoriya i praktyka*. Traven′, 78–83. [in Ukr.].

9. Pletenets, V. M. (2020) Teoretychni ta prakseolohichni zasady podolannya protydiyi dosudovomu rozsliduvannyu [Theoretical and praxeological principles of overcoming resistance to pre-trial investigation] : monohraf. Odesa : Vydavnychyy dim «Helvetyka», 424 p. [in Ukr.].

10. Pro zareyestrovani kryminal′ni pravoporushennya ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannya [On registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation]. *Ofis Heneral'noho prokurora*. Retrieved from: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 [in Ukr.].

11. Pro zemleustriy [On land management] : Zakon Ukrayiny vid 22.05.2003. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15 [in Ukr.].

12. Pro mistseve samovryaduvannya v Ukrayini [On local self-government in Ukraine] : Zakon Ukrayiny vid 21.05.1997. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr [in Ukr.].

13. Pro mistsevi derzhavni administratsiyi [On local state administrations] : Zakon Ukrayiny vid 09.04.1999. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14 [in Ukr.].

14. Pro otsinku zemel [On land valuation] : Zakon Ukrayiny vid 11.12.2003. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-15 [in Ukr.].

15. Protydiya zlochynam u sferi zemel′nykh vidnosyn [Combating crimes in the field of land relations] : navch. posib. / S.V. Andrusenko, O. M. Bandurka, M. S. Ryabchenko ta in. ; za zah. red. S. M. Husarova. Kharkiv : KhNUVS, 2013. 170 p. [in Ukr.].

16. Tsyvilnyy kodeks Ukrayiny vid 16.01.2003 [Civil Code of Ukraine of 16.01.2003]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text [in Ukr.].

ABSTRACT

Viktor Pletenets. The subject of an illegal encroachment on the facts of illegal acquisition of the right to state or communal land, committed by abuse of powers by persons who provide public services

The article deals with consideration of the facts of illegal acquisition of the right to state or communal land from the point of view of assessing the subject of their illegal encroachment. The relevance of the article is determined through the statistical information of the Office of the Prosecutor General of Ukraine, which reflects the number of registered criminal offenses and those for which offenders are suspected. Attention is focused on the fact that the investigated actions have manifestations of a corrupt nature and its state in Ukraine is given.

Attention is focused on the distinction between actions caused by the physical seizure of land, which falls under the characteristics of Art. 197-1 of the Criminal Code of Ukraine as «Arbitrary occupation of a land plot and arbitrary construction», as well as Art. 365-2 of the Criminal Code of Ukraine, which provides for the abuse of one's powers by an auditor, notary, appraiser, authorized person or official of the Individual Deposit Guarantee Fund, another person who is not a civil servant, an official of local self-government, but carries out professional activities related to the provision of public services, including the services of an expert, specialist, arbitration manager, private executor, independent mediator, member of labor arbitration, arbitrator (during the performance of these functions), or by a state registrar, a subject of state registration of rights, a state executor, a private executor, which may not be aimed at acquiring the right to state or communal land.

The article presents a set of normative legal acts providing for the compilation, based on the results of the activities of the relevant institutions/officials, of the relevant set of documents, which were united into three groups according to their purpose: legal documents for land; documents confirming the legality of land management; land valuation documents. Emphasis is placed on the need for investigators to carefully study the relevant documents for their legal force, compliance with current legislation, correctness of drafting and registration, and reliability.

It is claimed that the study of the documents is aimed at identifying the fact of their use for illegal purposes, in particular by abusing their official position, obtaining an illegal benefit, where the subject of illegal actions is the right of state, communal ownership of land.

Key words: *the right to land, seizure of land, subject of illegal encroachment, investigator, criminal offense, land documents, decisions of officials/authorities, corruption manifestations, organization and planning of the investigation, conducting separate investigative (search) actions, putting forward and checking investigative versions, forensic and weighty information, evidence, countering pre-trial investigation.*

Дата першого надходження статті до видання: 10.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 343.982.4
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-18

Владислав ЖЕРДЄВ
доктор філософії в галузі права
(Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-4262-2004
zherdiev.science@proton.me

Максим РОМАНОВ
доктор філософії в галузі права
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5573-4093
police_14@ukr.net

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ПІДРОБЛЕНИХ ДОКУМЕНТІВ

Дослідження особливостей криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності з використанням підроблених документів, виявлення закономірностей їх вчинення та розробка рекомендацій щодо оптимізації методики їх розслідування. Робота виконана на підставі загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, зокрема системного, логічного, статистичного, порівняльно-правового методів, а також методів техніко-криміналістичної експертизи документів та структурно-функціонального аналізу.

Проаналізовано структуру та зміст криміналістичної характеристики досліджуваних правопорушень, виявлено основні способи підробки документів у сфері господарської діяльності, охарактеризовано типові сліди та їх носії, визначено особливості суб'єктів злочинної діяльності. Розроблено типологію підроблених документів за різними критеріями та систематизовано методи їх виявлення. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності з використанням підроблених документів характеризуються високим ступенем латентності, професійним рівнем підготовки злочинців та використанням сучасних технологій підробки. Ефективність їх розслідування залежить від своєчасного виявлення ознак підробки, комплексного використання спеціальних знань та міжвідомчої взаємодії правоохоронних органів.

Ключові слова: *криміналістична характеристика, господарська діяльність, підроблені документи, способи вчинення злочинів, техніко-криміналістична експертиза, розслідування економічних злочинів.*

Постановка проблеми. Сучасна економічна діяльність характеризується зростаючою роллю документообігу, що створює широкі можливості для зловживань з використанням підроблених документів. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності з використанням підроблених документів становлять значну частину економічної злочинності та завдають суттєвих збитків як державі, так і приватним особам. Актуальність дослідження обумовлена зростанням кількості злочинів цієї категорії, їх високою латентністю та складністю розслідування. Розвиток цифрових технологій створює нові можливості як для вдосконалення способів підробки документів, так і для їх виявлення. Це потребує постійного оновлення криміналістичних знань та методик розслідування.

© В. Жердєв, 2026
© М. Романов, 2026

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. В Україні питанням криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених у сфері господарської діяльності, у різний час присвячувалися праці Н. Я. Дондик, С. В. Євдокіменко, В. В. Корнієнка, М. М. Ляшенка, О. В. Шаповал та інших авторів. Утім, проблеми розслідування подібних правопорушень, учинених саме з використанням підроблених документів, розглядалися в цих та інших дослідженнях здебільшого фрагментарно, що й зумовлює актуальність цієї публікації.

Мета дослідження полягає в розробці науково обґрунтованої криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності з використанням підроблених документів. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: дослідити структуру та зміст криміналістичної характеристики досліджуваних правопорушень; систематизувати способи підробки документів у сфері господарської діяльності; охарактеризувати типові сліди та їх носії; визначити особливості особи злочинця та потерпілого; розробити типологію підроблених документів; проаналізувати методи виявлення та дослідження підроблених документів.

Методологія дослідження базується на поєднанні загальнонаукових та спеціальних криміналістичних методів. Системний метод використовується для аналізу структури криміналістичної характеристики досліджуваних правопорушень. Статистичний метод дозволяє виявити закономірності у способах вчинення злочинів та їх розподілі. Порівняльний метод застосовується для зіставлення різних способів підробки документів та методів їх виявлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності з використанням підроблених документів, являє собою систему відомостей про закономірності цих злочинів, що має важливе значення для побудови методики їх розслідування. Ця характеристика включає сукупність типових ознак, які дозволяють ефективно виявляти, розслідувати та попереджувати злочини даної категорії [1]. Структура криміналістичної характеристики досліджуваних правопорушень включає такі основні елементи: предмет злочинного посягання; способи підготовки, вчинення та приховування злочину; сліди злочину та їх локалізація; особа злочинця; особа потерпілого; типові слідчі ситуації; обстановка вчинення злочину. Кожен з цих елементів має свої особливості, обумовлені специфікою використання підроблених документів у сфері господарської діяльності.

Предметом злочинного посягання у досліджуваних правопорушеннях виступають майнові права та інтереси учасників господарських відносин, а також порядок здійснення господарської діяльності, встановлений законодавством. Підроблені документи використовуються як засіб досягнення злочинної мети, що може полягати в незаконному отриманні майнової вигоди, ухиленні від сплати податків, легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, тощо [3]. Особливістю предмета злочинного посягання є його подвійний характер. З одного боку, це документи як матеріальні об’єкти, які піддаються підробці. З іншого боку, це інформація, що міститься в цих документах та використовується для введення в оману учасників господарських відносин або контролюючих органів. Ця подвійність створює специфічні проблеми для розслідування та потребує використання як традиційних криміналістичних методів, так і спеціальних знань у сфері документознавства [4].

Способи підготовки, вчинення та приховування злочину становлять центральний елемент криміналістичної характеристики досліджуваних правопорушень. Вони визначають специфіку слідової картини, характер необхідних доказів та особливості методики розслідування. Способи злочинної діяльності в цій сфері характеризуються високим сту-

пенем інтелектуальності та використанням спеціальних знань у сфері економіки, права та технічних наук.

Способи підробки документів у сфері господарської діяльності можна класифікувати за різними критеріями. За характером внесених змін розрізняють повну підробку документів, коли документ виготовляється цілком, та часткову підробку, коли зміни вносяться в автентичний документ. За технічними прийомами виділяють механічні способи підробки, хімічні способи, електрографічні способи та цифрові способи підробки [6]. Повна підробка документів передбачає виготовлення документа цілком з використанням неавтентичних бланків, печаток та підписів. Цей спосіб потребує високої кваліфікації виконавців та відповідного технічного оснащення. Найчастіше повній підробці піддаються документи, що засвідчують право власності на майно, дозвільні документи, довідки про фінансовий стан підприємства [7]. Часткова підробка є більш поширеною та включає внесення змін до автентичного документа. До неї відносяться дописки, виправлення, підчистки, заміна окремих аркушів багатоаркушевих документів, внесення змін до реквізитів документа. Цей спосіб менш трудомісткий, але водночас залишає більше слідів для експертного дослідження.

Хімічні способи підробки базуються на використанні хімічних реагентів для видалення або зміни інформації в документі. Травлення здійснюється за допомогою кислот або лугів, які руйнують барвники чорнила або тонера. Змивання використовує розчинники для видалення написаного. Обесколюрення застосовується для зміни кольору окремих елементів документа [2; 8]. Електрографічні способи підробки пов'язані з використанням копіювальної техніки. Злочинці виготовляють копії автентичних документів з подальшим внесенням змін або створюють збірні документи шляхом монтажу фрагментів різних документів. Розвиток цифрових технологій значно розширив можливості такої підробки.

Цифрові способи підробки є найбільш сучасними та технологічними. Вони включають сканування автентичних документів з подальшою комп'ютерною обробкою зображення, заміною текстових фрагментів, корегуванням реквізитів. Готові підроблені документи можуть існувати як в електронному вигляді, так і бути роздрукованими на папері.

Документи, що піддаються підробці у сфері господарської діяльності, можна класифікувати за різними критеріями. За функціональним призначенням виділяють установчі документи, дозвільні документи, фінансові документи, документи обліку та звітності, договірні документи. Кожна група має свої особливості з точки зору способів підробки та методів виявлення [9]. Фінансові документи включають баланси підприємств, звіти про фінансові результати, довідки банків про рух коштів на рахунках. Їх підробка спрямована на створення хибного уявлення про фінансовий стан підприємства для отримання кредитів, інвестицій або ухилення від сплати податків. Ці документи часто містять складну цифрову інформацію, що ускладнює виявлення підробки [10]. Документи обліку та звітності охоплюють первинні документи бухгалтерського обліку: накладні, акти виконаних робіт, рахунки-фактури тощо. Їх підробка використовується для приховування реальних доходів, створення фіктивних витрат, ухилення від сплати податків. Масовість таких документів ускладнює їх перевірку контролюючими органами.

За ступенем захищеності документи поділяються на документи з високим ступенем захисту, документи із середнім ступенем захисту та незахищені документи. Документи з високим ступенем захисту включають спеціальний папір, водяні знаки, мікротекст, спеціальні чорнила. Їх підробка потребує складного технічного оснащення та високої кваліфікації [11]. Сліди кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності з використанням підроблених документів, мають специфічний характер та різноманітну локалізацію. Їх можна класифікувати на матеріальні та ідеальні сліди, а за локалізацією –

на сліди, що залишаються на підроблених документах, сліди технічних засобів підробки та сліди в інформаційних системах.

Матеріальні сліди безпосередньо пов'язані з процесом підробки документів та включають сліди механічного впливу на папір, сліди хімічних реагентів, сліди технічних засобів відтворення інформації. Ці сліди мають велике доказове значення, оскільки дозволяють встановити факт підробки, її спосіб та іноді ідентифікувати знаряддя злочину [5]. Сліди механічного впливу включають порушення структури паперу внаслідок підчистки, сліди тиску пишучого приладу при дописках, сліди розрізання та склеювання при заміні частин документа. Ці сліди можуть бути виявлені візуально або за допомогою спеціальних технічних засобів при збільшенні зображення.

Ідеальні сліди включають інформацію, що залишається в пам'яті свідків, учасників злочину, потерпілих. Ці сліди мають суб'єктивний характер та потребують критичної оцінки їх достовірності. Однак вони можуть містити важливу інформацію про обставини вчинення злочину, особу злочинця, мотиви злочинної діяльності [6]. Локалізація слідів має принципове значення для організації їх пошуку та вилучення. Основними місцями локалізації є безпосередньо підроблені документи, технічні засоби, що використовувалися для підробки, приміщення, де здійснювалася підробка, інформаційні системи та бази даних.

Приміщення, де здійснювалася підробка, можуть містити різноманітні речові докази: фрагменти паперу, порожні ємності від хімічних реагентів, відбитки папілярних узорів на предметах, волокна одягу. Особливе значення має виявлення та вилучення технічних засобів підробки [7]. Особа злочинця у кримінальних правопорушеннях, вчинених у сфері господарської діяльності з використанням підроблених документів, характеризується специфічними ознаками, що відрізняють її від суб'єктів інших видів злочинної діяльності.

За соціально-демографічними характеристиками злочинці цієї категорії переважно є особами чоловічої статі віком від 25 до 45 років, що мають вищу освіту, досвід роботи у сфері економіки, бухгалтерського обліку або права. Значна частина з них має попередній досвід підприємницької діяльності або роботи в органах влади, що дає їм знання особливостей правового регулювання господарських відносин.

Психологічні особливості злочинців включають високий рівень інтелектуального розвитку, здатність до аналітичного мислення, схильність до ризику, відсутність моральних заборон щодо порушення законодавства у сфері економіки. Багато з них виправдовують свої дії недосконалістю законодавства або несправедливістю існуючої економічної системи [9]. Мотивація злочинної діяльності у більшості випадків є корисливою та спрямованою на отримання незаконних доходів. Однак можуть мати місце й інші мотиви: уникнення відповідальності за раніше вчинені правопорушення, помста конкурентам, бажання підтримати престиж у діловому середовищі. У деяких випадках мотивація може мати складний характер та поєднувати кілька компонентів.

Фізичні особи можуть постраждати від використання підроблених документів при оформленні правочинів з нерухомістю, отриманні кредитів під їх іменем, привласненні їх майнових прав. Особливо вразливими є особи похилого віку, які не завжди можуть адекватно оцінити автентичність документів [11]. Держава як потерпіла сторона зазнає збитків від ухилення від сплати податків, незаконного отримання бюджетних коштів, порушення порядку здійснення ліцензованих видів діяльності. Розмір таких збитків може бути значним та впливати на виконання державного бюджету.

Просторові характеристики обстановки включають місця підготовки, вчинення та приховування слідів злочину. Підробка документів може здійснюватися в спеціально обладнаних приміщеннях, офісах підприємств, приватних помешканнях або навіть у авто-

мобілях при використанні портативного обладнання. Вибір місця залежить від способу підробки, необхідного обладнання та потреби у конспірації [6]. Соціальні умови обстановки характеризуються високим рівнем довіри у діловому середовищі, формальним характером перевірки документів, недостатньою поінформованістю про методи виявлення підробок. Ці умови створюють сприятливе середовище для використання підроблених документів та зменшують ризик їх виявлення на ранніх стадіях.

Технічні умови обстановки пов'язані з доступністю сучасного обладнання для підробки документів, розвитком цифрових технологій, поширенням електронного документообігу. З одного боку, це створює нові можливості для злочинців, з іншого – надає додаткові можливості для виявлення підробок за допомогою технічних засобів [8]. Типові слідчі ситуації, що складаються на початку розслідування досліджуваних правопорушень, можна класифікувати залежно від способу виявлення злочину, обсягу наявної інформації та характеру слідової картини. Кожна ситуація потребує специфічних підходів до організації розслідування та вибору тактичних прийомів.

Першочерговими діями у такій ситуації є вилучення підробленого документа як речового доказу, його огляд та направлення на техніко-криміналістичну експертизу для встановлення способу підробки. Паралельно необхідно встановити коло осіб, які могли мати доступ до документа, та з'ясувати обставини його використання [9]. Друга типова ситуація виникає у випадку надходження заяви від потерпілої особи про використання підроблених документів на її шкоду. У цій ситуації слідчий має інформацію про факт злочину та його наслідки, але може не знати про способи його вчинення та особу злочинця.

Початкові дії включають детальний допит заявника з з'ясуванням усіх обставин виявлення підробки, вилучення всіх документів, пов'язаних зі спірною операцією, та призначення необхідних експертиз. Важливо також встановити можливих свідків та з'ясувати, чи не були використані підроблені документи в інших аналогічних операціях. Третя ситуація характеризується наявністю оперативної інформації про підготовку або вчинення злочину з використанням підроблених документів. Перевагою цієї ситуації є можливість запобігти злочину або зафіксувати процес його вчинення, що значно полегшує подальше розслідування. Четверта ситуація виникає при затриманні особи з підробленими документами або при проведенні обшуків, у ході яких виявляються такі документи. Ця ситуація є найбільш сприятливою для розслідування, оскільки слідчий має як речові докази, так і підозрюваного.

Експертне дослідження підроблених документів у кримінальних справах про правопорушення у сфері господарської діяльності має свою специфіку, пов'язану з особливостями об'єктів дослідження та питань, що вирішуються. Правильне призначення експертизи та формулювання питань до експерта значною мірою визначають ефективність розслідування [6]. Техніко-криміналістична експертиза документів є основним видом експертних досліджень у справах даної категорії. Вона спрямована на встановлення способу підробки документа, ідентифікацію технічних засобів, що використовувалися, встановлення послідовності нанесення реквізитів, виявлення слідів втручання у первинний зміст документа.

Авторознавча експертиза може призначатися для встановлення авторства текстів документів, особливо у випадках підробки договорів або інших документів зі складним змістом. Ця експертиза дозволяє встановити, чи є конкретна особа автором тексту документа, визначити освітній рівень, професійні навички автора [7]. Комп'ютерно-технічна експертиза стає все більш актуальною у зв'язку з поширенням цифрових технологій підробки документів. Вона спрямована на дослідження електронних документів, встановлення факту їх модифікації, ідентифікацію програмного забезпечення та технічних засобів, що використовувалися для створення або зміни документів.

Комплексні експертизи призначаються у складних випадках, коли для повного з'ясування обставин справи необхідне використання знань з різних галузей. Наприклад, може призначатися комплексна техніко-криміналістична та почеркознавча експертиза для дослідження документа, що містить як друкований текст, так і рукописні записи. При призначенні експертиз необхідно забезпечити надання експерту всіх необхідних матеріалів: спірних документів, зразків для порівняння, технічних засобів, що могли використовуватися для підробки. Важливо також правильно сформулювати питання до експерта, уникаючи правових оцінок та виходу за межі спеціальних знань.

Типові питання техніко-криміналістичної експертизи включають: чи є документ підробленим; якщо так, то яким способом здійснена підробка; чи вносилися зміни до первинного змісту документа; яким способом нанесені спірні записи; чи можна встановити первинний зміст документа; чи виготовлені документи за допомогою одного технічного засобу [8]. Оцінка висновків експерта має здійснюватися з урахуванням їх наукової обґрунтованості, повноти дослідження, відповідності поставленим питанням. Слідчий повинен критично оцінювати висновки експерта та при необхідності призначати додаткові або повторні експертизи.

Висновки. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності з використанням підроблених документів, являє собою складну систему взаємопов'язаних елементів, що відображають специфіку цього виду злочинної діяльності. Проведене дослідження дозволило виявити основні закономірності та особливості, що характеризують ці правопорушення. Аналіз способів підробки документів показав, що злочинці активно використовують як традиційні методи механічної та хімічної підробки, так і сучасні цифрові технології. Розвиток інформаційних технологій створює нові можливості для вдосконалення способів підробки, що потребує постійного оновлення методів їх виявлення та дослідження.

Слідова картина досліджуваних правопорушень характеризується різноманітністю та специфічністю. Поряд з традиційними матеріальними слідами все більше значення набувають цифрові сліди, що залишаються в інформаційних системах. Ефективне виявлення та дослідження таких слідів потребує використання сучасних технічних засобів та спеціальних знань. Особа злочинця у досліджуваних правопорушеннях характеризується високим освітнім рівнем, професійними знаннями у сфері економіки та права, технічними навичками. Це створює особливі виклики для правоохоронних органів, оскільки потребує від слідчих та оперативних працівників відповідного рівня підготовки.

Обстановка вчинення злочину та типові слідчі ситуації мають свою специфіку, обумовлену особливостями економічних відносин та документообігу. Розуміння цих особливостей є необхідною умовою для ефективної організації розслідування та вибору оптимальних тактичних рішень. Методи виявлення та дослідження підроблених документів постійно вдосконалюються завдяки розвитку науки і техніки. Комплексне використання візуальних, інструментальних та лабораторних методів дозволяє виявляти навіть складні випадки підробки документів. Однак необхідне постійне оновлення технічного оснащення експертних установ та підвищення кваліфікації експертів.

Проблеми розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії мають комплексний характер та потребують системного підходу до їх вирішення. Необхідне поєднання законодавчих, організаційних, технічних та кадрових заходів для підвищення ефективності боротьби з цими злочинами. Перспективи розвитку криміналістичної методики розслідування досліджуваних правопорушень пов'язані з впровадженням штучного інтелекту та машинного навчання для автоматизованого виявлення ознак підробки документів, розвитком міжнародного співробітництва у сфері боротьби з транснаціональною економічною злочинністю, створенням єдиних баз даних підроблених документів.

Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення методик розслідування економічних злочинів, підготовки навчальних програм для працівників правоохоронних органів, розробки рекомендацій щодо запобігання використанню підроблених документів у господарській діяльності. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення впливу цифровізації економіки на характер та способи вчинення досліджуваних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Агеєв А. І. Підприємництво: проблема власності і культури: навч. посіб. Харків, 1991.

2. Архіпов С. І. Суб'єкт права (теоретичне дослідження): автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.01 – теорія і історія держави і права; історія політичних учень про державу і право. Харків, 2005.

3. Господарське (підприємницьке) право: підручник / за ред. Ю. Я. Булатецького. Харків, 2011.

4. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.

5. Гусєва А. Л. До питання про гарантії реалізації конституційного права на свободу підприємницької діяльності. *Вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 2. С. 35–39.

6. Курбатов А. Я. Забезпечення балансу приватних і публічних інтересів – основне завдання права на сучасному етапі. Підприємництво і право. 2001. № 6. С. 88–97.

7. Окунев І. С. Загально-теоретичні засади правового статусу суб'єктів права: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2009.

8. Олійник А. Ю. Конституційна свобода особи на підприємницьку діяльність в Україні: монографія. Київ: КНУТД; Дніпро: ДДУВС, 2021.

9. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник / за ред. В. Ф. Погорілка. Київ, 2007.

10. Єршова І. В. Економічна діяльність: поняття і співвідношення суміжних категорій. *Lex Вісник*. 2016. № 9. С. 46–61.

11. Жилінський С. Є. Підприємницьке право: підручник. Харків, 2002.

References

1. Aheyev, A. I. (1991) Pidpryyemnytstvo: problema vlasnosti i kul′tury [Entrepreneurship: the problem of property and culture] : navch. posib. Kharkiv. [in Ukr].

2. Arkhipov, S. I. (2005) Sub″yekt prava (teoretychne doslidzhennya) [Subject of law (theoretical study)] : avtoref. dys. … d-ra yuryd. nauk: 12.00.01 – teoriya i istoriya derzhavy i prava; istoriya politychnykh uchen′ pro derzhavu i pravo. Kharkiv. [in Ukr].

3. Hospodars′ke (pidpryyemnyts′ke) pravo [Economic (entrepreneurial) law]: pidruchnyk / za red. Yu. Ya. Bulatets′koho. Kharkiv, 2011. [in Ukr].

4. Hospodars′kyy kodeks Ukrayiny [Economic Code of Ukraine] : Zakon Ukrayiny vid 16 sich. 2003 r. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Art. 144. [in Ukr].

5. Husyeva, A. L. (2013) Do pytannya pro harantiyi realizatsiyi konstytutsiynoho prava na svobodu pidpryyemnyts′koyi diyal′nosti [On the issue of guarantees for the implementation of the constitutional right to freedom of entrepreneurial activity]. *Visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. № 2, pp. 35–39. [in Ukr].

6. Kurbatov, A. Ya. (2001) Zabezpechennya balansu pryvatnykh i publichnykh interesiv – osnovne zavdannya prava na suchasnomu etapi [Ensuring the balance of private and public interests is the main task of law at the present stage]. *Pidpryyemnytstvo i pravo*. № 6, pp. 88–97. [in Ukr].

7. Okunev, I. S. (2009) Zahal′no-teoretychni zasady pravovoho statusu sub″yektiv prava [General theoretical principles of the legal status of legal subjects] : avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk. Kyiv. [in Ukr].

8. Oliynyk A. Yu. (2021) Konstytutsiyna svoboda osoby na pidpryyemnyts′ku diyal′nist′ v Ukrayini [Constitutional freedom of an individual to engage in entrepreneurial activity in Ukraine] : monohraf. Kyiv : KNUTD ; Dnipro : DDUVS. [in Ukr].

9. Pohorilko, V. F., Fedorenko, V. L. (2007) Konstytutsiyne pravo Ukrayiny: pidruchnyk / za red. V. F. Pohorilka. Kyiv. [in Ukr].

10. Yershova I. V. (2016) Ekonomichna diyal′nist′: ponyattya i spivvidnoshennya sumizhnykh katehoriy [Economic activity: concept and correlation of related categories]. *Lex Visnyk*. № 9, pp. 46–61. [in Ukr].

11. Zhylins′kyy, S. Ye. (2002) Pidpryyemnyts′ke pravo [Entrepreneurial law] : pidruchn. Kharkiv. [in Ukr].

ABSTRACT

Vladyslav Zherdiev, Maksym Romanov. Forensic description of criminal offences committed in economic activities with the use of forged documents

Investigation of the features of forensic characterization of criminal offenses committed in the sphere of economic activity using forged documents, identification of patterns of their commission and development of recommendations for optimizing the methodology of their investigation.

In Ukraine, the issues of forensic characterization of criminal offenses committed in the sphere of economic activity were at different times devoted to the works of various authors. However, the problems of investigating such offenses committed using forged documents were considered in these and other studies mostly fragmentarily.

The work is performed on the basis of general scientific and special methods of scientific cognition, in particular systemic, logical, statistical, comparative-legal methods, as well as methods of technical-forensic examination of documents and structural-functional analysis.

The structure and content of the forensic characteristics of the investigated offenses are analyzed, the main methods of document forgery in the field of economic activity are identified, typical traces and their carriers are characterized, and the features of criminal activity subjects are determined. A typology of forged documents according to various criteria has been developed and methods for their detection have been systematized. Conclusions. Criminal offenses in the sphere of economic activity using forged documents are characterized by a high degree of latency, professional level of criminal training and use of modern forgery technologies. The effectiveness of their investigation depends on timely detection of signs of forgery, comprehensive use of special knowledge and interdepartmental interaction of law enforcement agencies.

Key words: *forensic characterization, economic activity, forged documents, methods of committing crimes, technical-forensic examination, investigation of economic crimes.*

Дата першого надходження статті до видання: 07.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 343.982.323-053.2
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-19

Володимир ПРИЛОВСЬКИЙ
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4490-6301
volodymyr.prylovskyi@dduvs.edu.ua

Юлія ТОЛМАЧОВА
курсант
Національної поліції України
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-6717-9520
kuyumi777@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ДІТЕЙ, БЕЗВІСНО ЗНИКЛИХ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

У статті проаналізовано особливості ідентифікації дітей, безвісно зниклих на тимчасово окупованих територіях України, за відсутності можливості проведення ДНК-досліджень. Актуальність дослідження зумовлена збройною агресією проти України, що спричинила масові випадки примусового переміщення, депортації та безвісного зникнення дітей, установлення особи яких істотно ускладнюється через утрату доступу до біологічних зразків, документів та інших ідентифікаційних джерел. Зокрема, досліджено ефективність альтернативних криміналістичних методів установлення особи дитини, серед яких – дактилоскопічна ідентифікація, судово-стоматологічні дослідження, габітоскопія, використання технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) для моделювання вікових змін зовнішності, а також цифрова криміналістика та OSINT-розвідка. Окрему увагу приділено аналізу цифрових слідів, біометричних даних, медичної документації та міжвідомчої взаємодії як важливих інструментів пошуку й підтвердження особи дитини в умовах воєнного конфлікту та окупації. Обґрунтовано доцільність комплексного застосування альтернативних криміналістичних засобів ідентифікації, що забезпечують підвищення ефективності розшуку дітей за відсутності можливості використання молекулярно-генетичних методів. Визначено значення аналізу цифрової інформації, відкритих джерел, електронних реєстрів, біометричних відомостей і медичних даних для формування доказової бази та підтвердження особи дитини. Також визначено перспективні напрями вдосконалення нормативно-правових і технічних механізмів ідентифікації зниклих дітей, спрямованих

© В. Приловський, 2026
© Ю. Толмачова, 2026

на підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії та використання сучасних цифрових технологій у криміналістичній діяльності.

Ключові слова: *безвісно зниклі діти, тимчасово окуповані території, криміналістична ідентифікація, дактилоскопія, судово-стоматологічна експертиза, габітоскопія, штучний інтелект, цифрова криміналістика, OSINT, біометричні дані.*

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія рф проти України спричинила численні порушення прав дітей, серед яких особливе місце займають їх примусове переміщення, депортація та зникнення на тимчасово окупованих територіях. У зв'язку із цим питання встановлення особи та місцезнаходження таких дітей набуває особливої актуальності як для правоохоронної практики, так і для криміналістичної науки. Однією з найскладніших проблем сучасної криміналістики є ідентифікація дітей, місцезнаходження яких залишається невідомим, а також підтвердження їх належності до конкретних сімей у випадках зміни персональних даних, документів або навмисного приховування відомостей про їх походження.

Особливої актуальності зазначена проблема набуває в умовах неможливості проведення генетичної ідентифікації шляхом порівняння ДНК-профілів. Така ситуація може бути зумовлена відсутністю біологічних зразків батьків чи близьких родичів, їх перебуванням на окупованих територіях, загибеллю, утратою доступу до генетичного матеріалу або іншими обставинами, що унеможливлюють проведення молекулярно-генетичних досліджень. За таких умов особливого значення набувають альтернативні криміналістичні методи ідентифікації, засновані на аналізі зовнішніх ознак, антропометричних характеристик, медичних даних, фотографічних зображень, особливих прикмет, цифрових слідів та інших джерел криміналістично значущої інформації.

Таким чином, ефективність пошуку та ідентифікації безвісно зниклих дітей без використання ДНК-досліджень значною мірою залежить від комплексного застосування сучасних криміналістичних технологій, міжвідомчої взаємодії та міжнародного співробітництва. У зв'язку із цим виникає необхідність дослідження особливостей використання таких засобів і методів, визначення їх доказового значення та перспектив удосконалення механізмів установлення особи дітей, які зникли на тимчасово окупованих територіях України.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Окремі аспекти криміналістичної ідентифікації осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, а також використання сучасних технологій під час установлення особи досліджувалися у працях Р. Л. Степанюка, В. О. Гусєвої, О. І. Груздя, І. Е. Сендіка, І. І. Припхана, Х. М. Бдайцієвої, В. В. Войченка, Є. Я. Костенка, О. О. Торбаса та інших науковців. У своїх роботах зазначені автори розглядали питання ДНК-ідентифікації, використання дактилоскопічних обліків, судово-стоматологічних методів дослідження, цифрових технологій у криміналістиці, можливостей OSINT-розвідки та особливостей розслідування фактів безвісного зникнення осіб в умовах воєнного стану.

Безумовно, наукові здобутки зазначених учених мають велике теоретичне та практичне значення для розвитку криміналістичної науки та вдосконалення механізмів встановлення особи. Водночас питання ідентифікації дітей, безвісно зниклих на тимчасово окупованих територіях України, за відсутності можливості проведення молекулярно-генетичних досліджень залишається недостатньо дослідженим. Особливої уваги потребують проблеми комплексного використання альтернативних методів ідентифікації, застосування технологій ШІ для моделювання зовнішності дітей, аналізу цифрових слідів та організації міжвідомчої і міжнародної взаємодії під час їх розшуку. Зазначені обставини зумовлюють необхідність подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Мета статті – дослідження криміналістичних особливостей ідентифікації дітей, безвісно зниклих на окупованих територіях, в умовах відсутності можливості порівняння

ДНК-профілів, а також визначення найбільш ефективних альтернативних способів установлення їх особи.

Виклад основного матеріалу. Важливим кроком у вдосконаленні механізмів ідентифікації осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, стало впровадження Національною поліцією України (далі – НПУ) нових технічних можливостей щодо використання біометричних даних, що містяться в електронних носіях ID-документів. Зокрема, спеціалізовані програмно-технічні комплекси дають змогу зчитувати графічні зображення відбитків пальців рук, наданих особою під час оформлення біометричних документів, та формувати базу прижиттєвих дактилоскопічних даних. Отримана інформація вноситься до відповідних обліків НПУ та Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України і використовується для автоматизованого порівняння з відбитками пальців, вилученими під час роботи з невпізнаними особами або тілами. Запровадження такого механізму має особливе значення в умовах збройного конфлікту, оскільки сприяє підвищенню ефективності ідентифікації зниклих безвісти осіб навіть за відсутності можливості проведення генетичних досліджень [6].

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», особа, зникла безвісти, – фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук [12]. У контексті досліджуваної проблематики під *безвісно зниклою дитиною* слід розуміти малолітню або неповнолітню особу, місцеперебування якої невідоме, зокрема внаслідок збройного конфлікту, окупації частини території України, примусового переміщення чи депортації, а її встановлення та ідентифікація потребують застосування комплексу криміналістичних, процесуальних та організаційних заходів.

Так, Р. Л. Степанюк та В. О. Гусєва наголошують, що молекулярно-генетична експертиза є одним із найбільш достовірних засобів установлення особи зниклих безвісти, однак її ефективність безпосередньо залежить від наявності порівняльних біологічних зразків близьких родичів. У разі їх відсутності або неможливості отримання виникає необхідність використання комплексу інших криміналістичних методів ідентифікації, зокрема дактилоскопічних, антропологічних та медико-криміналістичних досліджень [14, с. 31].

О. І. Груздь та І. Е. Сендік у дослідженні актуальних питань досудового розслідування фактів безвісного зникнення осіб в умовах воєнного стану підкреслюють важливість оперативного збору та збереження ідентифікаційної інформації про зниклих осіб, використання спеціальних знань, судових експертиз та міжвідомчої взаємодії під час їх розшуку. Науковці зазначають, що воєнні дії значно ускладнюють процес установлення особи через обмежений доступ до місця події та джерел доказової інформації [3, с. 16].

І. І. Припхан та Х. М. Бдайцієва звертають увагу на значення дактилоскопічних обліків у процесі криміналістичної ідентифікації. На їхню думку, установлення особи повинно здійснюватися на основі комплексного дослідження всіх наявних індивідуалізуючих ознак, а не виключно за результатами одного виду експертизи [7, с. 209].

В. В. Войченко, Є. Я. Костенко та співавтори зазначають, що використання ортопантомограм, посмертних рентгенограм зубів, зажиттєвих фотографій та індивідуальних особливостей зубо-щелепового апарату дає змогу успішно проводити ідентифікацію особи навіть у разі значного пошкодження інших ідентифікаційних ознак. Автори дійшли висновку, що комплексне судово-стоматологічне дослідження забезпечує отримання значного обсягу ідентифікаційної інформації та може бути ефективним засобом установлення особи за відсутності можливості застосування інших методів ідентифікації [2, с. 88].

Наведена позиція є особливо актуальною для випадків установлення особи дітей, щодо яких неможливо провести порівняльне ДНК-дослідження через відсутність біологічних зразків близьких родичів або неможливість доступу до них. За таких умов відомості про стоматологічний статус дитини, результати ортодонтичного лікування, рентгенологічні

знімки та інша медична документація можуть виступати важливими джерелами криміналістично значущої інформації.

1. Специфіка ідентифікації неповнолітніх та малолітніх осіб за зовнішніми ознаками (габітоскопія) полягає у безперервному розвитку та трансформації анатомо-антропологічних характеристик обличчя дитини [1, с. 87]. У разі тривалого перебування дитини в ізоляції або на окупованій території зажиттєві фотознімки кількарічної давнини втрачають пряму ідентифікаційну здатність [10].

У сучасній криміналістичній практиці 2025–2026 рр. ця проблема вирішується шляхом призначення комп'ютерно-технічних та судово-портретних експертиз із залученням спеціалізованого програмного забезпечення на базі ШІ та нейромереж [15, с. 90].

Зазначені технології дають змогу здійснювати:

– *цифрове вікове прогресування (Age Progression)* – математичне моделювання змін кісткової структури та м'яких тканин обличчя дитини з урахуванням її етнічних, генетичних (за фотокартками батьків) та антропометричних особливостей для створення прогностичного портрета дитини на поточний момент часу;

– *автоматизоване розпізнавання обличь (Facial Recognition)* – сканування відкритих джерел, пропагандистських медіаресурсів країни-агресора, сюжетів з окупованих дитячих будинків чи шкіл для пошуку збігів за геометрією незмінних точок обличчя (відстань між зіницями, архітектура очних ямок, лінія прикріплення мочки вуха).

За відсутності можливості молекулярно-генетичного аналізу ключове значення для формування доказової бази та встановлення особи дитини набувають її «цифрові сліди». Правоохоронні органи України (зокрема, кіберполіція та оперативні підрозділи) використовують методи розвідки на основі відкритих джерел (OSINT) для ідентифікації дітей, які зазнали примусової зміни персональних даних (прізвища, імені, дати народження) [11].

Криміналістично значуща інформація накопичується через аналіз метаданих (EXIF), а саме дослідження цифрових знімків, що викладаються на російських платформах чи сайтах з «усиновлення» (метадані дають змогу встановити точний час, дату та геолокацію зйомки, навіть якщо окупаційні органи стверджують, що дитина народилася в іншому регіоні) та моніторинг соціальних мереж та геймінгових платформ, де діти підліткового віку часто намагаються відновити доступ до своїх колишніх ігрових акаунтів (Steam, Roblox тощо) або створюють нові профілі у соціальних мережах, використовуючи специфічні нікнейми, звички у письмі (цифровий почерк) або завантажуючи фото домашніх улюбленців та іграшок, що лишилися вдома (це дає змогу верифікувати особу дитини без залучення офіційних документів, доступ до яких заблоковано окупаційною владою).

Для підтвердження належності дитини до конкретної родини за відсутності ДНК-профілів експерти мають досліджувати сукупність непрямих, але беззаперечних ідентифікаційних ознак, що зберігаються в електронних реєстрах України або сімейних архівах: унікальні вроджені або набуті особливі прикмети (родимі плями, шрами, дефекти постави), зафіксовані в дитячих медичних картках форми № 026/о чи № 112/о, які встигли оцифрувати в системі eHealth є відомості про специфічні хронічні захворювання, групу крові чи генетичні особливості (наприклад, рідкісні алергічні реакції чи аномалії будови внутрішніх органів, зафіксовані на УЗД/МРТ-знімках у базах даних підконтрольних Україні лікарень) [8; 9].

Висновки. Процес ідентифікації дітей, безвісно зниклих на тимчасово окупованих територіях або депортованих до країни-агресора, в умовах відсутності можливості молекулярно-генетичного дослідження (ДНК) є одним із найбільш пріоритетних та водночас складних науково-практичних завдань сучасної криміналістики та правоохоронної системи України [5; 13].

Установлено, що за умов неможливості порівняння ДНК-профілів ефективність розшуку забезпечується виключно комплексним та синергетичним застосуванням альтернативних методів ідентифікації [12]. До них належать: автоматизований аналіз прижиттєвих дактилоскопічних даних із біометричних носіїв ID-документів, судово-стоматологічна експертиза на основі зажиттєвих медичних карток, а також габітоскопічне моделювання вікових змін обличчя дитини за допомогою технологій ШІ [4].

Доведено, що в умовах навмисного знищення окупаційною владою документів дітей та насильницької зміни їхніх анкетних даних, вирішальну роль починають відігравати цифрова криміналістика та OSINT-розвідка. Моніторинг цифрових слідів, аналіз метаданих фотознімків та ідентифікація за незмінними біометричними параметрами у відкритих джерелах дають змогу обійти процесуальні перешкоди, створені агресором.

Перспективним напрямом подальших досліджень є нормативно-правове та технічне вдосконалення алгоритмів взаємодії між Національною поліцією України, Міжнародним кримінальним судом, Інтерполом та неурядовими правозахисними організаціями. Необхідне створення єдиної захищеної цифрової криміналістичної платформи, яка б акумулювала всі альтернативні (не-ДНК) ідентифікаційні ознаки зниклих дітей для їх автоматизованого пошуку у світовому інформаційному просторі, що є критично важливим для захисту прав дитини та збору доказової бази кримінальних правопорушень проти людяності.

Список використаних джерел

1. Використання цифрових технологій у криміналістиці та судовій експертизі : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 11 грудня 2023 р. / редкол.: В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдєєва. Харків : Право, 2024. 144 с.

2. Войченко В., Костенко Є. Судово-стоматологічна ідентифікація невідомої особи за особливостями зубо-щелепового апарату, який зазнав значного термічного впливу. *Судово-медична експертиза*. 2025. С. 82–91. DOI: https://doi.org/10.24061/2707-8728.1.2025.10.

3. Груздь О., Сендік І. Актуальні питання досудового розслідування у кримінальних провадженнях за фактами безвісти зниклих осіб в умовах воєнного стану. *Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 4. С. 15–19. DOI: https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-3.

4. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2024–2026 рр. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2 (дата звернення: 13.06.2026).

5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. (Женевська конвенція). Офіційний переклад. 2023.

6. Нацполіція запровадила новий механізм ідентифікації зниклих безвісти. Київ, 2026. URL: https://unn.ua/news/natspolitsiia-zaprovadyla-novyi-mekhanizm-identyfikatsii-znyklykh-bezvisty (дата звернення: 13.06.2026).

7. Припхан І., Бдайцієва Х. Окремі правові аспекти ідентифікації невпізнаних трупів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 3. С. 207–211. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.38

8. Про внесення змін до деяких наказів Міністерства охорони здоров'я України : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26.01.2018 № 157. *Офіційний вісник України.* 2018. № 23. Ст. 808.

9. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення : Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 31.

10. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій із питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. 172 с.

11. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.

12. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 38. 280 с.

13. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 (ратифіковано Законом України № 3909-IX від 21.08.2024). Офіційний переклад. 2025.

14. Степанюк Р., Гусєва В. Організаційні засади ДНК-ідентифікації загиблих унаслідок надзвичайних подій із масовими жертвами. *Криміналістичний вісник.* 2023. № 39(1). С. 29–38. DOI: https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-39-1-29

15. Торбас О. О. OSINT під час розслідування кримінальних правопорушень : підручник. Одеса : Юридика, 2024. 180 с. DOI: https://doi.org/10.32837/11300.27740

References

1. Vykorystannya tsyfrovykh tekhnolohiy u kryminalistytsi ta sudoviy ekspertyzi : materialy mizhnar. nauk.-prakt. kruhloho stolu [Use of digital technologies in forensics and forensic examination: materials of the international scientific-practical round table], m. Kharkiv, 11 hrud. 2023 r. : elektron. nauk. vyd. / [redkol.: V. YU. Shepit′ko, H. K. Avdyeyeva] ; Nats. akad. prav. nauk Ukrayiny ; NDI vyvch. problem zlochynnosti im. akad. V. V. Stashysa NAPrN Ukrayiny. Kharkiv : Pravo, 2024. 144 p. [in Ukr.].

2. Voychenko, V., Kostenko, Ye. (2025) «Sudovo-stomatolohichna identyfikatsiya nevidomoyi osoby za osoblyvostyamy zubo-shchelepovoho aparatu, yakyy zaznav znachnoho termichnoho vplyvu» [Forensic dental identification of an unknown person by the features of the dento-maxillary apparatus, which has undergone significant thermal impact]. *Sudovo-medychna ekspertyza.* pp. 82–91. DOI: https://doi.org/10.24061/2707-8728.1.2025.10 [in Ukr.].

3. Hruzd, O., Sendik, I. (2025) Aktualni pytannya dosudovoho rozsliduvannya u kryminal′nykh provadzhennyakh za faktamy bezvisty znyklykh osib v umovakh voyennoho stanu [Current issues of pre-trial investigation in criminal proceedings on the facts of missing persons under martial law]. *Ukrayinska politseyistyka: teoriya, zakonodavstvo, praktyka.* № 4, pp. 15–19. DOI: https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-3 [in Ukr.].

4. Yedynyy zvit pro osib, yaki vchynyly kryminalni pravoporushennya za 2024–2026 rr. [Unified report on persons who committed criminal offenses for 2024–2026]. *Ofis Heneralnoho prokurora Ukrayiny.* Retrieved from: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2 (data zvernennya: 13.06.2026). [in Ukr.].

5. Konventsiya pro zakhyst tsyvilnoho naselennya pid chas viyny vid 12.08.1949 r. (Zhenevska konventsiya). (2023) [Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of 12.08.1949 (Geneva Convention)]. *Ofitsiynyy pereklad.* [in Ukr.].

6. Natspolitsiia zaprovadyla novyi mekhanizm identyfikatsii znyklykh bezvisty [The National Police introduced a new mechanism for identifying missing persons]. (2026, May 15). *UNN.* Retrieved from: https://unn.ua/news/natspolitsiia-zaprovadyla-novyi-mekhanizm-identyfikatsii-znyklykh-bezvisty [in Ukr.].

7. Prypkhan, I., Bdaytsiyeva, KH. (2021) Okremi pravovi aspekty identyfikatsiyi nevpiznanykh trupiv [Certain legal aspects of the identification of unidentified corpses]. *Analitychno-porivnyalne pravoznavstvo,* 3, 207–211. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.38 [in Ukr.].

8. Pro vnesennya zmin do deyakykh nakaziv Ministerstva okhorony zdorovya Ukrayiny : nakaz Ministerstva okhorony zdorovya Ukrayiny vid 26.01.2018 r. № 157. (2018) [On Amendments to Certain Orders of the Ministry of Health of Ukraine: Order of the Ministry of Health of Ukraine of 26.01.2018 № 157]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny,* 23, 808. [in Ukr.].

9. Pro derzhavni finansovi harantiyi medychnoho obsluhovuvannya naselennya: Zakon Ukrayiny vid 19.10.2017 r. № 2168-VIII. (2018) [On State Financial Guarantees of Medical Care of the Population: Law of Ukraine of 19.10.2017 № 2168-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR).* 5, 31. [in Ukr.].

10. Ministry of Justice of Ukraine. (1998, October 8). Pro zatverdzhennia Instruktsii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen [On approval of the Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies and Scientific-methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies] (Order No. 53/5). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy,* (46). [in Ukr.].

11. Pro osnovni zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.10.2017 № 2163-VIII [On the basic principles of ensuring cybersecurity of Ukraine: Law of Ukraine of October 5, 2017 No. 2163-VIII]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy.* (45), 403. [in Ukr.].

12. Pro pravovyi status osib, znyklykh bezvisty za osoblyvykh obstavyn: Zakon Ukrainy vid 12.07.2018 № 2505-VIII [On the legal status of persons missing under special circumstances: Law of Ukraine of July 12, 2018 No. 2505-VIII]. (2018). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy.* (38), 280. [in Ukr.].

13. Rymskyi Statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu vid 17.07.1998 r. (ratyfikovano Zakonom Ukrainy № 3909-IX vid 21.08.2024) [Rome Statute of the International Criminal Court of July 17, 1998

(ratified by the Law of Ukraine No. 3909-IX of August 21, 2024)]. (2025). Ofitsiinyi pereklad [Official translation]. [in Ukr.].

14. Stepaniuk, R., & Husieva, V. (2023) Orhanizatsiini zasady DNK-identyfikatsii zahyblykh инaclidok nadzvychainykh podii iz masovymy zhertvamy [Organizational principles of DNA identification of victims who died as a result of mass casualty emergencies]. *Kryminalistychnyi visnyk.* № 39)1, pp. 29–38. DOI: https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-39-1-29 [in Ukr.].

15. Torbas, O. O. (2024) OSINT pry rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen: Pidruchnyk [OSINT in the investigation of criminal offenses: Textbook]. Odesa: Yurydyka. DOI: https://doi.org/10.32837/11300.27740. [in Ukr.].

ABSTRACT

Volodymyr Prylovskyi, Yulia Tolmachova. Specific aspects of identifying children who have gone missing in the occupied territories

This article analyzes the challenges involved in identifying children who have gone missing in the temporarily occupied territories of Ukraine, given the inability to conduct DNA testing. The relevance of this study stems from the armed aggression against Ukraine, which has led to mass cases of forced displacement, deportation, and the disappearance of children, whose identification is significantly complicated by the loss of access to biological samples, documents, and other sources of identification. In particular, the study examined the effectiveness of alternative forensic methods for identifying children, including fingerprint identification, forensic dental examinations, physiognomy, the use of artificial intelligence (hereinafter «AI») technologies to model age-related changes in appearance, as well as digital forensics and OSINT intelligence. Particular attention is paid to the analysis of digital traces, biometric data, medical records, and interagency cooperation as important tools for locating and confirming a child's identity in conditions of armed conflict and occupation. The paper justifies the comprehensive use of alternative forensic identification methods, which enhance the effectiveness of locating missing children when molecular genetic methods cannot be used. It highlights the importance of analyzing digital information, open sources, electronic registries, biometric data, and medical records for establishing a body of evidence and confirming a child's identity. Promising areas for improving the regulatory, legal, and technical mechanisms for identifying missing children have also been identified, aimed at enhancing the effectiveness of interagency cooperation and the use of modern digital technologies in forensic work.

Key words: *missing children, temporarily occupied territories, forensic identification, dactyloscopy, forensic dental examination, physiognomy, artificial intelligence, digital forensics, OSINT, biometric data.*

Дата першого надходження статті до видання: 02.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 343.98:004.056
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-20

Едуард РИЖКОВ
кандидат юридичних наук, професор
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6661-4617
eduard.ryzhkov@dduvs.edu.ua

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ У ПРАВООХОРОННУ ДІЯЛЬНІСТЬ МЕТОДИКИ БІОМЕТРИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗА КЛАВІАТУРНИМ ПОЧЕРКОМ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПАТЕНТУ № 130372)

У статті досліджено прикладні аспекти використання поведінкової біометрії, зокрема клавіатурного почерку, в оперативно-розшуковій, слідчій та експертно-криміналістичній діяльності. Базуючись на архітектурі патенту України № 130372 «Пристрій біометричної ідентифікації особи по клавіатурному почерку», автор розглядає потенціал трансформації апаратно-програмного рішення у дієвий правоохоронний інструмент. У роботі структуровано ключові напрями застосування методики: як засобу безперервної багатофакторної автентифікації для захисту відомчих інформаційних ресурсів; як інструменту профілювання для складання психоемоційного та соціально-демографічного портрета користувача; як негласного засобу оперативно-розшукової діяльності (для деанонімізації організаторів шахрайських кол-центрів та злочинів у сфері віртуальних активів); як основи для створення новітнього криміналістичного комплексу з метою формування електронної доказової бази відповідно до вимог КПК України. Окрему увагу приділено питанням трансферу технологій – алгоритму запровадження наукової розробки у практичну площину підрозділів Національної поліції України, зокрема Департаменту кіберполіції. Зроблено висновок, що клавіатурна динаміка є високоефективним, безперервним цифровим слідом, який за умови правильної процесуальної фіксації здатен суттєво підвищити ефективність протидії організованій кіберзлочинності.

Ключові слова: *клавіатурний почерк, поведінкова біометрія, кіберзлочинність, оперативно-розшукова діяльність, електронні докази, багатофакторна автентифікація, патент № 130372, криміналістична ідентифікація.*

Постановка проблеми. Стрімка цифровізація суспільства та перехід організованої злочинності у кіберпростір ставлять перед правоохоронною системою України безпрецедентні виклики. Традиційні методи ідентифікації злочинців дедалі частіше виявляються неефективними через масове використання зловмисниками анонімайзерів, VPN-сервісів, криптографічного захисту та підроблених цифрових ідентифікаторів. Особливої гостроти набуває проблема деанонімізації операторів тіньових ринків, адміністраторів шахрайських кол-центрів та осіб, причетних до злочинів із використанням віртуальних активів (блокчейн-технологій). За цих умов критичного значення набуває пошук нових, невідірваних від фізичної особи цифрових слідів. Одним із таких маркерів є поведінкова біометрія, зокрема клавіатурний почерк. Розроблення та патентування вітчизняними науковцями інноваційних рішень у цій сфері (зокрема, патенту України № 130372) створюють міцне технологічне

© Е. Рижков, 2026

підґрунтя. Однак виникає нагальна науково-практична проблема: як саме трансформувати інженерно-технічний винахід у легітимний, ефективний та доказовий інструмент поліцейської діяльності.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання використання цифрових слідів та біометричної автентифікації у криміналістиці активно досліджуються у працях вітчизняних та зарубіжних учених. Правовим аспектам кібербезпеки та електронних доказів присвячено роботи В. Білоуса, М. Карчевського, В. Носова, Ю. Орлова, В. Шепітька, П. Біленчука, О. Хахановського. Технічні та алгоритмічні засади ідентифікації за клавіатурним почерком глибоко розкрито у дослідженнях А. Грєхова, С. Євсєєва, О. Кузнецова, В. Лахно, В. Хорошко, І. Цимперідіса (I. Tsimperidis), Р. Джойса (R. Joyce), Г. Гупти (G. Gupta), а також у попередніх працях автора цієї статті у співавторстві з В. Мирошниченком. Разом із тим комплексне бачення імплементації конкретного запатентованого апаратно-програмного рішення у цілісну систему оперативно-розшукової та криміналістичної практики в Україні потребує окремого ґрунтовного аналізу.

Метою статті є визначення та наукове обґрунтування прикладних аспектів і напрямів використання можливостей методики ідентифікації за клавіатурним почерком (на базі патенту України № 130372) у практичній діяльності правоохоронних органів, а також розроблення алгоритму її технологічного трансферу.

Виклад основного матеріалу. На початку 2026 р. колективом науковців Дніпровського державного університету внутрішніх справ було отримано патент України на винахід № 130372 «Пристрій біометричної ідентифікації особи по клавіатурному почерку» [5]. Запропонована архітектура вирішує фундаментальну проблему «перекриття» клавіш (коли друга клавіша натискається до відпускання першої), створюючи безперервний потік високоточних часових інтервалів: часу утримання (DT) та інтервалу між натисканнями (FT) [5; 15]. Аналіз тактико-технічних можливостей методики дає змогу виокремити чотири магістральні напрями її впровадження в діяльність Національної поліції України.

По-перше, як інструмент багатофакторної ідентифікації та забезпечення внутрішньої кібербезпеки. Захист відомчих баз даних та державних реєстрів (таких як інформаційно-комунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції») є питанням національної безпеки. Традиційна система «логін-пароль» або навіть апаратні токени не захищають від ситуації, коли авторизований користувач залишає робоче місце (компрометація сесії) або коли пароль передається третім особам (корупційний ризик). Прикладом такої ситуації може слугувати одна з наймасштабніших кібератак на критичну інфраструктуру України під час повномасштабної війни – атаки на національного оператора «Київстар», яка відбулася у грудні 2023 р. Доступ до віртуальних серверів та баз даних національного мобільного оператора «Київстар» було реалізовано ворогом саме через заволодіння паролем до облікового запису одного з адміністраторів системи оператора. За даними Служби безпеки України (СБУ), до атаки причетна російська хакерська група «Solntsepyok» («Сонцепек»), яка вважається пов’язаною з Головним управлінням Генштабу ЗС РФ (ГРУ) [2]. Використання алгоритмів патенту № 130372 дає змогу впровадити парадигму Zero Trust (Нульової довіри) через механізм безперервної автентифікації. Система фоново аналізує мілісекундні затримки друку вільного тексту оперативником, аналітиком, слідчим або працівником інформаційно-аналітичного підрозділу. У разі виявлення аномалії (інша людина сіла працювати за клавіатуру) система миттєво блокує доступ до бази даних [17]. Це робить неможливим несанкціонований виток інформації навіть за наявності легітимних облікових даних.

По-друге, як інструмент складання психоемоційного та соціально-демографічного портрета особи. У ситуаціях, коли правоохоронці не мають еталонного зразка почерку підозрюваного (наприклад, анонімні мінування, кібербулінг, погрози в месенджерах), методика дає змогу здійснювати непряме профілювання [16, с. 15]. Сучасні системи

машинного навчання, що аналізують вектори затримок ($T_{press}, T_{release}$), здатні з високою часткою ймовірності визначати демографічні маркери: вікову групу, стать, домінуючу руку (правша/шульга) та навіть рівень освіти [18]. Окрім цього, клавіатурна динаміка є чутливим індикатором психоемоційного стану. Ритміка друку кардинально змінюється під впливом стресу, страху або когнітивного навантаження (наприклад, під час конструювання брехні). Отже, програмний комплекс може виконувати функцію дистанційного «поліграфа» при аналізі онлайн-листування під час проведення оперативної комбінації.

По-третє, як оперативно-розшуковий інструмент деанонімізації. Найбільш перспективним є використання методики як засобу отримання орієнтуючої інформації під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) та оперативної розробки. Клавіатурний почерк є ідеальним пасивним цифровим фінгерпринтом. У протидії шахрайським кол-центрам організатори використовують віртуальні машини, проксі-сервери та підставні акаунти. Однак якщо оперативний підрозділ (наприклад, Департамент кіберполіції або Департамент стратегічних розслідувань) інтегрує алгоритми патенту у вигляді прихованого скрипта-обробника на фішинговий сайт, підконтрольний оперативникам, або у вигляді легалізованого «трояна» на етапі контролю за вчиненням злочину, з'являється можливість збирати біометричні профілі зловмисників. Згодом ці профілі порівнюються з активністю тих самих осіб у легальних сегментах мережі (або під час їх затримання та вилучення техніки), що дає змогу беззаперечно пов'язати анонімний крипто-гаманець чи Telegram-акаунт із конкретною фізичною особою [8].

По-четверте, як криміналістичний комплекс для формування доказової бази за КПК України. Отримані дані повинні мати доказову силу. Запровадження методики вимагає створення апаратно-програмного комплексу для експертних установ МВС (НДЕКЦ). Згідно зі ст. 99 КПК України, електронні документи є джерелом доказів [3]. Механізм формування доказової бази включає: а) перехоплення сирих логів клавіатури з жорсткого диску (або дампу оперативної пам'яті); б) криптографічне хешування вилучених логів для забезпечення їх незмінності; в) проведення слідчого експерименту (ст. 240 КПК), під час якого підозрюваний на імітаторі пристрою набирає текст; г) призначення судової комп'ютерно-технічної експертизи (а в перспективі – судово-біометричної), яка шляхом математичного порівняння доведе ідентичність патернів [4, с. 215]. Важливим аспектом є здатність систем на базі клавіатурного почерку відрізняти текст, набраний людиною, від тексту, згенерованого штучним інтелектом (наприклад, ChatGPT та ін.) або вставленого з буфера обміну [14]. Це руйнує типову лінію захисту підозрюваних: «Це писав не я, це діяв вірус або бот». У результаті отримуємо якісний емпіричний матеріал доказового характеру, що має своє електронне походження [12].

У науковому та прикладному аспекті для нас найбільший інтерес становить алгоритм трансферу технологій у практичну площину. Щоб перетворити патент № 130372 з наукового здобутку на звичайний інструмент поліцейського, необхідний чіткий механізм трансферу технологій [10; 11]. На нашу думку, алгоритм дій має включати в себе декілька етапів. Етап перший – програмна інкапсуляція. Спільно з фахівцями Департаменту кіберполіції та ДП «ІНФОТЕХ» необхідно перекласти апаратну логіку роботи пристрою (зсувні регістри, таймери) на мову програмного забезпечення. Потрібно створити: а) системні драйвери для endpoint-контролю (для внутрішньої безпеки); б) мережеві payload-модулі на JS/Python (для ОРД). Етап другий – валідація та сертифікація. Проведення закритих відомчих випробувань комплексу на базі ДНДІ МВС. Отримання експертних висновків ДССЗЗІ щодо відповідності КСЗІ (для захисту реєстрів). Етап третій – легалізація методик експертизи. Розроблення та реєстрація у Реєстрі методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України «Методики встановлення особи за динамічними параметрами клавіатурного вводу». Етап четвертий – нормативне врегулювання. Внесення доповнень до відомчих

наказів МВС, що регламентують порядок збору електронних доказів та використання засобів аналітичної розвідки (OSINT/SOCMINT).

Запропонований нами підхід повністю корелюється з положеннями стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 рр. та переходу Національної поліції на сучасну концепцію Intelligence-Led Policing (ILP) як поліцейської діяльності, керованою аналітикою, у частині використання новітніх інформаційно-аналітичних засобів у діяльності поліцейських підрозділів [6; 7]. Своєю чергою, такий широкий спектр трансферу наукової розробки відповідає сучасним інформаційно-технічним викликам у проявах організованої злочинності та зумовлює доцільність реалізації ефективних засобів протидії у рамках використання наукових знань із поведінкової біометрії [1; 9; 13].

Висновки. Таким чином, методика біометричної ідентифікації за клавіатурним почерком, архітектура якої розкрита у патенті № 130372, є потужним інноваційним ресурсом для правоохоронної діяльності. Її прикладний потенціал охоплює як сферу превенції (захист критичної інформаційної інфраструктури від внутрішніх загроз), так і сферу реакції (деанонімізація кіберзлочинців, профілювання та збір електронних доказів). Ураховуючи відносну простоту впровадження програмних аналогів цього пристрою (через відсутність потреби у складному специфічному апаратному забезпеченні на стороні підозрюваного), інтеграція цієї технології в арсенал Національної поліції України здатна кардинально змінити баланс сил у протидії організованій злочинності у цифровому середовищі. Реалізація запропонованого алгоритму трансферу технологій дасть змогу у стислі терміни перетворити наукову ідею на дієвий правоохоронний стандарт.

Список використаних джерел

1. Білоус В. В. Використання поведінкової біометрії у кіберкриміналістиці. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. № 3. С. 45–52.

2. Васьків О. СБУ ідентифікувала хакерів російського ГРУ, які атакували «Київстар»: матеріали справи передадуть у Гаагу. URL: https://suspilne.media/720596-sbu-identifikuvala-hakeriv-rosijskogo-gru-aki-atakuvali-kiivstar-peredast-materiali-spravi-v-gaagu/

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. Ст. 88.

4. Пащенко Є. М., Чалий М. Г. Організаційно-правові засади протидії корупції у секторі безпеки і борони України на відомчому рівні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. Ч. 3. С. 213–216.

5. Пристрій біометричної ідентифікації особи по клавіатурному почерку / В. О. Мирошниченко та ін. Патент України на винахід № 130372, опубліковано 04.02.2026, Бюл. № 5/2026.

6. Про затвердження Концепції запровадження моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою (ILP) у діяльність Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 10.06.2020 № 424.

7. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text

8. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

9. Рижков Е. В. Інноваційні методи біометричної ідентифікації за клавіатурним почерком у системі заходів протидії організованій злочинності (за матеріалами патенту № 130372). *Актуальні питання діяльності Національної поліції як суб'єкта протидії організованій злочинності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 02.04.2026. Кропивницький : ДонДУВС, 2026. С. 286–290.

10. Рижков Е. В., Мирошниченко В. О. Патентна діяльність як предмет трансферу технологій (на прикладі патенту на корисну модель «Пристрій радіолокаційного розпізнавання об'єктів»). *Сучасні інформаційні технології у діяльності Національної поліції України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару, м. Дніпро, 26.11.2020. Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 32–33.

11. Рижков Е. В., Мирошниченко В. О. Трансфер технологій у частині патентної діяльності як запорука успіху відомчої науки та освіти. *Інформаційні технології в освіті та практиці* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 18.12.2020. Львів : ЛьвДУВС, 2020. С. 13–14.

12. Хахановський В. Г. Електронні докази: проблеми теорії та практики використання у кримінальному судочинстві. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 240 с.

13. Continuous Authentication using Behavioral Biometrics. *IEEE Access*, 2023. Vol. 11. P. 11245–11260.

14. Keystroke Dynamics for User Identification – IDEAS/RePEc. URL: https://ideas.repec.org/h/spr/sprchp/978-3-031-83157-7_21.html

15. Keystroke Dynamics for User Identification. *ResearchGate.* URL: https://www.researchgate.net/publication/391594241_Keystroke_Dynamics_for_User_Identification

16. Tsimperidis I. Classifying Users through Keystroke Dynamics. *Democritus University of Thrace*. URL: http://tsimperidis.cs.duth.gr/wp-content/uploads/pdfs/Classifying%20Users%20through%20Keystroke%20Dynamics.pdf

17. US8332932B2 – Keystroke dynamics authentication techniques. Google Patents. URL: https://patents.google.com/patent/US8332932B2/en

18. Users' identification through keystroke dynamics based on vibration parameters and keyboard pressure. *ResearchGate.* URL: https://www.google.com/search?q=https://www.researchgate.net/publication/325341000_users_identification_through_keystroke_dynamics_based_on_vibration_parameters_and_keyboard_pressure

References

1. Bilous, V. V. (2022) Vykorystannya povedinkovoyi biometriyi v kiberkryminalistytsi [The use of behavioral biometrics in cybercriminology]. *Teoriya i praktyka sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky*. № 3, pp. 45–52. [in Ukr.].

2. Vaskiv, O. SBU identyfikuvala khakeriv rosiyskoho HRU, yaki atakuvaly «Kyyivstar»: materialy spravy peredadut v Haahu [SSU identified hackers of the Russian GRU who attacked Kyivstar: case materials will be transferred to The Hague]. Retrieved from: https://suspilne.media/720596-sbu-identifikuvala-hakeriv-rosijskogo-gru-aki-atakuvali-kiivstar-peredast-materiali-spravi-v-gaagu/ [in Ukr.].

3. Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrayiny vid 13.04.2012 [Criminal Procedure Code of Ukraine of 13.04.2012]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2013. № 9–10, art. 88. [in Ukr.].

4. Pashchenko, Ye. M., Chalyy, M. H. (2022) Orhanizatsiyno-pravovi zasady protydiyi koruptsiyi v sektori bezpeky i borony Ukrayiny na vidomchomu rivni [Organizational and legal principles of combating corruption in the security and defense sector of Ukraine at the departmental level]. *Pivdennoukrayinskyy pravnychyy chasopys.* Part 3, pp. 213–216. [in Ukr.].

5. Prystriy biometrychnoyi identyfikatsiyi osoby po klaviaturnomu pocherku [Device for biometric identification of a person by keyboard handwriting] / V. O. Myroshnychenko, E. V. Ryzhkov, Yu. P. Synytsina, S. O. Prokopov et al. Patent Ukrayiny na vynakhid № 130372, opublikovano 04.02.2026, Byul. № 5/2026. [in Ukr.].

6. Pro zatverdzhennya Kontseptsiyi zaprovadzhennya modeli politseyskoyi diyalnosti, kerovanoyi analitykoyu (ILP) u diyalnist Natsionalnoyi politsiyi Ukrayiny [On approval of the Concept of introducing the model of policing guided by analytics (ILP) into the activities of the National Police of Ukraine] : nakaz Natsionalnoyi politsiyi Ukrayiny vid 10.06.2020 № 424. [in Ukr.].

7. Pro Kompleksnyy stratehichnyy plan reformuvannya orhaniv pravoporyadku yak chastyny sektoru bezpeky i oborony Ukrayiny na 2023–2027 roky [On the Comprehensive Strategic Plan for Reforming Law Enforcement Agencies as Part of the Security and Defense Sector of Ukraine for 2023–2027] : zatv. Ukazom Prezydenta Ukrayiny vid 11.05.2023 № 273/2023. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text [in Ukr.].

8. Pro operatyvno-rozshukovu diyalnist [On Operational-Search Activities] : Zakon Ukrayiny vid 18.02.1992. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 1992. № 22, art. 303. [in Ukr.].

9. Ryzhkov, E. V. (2026) Innovatsiyni metody biometrychnoyi identyfikatsiyi za klaviaturnym pocherkom u systemi zakhodiv protydiyi orhanizovaniy zlochynnosti (za materialamy patentu № 130372) [Ryzhkov E. V. Innovative methods of biometric identification by keyboard handwriting in the system of measures to combat organized crime (based on patent No. 130372)]. *Aktualni pytannya diyalnosti Natsionalnoyi politsiyi yak subyekta protydiyi orhanizovaniy zlochynnosti* : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Kropyvnytskyy, 02.04.2026). Kropyvnytskyy : DonDUVS, pp. 286–290. [in Ukr.].

10. Ryzhkov, E. V., Myroshnychenko, V. O. (2020) Patentna diyalnist yak predmet transferu tekhnolohiy (na prykladi patentu na korysnu model «Prystriy radiolokatsiynoho rozpiznavannya obyektiv») [Patent activity as a subject of technology transfer (on the example of a patent for a utility model "Device for radar recognition of objects")]. *Suchasni informatsiyi tekhnolohiyi v diyalnosti Natsionalnoyi politsiyi Ukrayiny* : materialy Vseukr. nauk.-prakt. seminaru (m. Dnipro, 26.11.2020). Dnipro : DDUVS, pp. 32–33. [in Ukr.].

11. Ryzhkov, E. V., Myroshnychenko, V. O. (2020) Transfer tekhnolohiy v chastyni patentnoyi diyal′nosti yak zaporuka uspikhu vidomchoyi nauky ta osvity [Technology transfer in the part of patent activity as a guarantee of the success of departmental science and education]. *Informatsiyni tekhnolohiyi v osviti ta praktytsi* : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Lviv, 18.12.2020). Lviv : LvDUVS, pp. 13–14. [in Ukr.].

12. Khakhanovskyy, V. H. (2021) Elektronni dokazy: problemy teoriyi ta praktyky vykorystannya u kryminalnomu sudochynstvi [Electronic evidence: problems of theory and practice of use in criminal proceedings]. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 240 p. [in Ukr.].

13. Continuous Authentication using Behavioral Biometrics. IEEE Access, 2023. Vol. 11. P. 11245–11260.

14. Keystroke Dynamics for User Identification – IDEAS/RePEc. Retrieved from: https://ideas.repec.org/h/spr/sprchp/978-3-031-83157-7_21.html

15. Keystroke Dynamics for User Identification. ResearchGate. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/391594241_Keystroke_Dynamics_for_User_Identification

16. Tsimperidis I. Classifying Users through Keystroke Dynamics. Democritus University of Thrace. Retrieved from: http://tsimperidis.cs.duth.gr/wp-content/uploads/pdfs/Classifying%20Users%20through%20Keystroke%20Dynamics.pdf

17. US8332932B2 – Keystroke dynamics authentication techniques. Google Patents. Retrieved from: https://patents.google.com/patent/US8332932B2/en

18. Users' identification through keystroke dynamics based on vibration parameters and keyboard pressure. ResearchGate. Retrieved from: https://www.google.com/search?q=https://www.researchgate.net/publication/325341000_users_identification_through_keystroke_dynamics_based_on_vibration_parameters_and_keyboard_pressure

ABSTRACT

Eduard Ryzhkov. Applied aspects of implementing biometric identification methods based on keyboard handwriting in law enforcement activities (based on the patent No. 130372)

The article deals with applied aspects of the use of behavioral biometrics, in particular keyboard handwriting, in operational-search, investigative and expert-forensic activities. Based on the architecture of the patent of Ukraine No. 130372 "Device for biometric identification of a person by keyboard handwriting", the author considers the potential for transforming a hardware-software solution into an effective law enforcement tool.

The paper structures the key areas of application of the methodology: as a means of continuous multi-factor authentication to protect departmental information resources; as a profiling tool for compiling a psycho-emotional and socio-demographic portrait of the user; as a covert means of operational-search activities (for de-anonymization of organizers of fraudulent call centers and crimes in the field of virtual assets); as well as the basis for creating a new forensic complex for the purpose of forming an electronic evidence base in accordance with the requirements of the Code of Criminal Procedure of Ukraine. Special attention is paid to the issues of technology transfer – the algorithm for introducing scientific development into the practical plane of the units of the National Police of Ukraine, in particular the Cyber Police Department. It is concluded that keyboard dynamics is a highly effective, continuous digital trace, which, provided that it is correctly procedurally recorded, can significantly increase the effectiveness of combating organized cybercrime.

Keywords*: keyboard handwriting, behavioral biometrics, cybercrime, operational and investigative activities, electronic evidence, multi-factor authentication, patent No. 130372, forensic identification.*

Дата першого надходження статті до видання: 07.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 343.98:343.8
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-21

Євген ХАЙНАЦЬКИЙ
кандидат юридичних наук, суддя
(Печерський районний суд міста Києва,
м. Київ, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-0645-8417
ievgen_h@ukr.net

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЗАСУДЖЕНИМИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У статті досліджено оперативно-розшукові та процесуальні засади спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань. Обґрунтовано, що в системі запобіжного впливу на пенітенціарну злочинність саме заходи спеціально-кримінологічного характеру є найбільш дієвими та функціонально спрямованими, оскільки вони орієнтовані на безпосередній вплив на специфічні криміногенні процеси пенітенціарного середовища та на нейтралізацію чинників, які детермінують кримінально протиправну поведінку засуджених. Доведено, що особливе місце у цій системі належить оперативно-розшуковій діяльності, яка забезпечує своєчасне виявлення, фіксацію, припинення та попередження кримінальних правопорушень у межах установ виконання покарань, а також дає можливість отримувати оперативно значущу інформацію про підготовку протиправних посягань, функціонування кримінальної субкультури, канали надходження заборонених предметів і деструктивний вплив неформальних груп. Проаналізовано нормативні засади діяльності оперативних підрозділів у системі Державної кримінально-виконавчої служби України та аргументовано, що вони фактично виступають ключовими галузевими суб'єктами безпосереднього виявлення криміногенних ризиків у місцях позбавлення волі.

Окремо досліджено проблему обмежених процесуальних можливостей оперативних підрозділів установ виконання покарань у кримінальному провадженні та обґрунтовано доцільність удосконалення положень ст. 41 Кримінального процесуального кодексу України. Зроблено висновок, що поєднання оперативно-розшукових і процесуальних механізмів із належними гарантіями прокурорського та судового контролю створює передумови для підвищення ефективності спеціально-кримінологічного запобігання пенітенціарній злочинності.

Ключові слова: *спеціально-кримінологічне запобігання, оперативно-розшукова діяльність, кримінальні правопорушення, засуджені, установи виконання покарань, пенітенціарна злочинність, оперативні підрозділи, кримінальне провадження, процесуальні повноваження, негласні слідчі (розшукові) дії.*

Постановка проблеми. У системі спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань (далі – УВП), особливе місце посідають оперативно-розшукові та пов'язані з ними процесуальні механізми виявлення, фіксації, припинення й недопущення кримінально протиправної поведінки в умовах пенітенціарного середовища. Актуальність цієї проблематики зумовлена тим, що пенітенціарна злочинність характеризується високим рівнем латент-

© Є. Хайнацький, 2026

ності, специфічними способами підготовки та вчинення кримінальних правопорушень, впливом кримінальної субкультури, функціонуванням неформальної ієрархії засуджених, а також необхідністю оперативного реагування на загрози безпеці персоналу, засуджених та нормальному функціонуванню УВП. За таких умов саме оперативно-розшукова профілактика та належне процесуальне забезпечення дій уповноважених суб'єктів набувають визначального значення як елементи спеціально-кримінологічного запобігання. Водночас чинне законодавство не позбавлене прогалин і суперечностей, зокрема щодо співвідношення кримінально-виконавчих, оперативно-розшукових та кримінально-процесуальних повноважень оперативних підрозділів УВП, що актуалізує потребу в науковому осмисленні відповідних засад і формулюванні пропозицій з їх удосконалення.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Окремі аспекти спеціально-кримінологічного запобігання пенітенціарній злочинності, оперативно-розшукової діяльності в УВП, а також кримінально-процесуального забезпечення реагування на кримінальні правопорушення, вчинені засудженими, досліджувалися у працях А. І. Богатирьова, І. Г. Богатирьова, В. В. Василевича, А. В. Кирилюка, О. Г. Колба, Д. В. Колодчина, І. М. Копотуна, О. Г. Михайлика, Ю. В. Орла, М. С. Пузирьова, Ю. В. Сокоринського, Я. В. Стрелюка, С. І. Халимона, О. О. Шкути та інших учених. У їхніх роботах розкрито роль оперативно-розшукових заходів у системі запобігання злочинності, значення режиму і нагляду в місцях позбавлення волі, окремі питання кримінально-правової та кримінально-процесуальної реакції на пенітенціарні кримінальні правопорушення. Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що недостатньо розробленими залишаються питання саме комплексного осмислення оперативно-розшукових та процесуальних засад спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в УВП, зокрема в частині визначення місця оперативних підрозділів УВП у механізмі профілактики, їх взаємодії з органами досудового розслідування, а також перспектив удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства у цій сфері.

Мета статті полягає в обґрунтуванні оперативно-розшукових та процесуальних засад спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в УВП, з'ясуванні ролі оперативних підрозділів УВП у відповідному механізмі запобігання, а також у розробленні пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства в частині розширення ініціативних процесуальних можливостей таких підрозділів.

Виклад основного матеріалу. Результати наукових досліджень у сфері пенітенціарної кримінології [1; 7; 9] дають підстави стверджувати, що у системі запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняються засудженими в УВП, найбільш дієвими та функціонально спрямованими є заходи спеціально-кримінологічного характеру. Це пояснюється тим, що саме вони орієнтовані на безпосередній вплив на специфічні криміногенні процеси пенітенціарного середовища та на нейтралізацію чинників, які детермінують кримінально протиправну поведінку засуджених.

У структурі таких заходів важливе місце належить заходам оперативно-розшукової діяльності, які забезпечують своєчасне виявлення, фіксацію, припинення та попередження кримінальних правопорушень у межах УВП. Їх значення полягає у можливості отримання оперативно значущої інформації про підготовку протиправних посягань, викриття осіб і груп засуджених, схильних до кримінально протиправної поведінки, протидії функціонуванню каналів надходження заборонених предметів, а також мінімізації впливу кримінальної субкультури на пенітенціарне середовище.

Зазначена позиція узгоджується і з сучасними науковими розвідками [2; 3, с. 388; 4, с. 318–319; 8], у яких підкреслюється важлива роль оперативно-розшукової діяльності у системі запобігання кримінальним правопорушенням, розглядаючи її як один із дієвих інструментів реалізації кримінологічної політики держави.

За вищенаведених обставин та за результатами власного проведеного дослідження у контексті розроблення спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в УВП, заслуговує на увагу питання *оперативно-розшукової профілактики* відповідних діянь або спеціально-кримінологічне запобігання оперативно-розшуковими силами, заходами, засобами і методами. Чому це принципово, бо оперативні підрозділи в системі Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України і конкретно у визначеній УВП, по суті, є єдино визначеними галузевим спеціальним (кримінально-виконавчим) законодавством суб'єктами запобіжної діяльності. Зокрема, хоча Кримінально-виконавчий кодекс (далі – КВК) України не визначає мети діяльності органів і УВП, він закріплює у ч. 1 ст. 1 мету кримінально-виконавчого законодавства України – «захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, *запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами*, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими» (курсив наш. – *Є. Х.*) [6]. Своєю чергою, у своїх подальших нормах КВК України відводить особливе місце (на рівні самостійної ст. 104 «Оперативно-розшукова діяльність у колоніях» [6]) оперативним підрозділам як єдиним суб'єктам здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Так, у ч. 1 вказаної норми кримінально-виконавчого законодавства зазначається, що «відповідно до закону в колоніях здійснюється оперативно-розшукова діяльність, основними завданнями якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп із метою:

– забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб;

– попередження і виявлення кримінальних правопорушень, учинених у колоніях, а також порушень установленого порядку відбування покарання;

– вивчення причин і умов, що сприяють учиненню злочинів та інших правопорушень;

– надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги в розкритті, припиненні та попередженні кримінальних правопорушень» [6].

Натомість, згідно з ч. 2 ст. 104 КВК України, «оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами *органів і установ виконання покарань*» [6].

Аналізуючи редакцію ст. 104 КВК України на предмет суб'єктів здійснення оперативно-розшукової діяльності та відповідних місць її здійснення, уважаємо, що законотворець, конструюючи відповідну норму, допустив неточність у співвідношенні понять «колонії» (у назві та ч. 1 означеної статті) та «органи і установи виконання покарань» (у ч. 2). Така аргументація пояснюється чинною редакцією ст. 11 КВК України, яка має назву «Види органів і установ виконання покарань» та закріплює в ч. ч. 1–5 такі важливі в інституційному плані положення:

«1. Органами виконання покарань є: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, його територіальні органи, уповноважені органи з питань пробації.

2. Установами виконання покарань є: кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (виховні колонії), слідчі ізолятори у випадках, передбачених цим Кодексом.

3. Кримінально-виконавчі установи поділяються на кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії).

4. Виправні колонії поділяються на колонії мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки. У разі необхідності в межах однієї виправної колонії можуть створюватися сектори з різними рівнями безпеки.

5. Виправні колонії мінімального рівня безпеки поділяються на колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання і колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання» [6].

Зважаючи на вищенаведені законоположення, маємо всі підстави стверджувати, що більш удалим було б вести мову про здійснення оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами органів і установ виконання покарань, а не одних лише колоній.

У такому разі пропонуємо назву і ч. 1 ст. 104 КВК України викласти в такій редакції:

«Стаття 104. Оперативно-розшукова діяльність в ***органах і установах виконання покарань***

1. Відповідно до закону в ***органах і установах виконання покарань*** *здійснюється оперативно-розшукова діяльність, основними завданнями якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп із метою…»*, а далі за текстом.

При цьому такий легальний «монополізм» щодо визначення суб'єктів здійснення оперативно-розшукової діяльності дотично до місць несвободи закріплено і на рівні профільного нормативно-правового акта у визначеній сфері – Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Так, в абз. 9 ч. 1 ст. 5 «Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» визначено, що оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами (у тому числі серед інших визначених законом суб'єктів) «органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України». І, що принципово важливо в контексті озвученої вище тези про «монополізм» суб'єктів відповідного напряму спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в УВП, це нормативний припис ч. 2 ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», згідно з якою «проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами *забороняється*» (курсив наш. – *Є. Х.*) [10].

Водночас ми розуміємо, що великий обсяг оперативно-розшукової профілактики як одного з основних напрямів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в УВП, міститься в нормативно-правових актах, що мають відповідні грифи обмеження доступу («Таємно», «Цілком таємно»). Водночас окремі питання в межах нашого дослідження ми вважаємо за необхідне розкрити, зважаючи на те, що згідно зі ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативно-розшукова діяльність – це система не лише негласних (переважно. – *Є. Х.*), а й гласних «пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів» [10].

Слід також зазначити, що роль оперативно-розшукової діяльності у механізмі спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням визнається і персоналом УВП. Отримані у процесі дослідження емпіричні дані засвідчили, що працівники установ загалом (59%) підтримують діяльність оперативних підрозділів, спрямовану на запобігання кримінальним правопорушенням у пенітенціарному середовищі. Водночас результати опитування показали, що 41% респондентів або не вважають таку діяльність безумовно ефективною, або оцінюють її лише частково позитивно.

Переконані, що такі результати мають комплексне пояснення. Вони характеризують не лише фактичний стан і тенденції запобігання кримінальним правопорушенням в УВП, а й відображають рівень професійної підготовки персоналу, зокрема ступінь його обізнаності з положеннями кримінологічної теорії, змістом спеціально-кримінологічного запобігання та функціональним призначенням оперативно-розшукових заходів у системі профілактики пенітенціарної злочинності.

У зв'язку із цим одержані емпіричні дані доцільно розглядати не лише як індикатор ставлення персоналу до оперативно-розшукового складника профілактичної (запобіжної)

діяльності, а й як свідчення потреби в удосконаленні професійної підготовки працівників УВП. Насамперед ідеться про посилення кримінологічної, оперативно-профілактичної та пенітенціарної компетентності персоналу, формування у нього цілісного розуміння природи пенітенціарної злочинності, механізмів її детермінації та сучасних інструментів запобіжного впливу. Саме підвищення рівня такої професійної підготовки є однією з необхідних передумов більш ефективної реалізації спеціально-кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в УВП.

Отже, результати емпіричного дослідження дають підстави для висновку, що ефективність спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у пенітенціарному середовищі безпосередньо залежить не лише від організації діяльності оперативних підрозділів, а й від рівня кримінологічної та професійно-профілактичної підготовки всього персоналу УВП. У цьому зв'язку підвищення професійної компетентності персоналу слід розглядати як одну з ключових умов удосконалення механізму запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в УВП.

Продовжуючи аналіз нормативно-правових засад оперативно-розшукової профілактики як напряму спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в УВП, звернімо увагу на ту обставину, що, незважаючи на звужені процесуальні повноваження оперативних підрозділів УВП (зокрема, неможливість самостійно, ініціативно здійснювати слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД) у кримінальному провадженні, а лише за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора – на підставі ст. 41 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України [5]), вони завжди взаємодіють з органами досудового розслідування під час кримінальних проваджень за фактами вчинення засудженими в УВП нових кримінальних правопорушень. При цьому особливістю пенітенціарного середовища є те, що під час розслідування одних правопорушень стають відомі факти інших, і це багато в чому сприяє підвищенню ефективності запобіжної діяльності в УВП.

Так, наприклад, як показало проведене нами дослідження, у процесі здійснення досудового розслідування слідчий (рідше – дізнавач, прокурор) нерідко стикається з фактами вчинення кримінальних правопорушень іншими засудженими, стосовно яких перевірка на момент їх виявлення ще не розпочата. Такі відомості можуть бути отримані як під час проведення процесуальних дій, так і в результаті виконання доручень, що слідчий (дізнавач, прокурор) надає оперативним підрозділам УВП для здійснення слідчих (розшукових) дій та НСРД. Вочевидь, інформація, отримана в межах цих процесуальних дій, може виходити за межі первинного предмета доказування, оскільки пошукова діяльність, ініційована відповідним органом досудового розслідування, здатна завершитися встановленням ознак нового кримінального правопорушення. У такому разі слідчий (дізнавач, прокурор) як суб'єкт, що видав відповідне доручення, формально вважається особою, яка організувала та спрямувала виявлення зазначених фактів.

У разі виявлення під час досудового розслідування іншого кримінального правопорушення, не пов'язаного з тим, щодо якого здійснюється поточне кримінальне провадження, матеріали щодо такого діяння підлягають виділенню. Надалі вони або скеровуються для вирішення питання щодо початку нового досудового розслідування, або ж виділяються в окреме провадження у разі, коли додаткова перевірка встановлених фактів із метою з'ясування наявності ознак кримінального правопорушення не є необхідною.

У процесі проведення дослідження нами з'ясовано думку оперативних працівників оперативних підрозділів УВП, які висловили пропозицію щодо надання оперативним підрозділам УВП повноважень здійснювати НСРД в кримінальних провадженнях за фактами вчинення засудженими в УВП нових кримінальних правопорушень в ініціативному порядку, а не лише за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора (шляхом внесення змін до ст. 41 КПК України). Таку пропозицію висловило 67% респондентів. Подібна думка

заслуговує на увагу, бо вона ґрунтується на практичній потребі оперативних працівників оперативних підрозділів УВП. І, по суті, виконуючи письмові доручення слідчого, дізнавача, прокурора щодо здійснення НСРД у кримінальних провадженнях за фактами вчинення засудженими в УВП нових кримінальних правопорушень, зазначені працівники виступають суб'єктами не лише оперативно-розшукової, а й кримінально-процесуальної діяльності.

Разом із тим повною мірою сприйняти озвучену респондентами пропозицію ми не можемо, адже необхідно враховувати й низку правових і процесуальних аспектів перед тим, як формулювати науково обґрунтовані пропозиції з удосконалення галузевого (кримінологічного, оперативно-розшукового, кримінально-процесуального) законодавства і практики його застосування в контексті досліджуваного напряму спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в УВП.

А тому вважаємо, і результати теоретико-правового дослідження це підтверджують, що внести зміни лише до ст. 41 КПК України недостатньо, якщо йдеться саме про надання оперативним підрозділам УВП права самостійно розпочинати і проводити НСРД. Причина в тому, що чинний КПК України прямо встановлює:

– на підставі ч. 1 ст. 41 оперативні підрозділи органів, УВП та слідчих ізоляторів ДКВС України здійснюють слідчі (розшукові) дії та НСРД за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора;

– згідно з ч. 3 ст. 246, рішення про проведення НСРД приймають слідчий, прокурор, а в передбачених законом випадках – слідчий суддя;

– відповідно до ч. 6 ст. 246, проводити НСРД має право слідчий або за його дорученням уповноважені оперативні підрозділи, у тому числі органів, УВП та слідчих ізоляторів ДКВС України [5].

Тому, виходячи з наведених положень, обґрунтовано вважаємо, що найбільш юридично коректною є не модель «повністю автономного» проведення НСРД оперативними підрозділами УВП, а модель ініціативного внесення ними вмотивованої постановки питання про проведення НСРД із негайним процесуальним оформленням слідчим/дізнавачем/прокурором або, коли це потрібно, слідчим суддею. Інакше виникатиме колізія зі ст. 246 КПК України і ризик недопустимості доказів.

Отже, пропонуємо доповнити ст. 41 КПК України новою частиною такого змісту: *«Оперативні підрозділи органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України у разі виявлення під час виконання покладених на них повноважень ознак підготовки або вчинення засудженим чи особою, взятою під варту, нового кримінального правопорушення мають право в ініціативному порядку вносити слідчому, дізнавачу або прокурору вмотивоване подання про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. У невідкладних випадках, коли зволікання може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення, неможливості запобігти його вчиненню або створення реальної загрози життю чи здоров'ю осіб, оперативний підрозділ органу, установи виконання покарань чи слідчого ізолятору Державної кримінально-виконавчої служби України має право ініціювати невідкладне проведення слідчої (розшукової) або негласної слідчої (розшукової) дії, про що негайно повідомляє прокурора. Подальше проведення такої дії допускається лише на підставі рішення слідчого, прокурора або слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом»*.

Висновки. Проведене дослідження дало підстави встановити, що в системі спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняються засудженими в УВП, оперативно-розшукові та процесуальні засади мають самостійне і визначальне значення, оскільки саме вони забезпечують раннє виявлення, фіксацію, припинення та документування кримінально протиправних проявів у пенітенціарному середовищі. Обґрунтовано, що оперативні підрозділи органів і УВП фактично виступають ключовими галузевими суб'єктами безпосереднього виявлення криміногенних ризиків, однак чинна

модель їх участі в кримінальному провадженні не повною мірою відповідає критерію оперативності реагування на нові кримінальні правопорушення, що вчиняються засудженими в УВП. У зв'язку із цим доведено доцільність удосконалення положень ст. 41 КПК України шляхом нормативного закріплення права оперативних підрозділів органів, УВП та слідчих ізоляторів ДКВС України в ініціативному порядку вносити слідчому, дізнавачу або прокурору вмотивоване подання про проведення слідчих (розшукових) і НСРД, а у невідкладних випадках – ініціювати їх проведення з негайним повідомленням прокурора. Такий підхід дає змогу поєднати потребу в оперативності запобіжного впливу з належними гарантіями прокурорського та судового контролю, а отже, підвищити ефективність спеціально-кримінологічного запобігання пенітенціарній злочинності.

Список використаних джерел

1. Богатирьов І. Г., Богатирьова О. І., Пузирьов М. С. Запобігання пенітенціарній злочинності в Україні : посібник / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Дакор, 2014. 96 с.

2. Богатирьов І. Г., Джужа О. М., Ільтяй М. П. Оперативно-розшукова діяльність в установах виконання покарань: монографія. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2009. 188 с.

3. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 435 с.

4. Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях: монографія. Київ : Золоті ворота, 2013. 472 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

6. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.200. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

7. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужі. Київ : НАВС, 2013. 620 с.

8. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній : монографія / В. В. Коваленко та ін. ; за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ : Атіка, 2012. 368 с.

9. Пенітенціарна кримінологія : підручник / І. Г. Богатирьов та ін. Одеса : Гельветика, 2022. 464 с.

10. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

References

1. Bohatyrov, I. H., Bohatyrova, O. I., Puzyrov, M. S. (2014) Zapobihannya penitentsiarniy zlochynnosti v Ukrayini [Prevention of penitentiary crime in Ukraine] : posib. / za zah. red. O. M. Dzhuzhi. Kyiv : VD «Dakor», 96 p. [in Ukr.].

2. Bohatyrov, I. H., Dzhuzha, O. M., Iltyay, M. P. (2009) Operatyvno-rozshukova diyalnist v ustanovakh vykonannya pokaran [Operational and investigative activities in penal institutions] : monohraf. Dnipropetrovsk : DDUVS, 188 p. [in Ukr.].

3. Vasylevych, V. V. (2020) Kryminolohichna polityka Ukrayiny [Criminological policy of Ukraine] : monohraf. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 435 p. [in Ukr.].

4. Kopotun, I. M. (2013) Zapobihannya zlochynam, shcho pryzvodyat′ do nadzvychaynykh sytuatsiy u vypravnykh koloniyakh [Prevention of crimes leading to emergency situations in correctional colonies] : monohraf. Kyiv : PP «Zoloti vorota», 472 p. [in Ukr.].

5. Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrayiny vid 13.04.2012 [Criminal Procedure Code of Ukraine of 13.04.2012]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13, art. 88. [in Ukr.].

6. Kryminal′no-vykonavchyy kodeks Ukrayiny vid 11.07.2003 [Criminal-Executive Code of Ukraine of 11.07.2003]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2004. № 3–4, art. 21. [in Ukr.].

7. Kryminolohichni zasady zapobihannya zlochynam v ustanovakh vykonannya pokaran Ukrayiny (penitentsiarna kryminolohiya) [Criminological principles of crime prevention in penal institutions of Ukraine (penitentiary criminology)] : posib. / za red. O. M. Dzhuzhi. Kyyiv: NAVS, 2013. 620 p. [in Ukr.].

8. Kryminolohichni ta operatyvno-rozshukovi zasady zapobihannya zlochynam i pravoporushennyam, shcho vchynyayut′sya personalom vypravnykh koloniy [Criminological and operational-search principles of preventing crimes and offenses committed by the personnel of correctional colonies] : monohraf. / Kovalenko V. V., Dzhuzha O. M., Kolb O. H. ta in.; za zah. red. dokt. yuryd. nauk, prof. V. V. Kovalenka. Kyiv: Atika, 2012. 368 p. [in Ukr.].

9. Penitentsiarna kryminolohiya [Penitentiary criminology] : pidruch. / I. H. Bohatyrov, A. V. Borovyk, O. M. Dzhuzha ta in. Odesa: Vydavnychyy dim «Helvetyka», 2022. 464 p. [in Ukr.].

10. Pro operatyvno-rozshukovu diyalnist [On operational-search activities] : Zakon Ukrayiny vid 18.02.1992 r. № 2135-XII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 1992. № 22, art. 303. [in Ukr.].

ABSTRACT

Yevhen Khainatskyi. Operational-search and procedural principles for special criminological prevention of criminal offenses committed by convicts in penal institutions

The article examines the operational-search and procedural principles for special criminological prevention of criminal offenses committed by convicts in penal institutions. It is substantiated that, within the system of preventive influence on penitentiary criminality, measures of a special criminological nature are the most effective and functionally oriented, as they are aimed at directly influencing the specific criminogenic processes of the penitentiary environment and neutralizing the factors that determine the criminally unlawful behavior of convicts. It is proved that a special place in this system belongs to operational-search activity, which ensures the timely detection, recording, suppression, and prevention of criminal offenses within penal institutions, and also makes it possible to obtain operationally significant information on the preparation of unlawful encroachments, the functioning of criminal subculture, channels for the delivery of prohibited items, and the destructive influence of informal groups. The regulatory foundations for the activity of operational units within the system of the State Criminal and Executive Service of Ukraine are analyzed, and it is argued that these units actually act as key sectoral subjects for the direct identification of criminogenic risks in places of deprivation of liberty.

The problem of the limited procedural capabilities of operational units of penal institutions in criminal proceedings is separately examined, and the expediency of improving the provisions of Article 41 of the Criminal Procedure Code of Ukraine is substantiated. It is concluded that the combination of operational-search and procedural mechanisms with appropriate guarantees of prosecutorial and judicial control creates the preconditions for increasing the effectiveness of special criminological prevention of penitentiary criminality.

Key words: *special criminological prevention, operational-search activity, criminal offenses, convicts, penal institutions, penitentiary criminality, operational units, criminal proceedings, procedural powers, covert investigative (search) actions.*

Дата першого надходження статті до видання: 27.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 343.985.4
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-22

Вадим ЧЕПУРКО
викладач
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-9693-1180
vadym.chepurko@dduvs.edu.ua

Софія АНТОНОВА
курсант
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-3758-1114
sofiaantonova636@gmail.com

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ФІКСАЦІЇ СЛІДІВ, ПРЕДМЕТІВ ТА ОБСТАНОВКИ У ПРОТОКОЛАХ ОГЛЯДУ ВІДПОВІДНО ДО КПК УКРАЇНИ

У статті досліджуються теоретичні та практичні аспекти опису і фіксації слідів, предметів, речей та обстановки у протоколах огляду відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України (КПК України). Аналізуються процесуальні вимоги до змісту та структури протоколу огляду, порядок їх виявлення, опису, фотографування та упаковки. Розглядається значення належного документування речових доказів для забезпечення їх допустимості у кримінальному провадженні.

Розкриваються основні вимоги щодо фіксації виявлення, вилучення та дослідження і подальшого збереження слідів. На підставі аналізу результатів судово-слідчої практики проаналізовано типові недоліки, яких припускаються слідчі під час складання протоколів, та надано рекомендації щодо їх недопущення у подальшому.

Фіксація матеріальних об'єктів, які пов'язані з обставинами вчинення кримінального правопорушення у протоколі огляду, є основним способом процесуального закріплення доказів. Вона вимагає об'єктивності, повноти та точності. Процедура має бути детальною і фіксувати у протоколі кожен виявлений об'єкт, а також усі обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Ключові слова: *речові докази, протокол огляду, огляд, кримінальне провадження, фіксація доказів, КПК України, допустимість доказів.*

Постановка проблеми. Обов'язковим процесуальним документом, у якому фіксуються хід та результати слідчого огляду, є протокол. Під час його складання необхідно дотримуватися правил, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, та вимог, розроблених криміналістами. Основною вимогою є те, що протокол огляду

© В. Чепурко, 2026
© С. Антонова, 2026

повинен повно і точно відображати фактичну обстановку на місці події, виявлені сліди та об'єкти. Однак дотепер мають місце випадки, коли внаслідок відсутності у протоколі огляду певних відомостей або ж поверхневого опису щодо факту виявлення та способу вилучення окремих слідів такі сліди у процесі судового розгляду стороною захисту оспорюються і, як наслідок, виключаються судом із числа доказів. Як наслідок, значна кількість виправдувальних вироків у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом окремих предметів та речовин, виноситься судами з підстав порушень, допущених працівниками правоохоронних органів під час виявлення та вилучення вказаних речей та речовин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні питання щодо опису і фіксації слідів, предметів, речей та обстановки у протоколах огляду відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України висвітлено у працях багатьох українських учених, серед яких – М. В. Салтевський, В. Ю. Шепітько, В. П. Бахін, В. М. Тертишник, К. О. Чаплинський. Однак з урахуванням змін у законодавстві питання не втратило своєї актуальності.

Мета статті – дослідження процесуальних вимог до опису та фіксації речових доказів у протоколах огляду відповідно до чинного КПК України, а також визначення типових помилок і шляхів їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Ефективне розслідування кримінальних правопорушень значною мірою залежить від якості збирання та фіксації доказової бази. Речові докази посідають особливе місце в системі доказів у кримінальному провадженні, оскільки є матеріальними носіями інформації про обставини вчиненого правопорушення. Водночас практика свідчить, що неналежне документування слідів, предметів, речей та обстановки у протоколах слідчого огляду є однією з найпоширеніших причин визнання їх недопустимими як речових доказів під час судового розгляду.

Питання процесуального оформлення результатів огляду та фіксації слідів, предметів, речей та обстановки є предметом дослідження багатьох науковців у галузі криміналістики та кримінального процесу. Водночас окремі аспекти цієї проблематики залишаються дискусійними або потребують переосмислення з урахуванням змін до законодавства та розвитку криміналістичної техніки.

Відповідно до ст. 98 КПК України, речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям учинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, у тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом [1]. Наведена законодавча дефініція визначає три основні різновиди речових доказів: знаряддя злочину, предмети зі слідами злочину та предмети злочинного посягання.

Важливість правильного поводження з речовими доказами підкреслюється і в науковій літературі. Так, О. А. Осауленко, А. В. Самодін та Г. М. Степанова у своєму навчальному посібнику наголошують, що слідчі (розшукові) дії є основним засобом збирання доказів у кримінальному провадженні, а від дотримання їх процесуальної форми залежить допустимість отриманих результатів [2, с. 18]. Значення речових доказів зумовлене їх об'єктивним характером: на відміну від показань вони не залежать від суб'єктивного сприйняття людини.

Серед науковців немає єдиної думки щодо класифікації речових доказів. Традиційно їх поділяють на: знаряддя злочину (зброя, знаряддя зламу, транспортні засоби); предмети злочинного посягання (украдені речі, підроблені документи); предмети зі слідами злочину (одяг із плямами крові, взуття зі слідами ґрунту з місця події); предмети, які за своїм зовнішнім виглядом, властивостями або місцем знаходження можуть сприяти розкриттю кримінального правопорушення [3].

Форма протоколу огляду не обумовлена законом. У протоколі повинні бути описані хід і результати огляду, послідовність дій, отримані у результаті огляду дані, які мають значення для розслідуваної справи, а також виявлені речі та документи [8]. Сліди, предмети, речі та обстановка, які виявлені, отримані або вилучені слідчим, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду. Ця вимога є ключовою для розуміння обов'язкових вимог до фіксації речових доказів: огляд, фотографування та детальний опис є рівноцінними і взаємодоповнюючими елементами єдиного процесуального механізму документування.

Огляд як слідча (розшукова) дія регламентується статтями 237–239 КПК України. Підставою для проведення огляду є необхідність виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення [1]. Особливістю огляду місця події є те, що відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України він може проводитися до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань у невідкладних випадках, однак після закінчення огляду слідчий зобов'язаний негайно внести відповідні відомості до ЄРДР.

Протокол огляду є основним процесуальним документом, у якому фіксуються результати слідчого огляду. Вимоги до протоколу встановлено ст. 104 КПК України. Відповідно до цієї норми, у протоколі зазначаються місце та час проведення процесуальної дії, відомості про осіб, які брали в ній участь, послідовність дій та опис виявленого. Протокол підписується слідчим та іншими учасниками слідчої дії [1].

Науковці виділяють три структурні частини протоколу огляду. Вступна частина містить загальні відомості про проведену слідчу дію:

– число, місяць, рік, час початку та закінчення, місце проведення огляду;

– посада, прізвище, імена та по батькові особи, яка проводить огляд, та спеціалістів, які беруть участь в огляді;

– прізвища, імена та по батькові понятих та інших учасників огляду, їх дати народження та адреси проживання (реєстрації);

– приводи та підстави проведення огляду (під час проведення огляду у приміщенні, за необхідності вказується факт добровільної згоди власника на його проведення);

– умови проведення огляду (такі як освітлення і погода) якщо освітлення штучне, вказуються його джерела, якщо природнє – його характер (за ясного сонячного освітлення, у хмарну погоду) метеорологічні умови (вітер, дощ, сніг, заметіль, туман, град, роса, іній, температура та вологість повітря);

– про характеристики технічних засобів та носіїв інформації, які застосовуються під час проведення огляду, про умови та порядок їх використання, також указується інформація про те, що осіб, які беруть участь у проведенні слідчої дії, заздалегідь повідомлено про застосування технічних засобів виявлення та фіксації слідів.

Описова частина є найважливішою з погляду фіксації слідів, предметів, речей та обстановки: у ній послідовно описуються об'єкти огляду, виявлені сліди і речові докази із зазначенням їх місцезнаходження, ознак та застосованих способів виявлення, вилучення та фіксації [4].

Протокол огляду складається у довільній формі, однак до змісту його описової частини висуваються такі криміналістичні вимоги:

– опис повинен бути точним, послідовним, із застосуванням загальноприйнятої термінології, доступним для розуміння учасниками огляду та особам, які у подальшому будуть із ним ознайомлюватися;

– зміст протоколу повинен давати чітке уявлення про обстановку місця події (давати можливість за необхідності здійснити реконструкцію (моделювання) місця події;

– опис має бути об'єктивним, не допускаються пояснення, тлумачення встановлених фактів та явищ, викладення суджень слідчого та спеціалістів про походження знайдених знарядь злочину, механізму утворення тих чи інших слідів; також забороняється давати

правову оцінку виявленим обставинам і найбільш повно описуються всі сліди та об'єкти, які мають відношення до розслідуваної події;

– під час описування ходу огляду та виявлених слідів варто уникати вживання складних довгих фраз, а також невизначених виразів (таких як «поблизу», «поряд», «майже», «неподалік» тощо);

– у протоколі не повинні вказуватися найменування тих предметів та слідів, природу яких під час огляду не визначено, наприклад не можна вживати вираз «плями крові», у даному разі необхідно використовувати вираз «плями бурого кольору, схожі на кров»;

– найменування предмета, який описується, уживається лише у тому разі, якщо його правильність не викликає сумніву ні у слідчого, ні у понятих, у всіх інших випадках описуються зовнішні ознаки об'єктів (наприклад, «каблучка з металу жовтого кольору зовнішнім діаметром 21 мм і товщиною 3 мм»);

– із метою виключення можливості фальсифікації під час описування предметів та слідів необхідно вказувати їхні індивідуальні ознаки;

– указуються способи та застосовані методи виявлення слідів, а також використані при цьому технічні засоби, розміщення слідів на об'єкті з прив'язкою до двох координат, описується вид слідів за загальноприйнятою класифікацією, спосіб їх фіксації, вилучення та пакування (допомогу щодо правильного описування слідів слідчому надає спеціаліст);

– у разі виявлення слідів, які завідомо непридатні для ідентифікації слідоутворюючих об'єктів, вони зазвичай не вилучаються за винятком потожирових слідів рук, які можуть бути об'єктами дослідження медико-біологічної або молекулярно-генетичної експертизи;

– зі слів потерпілих або адміністрації указуються факти порушення матеріальної обстановки на місці події, а також відомості щодо відсутності певних речей або предметів, які раніше там знаходилися;

– указується, які технічні засоби застосовувалися для вимірювань, фотозйомки, відеозапису, виявлення та фіксації слідів, умови їх застосування та отримані результати; відомості щодо фотографування виявлених слідів та предметів можуть приводитися в тій частині протоколу, де ці сліди описуються;

– виявлені та вилучені у ході огляду сліди і предмети повинні бути перелічені як в описовій, так і в заключній частині протоколу огляду;

– під час пакування об'єктів та їх опечатування вказують характер пакування, види та зміст відбитків печатки (за наявності), а також зміст пояснювальних надписів та посвідчувальних підписів.

Заключна частина протоколу містить відомості про вилучені предмети та документи, застосовані технічні засоби фіксації.

У заключній частині протоколу вказуються:

– відомості про вилучені об'єкти і документи та про їхні ознаки;

– спосіб ознайомлення учасників огляду зі змістом протоколу;

– заяви, зауваження та доповнення до протоколу від учасників огляду (щодо певних дій, обставин, виявлення та вилучення доказів, впізнання тих чи інших об'єктів, належності певних предметів тощо);

– підписи всіх учасників слідчої дії;

– відомості про використані науково-технічні засоби;

– дані про пакування вилучених об'єктів;

– згоду потерпілих на вилучення слідів шляхом пошкодження дверей, вікон, підлоги або ж їх відмову щодо вилучення слідів разом з об'єктами-носіями;

– дані про вилучення зразків (фото викраденого майна, документи на таке майно, зразки тканини тощо);

– дані про застосування службово-розшукової собаки;

– у яку лікарню чи морг направлений труп;

– відомості про складання планів місця події, схем, схематичних замальовок. Указується перелік додатків до протоколу;

– кожна сторінка протоколу підписується понятими.

Протокол огляду складається слідчим на місці події або безпосередньо після його закінчення.

Опис виявлених слідів, предметів, речей та обстановки є центральним елементом протоколу огляду. Від повноти та точності опису залежить можливість їх ідентифікації як доказів у подальшому провадженні. Практика виробила систему вимог до опису речових доказів, яка охоплює кілька взаємопов'язаних характеристик.

Першою та найважливішою вимогою є точне визначення місцезнаходження предмета. У протоколі необхідно вказати не лише приміщення чи ділянку місцевості, де виявлено предмет, а і його точне розташування відносно нерухомих орієнтирів (стін, дверей, меж). Наприклад, «на підлозі кімнати, на відстані 1,5 метра від вхідних дверей та 0,8 метра від правої стіни». Така деталізація є необхідною для подальшої прив'язки предмета до місця його виявлення за схемою або планом місця події.

Другою вимогою є детальний опис зовнішніх ознак предмета. Він повинен включати: вид предмета (його загальну назву і призначення); матеріал виготовлення; колір; форму; розміри (довжину, ширину, висоту чи діаметр у визначених одиницях виміру); особливі ознаки (написи, маркування, дефекти, сліди зносу чи пошкодження). Якщо предмет має складну конструкцію, описуються його основні частини. Так, під час опису вогнепальної зброї зазначаються: вид зброї, марка (модель), калібр, матеріал і колір рукоятки, стан поверхні, наявність або відсутність набоїв у магазині тощо [5].

Третьою вимогою є опис виявлених на предметі слідів. Ця вимога набуває особливого значення, оскільки нерідко доказове значення має не сам предмет, а сліди на ньому. Під час опису слідів зазначаються: вид сліду (слід пальця, взуття, знаряддя зламу тощо); його місце розташування на предметі; форма, розміри, колір, характер країв; спосіб виявлення (у природному світлі, за допомогою ультрафіолетового освітлення тощо); спосіб фіксації та вилучення.

Четвертою вимогою є опис упаковки вилученого предмета. Відповідно до вимог законодавства, спосіб упаковки повинен забезпечувати неможливість підміни або зміни вмісту без порушення її цілісності та схоронність вилучених речових доказів від пошкодження, псування, погіршення або втрати властивостей, завдяки яким вони мають доказове значення [6]. У протоколі зазначаються: вид упаковки (конверт, пакет, коробка), матеріал, способи опечатування (пломба, підписи учасників), написи на упаковці.

Фотографування речей, документів, виявлених слідів та обстановки місця події, на нашу думку, є обов'язковим. Метою фотографування є наочна фіксація зовнішнього вигляду предмета та його місцезнаходження на момент виявлення. Фототаблиці, відповідно до ст. 105 КПК України, є додатками до протоколу огляду та становлять із ним єдиний процесуальний документ [1].

Криміналістична техніка виробила систему видів фотозйомки під час огляду місця події та речових доказів. Орієнтуюча фотозйомка фіксує місце події у взаємозв'язку з навколишньою обстановкою. Оглядова фотозйомка відображає загальну картину місця події. Вузлова фотозйомка фіксує окремі ділянки місця події з виявленими слідами та предметами. Детальна фотозйомка дає змогу відобразити конкретний предмет чи слід у великому масштабі [4].

Особливе значення має масштабна фотозйомка, яка здійснюється з розміщенням поруч із предметом масштабної лінійки. Цей метод дає змогу визначити точні розміри предмета за знімком. У разі виявлення слідів пальців, взуття та інших мікрослідів застосовується детальна масштабна фотозйомка. Фотознімки включаються до фототаблиці, яка є додатком до протоколу і містить підписи з поясненнями до кожного знімка [4].

Важливим аспектом є також відеозапис. Відповідно до ст. 107 КПК України, застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження є обов'язковим під час проведення слідчих (розшукових) дій у судовому засіданні [1]. Хоча відносно досудового розслідування така обов'язковість установлена не для всіх слідчих дій, відеозапис під час огляду місця події та вилучення речових доказів є бажаним, оскільки дає змогу зафіксувати динаміку процесу виявлення та вилучення предметів.

Практичний аспект роботи з речовими доказами невіддільний від питань особистої безпеки слідчого. На це звертають увагу науковці кафедри тактико-спеціальної підготовки ДДУВС. Зокрема, у навчальному посібнику, підготовленому колективом авторів кафедри на чолі з В. Г. Грибаном та В. А. Глуховерею, вказується на необхідність особливих заходів безпеки під час роботи зі слідами біологічного походження. Автори наголошують, що під час проведення огляду та вилучення предметів зі слідами крові, слини та інших біологічних рідин слідчий повинен користуватися засобами індивідуального захисту (рукавичками, масками, захисними окулярами), а після завершення процесуальної дії ретельно обробити відкриті ділянки тіла [7, с. 177–179].

Д. Г. Казначеєв як один із авторів зазначеного посібника акцентує увагу на тому, що вилучення й упаковка речових доказів біологічного походження є зоною ризику інфікування соціально небезпечними хворобами, і тому будь-які дії з такими об'єктами вимагають від працівника не лише криміналістичних знань, а й свідомого дотримання санітарно-гігієнічних вимог [7, с. 179]. Ці положення набувають особливої актуальності з огляду на розслідування злочинів проти особи, де речові докази нерідко несуть у собі ризик для здоров'я слідчого.

Слід зазначити, що правила упаковки речових доказів із біологічним матеріалом прямо пов'язані із забезпеченням особистої безпеки: скляні ємності, що використовуються для зберігання таких предметів, на час транспортування повинні бути герметично закриті, а упаковка має супроводжуватися відповідними попереджувальними позначками [7, с. 179].

Аналіз судової практики та матеріалів кримінальних проваджень дає змогу виділити типові помилки під час опису та фіксації слідів, предметів, речей та обстановки у протоколах слідчого огляду. Ці помилки можна умовно поділити на процесуальні та криміналістичні.

До процесуальних помилок належать: відсутність або неповнота опису предмета у протоколі; невідповідність між описом предмета у протоколі та його фактичними ознаками; відсутність фотографій або їх неналежна якість; порушення правил упаковки та опечатування; відсутність підписів учасників слідчої дії на упаковці; ненадання або несвоєчасне надання речового доказу для ознайомлення стороні захисту. Зазначені порушення є підставою для оспорювання допустимості речового доказу.

До криміналістичних помилок відносять: описові неточності (розпливчасті характеристики типу «невеликий», «темний», «стандартний» без конкретних параметрів); відсутність прив'язки предмета до місця виявлення; неправильну послідовність огляду (від загального до конкретного); недостатню кількість або неправильні кути фотозйомки; пошкодження слідів на предметі внаслідок неправильного поводження під час вилучення; змішування предметів в одній упаковці, що може призвести до перехресного забруднення слідів.

Усунення зазначених помилок можливе шляхом: підвищення рівня підготовки слідчих у сфері криміналістичної техніки та тактики; запровадження стандартизованих форм протоколів огляду з переліком обов'язкових елементів опису; обов'язкового залучення спеціалістів-криміналістів під час оглядів, де виявляються речові докази; здійснення поточного контролю прокурора за дотриманням процесуального законодавства.

Висновки. Таким чином, опис та фіксація слідів, предметів, речей та обстановки у протоколах слідчого огляду є комплексним процесуальним і криміналістичним завданням. Вимоги КПК України щодо обов'язкового огляду та детального опису речових

доказів спрямовані на забезпечення їх подальшої допустимості та достовірності у кримінальному провадженні. Неналежне виконання цих вимог є однією з поширених причин виключення доказів із процесу доказування, що негативно впливає на встановлення істини у справі.

На нашу думку, окрім опису та фіксації речей, документів, виявлених слідів та обстановки місця події у протоколі огляду, необхідно обов'язково проводити і їх фотографування та виготовлення фототаблиць. Фотографування та детальний опис є рівноцінними і взаємодоповнюючими елементами єдиного процесуального механізму документування. Фототаблиці як додатки до протоколів повинні бути належним чином складені та засвідчені підписами слідчого або спеціаліста, який їх виготовив.

Ефективна робота з речовими доказами потребує поєднання правових знань із практичними навичками застосування криміналістичної техніки, дотримання особистої безпеки та систематичного підвищення кваліфікації слідчих. Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення уніфікованих методичних рекомендацій щодо опису окремих видів речових доказів (зброї, наркотичних речовин, документів, електронних носіїв інформації) з урахуванням сучасних стандартів фіксації.

Список використаних джерел

1. Забезпечення охорони праці та особистої безпеки в Національній поліції України : навчальний посібник / за заг. ред. В. Г. Грибана, В. А. Глуховері. Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 212 с.

2. Криміналістика : підручник / В. О. Маркус та ін. ; за ред. В. О. Маркуса. Київ : Ліра-К, 2020. 582 с.

3. Кримінальний процес України : підручник / С. А. Альперт та ін. ; за заг. ред. В. Т. Маляренка, Ю. П. Аленіна. Харків : Право, 2019. 496 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

5. Настільна книга слідчого / М. І. Панов та ін. 3-є вид., перероб. і доп. Київ : Ін Юре, 2014. 736 с.

6. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, повернення стороні, в якої вони були вилучені або власнику, або передачі АРМА : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 № 1104. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF

7. Практичний посібник по огляду місця події: теорія, тактика, техніка : навчально-практичний посібник / за ред. І. П. Красюка. Київ : УкрДГРІ, 2015. 750 с.

8. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : навчальний наочний посібник у схемах і таблицях / О. А. Осауленко та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 140 с.

References

1. Hryban, V. H. (Ed.), & Hlukhoveria, V. A. (Ed.). (2017) *Zabezpechennia okhorony pratsi ta osobystoi bezpeky v Natsionalnii politsii Ukrainy: Navchalnyi posibnyk* [Ensuring occupational safety and personal security in the National Police of Ukraine: Textbook]. Dnipro: Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs; Lira LTD. [in Ukr.].

2. Markus, V. O. (Ed.), et al. (2020) *Kryminalistyka* [Criminalistics]. Kyiv: Lira-K. [in Ukr.].

3. Maliarenko, V. T. (Ed.), & Alenin, Yu. P. (Eds.). (2019) *Kryminalnyi protses Ukrainy* [Criminal Procedure of Ukraine]. Kharkiv: Pravo. [in Ukr.].

4. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012* [Criminal Procedure Code of Ukraine of April 13, 2012]. (2012). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 [in Ukr.].

5. Panov, M. I., Shepitko, V. Yu., Konovalova, V. O., et al. (2014) *Nastilna knyha slidchoho* [Investigator's handbook] (3rd ed.). Kyiv: Vydavnychyi dim «In Yure». [in Ukr.].

6. *Poriadok zberihannia rechovykh dokaziv storonoiu obvynuvachennia, yikh realizatsii, tekhnolohichnoi pererobky, znyshchennia, povernennia storoni, v yakoi vony buly vylucheni abo vlasnyku, abo peredachi ARMA* [Procedure for the storage of physical evidence by the prosecution, its sale, technological processing, destruction, return to the person from whom it was seized or to the owner, or transfer to ARMA]. (2012) Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF [in Ukr.].

7. Krasiuk, I. P. (Ed.). (2015) *Praktychnyi posibnyk po ohliadu mistsia podii: Teoriia, taktyka, tekhnika* [Practical guide to crime scene examination: Theory, tactics, and techniques]. Kyiv: Vydavnytstvo UkrDHRI. [in Ukr.].

8. Osaulenko, O. A., Samodin, A. V., Stepanova, H. M., et al. (2015) *Slidchi (rozshukovi) dii u kryminalnomu provadzhenni: Navchalnyi naochnyi posibnyk u skhemakh i tablytsiakh* [Investigative (search) actions in criminal proceedings: Educational visual guide in diagrams and tables]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. [in Ukr.].

ABSTRACT

Vadym Chepurko, Sofia Antonova. Specific issues of recording traces, objects and circumstances in inspection protocols in accordance with the requirements of the CPC of Ukraine

The purpose of the inspection, as an investigative (detective) action, is the direct observation and examination by its participants of material objects that are related to the circumstances of the commission of a criminal offense. When conducting an inspection, the investigator or prosecutor identifies, examines and records information about factual data that is important for criminal proceedings. The main tasks of the inspection are to identify traces of a criminal offense and other objects that may be included in the materials of the criminal proceedings as material evidence, to clarify the circumstances of the criminal offense, and to identify other circumstances that are important for the criminal proceedings.

The article reveals the basic requirements for recording the detection, seizure and examination and further preservation of traces. Based on the analysis of the results of forensic practice, typical shortcomings that investigators make when drawing up protocols are analyzed and recommendations are given for their prevention in the future.

The article examines the theoretical and practical aspects of describing and recording traces, objects, things and circumstances in inspection protocols in accordance with the requirements of the Criminal Procedure Code of Ukraine (CPC of Ukraine). The procedural requirements for the content and structure of the inspection protocol, the procedure for their detection, description, photography and packaging are analyzed. The importance of proper documentation of physical evidence to ensure their admissibility in criminal proceedings is considered.

Key words: *material evidence, inspection report, inspection, criminal proceedings, recording of evidence, CPC of Ukraine, admissibility of evidence.*

Дата першого надходження статті до видання: 06.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

УДК 343.98:343.37:669
DOI https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-2-23

Денис ЮР'ЄВ
старший викладач
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0002-7251-9114
denys.yuriev@dduvs.edu.ua

Юлія ШЕНДРИК
старший викладач
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0001-7080-6171
yuliia.shendryk@dduvs.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РОЗКРАДАННЯМ МАЙНА НА ПІДПРИЄМСТВАХ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ, УЧИНЕНИХ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ

У статті досліджено особливості процесуального порядку та тактики залучення спеціаліста під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із розкраданням майна на підприємствах металургійної промисловості, учинених службовими особами. Висвітлено типові напрями залучення спеціаліста під час проведення огляду місця події, виробничих приміщень, складів, службових кабінетів посадових осіб, а також під час огляду та аналізу первинної бухгалтерської, виробничо-технологічної й електронної документації. Акцентовано увагу на ролі спеціаліста у правильній інтерпретації слідової інформації, цифрових доказів і матеріальних слідів протиправної діяльності з урахуванням особливостей металургійного виробництва. Зроблено висновок, що належне та своєчасне залучення спеціаліста забезпечує повноту, усебічність та об'єктивність досудового розслідування.

Ключові слова: *досудове розслідування, розкрадання майна, металургійна промисловість, службові особи, спеціаліст у кримінальному провадженні, спеціальні знання, огляд, доказування.*

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку металургійної промисловості України, яка є однією з базових галузей національної економіки та формує значну частку промислового виробництва й експортного потенціалу держави, супроводжується підвищеними криміногенними ризиками у сфері збереження майна підприємств. Особливої актуальності набувають кримінальні правопорушення, пов'язані з розкраданням матеріальних ресурсів, сировини та готової продукції, що вчиняються службовими особами із використанням

© Д. Юр'єв, 2026
© Ю. Шендрик, 2026

службового становища. Такі діяння відзначаються латентністю, складною організаційною структурою, багаторівневістю механізмів протиправної діяльності та застосуванням способів маскування, що ускладнює їх своєчасне виявлення та документування.

Специфіка металургійного виробництва: масштабність технологічних процесів, безперервність виробничого циклу, складність обліку товарно-матеріальних цінностей, наявність автоматизованих систем управління та електронного документообігу зумовлює необхідність використання спеціальних знань під час здійснення досудового розслідування. У таких умовах ефективність збирання, фіксації, дослідження та оцінки доказової інформації безпосередньо залежить від належного та своєчасного залучення спеціаліста, здатного забезпечити професійну інтерпретацію технічних, економічних і виробничо-технологічних аспектів діяльності підприємства.

Водночас аналіз правозастосовної практики свідчить про наявність проблем у визначенні оптимальних форм і меж участі спеціаліста у слідчих (розшукових) діях, недостатню адаптацію криміналістичних рекомендацій до галузевої специфіки металургійних підприємств, а також потребу в удосконаленні організаційно-тактичних засад використання спеціальних знань у цій категорії кримінальних проваджень. З огляду на зазначене, дослідження особливостей залучення спеціаліста під час досудового розслідування розкрадань майна на підприємствах металургійної промисловості, учинених службовими особами, є актуальним науковим і практичним завданням.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, розслідування службових та економічних кримінальних правопорушень, а також тактики проведення слідчих (розшукових) дій розглядалися у працях таких науковців, як В. В. Тіщенко, О. О. Подобний, О. А. Семенюк, А. Ф. Волобуєв, С. С. Кулик, Н. В. Копча. Однак питання залучення спеціаліста саме під час досудового розслідування розкрадання майна на підприємствах металургійної промисловості, учиненого службовими особами, з урахуванням галузевої специфіки потребує подальшого комплексного дослідження.

Метою дослідження є комплексний науково-практичний аналіз особливостей залучення спеціаліста під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із розкраданням майна на підприємствах металургійної промисловості, учинених службовими особами, а також визначення процесуальних, тактичних і організаційних засад ефективного використання спеціальних знань із метою забезпечення повного, усебічного й об'єктивного дослідження обставин кримінального правопорушення та формування належної доказової бази.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) України, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань та навичок.

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків у випадках, передбачених п. 7 ч. 4 ст. 71 КПК України. Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги [1].

У кримінальних провадженнях щодо правопорушень, пов'язаних із розкраданням майна на підприємствах металургійної промисловості, учинених службовими особами, залучення спеціаліста набуває особливої актуальності, оскільки такі діяння, як правило, характеризуються складною технологічною структурою виробництва, специфікою обліку

сировини та готової продукції, наявністю багаторівневих господарських операцій і використанням спеціалізованого обладнання. У цих умовах ефективне виявлення, фіксація та оцінка доказової інформації потребують спеціальних знань у галузі металургії, економіки, бухгалтерського обліку та технічного контролю виробничих процесів.

Окрім того, участь спеціаліста сприяє правильній інтерпретації технічної документації, установленню механізму протиправного заволодіння майном, визначенню способу втручання у виробничі чи облікові процеси, а також забезпечує належну підготовку матеріалів для подальшого проведення судових експертиз. Таким чином, процесуальне залучення спеціаліста виступає важливим елементом доказування, що підвищує якість, повноту та об'єктивність дослідження обставин кримінального правопорушення у зазначеній категорії проваджень.

Як уже нами зазначалося, металургійна промисловість є однією з ключових галузей економіки України, що забезпечує значний внесок у валовий внутрішній продукт та зайнятість населення. Водночас підприємства цієї галузі часто стають об'єктами протиправних посягань, зокрема розкрадань, що вчиняються службовими особами. Ця проблема набуває особливої гостроти в умовах воєнного стану та економічної нестабільності, коли збитки від розкрадань можуть мати критичне значення для функціонування підприємств та галузі у цілому. Розкрадання на металургійних підприємствах можуть охоплювати широкий спектр зловживань – від банальної крадіжки металу до складних фінансових махінацій із використанням службового становища. Учасниками таких кримінальних правопорушень можуть бути як окремі працівники, так і цілі групи, що діють за попередньою змовою осіб [2, с. 317].

Ми притримуємося думки, що досудове розслідування розкрадань майна на підприємствах металургійної промисловості, учинених службовими особами, характеризується підвищеною складністю та потребує залучення спеціаліста з урахуванням галузевої специфіки виробництва. Масштабність виробничих потужностей, багатоступеневість технологічних циклів, складність обліку сировини, напівфабрикатів і готової продукції зумовлюють необхідність використання спеціальних знань у сфері металургії, економіки, бухгалтерського обліку та технології виробництва.

Такі кримінальні правопорушення зазвичай мають латентний характер і складну організаційну структуру, що зумовлює потребу у кваліфікованій допомозі спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій. Зокрема, спеціаліст може бути залучений для аналізу первинної бухгалтерської документації, технічних журналів, виробничих звітів, а також для встановлення відповідності фактичних залишків сировини та продукції даним обліку.

Однією з ключових проблем під час розслідування є неналежне документування господарських операцій або навмисне спотворення облікових даних. Причини цього можуть полягати як в умисному приховуванні незаконної діяльності службовими особами, так і в недбалості чи порушенні внутрішніх процедур контролю. У таких умовах саме спеціаліст сприяє виявленню ознак фальсифікації документів, установленню механізму утворення нестач, визначенню способів маскування розкрадань та обсягу заподіяної шкоди. Залучення спеціаліста також є доцільним під час проведення огляду виробничих приміщень, складів, технологічного обладнання, оскільки без відповідних спеціальних знань слідчому складно об'єктивно оцінити виробничі процеси, норми витрат сировини та реальні можливості утворення надлишків або нестач. Використання спеціальних знань дає змогу встановити, яке саме майно було предметом посягання, у яких кількісних та якісних показниках воно обліковувалося, яким способом було вилучене з виробничого процесу та колом яких службових осіб охоплювалися відповідні протиправні дії. Це створює додаткові виклики для правоохоронних органів, адже для складання обвинувального висновку необхідно чітко визначити, що саме було вкрадено, у яких обсягах та ким [3, с. 142].

Варто відзначити, що у кримінальних провадженнях щодо розкрадання майна на підприємствах металургійної промисловості, учиненого службовими особами шляхом зловживання службовим становищем, специфіка предмета посягання та складність виробничо-господарських процесів зумовлюють активне застосування різних видів огляду із залученням спеціаліста. Найбільш поширеним є огляд документів, у тому числі електронних даних (62,9% і 95,0%), що пояснюється необхідністю аналізу бухгалтерської, складської, виробничо-технологічної та управлінської документації, виявлення ознак її фальсифікації або спотворення. Значне місце посідає огляд місцевості чи конкретних виробничих ділянок (50,8% і 26,0%), зокрема фактично виконаних робіт або зон зберігання металопродукції, що потребує участі спеціаліста для оцінки відповідності фактичних показників задекларованим у звітності. Огляд місця події (30,2% і 9,1%), речей (20,7% і 30,3%), а також приміщень юридичних осіб різної форми власності (14,6% і 21,8%) також має велике значення, оскільки дає змогу встановити механізм незаконного вилучення металу, сировини чи обладнання, способи приховування нестач та коло причетних осіб, що вимагає використання спеціальних знань у галузі металургії, економіки та виробничого обліку [4, с. 95].

Ми погоджуємося з ученими про те, що в процесі розслідування зазначених кримінальних правопорушень участь спеціаліста є обов'язковою під час проведення кожного виду огляду, оскільки саме характер слідової інформації зумовлює необхідність використання спеціальних знань у сфері бухгалтерського обліку, економіки, інформаційних технологій та технології металургійного виробництва. Види огляду визначаються специфікою об'єктів і механізмом учинення протиправних дій, а найбільш типовими слідами у таких провадженнях є сліди-документи (92,2%), що охоплюють бухгалтерську, складську, виробничу та управлінську документацію; цифрові сліди (електронні докази) (35,3%), пов'язані з використанням автоматизованих систем обліку та електронного документообігу; сліди протиправної діяльності, відображені в предметах (12,9%) і речовинах (3,4%), зокрема у вигляді нестач металопродукції, сировини чи комплектуючих; а також сліди трасологічного походження (2,6%), які мають допоміжне значення, проте можуть підтверджувати спосіб доступу до матеріальних цінностей. Саме залучення спеціаліста забезпечує належне виявлення, фіксацію, аналіз та інтерпретацію зазначених слідів з урахуванням галузевої специфіки металургійного виробництва [4, с. 96].

З огляду на наведене, необхідно підкреслити, що обсяг та характер слідової інформації у зазначеній категорії кримінальних проваджень безпосередньо впливають на визначення доцільності та пріоритетності проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Хоча огляд місця події не є обов'язковою слідчою (розшуковою) дією для кожного кримінального провадження щодо розкрадання майна. Водночас у справах про заволодіння матеріальними ресурсами підприємств металургійної галузі службовими особами його проведення набуває особливого значення, зокрема за участю спеціаліста відповідного профілю (інженера-технолога, фахівця з виробничих процесів, бухгалтера, спеціаліста з обліку металопродукції тощо).

Залучення спеціаліста під час огляду місця події дає змогу перевірити версії про можливе інсценування крадіжки, пожежі, аварії або технологічного збою, що могли бути використані для приховування привласнення, розтрати чи заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. З огляду на складність виробничих циклів у металургійній промисловості, спеціальні знання є необхідними для встановлення реального характеру події, аналізу технічної документації, оцінки стану обладнання, обсягів сировини та готової продукції, а також відповідності фактичних показників обліковим даним.

Як зазначає А. Ф. Волобуєв, об'єктами огляду у справах про розкрадання зазвичай виступають [5, с. 124]:

1. виробничі приміщення;
2. місця зберігання матеріальних цінностей, які стали предметом посягання;
3. ділянки виконання робіт, у процесі яких було вчинено кримінальне правопорушення.

У контексті діяльності підприємств металургійної промисловості до таких об'єктів доцільно відносити також склади металобрухту, цехи первинної та вторинної переробки сировини, плавильні агрегати, транспортні вузли внутрішньозаводської логістики, а також службові кабінети посадових осіб, відповідальних за матеріально-технічне забезпечення та облік продукції.

Таким чином, можна стверджувати, що особливістю залучення спеціаліста у зазначеній категорії кримінальних проваджень є необхідність використання спеціальних технічних, економічних та виробничо-технологічних знань для правильної інтерпретації слідової інформації, викриття інсценувань та забезпечення належної доказової бази щодо розкрадання майна службовими особами підприємств металургійної галузі.

Необхідно також наголосити на тому, що під час розслідування розкрадань на підприємствах металургійної галузі об'єктами огляду виступають не лише виробничі цехи та місця зберігання матеріальних цінностей, а й службові кабінети посадових осіб. Саме в таких приміщеннях нерідко виявляються докази службових підроблень, фальсифікації первинної бухгалтерської документації, подвійного обліку чи інших дій, спрямованих на приховування привласнення або розтрати майна. Особливу увагу приділяють робочим місцям бухгалтерів, економістів, юрисконсультів, матеріально відповідальних осіб та інших працівників, діяльність яких пов'язана з документальним супроводом виробничих і фінансово-господарських операцій.

У виробничих приміщеннях металургійних підприємств під час огляду за участю спеціаліста можуть бути виявлені технічні засоби чи обладнання, що не відображені в офіційній документації та використовуються для виготовлення необлікованої продукції; пристрої або технологічні рішення, спрямовані на нелегальну економію сировини; ознаки втручання у виробничий процес із метою штучного створення надлишків металопродукції чи її прихованого відчуження. В умовах складного технологічного циклу металургійного виробництва встановлення таких обставин є неможливим без залучення спеціаліста відповідного профілю (інженера-технолога, механіка, енергетика тощо), який здатний надати кваліфіковану оцінку стану обладнання та відповідності фактичних виробничих показників нормативним і обліковим даним.

Окрім того, у кримінальних провадженнях щодо привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем істотне значення мають огляд та аналіз документів. Таку процесуальну дію доцільно проводити за участю спеціалістів у сфері бухгалтерського обліку, економіки та виробничих технологій. Їхні спеціальні знання дають змогу виявити невідповідності між фактичними обсягами виробництва й даними фінансової звітності, установити механізми штучного заниження або завищення показників, а також ідентифікувати способи документального прикриття незаконного вибуття майна [6, с. 335]. Залучені до проведення процесуальних дій спеціалісти (бухгалтер, економіст, аудитор, інженер-технолог) можуть надати слідчому обґрунтовані рекомендації щодо найбільш ефективних прийомів перевірки та аналізу фінансово-господарських документів, роз'яснити специфіку виробничого та складського обліку на підприємствах металургійної промисловості, а також визначити коло документів, які підлягають вилученню чи додатковому витребуванню. Їх участь сприяє формуванню цілісного уявлення про механізм можливого заволодіння металопродукцією, сировиною чи іншими матеріальними ресурсами.

Під час огляду та попереднього дослідження документації особлива увага приділяється змісту документів, наявності обов'язкових реквізитів, відповідності форм установленим вимогам, а також характерним ознакам службового підроблення. З урахуванням

того, що об'єктом посягання у зазначеній категорії проваджень здебільшого виступають товарно-матеріальні цінності (метал, сплави, брухт, комплектуючі тощо), спеціаліст допомагає перевірити правильність арифметичних розрахунків, відповідність зазначених обсягів виробництва, відвантаження й залишків даним складського та бухгалтерського обліку.

Внесення службовою особою завідомо неправдивих відомостей до документів або їх підробка, як правило, зумовлюють виникнення суперечностей:

– в одному документі (невідповідність між текстовими та цифровими показниками);

– між кількома примірниками одного документа;

– між різними взаємопов'язаними документами (накладними, актами, журналами обліку);

– між документальними даними та фактичним станом виробничих чи складських залишків.

Досліджуючи облікову документацію підприємства металургійної галузі, слідчий за участю спеціаліста має оцінювати повноту її заповнення, оскільки відсутність окремих обов'язкових реквізитів також може свідчити про фальсифікацію або створення передумов для зловживань. Так, у разі реалізації готової металопродукції чи відпуску сировини для виробничих потреб у документах може бути не зазначено кількість відчужуваних цінностей або їхню вартість. Подібні недоліки створюють можливості для неоприбуткування частини продукції, штучного заниження чи завищення її ціни, прихованого відчуження або подальшої легалізації незаконно отриманих матеріальних ресурсів [7, с. 132].

Відсутність у первинному документі такого обов'язкового реквізиту, як дата здійснення господарської операції, створює умови для викривлення хронології подій, ускладнює установлення реального часу відпуску металопродукції чи сировини, а в окремих випадках відкриває можливість повторного використання документа з метою приховання незаконного вибуття матеріальних цінностей. В умовах металургійного виробництва, де рух товарно-матеріальних цінностей є безперервним і багатоступеневим, такі порушення можуть суттєво впливати на достовірність облікових даних.

З огляду на це, доцільним є вилучення не лише оригіналів документів, а й усіх наявних їхніх копій. Це дає можливість провести порівняльний аналіз змісту, виявити розбіжності між примірниками, установити факти внесення змін після їх підписання, а також зафіксувати можливі ознаки службового підроблення чи технічного втручання. Спеціаліст у сфері бухгалтерського обліку або економіки може надати допомогу у визначенні пріоритетності вилучення певних документів та встановленні логічних і арифметичних зв'язків між ними.

Для забезпечення належної якості огляду документів спеціаліст повинен попередньо отримати загальні відомості про підприємство металургійної галузі, на якому проводяться слідчі (розшукові) дії. Ідеться про організаційну структуру суб'єкта господарювання, специфіку виробничого циклу, систему бухгалтерського та складського обліку, порядок документообігу, наявність автоматизованих облікових систем, а також розподіл повноважень між службовими особами. Така підготовка дає змогу спеціалісту більш точно ідентифікувати потенційно ризикові ділянки документообігу та ефективно сприяти виявленню механізму розкрадання майна [8, с. 97–98].

Ефективність участі спеціаліста у проведенні огляду документів безпосередньо залежить від повноти інформації, яку слідчий надає йому на підготовчому етапі. Зокрема, спеціаліст повинен бути поінформований про галузеву належність підприємства (особливості металургійного виробництва, характер продукції, специфіку обігу сировини та напівфабрикатів), форму власності суб'єкта господарювання, організаційну структуру та систему управління, а також про форму бухгалтерського обліку, що застосовується (журнально-ордерна, автоматизована, із використанням спеціалізованих програмних комплексів тощо).

Такі відомості дають спеціалісту змогу адекватно оцінити порядок формування первинної документації, рух товарно-матеріальних цінностей і механізми внутрішнього

контролю, що є особливо важливим у справах про привласнення, розтрату чи інше заволодіння майном службовими особами.

На етапі підготовки до огляду документів доцільно також визначити коло посадових осіб підприємства, до компетенції яких належить оформлення відповідних документів, ведення первинного, податкового та бухгалтерського обліку, складання звітності та контроль за рухом матеріальних ресурсів. У разі потреби такі особи можуть бути залучені до участі у слідчих (розшукових) діях для надання пояснень щодо порядку складання документів, особливостей документообігу, алгоритмів відображення господарських операцій у системі обліку [8, с. 97–98].

Отже, належна інформаційна підготовка спеціаліста та чітке визначення функціональних обов'язків службових осіб підприємства створюють передумови для повного, усебічного й об'єктивного дослідження документальних джерел доказів у кримінальних провадженнях цієї категорії

Висновки. Досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із розкраданням майна на підприємствах металургійної промисловості, учинених службовими особами, характеризується підвищеним рівнем складності, зумовленим специфікою виробничо-технологічних процесів, багаторівневістю господарських операцій, значними обсягами товарно-матеріальних цінностей та використанням автоматизованих систем обліку. У таких умовах ефективне доказування обставин кримінального правопорушення є неможливим без системного та процесуально вивіреного залучення спеціаліста відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України.

Участь спеціаліста у кримінальних провадженнях цієї категорії має не допоміжний, а фактично комплексоутворюючий характер, оскільки забезпечує належне виявлення, фіксацію, аналіз та інтерпретацію слідової інформації з урахуванням галузевої специфіки металургійного виробництва. Найбільш типовими джерелами доказів виступають сліди-документи та електронні (цифрові) дані, що відображають рух сировини, напівфабрикатів і готової продукції, а також фінансово-господарські операції підприємства. Саме спеціаліст здатний установити внутрішні логічні та арифметичні суперечності в документації, ознаки службового підроблення, механізми штучного створення нестач або надлишків продукції та способи документального прикриття незаконного вибуття майна.

Особливої ваги набуває залучення спеціаліста під час проведення огляду місця події, виробничих приміщень, складів, службових кабінетів, а також під час огляду документів і електронних носіїв інформації. Участь фахівців відповідного профілю (інженера-технолога, бухгалтера, економіста, аудитора, спеціаліста з інформаційних технологій) дає змогу об'єктивно оцінити відповідність фактичних виробничих показників нормативним і обліковим даним, викрити інсценування аварій, технологічних збоїв чи інших подій, використаних для маскування розкрадань.

Ефективність діяльності спеціаліста безпосередньо залежить від належної підготовки до проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема від надання йому повної інформації про організаційну структуру підприємства, систему документообігу, форму бухгалтерського обліку, особливості виробничого циклу та розподіл повноважень між службовими особами. Такий підхід створює передумови для всебічного, повного й неупередженого дослідження доказів.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що залучення спеціаліста під час досудового розслідування розкрадань майна на підприємствах металургійної промисловості, учинених службовими особами, є об'єктивно необхідним інструментом забезпечення належної доказової бази. Перспективними напрямами вдосконалення практики є: розширення використання спеціальних знань у сфері цифрового аналізу облікових систем, удосконалення міжвідомчої взаємодії, а також підвищення рівня професійної підготовки слідчих і спеціалістів з урахуванням галузевої специфіки металургійного виробництва.

Список використаних джерел

1. Копча Н. В. Використання спеціальних знань під час розслідування службового підроблення: теорія та практика : монографія. Одеса : Юридика, 2023. 244 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

3. Кулик С. С. Розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 154 с.

4. Протидія економічній злочинності : монографія / П. І. Орлов та ін. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 568 с.

5. Семенюк О. А. Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем : дис. … д-ра філос. : 081. Київ, 2024. 253 с.

6. Семенюк О. А. Залучення спеціаліста до проведення огляду під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 29.10.2021. Харків : ХНУВС, 2021. С. 333–336.

7. Тіщенко В. В., Подобний О. О. Криміналістика : навчально-методичний посібник. Одеса : Юридика, 2022. 236 с.

8. Юр'єв Д. С. Характеристика розкрадань, що вчиняються службовими особами на підприємствах металургійної промисловості. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 21.03.2025 : у 2-х ч. Дніпро : ДДУВС, 2025. Ч. ІІ. С. 317–318.

References

1. Kopcha, N. V. (2023) Vykorystannya spetsial′nykh znan′ pid chas rozsliduvannya sluzhbovoho pidroblennya: teoriya ta praktyka [Using special knowledge during the investigation of forgery in office] : monohraf. Odesa : Yurydyka,. 244 p. [in Ukr.].

2. Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrayiny vid 13.04.2012 [Criminal Procedure Code of Ukraine of 13.04.2012]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text [in Ukr.].

3. Kulyk, S. S. (2015) Rozsliduvannya pryvlasnennya, roztraty mayna abo zavolodinnya nym shlyakhom zlovzhyvannya sluzhbovym stanovyshchem [Investigation of embezzlement, embezzlement of property or its seizure by abuse of office] : dys. … kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / Nats. akad. vnutr. sprav. Kyiv, 154 p. [in Ukr.].

4. Protydiya ekonomichniy zlochynnosti [Counteraction to economic crime] : monohraf. / P. I. Orlov, A. F. Volobuyev, I. M. Osyka ta in. Kharkiv : Nats. un-t vnutr. sprav, 2004. 568 p. [in Ukr.].

5. Semenyuk, O. A. (2024) Vykorystannya spetsial′nykh znan′ pid chas rozsliduvannya pryvlasnennya, roztraty mayna abo zavolodinnya nym shlyakhom zlovzhyvannya sluzhbovym stanovyshchem [Using special knowledge during the investigation of embezzlement, embezzlement of property or its appropriation by abuse of office] : dys. … d-ra filos. : 081 Pravo / Nats. akad. vnutr. sprav. Kyiv, 253 p. [in Ukr.].

6. Semenyuk, O. A. (2021) Zaluchennya spetsialista do provedennya ohlyadu pid chas rozsliduvannya pryvlasnennya, roztraty mayna abo zavolodinnya nym shlyakhom zlovzhyvannya sluzhbovym stanovyshchem [Involving a specialist in conducting an inspection during the investigation of embezzlement, embezzlement of property or its appropriation by abuse of office]. *Aktualni problemy kryminalnoho protsesu ta kryminalistyky* : tezy dop. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 29.10.2021). Kharkiv : KhNUVS, pp. 333–336. [in Ukr.].

7. Tishchenko, V. V., Podobnyy, O. O. (2022) Kryminalistyka [Forensic science] : navch.-metod. posib. Odesa : Yurydyka, 236 p. [in Ukr.].

8. Yuryev, D. S. (2025) Kharakterystyka rozkradan, shcho vchynyayutsya sluzhbovymy osobamy na pidpryyemstvakh metalurhiynoyi promyslovosti [Characteristics of thefts committed by officials at enterprises of the metallurgical industry]. *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty* : materialy IX Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Dnipro, 21.03.2025). U 2-kh ch. Dnipro : DDUVS, part II, pp. 317–318. [in Ukr.].

ABSTRACT

Denis Yuryev, Yuliia Shendryk. Specific features of involving a specialist in the pre-trial investigation of offenses related to the misappropriation of property at metallurgical industry enterprises committed by officials

The article examines the specific features of the procedural framework and tactical approaches to involving a specialist in the pre-trial investigation of criminal offenses related to the misappropriation of property at metallurgical industry enterprises committed by officials. The regulatory provisions of criminal procedural legislation concerning the procedural status of the specialist, his or her functions, and forms of participation in investigative (search) actions are analyzed. It is substantiated that the sectoral specificity of metallurgical production, the complexity of technological cycles, the multi-level nature of business operations, and the peculiarities of accounting and warehouse record-keeping objectively necessitate the use of special knowledge in the fields of metallurgy, economics, accounting, information technology, and technical control.

The article highlights the typical areas of specialist involvement during the inspection of the crime scene, production facilities, warehouses, and official offices of responsible persons, as well as during the examination and analysis of primary accounting, production-technological, and electronic documentation. The significance of special knowledge for detecting signs of official forgery, document falsification, distortion of accounting data, establishing the mechanism of shortages, and identifying methods of concealing misappropriation is revealed. Particular attention is paid to the role of the specialist in the proper interpretation of trace evidence, digital evidence, and material traces of criminal activity, taking into account the specific characteristics of metallurgical production.

It is concluded that the proper and timely involvement of a specialist contributes to improving the quality of proof, ensures the completeness, comprehensiveness, and objectivity of the pre-trial investigation, and creates the necessary preconditions for forming an adequate evidentiary basis in criminal proceedings of this category.

Key words: *pre-trial investigation, misappropriation of property, metallurgical industry, officials, specialist in criminal proceedings, special knowledge, inspection, proof.*

Дата першого надходження статті до видання: 02.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

НАУКОВІ ЗАХОДИ, ЩО ВІДБУЛИСЯ В ДДУВС УПРОДОВЖ І ПІВРІЧЧЯ 2026 РОКУ

16 березня 2026 року *– X Міжнародна науково-практична конференція* ***«Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти».*** *Захід проведено з метою обговорення актуальних проблем забезпечення міжнародної та національної безпеки, консолідації досвіду та потенціалу науковців і практиків України та провідних держав світу щодо вирішення проблем забезпечення національної та міжнародної безпеки.*

Президія конференції (зліва направо): заступник Дніпровського міського голови *Ю. Яндульський*, голова Консультативної місії Європейського Союзу в Україні *Р. Холмбо*, т.в.о. ректора ДДУВС *І. Магдаліна*, начальник ГУНП в Запорізькій області *А. Кисько*, т.в.о. начальника ГУНП в Дніпропетровській області *О. Миргородський*, проректор ДДУВС *О. Юнін*

Учасники конференції в ДДУВС

ISSN: 2078-3566 (print), 3083-7863 (online)

Конференція розпочала цикл заходів, присвячених 60-річчю Дніпровського державного університету внутрішніх справ.

Зустріч відбувалася у змішаному форматі, загалом у заході взяли участь понад 200 осіб, серед яких – представники 14 міжнародних організацій.

Тимчасово виконуючий обов'язки ректора Дніпровського державного університету внутрішніх справ І. Магдаліна привітав почесних гостей та учасників конференції. Він наголосив, що теоретичні й практичні аспекти забезпечення транснаціональної безпеки набули особливої актуальності в умовах сучасних кризових процесів у світі. Такі загрози вимагають ґрунтовного аналізу як з боку дослідників-теоретиків, так і з боку фахівців-практиків.

Учасників конференції привітали представники центральних та місцевих органів виконавчої влади, зокрема Державний секретар МВС України І. Ящук, голова Дніпропетровської обласної державної адміністрації – начальник обласної військової адміністрації О. Ганжа.

ВІТАЛЬНІ ЗВЕРНЕННЯ ДО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

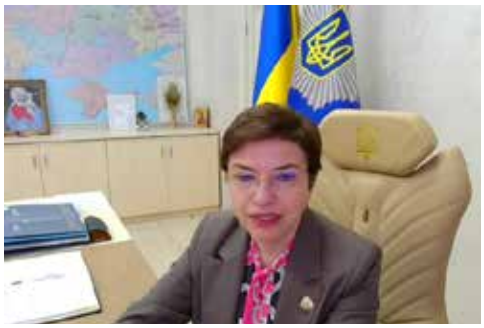

Державний секретар МВС України *І. Ящук*

Голова Дніпропетровської обласної державної адміністрації – начальник обласної військової адміністрації *О. Ганжа*

Народний депутат України, голова Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності *І. Іонушас*

Надзвичайний і Повноважний Посол Литовської Республіки в Україні *І. Станітє-Толочкєнє*

Ректор Національної академії внутрішніх справ *Р. Сербин*

Ректор Харківського національного університету внутрішніх справ *В. Сокуренко*

Ректор Львівського державного університету внутрішніх справ *Д. Швець*

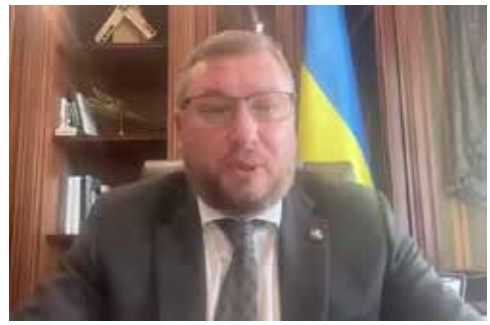

Ректор Київського національного університету будівництва та архітектури *О. Дніпров*

Заступник директора Інституту передових досліджень МВС Франції *В. Рікар*

Начальник відділу взаємодії з Національною поліцією України компанії TetraTech (США / Канада) *М. Вінфілд*

ISSN: 2078-3566 (print), 3083-7863 (online)

ВИСТУПИ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Керівник Комунікаційного управління Представництва НАТО в Україні *В. Кляйне*

Офіцер з питань боротьби з фінансовими злочинами Служби ризиків та розвідки (Велика Британія) *С. Морган*

Завідувач ННЛ дослідження проблем забезпечення прав осіб, які постраждали від війни, ДДУВС *О. Ярмиш*

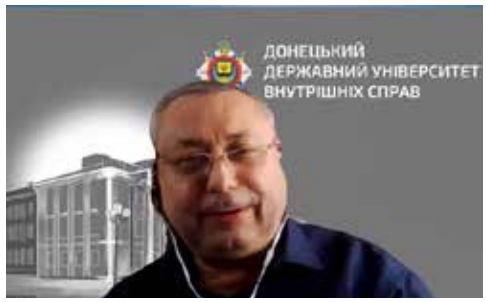

Професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Донецького державного університету внутрішніх справ *О. Одерій*

Спеціаліст з питань реформи прокуратури КМЄС в Україні *Н. Монич* та радник з кримінальних розслідувань у сфері організованої злочинності КМЄС в Україні *К. Елліот*

Головний інспектор відділу взаємодії з Інтерполом Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України *Д. Ляшенко*

Офіцер зв'язку Поліції Польщі в Україні
П. Майхер

Координатор Комплексного пакету допомоги Україні Представництва НАТО в Україні
П. Поллмайер

Участь у конференції взяли також представники Національної поліції України, місцевої влади, силових структур, ректори та науковці університетів системи МВС, цивільних університетів, а також міжнародні партнери.

Під час роботи конференції було обговорено питання захисту персональних даних у державних реєстрах в умовах воєнного стану; міжнародну співпрацю і бар'єри для обміну розвідувальними даними; публічно-приватне партнерство як механізм покращення якості протидії злочинності; роль представника України в Міжнародній організації кримінальної поліції (Інтерпол).

Розглянуто діалектику понять «міжнародна безпека» і «національна безпека»; забезпечення прав і свобод людини на стадії досудового розслідування; впровадження процесуального інтерв'ю в практичну діяльність та освітній процес слідчих: досвід Ірландії та України; окремі питання участі військовополонених у кримінальному провадженні тощо.

За підсумками роботи конференції видано у двох частинах збірник тез доповідей 892-х авторів – українських і закордонних науковців, практиків та здобувачів вищої освіти.

Посилання на збірник конференції:

частина 1 – *https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16907*;

частина 2 – *https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16909*.

***24 квітня 2026 року** – Всеукраїнська науково-практична конференція **«Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України»**. Захід об'єднав науковців, практичних працівників, представників сектору безпеки і оборони, а також здобувачів вищої освіти з різних регіонів держави.*

До участі у заході долучилися понад 100 учасників – представники наукової спільноти, правоохоронних органів, сектору безпеки і оборони, викладачі, курсанти, студенти та здобувачі вищої освіти.

Конференція стала платформою для професійного обговорення актуальних питань забезпечення національної безпеки, удосконалення службово-бойової діяльності та розвитку сучасної системи підготовки фахівців в умовах воєнного стану та збройної агресії проти України.

У межах роботи конференції учасники розглянули сучасні виклики у сфері безпеки, особливості функціонування сил сектору безпеки і оборони у воєнний час, питання міжвідомчої взаємодії, розвитку спеціальної фізичної й тактичної підготовки, формування психологічної стійкості персоналу, а також перспективи вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань.

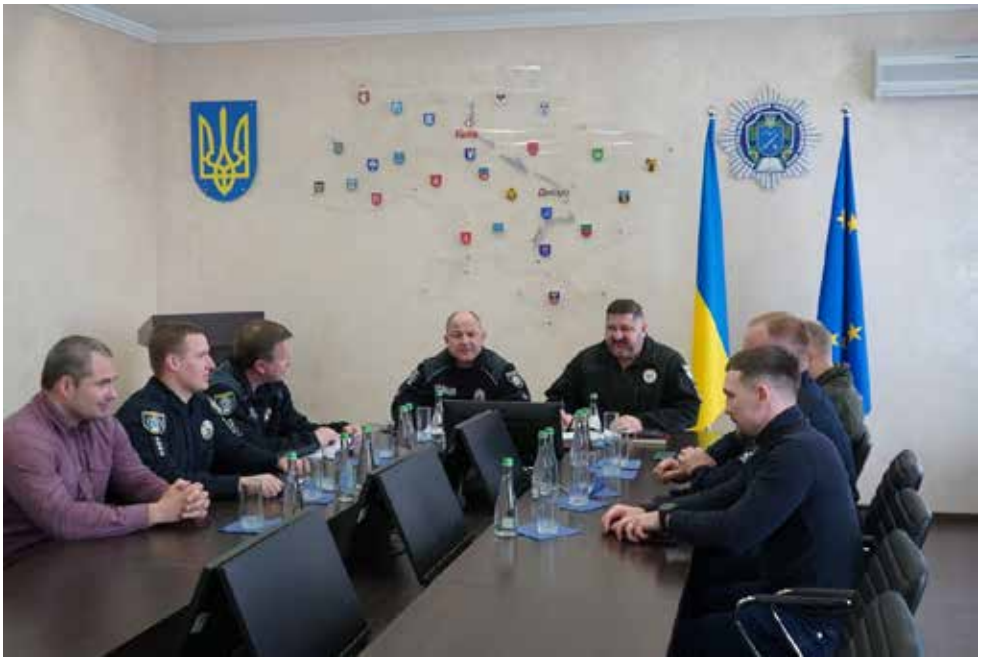

Під час наукового діалогу відбувся обмін практичним досвідом, презентація результатів сучасних досліджень та обговорення інноваційних підходів до підготовки фахівців для правоохоронної та безпекової сфер в умовах сучасних загроз. Проведення конференції сприяло консолідації наукового потенціалу та виробленню практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності функціонування сил сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного часу.

За підсумками роботи конференції підготовлено рекомендації та видано збірник 116-х тез доповідей науковців, практиків і здобувачів вищої освіти України.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

за результатами проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України»

З метою консолідації зусиль науковців та практиків, спрямованих на забезпечення ефективної службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України, 24 квітня 2026 року на базі Дніпровського державного університету внутрішніх справ проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України».

У роботі конференції взяли участь представники закладів вищої освіти сектору безпеки і оборони України, серед яких: Національна академія внутрішніх справ, Харківський національний університет внутрішніх справ, Львівський державний університет внутрішніх справ, Національна академія Національної гвардії України, Київський інститут Національної гвардії України, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Національний університет цивільного захисту України, а також представники Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Придніпровської державної академії фізичної культури та спорту, громадських організацій.

У межах пленарного засідання та секційної роботи учасники розглянули актуальні питання службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану. Основну увагу було приділено правовим, організаційним та нормативним аспектам підготовки фахівців, застосуванню безпілотних систем і тактичної медицини у службовій діяльності, удосконаленню фізичної та спеціальної підготовки правоохоронців, а також вивченню й адаптації міжнародного досвіду до українських реалій.

За підсумками конференції учасники сформували низку практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення нормативно-правової бази та системи професійної підготовки кадрів сектору безпеки і оборони. Зокрема, запропоновано:

1) ініціювати зміни до законодавства у сфері правового режиму воєнного стану, примусового вилучення майна та відповідальності за перешкоджання діяльності поліції;

2) впровадити дієві механізми матеріального заохочення курсантів, які беруть участь у забезпеченні національної безпеки;

3) розробити міжвідомчі програми інтеграції тактичної медицини, цифрових технологій і безпілотних систем у навчальний процес;

4) посилити роботу над програмами психофізичної, соціальної та професійної адаптації ветеранів сектору безпеки і оборони шляхом їх залучення до освітньої, наукової та тренерської діяльності у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Напрацювання та висновки конференції стануть основою для подальшої наукової, освітньої та практичної діяльності науково-педагогічних працівників, фахівців і представників сил сектору безпеки і оборони України.

Оргкомітет конференції

Збірник матеріалів конференції за посиланням: *https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16940*

29 травня 2026 року *– Міжнародна науково-практична конференція* ***«Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів»,*** *організована в очно-дистанційному форматі Навчально-науковим інститутом права та інноваційної освіти ДДУВС.*

ISSN: 2078-3566 (print), 3083-7863 (online)

Зустріч відкрив директор ННІ права та інноваційної освіти В. Шаблистий, який від імені ректорату ДДУВС привітав учасників, зазначивши, що проведення подібного наукового заходу є важливим, адже принцип верховенства права є фундаментальною основою функціонування держави, гарантією захисту прав і свобод людини, забезпеченням законності та справедливості, та побажав їм плідної роботи.

Також учасників привітали начальник Головного управління Державної міграційної служби України в Дніпропетровській області Б. Чегіль; завідувач Навчально-наукової лабораторії дослідження проблем забезпечення прав осіб, які постраждали від війни, ДДУВС, член-кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України О. Ярмиш; виконуючий обов'язки президента Української секції Міжнародної поліцейської асоціації, заслужений журналіст України О. Зарубицький; професор кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького Університету Короля Данила, головний науковий співробітник наукової лабораторії проблем штучного інтелекту і права Інституту інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України, засновник CrimeDataLab, доктор юридичних наук, професор М. Карчевський; доцент кафедри кримінального права Грузинського технічного університету, доктор юридичних наук, доцент К. Чихладзе (Грузія).

Під час конференції обговорено питання протидії злочинності в Україні під час війни, верховенства права у діяльності Вищого антикорупційного суду, забезпечення безбар'єрності ветеранів війни в умовах воєнного стану: аспект верховенства права тощо.

Конференція об'єднала науковців, представників судової влади, правоохоронних органів, міжнародних експертів, правозахисників, громадських діячів та здобувачів вищої освіти, які виявили інтерес у дослідженні сучасних проблем теорії та практики верховенства права. Сьогодні правнича наука відіграє важливу роль у формуванні сучасних підходів до вирішення актуальних проблем державотворення та вдосконалення правової системи України відповідно до європейських і міжнародних стандартів.

Організатори вважають, що проведення міжнародних науково-практичних конференцій є важливим майданчиком для професійного діалогу, обміну науковими ідеями та вироблення практичних рекомендацій щодо зміцнення принципу верховенства права в умовах сучасних світових викликів.

Збірник матеріалів конференції за посиланням: https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16939

19 червня 2026 року – *ІІ Форум молодих вчених* ***«Сучасні дослідження молодих науковців у глобалізаційному світі: виклики, інновації в умовах воєнного стану»***. Захід організовано та проведено Радою молодих вчених та відділом організації наукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ.

Форум зібрав представників закладів вищої освіти з усіх регіонів України та був проведений у змішаному форматі. Зустріч відкрили начальник відділу організації наукової діяльності ДДУВС Д. Прошин та голова Ради молодих вчених ДДУВС, начальник відділу забезпечення якості освіти Л. Бобрішова.

Метою Форуму було створення платформи для обміну думками і досвідом між дослідниками і практиками, представниками органів державної влади, місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства щодо актуальних питань забезпечення академічної доброчесності у наукових дослідженнях та освітньому процесі у контексті

стрімкого технічного розвитку, пов'язаного із технологіями штучного інтелекту, подолання викликів, які стоять перед українською наукою в умовах повномасштабної збройної агресії рф, пошуку шляхів зміцнення національної безпеки і поглиблення міжнародного співробітництва.

У дискусіях брали участь молоді доктори наук, кандидати наук і доктори філософії, аспіранти, а також здобувачі вищої освіти. Учасники мали можливість обговорити результати власних досліджень, поставити запитання доповідачам та долучитися до фахового обговорення актуальних проблем розвитку науки, освіти й безпеки в сучасних умовах.

Обговорено питання впливу війни на особливості наукової проблематики у сфері права, а також питання стратегії взаємосумісності з НАТО, зокрема стандартизації сектору безпеки і оборони в умовах воєнного часу; розглянуто адміністративно-правові засади надання соціальних послуг військовослужбовцям та обговорено актуальність дослідження менеджменту знань в організаційних структурах для підготовки інструментів післявоєнної розбудови.

Подібні заходи дають змогу молодим науковцям презентувати результати власних досліджень, обмінюватися науковим досвідом та формувати нові ідеї для подальшої дослідницької діяльності.

Форум сприяє розвитку співпраці між закладами вищої освіти, популяризації академічної доброчесності, залученню молоді до вирішення актуальних проблем державотворення, безпеки та правової науки, а також формуванню сучасного наукового середовища, здатного ефективно реагувати на виклики воєнного часу та післявоєнного відновлення України.

За підсумками роботи форуму видано збірник матеріалів зі 114-х тез доповідей, який розміщено за посиланням: *https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16995.*

***24 червня 2026 року** – Всеукраїнська науково-практична конференція **«Конституція України як запорука національної стійкості та правова основа розвитку демократичної держави і громадянського суспільства»**, присвячена 30-річчю прийняття Конституції України.*

Захід організовано кафедрою теорії та історії держави та права, конституційного права та прав людини ННІ підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України, кафедрою теорії держави та права і кафедрою адміністративно-правових дисциплін та публічного управління ННІ права та інноваційної освіти ДДУВС.

ISSN: 2078-3566 (print), 3083-7863 (online)

Роботу конференції відкрив начальник відділу організації наукової діяльності ДДУВС, кандидат історичних наук, доцент Д. Прошин, який привітав учасників заходу з прийдешнім державним святом – 30-ю річницею з Дня прийняття Конституції України, звернув увагу учасників на історичний аспект Конституції України та побажав присутнім на заході плідної праці.

Учасників привітав декан юридичного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор В. Серьогін. Свій виступ науковець присвятив чилійському досвіду конституційного захисту нейроправ.

З вітальним словом до учасників звернувся начальник відділу моніторингу та документального забезпечення управління організаційного та документального забезпечення Департаменту Головної інспекції та дотримання прав людини НПУ, підполковник поліції В. Завгородній, який наголосив на важливості конституційного процесу в Україні для її розбудови як правової держави.

Директор Навчально-наукового інституту № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, полковник поліції М. Марчук привітав присутніх та відзначив важливість наукової співпраці закладів вищої освіти у царині дослідження актуальних проблем сучасного конституціоналізму. Професор кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор А. Волобуєв присвятив свій виступ проблемі дотримання прав людини та процесуальних гарантій в діяльності органів НПУ.

Ґрунтовну доповідь, присвячену ціннісному виміру Конституції України, представив професор кафедри права та публічного управління Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка, доктор юридичних наук, професор А. Кучук. Професор кафедри адміністративного права і процесу ДДУВС, доктор юридичних наук, професор Р. Миронюк присвятив свій виступ реабілітації військовослужбовців.

Власний науковий доробок презентувала учасникам наукового заходу завідувачка кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління ДНУ ім. О. Гончара, кандидат юридичних наук, доцент Л. Мудриєвська. Її доповідь була присвячена проблемі обмеження прав людини в умовах війни. Професор кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук В. Петрина у своєму виступі порушив питання вимог до публікацій у виданнях, індексованих у Scopus та Web of Science, з позиції конституційних принципів правової держави. Завідувач кафедри загальноправових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор історичних наук, професор Р. Ріжняк розглянув питання про право на приватність і захист персональних даних в умовах цифровізації державної безпеки.

Представили свої виступи й інші учасники Всеукраїнської науково-практичної конференції. Всього до участі у заході в форматі онлайн долучилися понад 100 учасників – науковців, представників органів державної влади, органів правопорядку, громадських організацій, здобувачів вищої освіти міст Дніпра, Києва, Чернігова, Сум та Харкова.

За результатами роботи конференції були запропоновані, обговорені та схвалені відповідні рекомендації, а також видано збірку, що налічує 100 тез доповідей учасників цього наукового заходу.

РЕКОМЕНДАЦІЇ
за результатами проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції «Конституція України як запорука національної стійкості та правова основа розвитку демократичної держави і громадянського суспільства», присвяченої 30-річчю прийняття Конституції України (Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, 24 червня 2026 року)

З метою об'єднання зусиль науковців, правників-практиків, а також представників громадянського суспільства у розв'язанні актуальних питань конституційного розвитку України в контексті утвердження й забезпечення прав і свобод людини, конституційних обмежень під час війни, європейської інтеграції, балансу гілок влади та підготовки до майбутнього відновлення 24 червня 2026 року було проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Конституція України як запорука національної стійкості та правова основа розвитку демократичної держави і громадянського суспільства», присвячену 30-річчю прийняття Конституції України.

У роботі наукового заходу взяли участь представники більше 20-х державних органів, установ, громадських організацій, закладів вищої освіти, а саме Департамент головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України, Донецький державний університет внутрішніх справ, Львівський державний університет внутрішніх справ, Національна академія внутрішніх справ, Харківський національний університет внутрішніх справ, Київський інститут Національної гвардії України та інші.

Пріоритетними напрямами роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції були:

1. Актуальні проблеми конституціоналізму, обумовлені дією в Україні правового режиму воєнного стану.

2. Конституція України в її історичному та сучасному вимірах.

3. Основний Закон держави і суспільства як об'єкт порівняльно-правових досліджень.

4. Конституція України як суспільний договір і правова основа національного законодавства.

5. Конституція України як юридична гарантія суверенітету та територіальної цілісності держави.

6. Проблеми реалізації конституційних прав і свобод людини в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Матеріали доповідей, результати обговорення та пропозиції учасників конференції дозволяють констатувати:

1. Тридцятирічний досвід дії Конституції України переконливо засвідчив її здатність залишатися дієвим правовим фундаментом функціонування демократичної держави навіть в умовах найскладніших безпекових викликів. Саме конституційні цінності та принципи забезпечують легітимність діяльності правоохоронних органів, збереження довіри суспільства до державних інституцій та утвердження України як правової, демократичної та європейської держави. Тому подальший розвиток адміністративно-правових засад діяльності

Національної поліції України має здійснюватися на основі неухильного дотримання Конституції України як важливої гарантії національної стійкості, прав людини та верховенства права в умовах воєнного стану.

2. Проблема дотримання конституційних прав людини у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану полягає в тому, що у свідомості багатьох правоохоронців досить стійкою є ідея про те, що затримання особи, проведення обшуку та інших процесуальних дій з елементами примусу мають здійснюватися за правилами минулого законодавства і практики його застосування. Очевидно, що це зумовлено некомпетентністю та безвідповідальністю правоохоронців-виконавців та їхніх керівників. Відповідно виокремлюються два напрями вирішення проблеми – підвищення якості юридичної підготовки і безумовне притягнення до юридичної відповідальності винних у брутальних порушеннях чинного законодавства.

3. Однією з новітніх тенденцій мовної практики України є перенесення мовних процесів у цифровий простір. Соціальні мережі, штучний інтелект, автоматизований переклад і цифрові платформи стають новими середовищами реалізації конституційного статусу української мови. У цих умовах виникає потреба розширеного тлумачення конституційних мовних норм. Якщо в 1996 році основними сферами функціонування державної мови були освіта, державне управління та засоби масової інформації, то сьогодні до них додаються цифрові сервіси, алгоритмічні системи та глобальні комунікаційні мережі. Саме тому мовний вимір Конституції виходить за межі традиційного правового поля і стає частиною цифрової гуманітаристики. Мовний вимір Конституції України не може бути зведений лише до нормативного закріплення статусу державної мови. У сучасних умовах він постає як складна система правових, культурних, символічних та безпекових смислів. Конституція України виконує функцію стратегічного документа мовного розвитку держави, формуючи засади мовного суверенітету, суспільної консолідації та національної стійкості. Перспективним напрямом подальших досліджень є формування нового міждисциплінарного спрямування – лінгвоконституціоналізму, предметом якого має стати взаємодія мови, права, політики та національної ідентичності в конституційному просторі сучасної держави.

4. Реалізація державної мовної політики в Україні має забезпечувати єдність держави, не порушуючи конституційних гарантій прав людини, а також баланс між зміцненням державної мови та дотриманням мовних прав національних меншин. Розвиток мовної політики в умовах воєнного стану й після його завершення має стратегічне значення для зміцнення суверенітету, безпеки та культурної єдності українського суспільства. У перспективі мовна політика має стати важливим інструментом післявоєнного відновлення України, зміцнення громадянської ідентичності та інтеграції до європейського простору.

5. Найбільш оптимальною для України є діалогова (компромісна) модель взаємовпливу практики ЄСПЛ та юрисдикційної діяльності Конституційного Суду України. Її сутність полягає в тому, що практика ЄСПЛ є надзвичайно авторитетним орієнтиром для Конституційного Суду України, тому відступ від неї можливий лише у виняткових випадках і потребує спеціального й переконливого конституційного обґрунтування. У межах цієї моделі практика ЄСПЛ не має абсолютного пріоритету над Конституцією, але й Конституційний Суд України не може її свавільно ігнорувати. Саме навколо ідеї конституційного діалогу, а не безумовного підпорядкування чи повного пріоритету однієї системи щодо іншої доцільно формувати вітчизняну правову доктрину, що дозволяє охопити питання співвідношення Конституції України, міжнародних договорів, практики ЄСПЛ, конституційної ідентичності та правовладдя в єдиній концепції.

6. Сучасна українська модель організаційно-правового регулювання охорони здоров'я в Україні поєднує багатовимірність принципів, концептуальних підходів і міжнародних стандартів. Вона є динамічною системою, яка змінюється під впливом як внутрішніх соціально-економічних умов, так і зовнішніх глобальних викликів. До невирішених

проблем можна віднести такі, як нерівномірність доступу до медичних послуг у різних регіонах, суперечності між автономією закладів і державним контролем, нестача фінансування та нестабільність бюджетних потоків, труднощі адаптації міжнародних стандартів до локальних умов, потреба у посиленні механізмів захисту прав пацієнта. Вирішення цих проблем можливе лише за умови подальшого вдосконалення організаційно-правової бази, розвитку інтегрованих управлінських підходів та посилення міжнародної співпраці, що дозволить гармонізувати українську систему охорони здоров'я з найбільш ефективними міжнародними практиками.

7. Принцип дотримання прав і свобод людини є фундаментальним у діяльності Національної поліції України. Його зміст розкривається через систему конституційних норм, положень Закону України «Про Національну поліцію», міжнародних договорів, зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Реалізація цього принципу передбачає не лише законодавче закріплення прав і свобод, але й запровадження ефективних механізмів їх захисту, зокрема інформаційної системи «Custody Records». Подальше вдосконалення нормативної бази, підвищення рівня правової культури працівників поліції та посилення громадського контролю є необхідними умовами для реального забезпечення прав людини в поліцейській діяльності та зміцнення довіри суспільства до правоохоронних органів.

8. В умовах дії правового режиму воєнного стану та у період післявоєнного відновлення України принцип відкритості набуває особливо важливого значення. Ефективне використання міжнародної фінансової допомоги, реалізація програм реконструкції та відбудови потребують високого рівня прозорості, підзвітності та громадського контролю. Саме відкритість діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування розглядається європейськими інституціями як одна з ключових гарантій належного використання фінансових ресурсів і досягнення цілей реформування. Крім того, забезпечення принципу відкритості є одним із критеріїв відповідності України так званим Копенгагенським критеріям, які передбачають наявність стабільних інституцій, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та належне врядування. У цьому контексті відкритість виступає не лише інструментом підвищення ефективності державного управління, але й важливим чинником успішної інтеграції України до європейського політичного та правового простору. Подальший розвиток принципу відкритості в Україні має розглядатися як один із пріоритетних напрямів реформування системи публічного управління. Впровадження європейських стандартів прозорості та участі громадян у реформуванні сприятиме зміцненню демократичних інститутів, підвищенню якості державної політики та прискоренню процесу набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі.

9. Конституційна реформа Чилі 2021 року стала першим у світі прикладом нормативного закріплення захисту нейроправ на найвищому рівні правової системи. Ухвалений парламентом Чилі закон № 21.383 започаткував новий напрям розвитку конституційного права, спрямований на захист людини від ризиків, пов'язаних із використанням нейротехнологій. Чилійський досвід демонструє прагнення держави адаптувати систему прав людини до викликів цифрової епохи. Незважаючи на наявні дискусії щодо правової природи нейроправ та ефективності їх реалізації, конституційний захист мозкової діяльності та нейроданих уже став важливим міжнародним прецедентом. Подальший розвиток законодавства та судової практики Чилі може стати орієнтиром для інших держав, у тому числі й України, у формуванні правових механізмів регулювання нейротехнологій.

За результатами роботи конференції надано низку практичних рекомендацій:

1. Програмними напрямами адаптивного реформування галузі освіти до стандартів ЄС мають стати:

1) набуття Україною статусу асоційованого члена Програми Європейського Союзу з освіти, навчання, молоді та спорту Еразмус+;

2) забезпечення доступу дітей трудових мігрантів із держав ЄС до системи освіти України;

3) забезпечення цифрової трансформації освіти відповідно до Плану дій ЄС з цифрової освіти до 2027 року;

4) забезпечення доступності, покращення якості та інклюзивності дошкільної освіти шляхом оновлення її змісту й системного моніторингу функціонування закладів освіти відповідно до сучасних потреб;

5) забезпечення участі України в освітніх дослідженнях у Програмі міжнародного оцінювання учнів (PISA) та Міжнародному дослідженні «Навчати і навчатися» (TALIS+);

6) забезпечення якості, прозорості та доступності послуг професійного розвитку педагогів;

7) впровадження інституційної акредитації та процедури постакредитаційного моніторингу в систему зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, а також забезпека членства в Європейській асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA) та Європейському реєстрі агенцій із забезпечення якості вищої освіти (EQAR);

8) продовження роботи над автоматичним взаємним визнанням кваліфікацій і розширення участі у діяльності Групи Болонського процесу, включно з Тиранським та Римським комюніке, щодо соціального виміру вищої освіти та фундаментальних академічних цінностей;

9) імплементація Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/128 від 16 січня 2019 р. про створення Європейського центру розвитку професійної освіти (Cedefop);

10) забезпечення оптимізації системи професійної освіти та підвищення якості освітніх послуг відповідно до потреб ринку праці, розширення можливостей навчання впродовж життя, зокрема для вразливих груп;

11) забезпечення доступу до навчання протягом усього життя.

2. З метою підвищення ефективності соціального захисту поранених військовослужбовців, що набули статусу «поза штатом», необхідно:

1) доповнити ст. 9 Закону № 2011-XII нормою, що гарантує збереження повного грошового забезпечення за займаною посадою протягом усього строку, стаціонарного лікування та медичної реабілітації, пов'язаних із бойовим пораненням, незалежно від зарахування у розпорядження командира;

2) узгодити норми Постанови № 168 та наказу МОУ № 260, передбачивши, що перебування на стаціонарному лікуванні за рішенням ВЛК є підставою для продовження виплати у розмірі посадового окладу до завершення лікування;

3) законодавчо закріпити юридичний обов'язок командира військової частини у встановлений строк (до 3-х робочих днів) персонально ознайомити військовослужбовця з наказом про зарахування його у розпорядження командира та роз'яснити правові наслідки цього рішення;

4) доповнити Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» окремим розділом, що містить правові гарантії матеріального забезпечення учасників бойових дій на весь реабілітаційний період.

Оргкомітет конференції

КОНКУРСИ

***27 травня 2026 року** за підтримки відділу організації наукової діяльності ДДУВС відбувся захід, приурочений до **Дня науки України**, що був проведений за участю представників Наукового товариства здобувачів вищої освіти ДДУВС і учнів Дніпровського ліцею безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання імені Олександра Гостіщева МВС.*

Проректор ДДУВС, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, полковник поліції О. Юнін звернувся до присутніх із вітальним словом. Проректор наголосив на важливості проведення здобувачами вищої освіти науково-дослідної роботи, що сприяє розвитку творчого мислення і формує навички, необхідні майбутнім висококваліфікованим фахівцям, та вручив переможцям конкурсів наукових робіт дипломи I, II та III ступенів.

Директор Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти, доктор юридичних наук, професор В. Шаблистий, а також наукові керівники конкурсних робіт здобувачів звернулися до присутніх із вітальними словами і побажали молодим дослідникам подальших успіхів у науковій діяльності.

Старший науковий співробітник відділення організації наукової роботи, кандидат філологічних наук, доцент О. Шкурко зазначила, що у 2025/2026 навчальному році здобувачі вищої освіти ДДУВС взяли активну участь у наукових та науково-практичних заходах і продемонстрували високий рівень володіння навичками написання конкурсних робіт, про що свідчать отримані ними відзнаки.

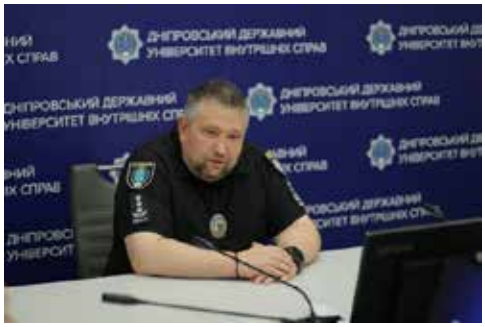

Голова НТЗВО Ю. Толмачова поінформувала присутніх про види науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти українських вишів і розповіла про участь молодих дослідників ДДУВС у конкурсах наукових робіт всеукраїнського й університетського рівнів у поточному навчальному році.

Заступник голови НТЗВО М. Сидоренко поділилася досвідом написання роботи, поданої на конкурс наукових робіт здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти закладів вищої освіти, що належать до сфери управління МВС України, та її захисту на підсумковій конференції, що відбулася 11-12 травня на базі Національного університету цивільного захисту України в м. Черкаси.

Секретар НТЗВО І. Буякова підготувала та провела цікаву вікторину, що дозволила здобувачам вищої освіти й ліцеїстам продемонструвати свої знання з різних наукових галузей.

Підбиваючи підсумки заходу, начальник відділу організації наукової діяльності, кандидат історичних наук, доцент Д. Прошин підкреслив, що науково-дослідна діяльність є невід'ємною складовою освітнього процесу у закладах вищої освіти України та закликав молодих дослідників продовжувати активно займатися наукою.

.

*Наприкінці ІІ півріччя 2026 р. у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ підбито підсумки щорічного конкурсу «**Кращий молодий вчений року»**, головною метою якого є підтримка та стимулювання науково-дослідної діяльності молодих науковців університету.*

У 2026 році участь у конкурсі взяли шість представників різних кафедр ДДУВС. За результатами оцінювання поданих матеріалів конкурсною комісією було визначено переможців конкурсу:

І місце здобула завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України, доктор юридичних наук, доцент **Кристина РЕЗВОРОВИЧ**;

ІІ місце присуджено кандидату юридичних наук, доценту кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти **Роману КАРПЕНКУ**;

ІІІ місце посіла доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри теорії держави та права ННІ права та інноваційної освіти **Дар'я ЛАВРЕНКО**.

Вітаємо переможців конкурсу й бажаємо їм та всім науковцям університету плідної науково-дослідної роботи!

ПЕРСОНАЛІЇ

ВІТАЄМО ВЧЕНИХ-ЮРИСТІВ УКРАЇНИ З ЮВІЛЕЯМИ!

КОСТИЦЬКОГО Василя Васильовича
професора кафедри теорії та історії держави та права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України, дійсного члена (академіка) Національної академії правових наук України (відділення екологічного, господарського та аграрного права), члена наглядової ради, почесного професора Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Народився 20 червня 1956 р. у с. Заріччя Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. У 1978 р. закінчив юридичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка (нині – Львівський національний університет ім. Івана Франка). У 1980–1984 рр. навчався в аспірантурі Інституту держави і права АН СРСР у Москві. У 1990 р. закінчив інженерно-економічний факультет Львівського лісотехнічного інституту. З 1978 р. по 1987 р. працював у Львівському облвиконкомі: інструктором організаційно-інструкторського відділу, помічником заступника голови облвиконкому. Протягом 1987–1991 рр. – на викладацькій роботі у Львівському лісотехнічному інституті. У 1991–1993 рр. – заступник Міністра охорони навколишнього природного середовища України та старший експерт від України з питань екології та водних ресурсів у Європейській економічній комісії. З 1993 р. по 1994 р. – завідувач кафедри теорії та історії держави і права Прикарпатського державного університету ім. Василя Стефаника (нині – Карпатський національний університет імені Василя Стефаника). У 1996–2002 рр. – член Парламентської Асамблеї Ради Європи, віце-президент групи Європейської народної партії та Християнської демократії ПАРЄ. З 1999 р. по 2002 р. – директор Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва АПрН України (нині – Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України). У 2002–2006 рр. – керівник Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи. Народний депутат України I, II, III скликань (1993, 1994, 1998–2002). У 2002–2004 рр. – Перший заступник Голови Державної судової адміністрації України. У 2004–2005 рр. – заступник Міністра фінансів України, потім – начальник Науково-дослідного центру з проблем оподаткування Національного університету державної податкової служби. У 2007 – 2008 рр. – директор Інституту повітряного і космічного права Національного авіаційного університету (нині – Юридичний інститут). З 2008 по 2015 рр. – голова Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі. З 2015 р. і дотепер – професор кафедри теорії права і держави Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

У 1986 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Проблеми вдосконалення управління охороною навколишнього середовища на рівні області» (спеціальність 12.00.06). У 2004 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Економіко-правовий механізм охорони навколишнього середовища: теорія і практика» (спеціальність 12.00.06). Вчене звання про-

фесора присвоєно у 1994 р. Дійсний член Української екологічної академії. Обраний членом-кореспондентом Академії правових наук України (нині – Національна академія правових наук України) у 1993 р., дійсним членом (академіком) – у 2017 р.

Опублікував понад 300 наукових та навчально-методичних праць, серед яких «Ради народних депутатів і навколишнє середовище» (у співавт., 1984), «Місцеві Ради і раціональне природокористування» (1989), «Природа і закон» (у співавт., 1992), «Лісове право України: навчальний посібник» (1991), «Лісове право України» (1998), «Організаційно-правовий механізм регулювання в галузі охорони довкілля» (1997), «Екологічне законодавство України» (1998), «Право і релігія» (2000), «Релігія і церква» (2001), «Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (Економіко-правовий механізм охорони навколишнього середовища в Україні)» (2001), «Оподаткування: економіка, право, екологія» (2003), «Промислово-фінансові групи: вдосконалення правового регулювання» (2003), «Україна та Європейський Союз: перспективи, переваги і проблеми євроінтеграції» (у співавт., 2006), «Електронна торгівля (правовий аспект)» (у співавт., 2007), «Податкове право (податкова система України)» (у співавт., 2009), «Повітряне право України: навчальний посібник» (2011), «Правова система України: історія, стан та перспективи: У 5 т. Т.4. Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права» (укр. – 2008; англ. – 2012), «Екологічне право України: підручник» (2012), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного, господарського права» (у співавт., 2013 (укр.), 2017 (англ.), «Захист прокурором прав громадян та інтересів держави у сфері використання та охорони надр: науково-практичний посібник» (у співавт., 2015), «Природоресурсне право України: навчальний посібник» (у співавт., 2016), «Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 14: «Екологічне право» (у співавт., 2018), «Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку: монографія» (у співавт., 2021).

Брав участь у розробці проєкту Конституції України. Співавтор майже 250 проєктів законів України, зокрема: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про статус гірських населених пунктів», «Про тваринний світ», «Про Конституційний Суд України», «Про судоустрій», «Про Вищу раду юстиції», «Про кваліфікаційні комісії суддів», «Про суддівське самоврядування», «Про власність», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про основи цивільного захисту населення».

Голова Всеукраїнської громадської організації «Асоціація українських правників». Головний редактор журналів «Екологічне право України», «Малий і середній бізнес (Право, Держава, Економіка)», «Соціологія права», член редакційної колегії наукового видання «Слово Національної школи суддів України». Був членом науково-консультативних рад при Вищому господарському суді України та Вищому адміністративному суді України, громадської ради при Міністерстві охорони здоров'я України, науковим консультантом громадської ради Комітету Верховної Ради України з питань освіти і науки.

Заслужений юрист України (1992). Нагороджений орденами «За заслуги» III та II ступенів (1996, 2007). Відзначений Подякою Президента України (1999), Грамотами Верховної Ради України (2001, 2006), Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2004), численними релігійними відзнаками та відомчими нагородами.

(за матеріалами Національної академії правових наук України – https://nals.com.ua/academics/kostitskiy_v_v)

КОПИЛЕНКА Олександра Любимовича
дійсного члена (академіка) НАН України
(відділення історії, філософії та права НАН України)
дійсного члена (академіка) НАПрН України
(відділення теорії та історії держави і права)

Народився 26 червня 1961 р. у м. Києві. У 1983 р. закінчив факультет міжнародних відносин і міжнародного права (відділення міжнародного права) Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (нині – Київський національний університет імені Тараса Шевченка). У 1983–1990 рр. працював в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: стажист-дослідник, молодший науковий співробітник, науковий співробітник. З 1990 р. – в Апараті Верховної Ради України: старший консультант, головний консультант, завідувач сектору, заступник завідувача юридичного відділу, заступник керівника Юридичного управління. У 1998–2002 рр. – радник Голови Верховної Ради України. У 2002 р. – липні 2013 р. очолював Інститут законодавства Верховної Ради України (у 2002–2009 рр. одночасно обіймав посаду віце-президента – керівника Київського регіонального центру Національної академії правових наук України). У липні 2013 р. – березні 2014 р. був членом Центральної виборчої комісії. З квітня 2014 р. по грудень 2019 р. – директор Інституту законодавства Верховної Ради України. З грудня 2019 р. – народний депутат України, заступник Голови комітету Верховної Ради з питань міжнародного співробітництва та міжпарламентських зв'язків. У грудні 2019 р. також обраний парламентом Головою національної комісії з радіаційного захисту населення України.

У 1987 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Політико-правові ідеї Т. Шевченка та І. Франка у сучасній ідеологічній боротьбі» (спеціальність 12.00.01), у 1993 р. – дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Політико-правові ідеї М. Грушевського і проблеми сучасної розбудови Української держави» (спеціальність 12.00.01). Вчене звання професора присвоєно у 1999 р. Обраний у 1993 р. членом-кореспондентом, а у 2000 р. – дійсним членом (академіком) Академії правових наук України (нині – Національна академія правових наук України). З 2006 р. – член-кореспондент, а з 2018 р. – дійсний член (академік) Національної академії наук України.

Основні напрями наукової діяльності – історія держави і права, історія політичних і правових учень, конституційне право, міжнародне право. Опублікував понад 400 наукових та навчально-методичних праць, серед них, зокрема: «Українська ідея» М. Грушевського: історія і сучасність» (1992), «Сто днів» Центральної Ради» (1993), «Держава і право України. 1917-1920» (1997), «Історія держави і права України. Академічний курс: у 2-х т.» (у співавт., 2000), «Конституція Автономної Республіки Крим: проблеми прийняття, затвердження, реалізації» (2001), «Науково-правові засади законодавчого процесу в Україні: питання теорії і практики» (у співавт., 2005), «Законотворчий процес зарубіжних країн» (у співавт., 2006), «Питання парламентського права в актах Конституційного Суду України» (у співавт., 2007), «Загальна теорія держави і права: основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції» (у співавт., 2008), «Порівняльне правознавство (правові системи світу)» (у співавт., 2008), «Моніторинг ефективності законодавства: мета, критерії, реальність» (у співавт., 2009), «По лінії всеукраїнських інтересів (корені і досвід української державності)» (2010), «Автономна Республіка Крим: проблеми правового статусу» (2012), «Європейські правові стандарти та їх імплементація в українське законодавство» (у співавт., 2013), «Правова доктрина України: у 5 т. Т.1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція» (у співавт., 2013 (укр.), 2015 (англ.), «Європейські стандарти законотворчої діяльності» (2014),

 ISSN: 2078-3566 (print), 3083-7863 (online)

«Вступ до європейського парламентського права» (у співавт., 2015), «Законодавче забезпечення депутатської діяльності: міжнародно-правові стандарти та зарубіжний досвід» (у співавт., 2015), «Досвід децентралізації у країнах Європи» (2015), «Довідник з практичного конституціоналізму» (у співавт., 2015), «Моніторинг колізій і прогалин у законодавстві України» (у співавт., 2016), «Парламентська коаліція: вітчизняний досвід та європейська практика» (у співавт., 2016), «Європейські правові стандарти та їх імплементація в українське законодавство» (у співавт., 2016), «Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.1: «Історія держави і права України» (у співавт., 2016), Т.3: «Загальна теорія права» (у співавт., 2017), «Ефективність законодавства України (питання моніторингу колізій)» (у співавт., 2017), «Національна безпека: моніторинг реалізації законодавства України» (у співавт. 2018), «Поєднуючи зусилля учасників законотворення: досвід Інституту законодавства Верховної Ради України» (у співавт., 2019), «Раціональне законотворення: сучасна парадигма, орієнтири та домінанти» (у співавт., 2019), «Стандарти добробуту громадян: міжнародний досвід» (у співавт., 2020), «Путівник по законодавству України» (у співавт., 2020), « Досвід у регулюванні збройних конфліктів: міжнародно-правові документи і коментарі» (у співавт., 2021), «Цифрова Україна: конституційно-правова модель» (у співавт., 2021), «Визволення або народження держави (нотатки самовидця)» (2022), «Сучасні проблеми менеджменту соціально-економічних систем в контексті глобалізації» (у співавт. англ., 2023).

Ініціатор та науковий керівник ряду наукових проєктів, що здобули широке визнання, зокрема: «Законодавче забезпечення пріоритетних сфер суспільних відносин», «Із першоджерел» (актуальні питання Української революції 1917–1921 рр. в контексті нереалізованих державотворчих проектів), «Правова наука та законодавча практика», «Бюлетень моніторингу законодавства України». Брав участь у розробці Акта проголошення незалежності України, проектів Конституції України та Конституції АР Крим, концепцій та стратегій розвитку національного законодавства, численних законопроектів. Був членом конституційних комісій, різних правових інституцій загальнодержавного рівня. Нині член Комісії з питань правової реформи, а також Комісії державних нагород та геральдики при Президентові України.

Член Президії Національної академії наук України та колегії Міністерства освіти і науки України, був членом Атестаційної колегії МОН та Президії ВАК України. У 2004-2012 р. належав до української національної групи Постійної Палати Міжнародного Третейського Суду (м. Гаага).

Тривалий час очолював спеціалізовану вчену раду Д 26.867.01 в Інституті законодавства Верховної Ради України, входив до спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 у Національному університеті «Одеська юридична академія».

Голова Наглядової Ради Національного Інституту хірургії та трансплантології ім. О. О. Шалімова НАМН України, член наглядових рад Київського національного торговельно-економічного університету, Національної академії внутрішніх справ, Донецького юридичного інституту МВС України.

Голова редакційної колегії журналу «Юридична Україна», член редакційних колегій часописів «Слово Національної школи суддів України», «Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права», видань «Юридичний вісник» та «Розумовські зустрічі».

Заслужений юрист України (2004). Повний кавалер ордена «За заслуги» (2010, 2016, 2025). Відзначений Почесними грамотами Верховної Ради України (2011) та Кабінету Міністрів України (2004). Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2002), премій ім. М. С. Грушевського (1991), ім. М. П. Василенка (2003) та ім. М. Костомарова (2014) НАН України.

(за матеріалами Національної академії правових наук України – https://nals.com.ua/academics/kopylenko_o_l)

НОВІ ВИДАННЯ

У 2025-2026 рр. НАУКОВЦЯМИ ДНІПРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ВИДАНО ДРУКОМ ПРАЦІ:

Греченко В. А., Ярмиш О. Н. Поліція / міліція в Україні з XVIII століття і до сьогодення : наук. видання : в 10-и т. Т. 6 : Міліція в Україні в період діяльності Міністерства охорони громадського порядку (вересень 1962 р. – 1968 р.): історико-правниче дослідження : монографія. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 448 с.
ISBN 978-617-560-084-9

Монографію присвячено недостатньо дослідженій темі в історико-правничій науці – організації та діяльності міліції України в 1962–1968 роках. Ця книга є шостою в унікальному циклі робіт авторів із історії поліції та міліції на теренах України, починаючи з XVIII ст. і до сьогодення.

Розглянуто питання щодо змін в організації міліції, удосконалення її структури, кадрового забезпечення, протидії злочинності, охорони громадського порядку та адміністративної діяльності.

Книга розрахована на науковців і практичних працівників поліції, ветеранів міліції, курсантів і студентів, краєзнавців – усіх, хто цікавиться історією права та правоохоронних органів.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16659

Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі України : монограф. / Н. С Шумська. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 224 с.
ISBN 978-617-560-117-4

Комплексно досліджено питання забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи. З урахуванням умов воєнного стану та особливого режиму досудового розслідування, а також з огляду на практику діяльності органів досудового розслідування, суду та Європейського суду з прав людини запропоновано вирішення низки практичних завдань. Зокрема, сформульовано поняття «затримання», що здійснюється уповноваженою службовою особою; теоретично обґрунтовано структурні компоненти мети затримання, здійснюваного уповноваженою особою, й окреслено гарантії права особи на свободу й особисту недоторканність. Запропоновано систематизацію підстав обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі. Надано процесуальний алгоритм затримання підозрюваного/обвинуваченого на підставі ухвали слідчого судді або суду. Визнано законним затримання осіб за вчинення кримінальних правопорушень керівниками дипломатичного представництва чи консульської установи, капітанами повітряних суден. Охарактеризовано процедуру участі прокурора у застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. Здійснено системний підхід до практичної реалізації судового контролю за законністю затримання особи.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів закладів вищої освіти юридичного профілю, практичних працівників органів досудового розслідування, прокурорів, суддів та всіх, хто цікавиться кримінальною процесуальною діяльністю.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16819

Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : монограф. / О. Г. Кривопуск. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 232 с.
ISBN 978-617-560-113-6

З урахуванням сучасного стану криміналістичної науки та правоохоронної практики комплексно досліджено питання щодо розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, відносно якої встановлено опіку чи піклування. Визначено поняття та елементи криміналістичної характеристики цього кримінального правопорушення. Здійснено детальний аналіз правового регулювання відносин у сфері захисту прав дитини або іншої особи, щодо якої встановлено опіку чи піклування, описано фактори, що впливають на рівень протиправних дій у цій сфері. Висвітлено особливості початку досудового розслідування таких правопорушень та обставини, що необхідно встановити. Розкрито специфіку організації та планування розслідування, висвітлено організаційно-тактичні аспекти проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій. Досліджено особливості застосування спеціальних знань при розслідуванні аналізованого кримінального правопорушення.

Для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти юридичних ЗВО, працівників поліції, прокуратури та адвокатури, усіх, хто виявляє інтерес до юридичної науки.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16815

Діяльність територіальних громад в Україні: адміністративно-правове регулювання в довоєнний період та в умовах воєнного стану : монограф. ; за заг. ред. д.ю.н., проф., засл. діяча науки і техн. України О. С. Юніна / І. В. Дзюба. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 192 с.
ISBN 978-617-560-094-8

У монографії визначено поняття та основні характеристики адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад в Україні та розроблено на цій основі рекомендацій для вдосконалення відповідних законодавчих положень і практики їх застосування.

Видання розраховано на науковців, викладачів, аспірантів (ад'юнктів), здобувачів закладів вищої освіти, в яких готують правників, працівників правоохоронних органів, прокуратури та суду, а також на всіх, хто цікавиться розвитком наук адміністративно-правового циклу.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16767

Воєнні злочини : кримінально-правовий аналіз, методика розслідування та віктимологічні аспекти : навч. посіб. / Кол. авт.: О. О. Ганжа, О. А. Моргунов, О. С. Юнін та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Шаблистого. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. 2025. 312 с.
ISBN 978-617-560-110-5

Навчальний посібник підготовлено з урахуванням основних змін кримінального та кримінального процесуального законодавства стосовно кваліфікації воєнних злочинів за ст. 438 КК України. Розглянуто особливості їх розслідування та віктимологічна характеристика.

Для науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти юридичного спрямування, працівників правоохоронних органів, суду та прокуратури.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16810

Запобігання кіберзлочинності : навч. посіб. / кол. авт.: О. А. Моргунов, І. В. Магдаліна, О. С. Юнін та ін. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2026. 180 с.
ISBN 978-617-560-134-1

Видання містить аналіз поняття та ознак кіберзлочинності, її окремих кількісних та якісних показників, кримінологічну характеристику особи кіберзлочинця. Надано розгорнуту характеристику кримінально-правових заходів запобігання кіберзлочинності, зокрема, визначений стан імплементації норм міжнародного права із запобігання кіберзлочинності у кримінальному законодавстві України, проведено юридичний аналіз кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (ст. ст. 361-363-1 КК України) та інші кіберзлочини (ст. ст. 163, 176, ч. 4 ст. 190, ч. 2 ст. 301, ст. ст. 301-1, 301-2 КК України). Розглянуто спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання кіберзлочинності.

Навчальний посібник розрахований на студентів (курсантів) закладів вищої освіти, у яких готують правників, працівників правоохоронних органів та суду, а також на всіх, хто цікавиться питаннями запобігання кіберзлочинності.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16928

Організація та взаємодія в діяльності органів досудового розслідування : навч. посіб. / кол. авт. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 320 с.
ISBN 978-617-560-115-0

У навчальному посібнику на підставі чинного кримінального процесуального законодавства, відомчих та міжвідомчих нормативно-правових актів України викладено правові та організаційні аспекти з питань організації та здійснення взаємодії в діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України. Висвітлено загальні положення організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України та їх взаємодії з іншими органами та підрозділами у запобіганні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень на різних етапах досудового розслідування, зокрема в умовах воєнного стану.

Для викладачів, науковців, здобувачів закладів вищої юридичної освіти, працівників слідчих, оперативних підрозділів і підрозділів дізнання Національної поліції України та прокурорів.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16811

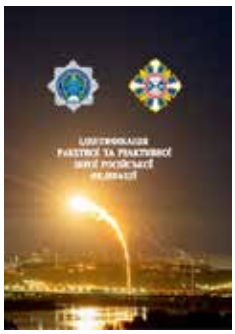

Ідентифікація ракетної та реактивної зброї російської федерації : навч. посіб. Том 2. / кол. авт. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ ; Дніпроп. НДЕКЦ МВС. 2025. 256 с.
ISBN 978-617-560-125-9

У навчальному посібнику викладено порядок ідентифікації ракетної та реактивної зброї з метою виконання основних завдань і формування відповідей на найважливіші запитання під час досудового і судового розслідування в кримінальних провадженнях, відкритих за фактами злочинів, пов'язаних з агресією та воєнними злочинами російської федерації проти України.

Для фахівців Експертної служби МВС, експертних служб Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України, які проводять вибухово-технічну експертизу, практичних працівників правоохоронних органів, а також науково-педагогічного складу закладів вищої освіти, ад'юнктів, курсантів, слухачів.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16852

Тактико-спеціальна підготовка : навч.-метод. посіб. для проведення занять за спец. К9 Правоохоронна діяльність / кол. авт. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2026. 252 с.
ISBN 978-617-560-129-7

У навчально-методичному посібнику системно викладено методику тактико-спеціальної підготовки майбутніх фахівців правоохоронних органів. Основний акцент зроблено на формуванні практичних навичок особистої безпеки, тактиці силового затримання правопорушників та алгоритмах роботи під час виконання службово-бойових завдань.

Для викладачів та здобувачів вищої освіти спеціальності К9 Правоохоронна діяльність ЗВО зі специфічними умовами навчання системи МВС.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16911

Бюджетне право : навч. посіб. / Кол. авт. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 372 с.
ISBN 978-617-560-114-3

Навчальний посібник підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Бюджетне право» Дніпровського державного університету внутрішніх справ. Матеріал подано з урахуванням чинного Бюджетного кодексу України, сучасних реформ у сфері фінансової децентралізації та особливостей бюджетної політики в умовах воєнного стану. Посібник містить теоретичний виклад, контрольні та тестові запитання, що забезпечує поєднання наукових положень із практикою та сприяє формуванню професійних компетентностей студентів і слухачів.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16809

Кваліфікація злочинів проти людяності (стаття 442-1 Кримінального кодексу України) : метод. рекомендації / кол. авт.: О. С. Юнін, А. В. Шевчишен, В. С. Березняк та ін. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 46 с.
ISBN 978-617-560-108-2

На основі аналізу положень чинних нормативно-правових актів України, міжнародно-правових документів, положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду, а також праць вітчизняних та іноземних учених розглядаються особливості кваліфікації злочинів проти людяності, передбачених ст. 442-1 Кримінального кодексу України.

Проаналізовано зміст категорії «злочини проти людяності», визначено їх ознаки, склад, а також розмежування з іншими кримінальними правопорушеннями, зокрема воєнними злочинами та геноцидом. Встановлено основні проблеми, що виникають при кваліфікації таких діянь, зокрема в умовах воєнного стану на території України.

Запропоновано основні підходи до вдосконалення правозастосовної практики та напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у сфері документування та кваліфікації злочинів проти людяності відповідно до міжнародних стандартів.

Для працівників Національної поліції України, органів прокуратури, науково-педагогічних працівників, ад'юнктів, здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти системи МВС України, а також осіб, які здійснюють наукову та практичну діяльність у галузі кримінального права та міжнародного гуманітарного права.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16802

Організаційно-правові засади, форми та методи діяльності служби освітньої безпеки Національної поліції України : метод. рекомендації / кол. авт. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 92 с.

ISBN 978-617-560-120-4

Методичні рекомендації розроблено з метою надання практичних настанов поліцейським щодо їхньої діяльності в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). Видання окреслює основні повноваження поліцейських, зокрема: запобігання та протидія булінгу (цькуванню) серед учасників освітнього процесу; реагування на надзвичайні події та кримінальні правопорушення в ЗЗСО; дії у разі нападу на заклад освіти; виявлення сторонніх осіб, які перебувають у ЗЗСО без дозволу керівництва; використання технічних засобів (металодетекторів) для виявлення небезпечних предметів; організація заходів щодо раннього попередження та евакуації тощо. Рекомендації також містять схеми взаємодії поліцейського в ЗЗСО та напрями взаємодії з іншими суб'єктами.

Для здобувачів вищої освіти, практичних працівників правоохоронних органів, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, а також усіх, хто цікавиться питаннями безпекової складової в ЗЗСО.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16793

Процесуальні особливості та алгоритм дій щодо виконання запитів про міжнародну правову допомогу у кримінальних справах (провадженнях) : наук.-практ. рекомендації / кол. авт. ; за заг. ред. д.ю.н., проф., засл. юриста України М. С. Цуцкіридзе. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 88 с.

ISBN 978-617-560-112-9

У науково-практичних рекомендаціях на основі наукового висвітлення положень КПК України, відомчих та міжвідомчих нормативно-правових актів, ратифікованих Україною міжнародних договорів та узагальнення практики розглядаються поняття міжнародного співробітництва, форми надання відповідної правової допомоги. У межах стадії досудового розслідування звертається увага на процесуальні особливості виконання запитів від компетентних органів іноземних держав з надання міжнародної правової допомоги у їх кримінальних провадженнях слідчим органів Національної поліції України. Викладено алгоритм таких дій та надаються відповідні зразки процесуальних та інших документів, залежно від змісту доручення, клопотання щодо надання міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях.

Для працівників Національної поліції, викладачів, ад'юнктів і курсантів закладів вищої освіти системи МВС України.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16806

Злочини проти людяності: окремі аспекти кваліфікації : метод. рекомендації / кол. авт.: В. В. Сисолятін, Ю. В. Христова, Р. А. Каторкін та ін. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2026. 40 с.
ISBN 978-617-560-126-6

У методичних рекомендаціях, на підставі аналізу чинного законодавства України, міжнародно-правових актів, положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду, а також наукових праць українських і зарубіжних учених, досліджено проблеми кваліфікації злочинів проти людяності, передбачених ст. 442-1 Кримінального кодексу України.

Розкрито зміст поняття «злочини проти людяності», окреслено характерні ознаки таких діянь та елементи складу, а також здійснено їх відмежування від інших кримінальних правопорушень, зокрема окремих форм воєнних злочинів, геноциду, а також катування, вчиненого представником іноземної держави. Виокремлено ключові проблеми, що виникають у процесі кваліфікації зазначених діянь, особливо в умовах воєнного стану в Україні.

Сформульовано основні підходи до вдосконалення правозастосовної практики та визначено напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у сфері документування і правової оцінки злочинів проти людяності з урахуванням міжнародних стандартів.

Для працівників Національної поліції України, органів прокуратури, науково-педагогічних працівників, ад'юнктів, здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти системи МВС України, а також осіб, які здійснюють наукову та практичну діяльність у галузях кримінального права та міжнародного гуманітарного права.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16904

Закриття кримінального провадження : метод. рекомендації / А. Г. Гаркуша, А. В. Захарко, В. В. Рогальська, В. М. Федченко. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 52 с.
ISBN 978-617-560-111-2

Вивчено підстави та процесуальний порядок прийняття слідчими Національної поліції України рішення про закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування. Здійснено правовий аналіз підстав закриття кримінального провадження, передбачених п. п. 1, 2, 4-1, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України. Проаналізовано порядок дій слідчого, дізнавача при прийнятті процесуального рішення про закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування. Вивчено порядок оскарження процесуального рішення слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16805

Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень сексуального характеру відносно дітей : метод. рекомендації / кол. авт. ; за заг. ред. д. ю. н., проф., засл. юриста України М. С. Цуцкіридзе. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2026. 96 с.
ISBN 978-617-560-124-2

У методичних рекомендаціях наведено особливості використання спеціальних знань у ході досудового розслідування кримінальних правопорушень сексуального характеру, вчинених відносно дітей. Робота розрахована на практичних працівників Національної поліції України, науковців, викладачів, курсантів, студентів, слухачів, аспірантів і ад'юнктів закладів вищої освіти системи МВС України та інших юридичних ЗВО.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16851

Соціалізація ветеранів російсько-української війни засобами спортивної діяльності : метод. рек. / кол. авт. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2026. 52 с.
ISBN 978-617-560-128-0

Методичні рекомендації розроблено для закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи Міністерства внутрішніх справ України, фахівців із фізичної підготовки, психологів, реабілітологів та інструкторів адаптивного спорту.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16910

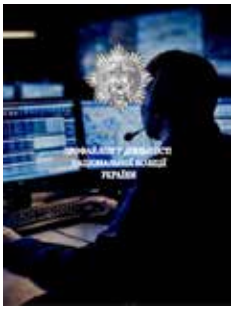

Профайлінг у діяльності Національної поліції України : метод. рекомендації / кол. авт.: В. С. Березняк та ін. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2026. 68 с.
ISBN 978-617-560-133-4

У методичних рекомендаціях висвітлюються теоретичні та практичні аспекти застосування профайлінгу в діяльності Національної поліції України. Зокрема, розкрито сутність профайлінгу як інструменту психологічного аналізу поведінки особи, визначено його роль у виявленні, попередженні та розкритті кримінальних правопорушень. Проаналізовано основні підходи до формування психологічного портрета правопорушника, а також окреслено можливості використання профайлінгу в оперативно-службовій діяльності.

Особливу увагу приділено характеристиці особи правопорушника, виявленню поведінкових індикаторів, типових моделей поведінки та мотиваційних чинників, що можуть свідчити про потенційну протиправну діяльність. Розглянуто значення комунікативних навичок, спостережливості та аналітичного мислення поліцейського у процесі здійснення профайлінгу.

Методичні рекомендації можуть бути використані як навчальний матеріал у закладах вищої освіти України зі специфічними умовами навчання, а також у системі підвищення кваліфікації працівників поліції з метою формування практичних навичок застосування профайлінгу, підвищення ефективності правоохоронної діяльності та запобігання кримінальним правопорушенням.

https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16931

ПАМ'ЯТІ ВЧЕНИХ

Із глибоким сумом та невимовним болем колектив науковців Дніпровського державного університету внутрішніх справ розділив зі своїми колегами з Харківського національного університету внутрішніх справ непоправну втрату – завершення земного шляху видатної особистості, наставника та Вченого з великої літери. На 73-му році життя перестало битися серце **Володимира Анатолійовича ГРЕЧЕНКА** – доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника освіти України, завідувача кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства ХНУВС.

Володимир Анатолійович був людиною виняткової ерудиції, глибокої інтелігентності та невтомної наукової енергії. Його становлення як ученого розпочалося ще у 1981 році, коли він успішно захистив кандидатську дисертацію, присвячену дослідженню ролі преси в ідейно-політичних процесах 1920-х років. Продовжуючи свій науковий пошук, у 1992 році він захистив докторську дисертацію, що стала вагомим внеском у вивчення періодики як джерела політичної боротьби в Україні. Того ж року йому було присвоєно вчене звання професора кафедри історичних та соціально-політичних дисциплін – справі, якій він віддавав не лише свої знання, а й душу.

Професор Греченко залишив по собі колосальний науковий спадок, що налічує понад 500 праць. Серед них – 16 фундаментальних монографій, 55 підручників і навчальних посібників, сотні наукових статей та методичних розробок. Його дослідження історії правоохоронних органів періоду радянського тоталітарного режиму в Україні й розвитку історії права стали класикою для багатьох поколінь правознавців та істориків.

Результати його науково-історичних розвідок знайшли своє втілення і у виданнях Дніпровського державного університету внутрішніх справ. Серед них: монографія «Міліція в Україні в період діяльності Міністерства охорони громадського порядку (вересень 1962 р. – 1968 р.): історико-правниче дослідження (у співавт., 2025); наукові статті «Підготовка кадрів для органів охорони правопорядку в Українській РСР у 1956–1962 роках (на прикладі міліції)» (у співавт., 2024), «Перипетії службової та позаслужбової діяльності комісара міліції В. Г. Гайдамаки (1914–1983)» (у співавт., 2025), «Викриття ухилень від призову на строкову військову службу та хабарництва у військкоматах у першій половині 1960-х років (на матеріалах м. Одеси та Одеської області)» (у співавт., 2025).

Як активний член Асоціації істориків України та член редакційної колегії, він до останніх днів сприяв розвитку вітчизняної науки, залишаючись принциповим, відповідальним і відданим своїй справі науковцем.

За вагомий особистий внесок у розвиток держави Володимир Анатолійович був удостоєний почесного звання «Заслужений працівник освіти України» (2017 р.) і низки відомчих нагород, зокрема відзнак «За розвиток науки, техніки та освіти» та «За відзнаку в службі».

Для колег він був мудрим порадником і надійною опорою, для студентів – взірцем професійності та людяності. Під його науковим керівництвом путівку в наукове життя отримали науковці, які сьогодні гідно продовжують справу свого Вчителя.

Висловлюємо щирі співчуття рідним, близьким, друзям та учням Володимира Анатолійовича. Його ім'я назавжди вписане в літопис української історичної науки. Вічна та світла пам'ять великому Вчителю та Людині.

ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ

Антонова Софія Сергіївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ахрамєєв Максим Володимирович – начальник Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України

Буякова Ілона Олексіївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Волобуєв Анатолій Федотович – професор кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Дрок Ірина Сергіївна – завідувач науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Жердєв Владислав Костянтинович – ст. науковий співробітник НДЛ з проблем досудового розслідування ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), доктор філософії в галузі права

Ковальов Ігор Миколайович – проректор Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Кривенко Олександр Васильович – доцент кафедри військового права та правоохоронної діяльності Національного університету оборони України (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України

Курінний Євген Володимирович – професор кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна), доктор юридичних наук, професор

Левін Олег Леонідович – доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат історичних наук, доцент

Лошицький Михайло Васильович – начальник кафедри операційного права ННІ воєнної історії, права та соціальних наук Національного університету оборони України (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

М'ячин Валентин Георгійович – професор кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор економічних наук, професор

Осадчий Павло Володимирович – заступник керівника третього слідчого відділу (з дислокацією у м. Дніпрі) Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у м. Полтаві, кандидат юридичних наук

Пєтков Валерій Петрович – науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Пиріг Ігор Володимирович – професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Пітков Ігор Леонідович – слухач Національного університету оборони України (м. Київ, Україна), помічник начальника Західного регіонального управління Державної прикордонної служби України з правової роботи

Плетенець Віктор Миколайович – професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Приловський Володимир Володимирович – доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Радченко Віталій Віталійович – старший викладач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Рижков Едуард Володимирович – професор кафедри інформаційних технологій Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, професор

Рогальська Вікторія Вікторівна – професор кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Романов Максим Юрійович – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Санакоєв Дмитро Борисович – завідувач кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Собакарь Андрій Олексійович – професор кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Толмачова Юлія Миколаївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Хайнацький Євген Сергійович – суддя Печерського районного суду м. Києва, кандидат юридичних наук

Хохич Ігор Михайлович – керівник апарату НАЗК, кандидат наук з державного управління

Царьова Ірина Валеріївна – завідувач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філологічних наук, професор

Чепурко Вадим Миколайович – викладач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шатохін Володимир Петрович – доцент кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права Класичного приватного університету (м. Запоріжжя, Україна), доктор філософії в галузі права

Шендрик Юлія Володимирівна – старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Юнін Олександр Сергійович – проректор Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Юр'єв Денис Сергійович – старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

CONTENTS

CURRENT ISSUES OF LEGISLATIVE SUPPORT OF LAW ENFORCEMENT

Maksym Akhrameyev
Classification of regulatory in providing public safety by administrative activities of the National Police of Ukraine 6

Valerii Pietkov, Oleksandr Yunin
Reforming Criminal Law Measures to Combat the Sexual Exploitation of Children: Novelties of Draft Law No. 15294 14

Valentyn Miachyn, Oleh Levin
Legal uncertainty in the Law of Ukraine «On the National Police»: a fuzzy-logic approach to the analysis of evaluative concepts 25

PROBLEMS OF INSTITUTIONAL COMPONENT OF LAW ENFORCEMENT

Yevhen Kurinny
Prospects for further reforming the Ministry of Internal Affairs of Ukraine as a multifunctional institution of governance 33

Iryna Tsarova
Legal and technical aspects of the draft Standard «Penitentiary Activities Terminology» as an important component of law enforcement activities 43

Oleksandr Kryvenko, Ihor Pitkov
Regulatory and legal framework for the representation of military units of the State Border Guard Service of Ukraine in judicial proceedings under the legal regime of martial law 49

Ihor Khokhych
Institutional capacity of the National Agency on Corruption Prevention as a basis for preventive anti-corruption control under contemporary security challenges 57

LAW ENFORCEMENT IN THE CONTEXT OF ADMINISTRATIVE LAW

Mykhailo Loshytskyi
Public services for victims of armed conflict: digitalization and administrative legal regulation 68

Ihor Pyrih, Vitaliy Radchenko
Directions for improving the efficiency of the system of state regulation and supervision of the quality of medical products using the example of spinach tourniquets in Ukraine 78

Iryna Drok
Judicial practice of applying Article 190 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses under martial law: administrative and legal analysis 84

Ihor Kovalov
Administrative and legal support for the reintegration of veterans into peaceful life: problems of interagency cooperation 93

Andrii Sobakar, Volodymyr Shatokhin
Norms of law as sources of organization of public control over compliance with transport legislation 103

CRIMINAL PROCEDURAL ASPECTS OF LAW ENFORCEMENT

Pavlo Osadchyi
The concept of «objective impossibility» under martial law in the context of the provisions of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine and the reasonable limits of its application 110

Viktoriia Rohalska, Ilona Buiakova
Peculiarities of detention of a person without a decision of an investigating judge under martial law 119

Dmytro Sanakoiev
Interaction of investigators with international humanitarian organizations during the investigation of illegal use of humanitarian aid 128

FORENSIC, ORGANIZATIONAL-TACTICAL AND INFORMATION-TECHNICAL SUPPORT OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES

Anatoliy Volobuyev
Classification of investigative (search) actions in criminal proceedings 136

Viktor Pletenets
The subject of an illegal encroachment on the facts of illegal acquisition of the right to state or communal land, committed by abuse of powers by persons who provide public services 145

Vladyslav Zherdiev, Maksym Romanov
Forensic description of criminal offences committed in economic activities with the use of forged documents 152

Volodymyr Prylovskyi, Yulia Tolmachova
Specific aspects of identifying children who have gone missing in the occupied territories ... 160

Eduard Ryzhkov
Applied aspects of implementing biometric identification methods based on keyboard handwriting in law enforcement activities (based on the patent No. 130372) 167

Yevhen Khainatskyi
Operational-search and procedural principles for special criminological prevention of criminal offenses committed by convicts in penal institutions 173

Vadym Chepurko, Sofia Antonova
Specific issues of recording traces, objects and circumstances in inspection protocols in accordance with the requirements of the CPC of Ukraine 181

Denis Yuryev, Yuliia Shendryk
Specific features of involving a specialist in the pre-trial investigation of offenses related to the misappropriation of property at metallurgical industry enterprises committed by officials 189

SCIENCE LIFE

Scientific events 198
Competitions 214
Personalities 218
New editions 222
In memory of scientists 229

Authors 230

НОТАТКИ

Наукове видання

НАУКОВИЙ ВІСНИК Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий журнал

2026

№ 2 (141)

Українською та англійською мовами

Редактор *А. В. Самотуга*
Комп'ютерна верстка *М. С. Михальченко*

Дата розміщення онлайн: 28.08.2026. Дата друку: 04.09.2026.
Гарнітура Times. Формат 70x100 1/16.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 19,18. Зам. № 0826/672
Наклад 50 примірників

Друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.